

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Δ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1955

ΤΕΥΧΟΣ 42

ΣΩΤΗΡΗ ΣΚΙΠΗ

ΠΑΙΑΝΕΣ

Λαοὶ τῆς Γῆς, τοὺς τρόμους σας,
τ' ἀπελπισμένα δάκρυά σας,
τὸ πένθος τῆς ψυχῆς σας σταματήστε τα!...
Εἶμαι ἡ Εἰκοστὴ Ὀγδὸν Ὀκτωβρίου!...

Αἰφνίδια ξεπετιέμαι ἀπ' τὰ Ἡπειρώτικα
τὰ τραχιά τὰ βουνὰ καὶ ροβολῶντας
στοὺς γυρισμοὺς τῶν αἰώνων, τῆς Ἀντί-
[στασης
τὸ σάλπισμα σαλπίζω καὶ τῆς Νίκης.

Ἑλπίδα — ματωμένο ἀγριοπερίστερο! —
ἀπ' τὰ γενναῖα στήθη τῶν Ἑλλήνων
ξεπηδῶ καὶ τὸν κύκλο ξαναγράφοντας
ἀπ' τὴς Πλαταιᾶς στὴν Πίνδο,

Τὴ Γιορτὴ φέρνω ἐγὼ τῆς Ἀνθρωπόιη-
[τας,
τὸ Μυστικὸ τὸ Δεῖπνο τῶν Λαῶν,
κάτω ἀπὸ τὰ φτερά μου τὰ γιγάντια!...
Εἶμαι ἡ Εἰκοστὴ Ὀγδὸν Ὀκτωβρίου!

(Ἀπόσπασμα)

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Η ΠΕΙΡΟΣ

Φτενὰ χωράφια κρατημένα σὲ πεζούλια
κι ἄπιαστες γίδες ποὺ κρεμιοῦνται σὲ γκρεμούς,
ἐτοῦτ' εἶν' ἡ πατρίδα μας· μὰ ἡ πούλια
δὲ λάμπει πὺρ καθάρια σ' ἄλλους οὐρανούς.

Ξεσηκωμένος ὁ φτωχὸς ἀπ' τὸ ζευγάρι
κι ὁ ἄλλος ἀφήνοντας ἀφύλαχτη κοπή,
τ' ἀκονισμένο σίδερο ἔτρεξε νὰ πάρει
λαὸς πού, ἀδιάβαστος, δὲ σήκωνε ντροπή.

Βαρεῖτε τὴν ὀχιά!—μᾶς τόμαθαν οἱ πάποι
 πῶς δὲν τὴ θέλει οὐτ' ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιά.
 Νωρὶς μᾶς ξύπνησες, ἄσβέ, κλεφτοζουλάπι,
 γιὰ τὸν καρπὸ πού μόλις μπῆκε στὰ σακιά.

Τί, θὰ μᾶς πάρετε κι ἐσεῖς αὐτὰ τὰ λίγα
 πού τάχουμε ποτίσει μ' ἵδρωτα πικρόν;
 Ἐλα, μικρόσωμε, σ.υλῶσου μπρὸς στὸ γίγα
 γιὰ ν' ἀλαλάξει κι ἡ χορεία τῶν νεκρῶν!

Τὰ πόδια πόχουμε τριφτεῖ στὶς κοφτερίδες
 ξέρουν καλὰ τὸν τόπο, κάθε πιθαμή.
 Θὰ ἰδεῖς ἐσὺ πῶς γίνονται ἄξαφνα κιοτῆδες
 ὅσοι πατοῦν ἀνέρα τοῦ ἄλλου τὸ ψωμί.

Θὰ ἰδεῖς ἐσὺ τυραγνισμένες ἀπ' τὴ γέννα,
 νοικοκυροῦλες λιγοκρέατες πῶς μεμιάς
 ὀλόιδες λιόντισσες τινάζονται ὀργισμένα,
 στὸ ἔμπασμα ἀπόκοτος ἄν φτάσει τῆς μονιάς.

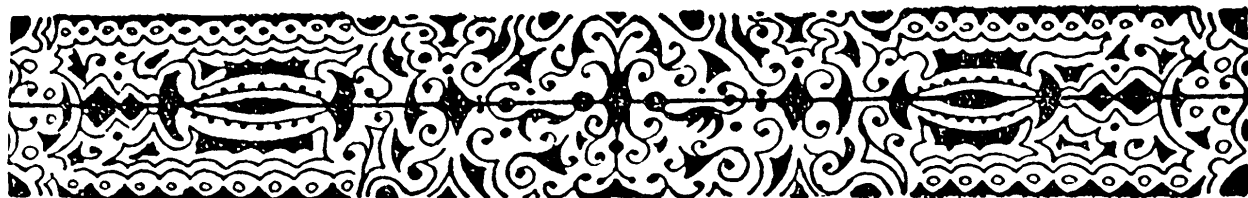
Φυλὴ τόσο ἄφοβη, ποτὲ δὲ θὰ πεθάνει.
 Τὰ χέρια πού ἔκαναν ἀθῶα τὸ σταυρὸ
 θηλιές θὰ γίνουν νὰ σᾶς πνίξουν, νυχτοπλάνοι
 πού βρήκατε κι ἐσεῖς γι' ἀντρεῖες τὸν καιρὸ.

Μὴν τὸν πειράζετε τὸν ἥσυχο πούειν' ὅλο
 φροντίδα καὶ δουλιὰ καὶ προκοπή,
 γιὰτ' ἡ ἀπαλάμη ἡ μαθημένη ἀπὸ τὸ σβῶλο
 μὲ λόχη φονικὴ θ' ἀλλάξη τὸ τσαπί.

Ἐκεῖ βυzaίνουν ἀπ' τῆς μάνας τους τὸν κόρφο,
 μὲ γάλα ξένο δὲν ἀξαίνουν τὰ παιδιὰ,
 κι ἐκεῖ θὰ βρεῖς ἀκόμα ἀπάρθενη μιὰ Μόρφω
 μὲ καταπλούμιστη ἀπὸ κλάρες τὴν ποδιά.

Στὸν τόπο μας δὲ μεγαλώνουν ὀκνοὶ δοῦλοι,
 κανένας δὲν ἀκούει τυράννου προσταγή:
 τὸ ξακουσμένο πέφτει ἐδῶ, τὸ μέγα Σούλι,
 πούν' ἀγιασμένη ἡ κάθε πέτρα του στὴ γῆ.

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ

ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ

ΣΤΙΓΜΕΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

I

Ἐδῶ καὶ δυόμισιν σχεδὸν χιλιάδες χρόνια!

401 πρὸ Χριστοῦ. Ἐνῷ ἡ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα ζοῦσε εἰρηνικά, Ἑλληνικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα δεκατριῶν χιλιάδων ἀντρῶν, προσκολλημένο σὲ Περσικὸ στράτευμα ἑκατὸ χιλιάδων, πολεμοῦσε στὸ κέντρο τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Ὁ Πέρσης σατράπης τῶν παραλίων τῆς Α. Ἀσίας Κύρος, θέλοντας νὰ διεκδικήσῃ τὸ θρόνο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο ἀδελφὸ του Ἀρταξέρξης καὶ γνωρίζοντας τὴν ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, κατώρθωσε μὲ διάφορες ἄλλες προφάσεις νὰ τοὺς μισθώσῃ ὑπὸ τὴν σημαία του καὶ νὰ τοὺς κινήσῃ, τάχα, ἐναντίον ἐνὸς ὀρεινοῦ λαοῦ, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἐναντίον τοῦ βασιλέως.

Ὅταν ὅμως ὁ Κύρος σὲ σύγκρουση μὲ τὰ βασιλικά στρατεύματα ἔπεσε στὰ Κούναξα, ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνικοῦ μισθοφορικοῦ σώματος, κλονισμένη ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἀποκάλυψης τοῦ πραγματικοῦ σκοποῦ τοῦ Κύρου, τὴν ὥρα μὲ τὸ θάνατό του ἔγινε πολὺ δεινὴ. Ἡ ἀποχώρησή τους ἀπὸ κεῖ, πού καὶ ἀπὸ πρωτύτερα εἶχε ἀρχίσει νὰ τοὺς βασανίζῃ τὴν ὥρα τοὺς ἔγινε σκέψη μόνιμη καὶ ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ. Μὰ αὐτὴ δὲν ἦταν καθόλου εὐκολο ἐγχείρημα. Μέσα σὲ μιὰ μακρυνή, ξένη καὶ ἐχθρικὴ ἐπικράτεια ἐγκαταλειμμένοι καὶ προδομένοι ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Κύρου, κυκλωμένοι παντοῦ ἀπὸ ἐχθροὺς, ἀναγκασμένοι, ὅπου καὶ ἂν κατευθύνονταν, νὰ περνοῦν ἀνάμεσα ἀπὸ ἐχθρικά καὶ αὐτόνομα φύλα, νὰ διαβαίνουν βαθεῖα καὶ ὀρηκτικὰ ποτάμια, ἀπωρραγεμένοι

ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς, πού τοὺς εἶχε δολοφονήσει μὲ δόλο ὁ Ἀρταξέρξης, καταδιωκόμενοι καὶ ἐνοχλούμενοι ὀλοένα ἀπὸ τὶς βασιλικὲς δυνάμεις ἐνοιωθὰν διαρκῶς τὸν ἑαυτοῦ τοὺς σὲ κατάστασι ἐπικίνδυνη. Εὐτυχῶς βρέθηκε ἀνάμεσά τους, ἀκολουθώντας χωρὶς κανένα ἀξίωμα, παρὰ μονάχα ὡς ἀπλὸς ἐθελοντὴς τὸ στράτευμα, ὁ ἱστορικὸς καὶ φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος, πού ἀπεριόριστα τὸν ἐκτιμοῦσαν γιὰ τὸ χαρακτῆρα του. Στὴν κρίσιμη ἐκείνη περίστασι τὸν ἔχρισαν στρατηγὸ τοὺς καὶ αὐτός, μαζὶ μὲ ἄλλους τρεῖς νεοδιορισμένους στρατηγοὺς, ὠδήγησε τοὺς Ἕλληνες ἐκεῖνους στὸ Βυζάντιο.

Ὡστόσο ἡ ἡμέρα, πού ἔμελλε ν' ἀντικρύσουν καὶ πάλι τὴν παραλία, ἀντικείμενο ἀπὸ πολὺ πιά χρόνον τῶν πόθων τους καὶ ν' ἀναφωνήσουν τὶς δυνατὲς χαρμόσυνες ἰαχές: «Θάλαττα! Θάλαττα!»—σημάδι αὐτὸ ἔκτοτε τῆς ἐλληνικότητος μέσα στοὺς αἰῶνες—ἡ ποθητὴ τους λοιπὸν ἐκείνη ἡμέρα ἦταν μακριὰ ἀκόμα. Τὰ βάσανα, ἡ πείνα, οἱ δυσκολίες, οἱ πολεμικὲς κακουχίες καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλες περιπέτειες, πού τοὺς περίμεναν στὴν πάνω ἀπὸ τέσσερες χιλιάδες μίλλια ἀδιάκοπη πορεία τους, ἦταν μεγάλες, ὅπως μὲ κάθε ζωντανὴ λεπτομέρεια τὶς περιέγραψε ὁ Ξενοφῶν.

Πολὺ τοὺς στοίχισε σὲ δυσκολίες τὸ πέρασμά τους ἀπὸ τὴν ὀρεινὴ χώρα τῶν ἄγριων καὶ λησιρικῶν Καρδούχων. Ὅδοιπορῶντας ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες καὶ χωρὶς ἀναπαυλὰ πολεμῶντας ἔπαθαν ἐκεῖ τὰ περισσότερα δεινά, ἀπὸ ὅσα δοκίμασαν ἀπὸ τὰ συγκροτημένα βασιλικά στρατεύματα. Ἀλλὰ καὶ ἡ διάβασή τους ἀπὸ τὴν Ἀρμενία δὲ

στάθηκε λιγότερης φθοράς τους πρόξενη. Μεγάλο κακό έπαθαν κυρίως από τὰ χιόνια. Κατοικημένους χώρους στὰ πεδινὰ μέρη δὲν εὗρισκαν, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρχε κανένα χωριὸ πού νὰ μὴν τὸ εἶχαν κάψει οἱ βασιλικὲς δυνάμεις, δὲν τὸ θεωροῦσαν φρόνιμο γιὰ τὴν ἀσφάλειά τους νὰ διανυχτερεύσουν μέσα σ' αὐτὸ καὶ προτιμοῦσαν τὴν ὑπαιθρο, ὅπου παρέμειναν χωρὶς τροφή καὶ φωτιά. Ἀλλὰ τὸ χιόνι τῆς νύχτας ἦταν τόσο ἀφθονο, ὥστε ἄνθρωποι καὶ μεταγωγικὰ σκεπάζονταν ἀπὸ αὐτὸ καί, καθὼς δὲ χρησιμοποιοῦσαν καθόλου σκηνές, συπνῶσαν τὸ πρωὶ κοκκαλιασμένοι ἀπὸ τὸ κρῦο. Ἔτσι ἡ διαρροή καὶ ἡ βραδυπορεία τῶν ἀντρῶν ἦταν μεγάλη. «Ἐλείποντο δὲ τῶν στρατιωτῶν—γράφει ὁ Ξενοφῶν στὴν «Κύρου Ἀνάβασιν» (4,5, 12)—οἱ τε διεφθαρμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος τοὺς ὀφθαλμούς, οἱ τε ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσσεσηπότες ἦν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς ἐπικούρημα τῆς χιόνος εἴ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπορεύετο, τῶν δὲ ποδῶν εἴ τις κινεῖτο καὶ μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοι καὶ τὴν νύκτα ὑπολύοιτο· ὅσοι δὲ ὑποδεδεμένοι ἐκοιμῶντο εἰσεδύνοντο εἰς τοὺς πόδας οἱ ἱμάντες καὶ τὰ ὑποδήματα περιεπῆγγυτο· καὶ γὰρ ἦσαν, ἐπειδὴ ἐπέλιπε τὰ ἀρχαῖα ὑποδήματα, καρβάτιναι, πεποιημένοι ἐκ νεοδάτων βοῶν».

Ἀπὸ τῆ διαρκῆ θέα τοῦ χιονιοῦ, πού αὐτὴ καὶ μόνο ἀπλῶνονταν ἐνοχλητικὰ μπρὸς στὰ μάτια τους, ἔχαναν τὸ φῶς τους καὶ δὲν ἔβλεπαν νὰ περπατήσουν παρὰ ὅπου τὸ ἔδαφος μαύριζε στὴ φυσικὴ του μορφή. Τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν τους σέπονταν. Τὰ πόδια τους τὰ γλύτωναν ὅσοι βρίσκονταν σὲ συνεχῆ κίνηση, χωρὶς ποτὲ νὰ σταματοῦν καὶ ξεποδέγονταν τὴ νύχτα. Ὅσο γιὰ κείνους, πού κοιμῶνταν ποδεμένοι, τὰ λουριὰ χώνονταν στὰ πόδια τους καὶ τὰ παπούτσια τους ξύλιαζαν γύρω σ' αὐτά, γιὰ τὰ παλιά τους γερά παπούτσια εἶχαν χαλάσει καὶ φοροῦσαν κάτι πρόχειρα τσαρούχια ἀπὸ τὸ ἀκατέργαστο δέρμα τῶν φρεσκοσφαγμένων βοδιῶν!

Δεκατρεῖς χιλιάδες εἶχαν ξεκινήσει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, πρὶν ἀπὸ δεκαπέντε μῆνες, οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι μισθοφόροι. Οἱ κακουχίες καὶ οἱ ἄλλες περιπέτειές τους, πού

ὅσο μεγάλες καὶ ἂν ἦταν, δὲ στάθηκαν ἱκανὲς νὰ πνίξουν τὸ ζωνερὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας τους καὶ τῆς ἀγάπης τῆς γενέθλιας γῆς τους, τοὺς κατέβασαν σιὸν ἀριθμὸ τῶν δέκα χιλιάδων γιὰ τοῦτο «Κάθοδος τῶν Μυρίων» ὀνομάστηκε ἀπὸ τὴν ἱστορία ὁ ἐπαναπατρισμὸς ἐκεῖνος τοῦ μισθοφορικοῦ σώματος.

II

Κάποιοι ἄλλοι πολεμιστές, σὲ ἐπσχὴ πρόσφατη αὐτοί: οἱ Πίνδιοι τοῦ Σαράντα! Τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς λεβεντιᾶς, πού τὸ ἐχθρικό τελεσίγραφο τῆς 28ης Ὀκτωβρίου γιὰ τὴν παράδοση τῆς Ἑλλάδος, ζηλευτοῦ σταυροδρομοῦ ὅλων τῶν κατὰ καιροὺς πολεμικῶν συναγερμῶν, τοὺς ἔφερε ὀρθίους στὶς σύγχρονες Θερμοπύλες μας, ὅπου ὑψώσαν μὲ τὴν ἐξάμηνη ἐκείνη ὀρμηλασία τους στὸν οὐρανὸ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας τὸ λαμπρὸ πύραυλο τοῦ Σαράντα. Μιὰ ἀρχικὰ θαυμάσια ἀντίσταση μετατράπηκε πολὺ σύντομα σὲ προέλαση νικηφόρα, παρὰ τὰ φτωχὰ μέσα καὶ τὶς συντριπτικὰ ἀντίξοες περιστάσεις.

Ναί, πρὸ πάντων τὶς ἀντίξοες περιστάσεις! Διασχίζοντας οἱ πολεμιστές μας χιονισμένα τὰ πανύψηλα καὶ ἀδιάβατα Βορειοηπειρωτικὰ βουνὰ τραβοῦσαν διαρκῶς κακουχίες ἀφάνιαστες. Ἡ ἀγρύπνια καὶ ὁ κάματος τοὺς καταπονοῦσε, ἐνῶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως μαίνονταν ἄγρια καταπάνω τους. Βάδιζαν στὰ χιόνια, κοιμοῦνταν στὰ χιόνια, ἀναπτύσσονταν καὶ ἐλίσσονταν πάνω στὰ χιόνια. Πάλευαν μὲ τὸ ὅπλο στὸ χέρι μέσα στὴν παγωνιά καὶ τὶς λάσπες μὲ μοναδικὸ τους προφυλαχτικὸ ἀπὸ τὰ κρυστάλλωμένα χιόνια τὸ ἀντίσκηνο!

Ἀπὸ τὴν παγωνιά δὲν ἐνοιωθάν τὰ πόδια τους. Καὶ νὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς παγοπληξίας: τὰ φοβερά κρουπαγήματα, πού ἀποδεκάτιζαν τὶς μάχιμες δυνάμεις καὶ λιγότευαν τὴ μηχανικότητά τους. Ἐνας ἀθέατος ἐχθρὸς, κάποιον φίδι ἀόρατο σέρονταν ὑπούλα καὶ τοὺς δάγκωνε στὰ πόδια, τοὺς φαρμάκωνε τὸ αἷμα, χωρὶς νὰ ἔχουν τίποτα νὰ τοῦ ἀντισταθοῦν. Τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν—καὶ τῶν χειρῶν, πολλές φορές,—ἔμεναν ἀναίσθητα καὶ κάποιο κοντινὸ πρωῒνὸ δὲν πονοῦσαν πιά στὸ χιόνι,

γιατί είχαν νεκρωθῇ. Ἀρχίζουν ὕστερα νὰ φλογίζονται καὶ νὰ πονοῦν, τὸ δέρμα νὰ σκάη καὶ νὰ τρέχη ἀπὸ αὐτὰ αἷμα καὶ πῦο. Καὶ ὅταν τὸ ἄλλο πρωτὶ ἤθελαν νὰ φορέσουν τὶς λυωμένες ἀρβύλες τοὺς τὰ πόδια δὲν χωροῦσαν μέσα. Εἶχαν πριστη καὶ κοκκινήσει, εἶχαν γίνει δυὸ κόκκινα πρισιμένα πράματα, πὺν κάποτε ἦταν πόδια τους. Ὅσοι τὴν πάθαιναν περπατοῦσαν ξυπόλυτοι. Δὲν τοὺς χωροῦσαν οἱ ἀρβύλες καὶ βάδιζαν μέσα στὴν παγωμένη λάσπη μὲ τὶς κάλτσες ἢ καὶ χωρὶς αὐτὲς ἀκόμη.

Ἡ ἀδιάκοπη καὶ χωρὶς κρημινὰ ἀνάπαυλα κακοκαιρία ἄρχισε νὰ παίρῃ μορφὴ ἀνησυχαστικὴ. Τὶς τραγικὲς ἐκείνες γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας μας ἡμέρες ἀνώτατοι στρατιωτικοὶ ἡγήτορες δὲν μπορούσαν νὰ κρύψουν τὴ λύπη τοὺς καὶ τὰ δάκρυά τοὺς κάποτε γιὰ τὶς τόσο δυσμενεῖς καιρικὲς συνθῆκες, πὺν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ μάχεται ὁ στρατὸς καὶ νὰ θαυματουργῇ ὥστόσο. Ἀπὸ τὰ ἄφθονα περιστατικά, τὰ βεβαιωμένα σὲ ἐκθέσεις ἐπίσημες, ἀναφέρουμε μονάχα δυὸ σχετικὰ, ἀλλὰ πολὺ χαρακτηριστικὰ τοῦ αἰσθήματος τῶν πολεμιστῶν:

Ὁ Μέραρχος, κατεβαίνοντας ἀπὸ τὶς πρῶτες γραμμὲς, ἔπεφτε πάνω σ' ἓνα φαντάρο, πὺν μὲ ἓνα μεγάλο ντενεκὲ χαλβᾶ στὸν ὦμο βάδιζε χωρὶς παπούτσια στὰ χιόκαὶ κλαίγοντας. Τὸν ρώτησε, γιατί αὐτὰ τὰ κλάματα, καὶ ὁ φαντάρος, ἓνα ἀπὸ τὰ θύματα παγοπληξίας, παραπονέθηκε:

— «Πονοῦν τὰ πόδια μου, κ. Μέραρχε».

Τὰ πόδια τοῦ ἦταν μελανιασμένα καὶ ἀπὸ τὰ νύχια ἔτρεχαν ὑγρά. Ὁ Μέραρχος τὸν ἐφωδίασε μὲ μάλλινες κάλτσες καὶ ἀρβύλες καὶ μὲ σημείωμά του γιὰ τὸ κοντινὸτερο χειρουργεῖο.

— «Δὲν μπορῶ, κ. Μέραρχε, νὰ πάω στὸ χειρουργεῖο, γιατί τὰ παιδιὰ ἐκεῖ ψηλὰ εἶναι νηστικά καὶ περιμένουν χαλβᾶ», ἀπάντησε ἀπλᾶ ἐκεῖνος. Ἐδέησε νὰ βρεθῇ ἄλλος στρατιώτης γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ συσσιτίου καὶ μονάχα τότε πείστηκε ὁ φαντάρος νὰ πάρῃ τὸ δρόμο τοῦ χειρουργείου.

Ὅσοι, ἔξ ἄλλου, τὸ Μάρτιο τοῦ Σαρανταένα ἔτυχε νὰ βρεθοῦν στὸ περίφημο 731, πὺν μὲ τὴ γενικὴ ἐχθρικὴ ἀντεπίθεση εἶχε μεταβληθῇ σὲ ἡφαίστειο, θὰ θυμοῦνται

πάντα ἐκείνον τὸ «Δάσκαλο» — καθὼς εἶχαν βαπτίσει τὸ Λοχαγὸ τοὺς, γιατί δημοδιδάσκαλος ἦταν τὸ ἐπάγγελμά του — πὺν μὲ προβεῖες καὶ ἐπιδέσμους ἀντὶ γιὰ ἀρβύλες γύρω ἀπὸ τὰ κρυοπαγήμενα πόδια τοῦ ἔτρεχε ἀπὸ διμοιρία σὲ διμοιρία δίνοντας ὁδηγίες, χωρὶς νὰ προφυλάγεται καθόλου. Καὶ ὅταν ὁ Ταγματάρχης τοῦ φώναξε νὰ μὴν ἐκθέτῃ, τόσο τὸν ἑαυτὸ του, στὴν κατάστασιν πὺν βρίσκονταν, αὐτὸς ν' ἀπαντᾷ:

— «Φοβοῦμαι, κ. Ταγματάρχα, μήπως χάσωμε σήμερα τὸ ὕψωμα καὶ τὶ θὰ δικαιολογηθῶ ὕστερα ἐγὼ στοὺς μαθητάς μου, ἅμα γυρίσω στὸ σχολεῖο;»

Οἱ γιατροὶ δὲν ἄδειαζαν νὰ δίνουν σημειώματα γιὰ τὰ νοσοκομεῖα. Οἱ περισσότεροι διακομιζόμενοι τραυματίες ἦταν μὲ κρυοπαγήματα. Μέσα στὶς παγωμένες καλευκές νύχτες ἀτέλειωτες οἱ φάλαγγες μεταγωγικῶν καὶ τραυματιοφόρων μετέφερναν ἀπὸ τὶς ὑποὺλες βουνοπλαγὲς στοὺς ἀμαξιτόδρομους τοὺς παγόπληκτους σὲ κατάστασιν ἀναισθησίας γιὰ νὰ τοὺς παραλάβουν τὰ ὑγειονομικὰ αὐτοκίνητα καὶ τοὺς μεταφέρουν στὰ νοσοκομεῖα τῶν μετόπισθεν. Τὴν τραγικότητα τῶν ποδιῶν τοὺς τὴ διάβαζαν τώρα καὶ μόνοι τοὺς, μὲ τὰ λίγα συνήθως κολλυβογράμματά τοὺς, στὴν ψυχρὴ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα τῶν φύλλων νοσηλείας τοὺς: «Κρυοπαγήματα ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν χαρακτηριζόμενα ὑπὸ κυανοῦ ψυχροῦ οἰδήματος μέχρι τῆς ποδοκνημικῆς ἀρθρώσεως καὶ ἐρυθροῦ θερμοῦ οἰδήματος μέχρι τοῦ κάτω τριτημορίου ἐκατέρας κνήμης. Βαθμοῦ Γ'» Ἐβλεπαν καὶ μόνοι τοὺς καθαρότερα τώρα, ὕστερ' ἀπὸ τὶς πρῶτες περιποιήσεις, πὺς ὅλα τὰ δάχτυλα κι' ἓνα μεγάλο μέρος τῆς πατούσας καὶ τῆς κάτω κνήμης εἶχαν γίνει μαῦρα σὰν κάρβουνο, πὺς ἡ κυκλοφορία τῶν ἀγγείων ἦταν σταματημένη ἐκεῖ καὶ ὁ ὁργανισμὸς ἄρχιζε τὴν αὐτοἀμυνά του, «περιχαρικώνων» μὲ μιὰ κόκκινη γραμμὴ τὰ ἄχρηστα καὶ τελείως σάπια ἐκεῖνα κομμάτια. Σὰ νὰ καταλάβαιναν καὶ οἱ ἴδιοι πὺς καμμιά γιαντρεία μετρίτου βαθμοῦ κρυοπαγήματα εἶχαν τὰ πόδια τοὺς.

Ἄντρες ἄτρομοι, πὺν σὰ λυσσασμένοι εἶχαν χτυπηθῇ μὲ τὸν ἐχθρὸ καὶ τίποτε δὲν τοὺς εἶχε σταματήσει, παλληκάρια μ' ἓνα μπόϊ ἴσαμε κεῖ πάνω ξαπλωμένα στὰ κρεβ-

βάτια τους ἔκλαιγαν σὰν παιδιὰ τὰ ξεγραμμένα γιὰ πάντα πόδια τους. Καὶ κάποιο βραδάκι—πολλὲς φορές τὸ παρακαλοῦσαν καὶ οἱ ἴδιοι, ἔτσι γιὰ νὰ τελειώσουν, μιὰ καὶ τοὺς ἔλαχε ἡ βαρεὶά ἐκείνη μοῖρα—τοὺς ἀνέβαζαν στὴν κλίνη τοῦ Προκρούστη γιὰ τὸ φρικτὸ ἀκρωτηριασμό τους, ποὺ τὰ φύλλα τῆς νοσηλείας μὲ τὴν ἴδια ψυχρότητα τὸν σημείωναν μὲ τὰ ἑξῆς: «Υπὸ γενικὴν νάρκωσιν ἐγένετο ἀκρωτηριασμός ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων ποδῶν κατὰ τὸ κάτω τριτημόριον τῆς κνήμης».

Ἡ χιονοθύελλα καὶ τὸ κρυοπάγημα στάθηκαν οἱ μεγάλοι ἐχθροὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ Σαράντα. Καὶ βλέπουμε σήμερα τοὺς πολεμιστὲς ἐκείνους, ζωντανὰ μνημεῖα τῆς νίκης, νὰ περπατοῦν, καθὼς περπατοῦν, μὲ τὰ ξυλένια πόδια, μὲ τὰ δεκανίκια καὶ μὲ μόνιμο κατακάθι τὸν ψυχικὸ πόνο, ζωγραφισμένο στὰ πρόσωπά τους.

III

Ἡ κάθοδος τῶν Μυρίων στὰ 400 πρὸ Χριστοῦ εἶχε μεγάλες καὶ εὐεργετικὰ συνέπειες γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ αὐτὴ ἔγινε ὁλοφάνερη ἡ πραγματικὴ ἀδυναμία τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Αὕτῃ τοὺς ἐνεθάρρυνε σὲ ἐπιθετικὰ ἐνέργειες στὴ Μ. Ἀσία μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιβάλουν στὶς ἐκεῖ μακρυνὲς ἀποικίαις τους εἰρήνην καὶ εὐτυχία καὶ νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς σατράπεις νὰ συνομολο-

γήσουν συνθήκες, ἀναγνωρίζοντας τὴν αὐνομία ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Ἀσίας.

Ἡ ἀντίσταση τῶν Πινδίων στὰ Σαράντα κουρέλιασε τὸ θρῦλο τοῦ ἀήτητου τοῦ Ἀξονα καὶ ξεφτέλισε τὸ φόβο, ποὺ σκόρπισε ἡ συμφορὰ μιᾶς ὁλόκληρης σκλαβωμένης Εὐρώπης. Μετὰ τὸ ἀστραμμα τῆς λόγχης τοῦ τσολιᾶ καὶ τοῦ φαντάρου μας μέσα στὶς παγωνιὲς καὶ στὶς χιονοθύελλες ἐκεῖ πάνω στὰ καθυγιασμένα μὲ αἷμα χιονισμένα βουνὰ ὅλο τὸ στρατόπεδο τῆς ἐλευθερίας ἀπέκτησε ψυχὴ νικητοῦ. Ἡ παγκόσμια σημασία τοῦ Ἑλληνικοῦ Σαράντα πανηγυρικὰ ἀναγνωρίστηκε καὶ ὁμόφωνα διαλαλήθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπίσημα συμμαχικὰ χεῖλη σ' ὅλους τοὺς τόνους ὁ θαυμασμός καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὴ μικρὴ πρωταθλήτρια τῆς νίκης, ποὺ ὅμως τὴν ὥρα τῶν λογαριασμῶν μεταβλήθηκαν σὲ παγκόσμιο συναγωνισμὸ ἀγνωμοσύνης καὶ ἀδικίας ἐναντίον της.

Δύο ἀπὸ τοὺς πολλοὺς αἰῶνες τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὁ 4ος πρὸ Χριστοῦ καὶ ὁ 20ὸς μετὰ Χριστόν, συναπαντιῶνταν μέσα στὴν ἀένανη ἀνακύκληση τῆς Ἑλληνικῆς διάρκειας.

Δύο παράλληλες στιγμὲς τῶν Ἑλλήνων, ποὺ τὸ χιόνι ἀπεδεκάτισε τοὺς πολεμιστὰς μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΧ. ΒΑΝΤΖΙΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΕΙΑ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940-41

Ιταλικαὶ δυνάμεις ἀποτελοῦμεναι ἀπὸ τὴν 8ην Μεραρχίαν Ἀλπινιστῶν «Τζοζέλια» καὶ ἀπὸ ἓν Σύν)μα Ὀρειδ. Πυρ)κοῦ, ἐν Τάγμα Με-
λανοχιτώνων καὶ ἐν Τάγμα Βερσαλλιέρων πρου-
χώρησαν ἀπὸ τὸν Γράμμον πρὸς τὴν Πίνδον καὶ
ἀφου ἀνέτρεψαν τὸ ἀπόσπασμα Πίνδου διοικου-
μενον ἀπὸ τὸν Συν)χην Δαδάκην Κωνστ. εἰσέδυ-
σαν διὰ τοῦ Ἀώου μέχρι Διστράτου - Βωδούσης
μὲ σκοπὸν νὰ φθάσουν εἰς Μίτσοδον καὶ ἀποκό-
ψουν τὴν ὁδικὴν ἀρτηρίαν ὑποχωρήσεως τῆς 8ης
Μεραρχίας (Ἰωαννίνων - Μετσόβου - Καλαμπά-
κας). Ὡς γνωστὸν, κατόπιν ἀντεπιθέσεώς μας οἱ
Ἰταλοὶ ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς Κόνιτσαν καὶ
περιεσώθησαν τὰ ὑπολείμματα τῆς Μεραρχίας
«Τζοζέλια» ὑπὸ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Μεραρ-
χίας «Μπαρί». Ἐκεῖ ἠγωνίσθη σκληρῶς παρὰ
τὸ Δίστρατον ἡ Ταξιαρχία Ἰππικοῦ ὑπὸ τὸν
Συν)χην Δημάρατον Σωκράτην.

Ὅλαί αἱ δυνάμεις μας τῆς περιοχῆς τῆς
Πίνδου καὶ τοῦ Ἀώου εὗρισκοντο μακρὰν πάσης
συγκοινωνίας δι' αὐτοκινήτου, μακρὰν πάσης
ἐπαφῆς μὲ κέντρα ἐφοδιασμοῦ στρατιωτικὰ ἢ ἔστω
καὶ μὴ στρατιωτικὰ. Εἰς τὰ ἀπρόσιτα βουνὰ καὶ
τὰς χαράδρας τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ἀώου μόνον
τὰ ἀεροπλάνα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐφοδιάσουν εἰς
στιγμὰς ἀνάγκης τὰς δυνάμεις, αἵτινες εἶχον πῆν
ἐξῆς σύνθεσιν :

1) Ἀπόσπασμα Πίνδου ἐκ τριῶν ταγμάτων
καὶ μιᾶς πυροβολαρχίας ὑπὸ τὸν Συν)χην Δαδά-
κην Κωνστ.

2) Τομεὺς Ἀώου ὑπὸ τὸν Ἀντισυν)χην Φρι-
ζὴν Μορδ. ἐκ τοῦ εἰς Λαϊστὰν Τάγματος 4ου
Πεζικοῦ Συν)τος μετὰ πυροβολαρχίας καὶ τοῦ
Τάγματος Κονίτσης ὡς καὶ τοῦ Οὐλαμοῦ πεζ.
15ου Συν)τος, τοῦ κατέχοντος τὰς ὀρεινὰς δια-
βάσεις Παπίνκου καὶ Ἀστράκας. Ὁ ἐν λόγω το-
μεὺς εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἀποφράξῃ τὰς ὀρεινὰς δια-
βάσεις μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν ὄγκων Γκαμήλας καὶ
Κουκουρούντζου.

Παραθέτω τὰ εἰς σελ. 140 τῆς Πολεμικῆς
Ἱστορίας τῆς 8ης Μεραρχίας κατὰ τὸ 1940 — 41
τοῦ ἐνδόξου διοικητοῦ τῆς, στρατηγοῦ Κατσιμή-
τρου Χαράλ. ἀναγραφόμενα διὰ τὸν ἀνεφοδια-
σμὸν τῶν ἀνω μονάδων ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ Ζα-
γορίου καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Πίνδου ἐν γένει :

«Ἐπίσης καὶ διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τοῦ Ἀπο-
σπάσματος Φριζῆ Νοτ. τοῦ Ἀώου διετεθήσαν
κλιμάκια ἐξ ἰδιωτικῶν φορτηγῶν κτηνῶν,
ἅτινα λίαν προθύμως παρέσχον οἱ κάτοικοι,
χρησιμοποιήσαντες καὶ αὐτοὶ ὡς ἡμιονηγοί. Αἱ δὲ
γυναῖκες τῆς περιοχῆς Ζαγορίου καὶ Πίνδου,
πεφορτωμένα μὲ βαρὺτάτα κιβώτια πυρομαχι-
κῶν, ἀνεργιχθήσαν τὰς ἀποτόμους κλιτεῖς
τοῦ ὀρεινοῦ ὄγκου Γκαμήλα καὶ Παπίνκου, κομί-

ζοῦσαι πυρομαχικὰ εἰς τοὺς μαχομένους ἀνδρας μας.

» Αὗται εἶναι αἱ ἡρωϊκαὶ γυναῖκες τῆς Πίν-
δου, αἱ ὁποῖαι ὅπως αἱ γενναῖαι Σουλιώτισσαι
συνέδραμον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ προσέφερον πο-
λυτίμους ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Πατρίδα, ἡ ὁποία
ὀφείλει πρὸς αὐτὰς βαθεῖαν ἐθνικὴν εὐγνωμο-
σύνην».

Ἡ 8η Μεραρχία, ἡ Μεραρχία Ἡπείρου λε-
γομένη, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ὄγκον τῶν
Ἰταλῶν εἰς Καλπάκι, Παραμυθιάν, Γκραμπά-
λαν κλπ. θέσεις. Ἐμενε ὁ αὐτοκινήτοδρομος Ἰω-
αννίνων - Ζαγορίου, περὶ τὰ 35 χιλιόμετρα μέχρι
τῆς γεφύρας Κόκκορου, εἰς θέσιν λεγομένην
«Τέρμα», εἰς τὴν χαράδραν τοῦ Βίκου, πρὶν
φθάσωμε εἰς Κουκούλι. Ἐπρεπε τὰ αὐτοκίνητα
νὰ περάσουν τὸ ποτάμι τοῦ Βίκου καὶ νὰ φθά-
σουν στὸ Κουκούλι καὶ ἐπ' ἐκεῖ στὸ Καπέσοβο
διὰ νὰ μεταφέρουν πυρομαχικὰ, τροφίμα καὶ
ἄλλα εἶδη στὸ Καπέσοβο, τέρμα τοῦ αὐτοκινήτο-
δρομοῦ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ λόχους ἡμιονηγῶν ἢ μάλ-
λον μὲ τὰ ἐγχώρια μέσα (ἄνθρώπους καὶ ζῶα) νὰ
διοχετευθῶν στὸ Τσεπέλοβο, ἀπ' ἐκεῖ στὸ Σκα-
μνέλι, ἀπ' ἐκεῖ στὸ Βρυσοχώρι, πέρα ἀπ' τὴν Λαί-
στα καὶ μετὰ τὸ Ἡλιοχώρι, πίσω δηλαδὴ ἀπὸ
τὴν Τύμφη, ὅπου αἱ χαράδρες τοῦ Ἀώου καὶ τὰ
γύρω χωριά δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ, τὰ
ὅποια προχωρῶντας κατελάμβανον οἱ Ἰταλοί.

Ἐννοεῖται ὅτι στὸ Καπέσοβο εἶχαν μεταφερ-
θῇ τὸ καλοκαίρι, ποὺ περνοῦσε στὸ ποτάμι τὸ
αὐτοκίνητο, ἐφόδια δι' ἐνδεχόμενον ἐφοδιασμὸν
μικρῶν δυνάμεων πρὸς τὴν Τύμφη.

Ἐπρεπε νὰ γίνῃ μία ξύλινη γέφυρα στὸ πο-
τάμι τοῦ Βίκου, κοντὰ στὴν πέτρινη γέφυρα Κόκ-
κορου, περὶ τὸ 35 χιλ. διὰ νὰ μεταφερθῶν τὰ-
χιστα ἐφόδια στὸ Καπέσοβο καὶ ἀπ' ἐκεῖ πρὸς
τὰς ἀνωτέρω κατευθύνσεις.

Ἦμουν ὡς ἐφεδρος λοχαγὸς διαχειρίσεως
Δ)τῆς τοῦ Ἀποσπάσματος Ἐπιμελητείας τῆς 8ης
Μεραρχίας καὶ ἡ ἔδρα εὗρίσκετο τότε προσωρι-
νῶς εἰς τὸ 19 χιλ. στὰς Καρυές. Σκέφθηκα ὅτι
ἐπρεπε χωρὶς διαδικασίας, προτάσεις καὶ ἐγκρί-
σεις κλπ. μὲ πᾶσαν σπουδὴν, νυχθημερόν νὰ μετα-
φέρω ἐφόδια διὰ νὰ ἐφοδιάσω τὰς μονάδας ποὺ
μάχονται στὴν Πίνδο, πίσω ἀπὸ τὴν Τύμφη καὶ
στὸν Ἀῶ. Αὐτὸ δέβαια ἐσήμαινε ὅτι ἐπρεπε νὰ
γίνουν τὰ ἐξῆς: κατασκευὴ γεφύρας στὸ ποτάμι,
ὀργάνωσις λόχων ἡμιονηγῶν κλπ. κλπ. Ἀλλὰ
χρόνος δὲν ὑπῆρχε, οὔτε κἂν ἡμέρες δὲν ἔμεναν.
Οἱ Ἰταλοὶ προχωροῦσαν. Ἐκαμα μίᾳ ἀναφορὰ
στὴν Διεύθυνση Μηχανικοῦ νὰ στείλουν νὰ κάμουν
τὴ γέφυρα. Ἐμαθα ὅτι θὰ πάῃ ἀξιοματικὸς τοῦ
μηχανικοῦ νὰ κάμῃ ἀναγνώρισι καὶ μελέτη καὶ
μετὰ τὴν ἐγκρίσι θὰ ἐγίνετο ἡ γέφυρα. Κατάλαβα
ἐκ πείρας πότε θὰ γίνῃ...

Είς τούς Ἀσπραγγέλους συνήντησα ἓνα λαμπρὸν πολιτικὸν μηχανικόν, ἐφ. ἀξιωματικόν τοῦ μηχανικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπέβλεπε τὰ κατασκευαζόμενα ὀχυρωματικά, δρόμους κλπ. Κάτω Πεδινῶν—Γκραμπάλας. Ἦμουν μαζί με τὸν βοηθόν μου, ἐφ. ὑπολοχαγόν πεζικοῦ Φαγογέντην Χαράλ., λαμπρὸν ἀξιωματικόν, δικηγόρον ἐκ Κερκύρας, ὁ ὁποῖος πολὺ ὀρθὰ μοῦ εἶλεγε ὅτι θὰ τὴν πληρώσω ἐγὼ τῇ γέφυρᾳ ἂν τὴν κάμω χωρὶς ἔγκρισις δαπάνης κλπ., ὅπως θὰ συνέβαινε παρ' ὀλίγον κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1939 δι' ἄλλα ἔργα. Αὐτὸ τὸ πράγμα δὲν μπόρεσα νὰ τὸ καταλάβω ποτέ. Ἀρχισὰ ὁμως νὰ τὸ καταλαβαίνω, ὅταν μετὰ τὸ πόλεμον ὡς πολίτην με κληρονομήσαν οἱ δικηγόροι νὰ πληρώσω τὴν ξυλεια τῶν ξυλεμπόρων ποῦ εἶχα ἐπιτάξει ἀνευ διαταγῆς, διατυπώσεων κλπ. στὸ «Τέρμα».

Εἶπα εἰς τὸν ἀξιωματικόν αὐτὸν τοῦ μηχανικοῦ (τοῦ ὁποῖου θυστεχὼς δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα), ὅτι πρέπει ἐντὸς τῆς σήμερον νὰ γίνῃ ἡ γέφυρα αὐτὴ καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔλθῃ ἀμέσως νὰ μᾶς βοηθήσῃ κατ' ἐντολὴν τοῦ Στρατηγού. Ὁ ἀνθρως ἐξεπλάγη, πρὸς στιγμὴν ἐδίστασε, τελικῶς ὁμως ἐπέσθη καὶ μᾶς ἠκολούθησε. Φυσικὰ ἀπὸ τὸν Στρατηγὸν δὲν εἶχα καμμίαν ἐντολήν, οὔτε καὶ ὁ Στρατηγὸς εὐκαιροῦσε νὰ δίδῃ ἐντολές, ἐκεῖνες τὲς στιγμὲς τὲς τραγικῆς, σ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ γιὰ κάθε ζήτημα. Ὁ Στρατηγὸς ἰκανὸς καὶ ἔξυπνος καὶ εὐέλκτορ, ἤξευρε τοὺς συνεργάτας του καλὰ καὶ ἐδέχετο εὐχαρίστως νὰ ἀναπτύσσουν οὗτοι πρωτοβουλίαν καὶ νὰ ἀναλαμβάνουν εὐθύνες.

Δὲν ἔχομε ξυλεια. Ἐπιτάσσω ἀνευ οὐδεμιᾶς διατυπώσεως ξυλεῖαν ποῦ εὐρέθῃ τυχαίως στὸ «Τέρμα». Δὲν ἔχομε βελόνες κλπ. Συγκεντρώνομε ποσότητες ἀρκετὲς ἀπ' τὰ παντοπωλεῖα τῶν γύρω χωριῶν με ἀποδείξεις. Δὲν ἔχομε ἐργάτες. Καλοῦμε με κωδωνοκρούσεις τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ χωριῶν.

Τὸ βράδυ ἡ γέφυρα ἦτο ἐτοιμὴ καὶ τὰ αὐτοκίνητα ὅλη τὴ νύχτα μετέφεραν ἐφόδια. Σημειωτέον, οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ἐπὶ πολὺς ἡμέρας ἐπιδιώρθωναν τὸ δρόμον ἀπὸ τὸ ποτάμι μέχρι Κουκουλλίου καὶ Καπεσόβου, γιὰτὶ εἶχε καταστραφῇ σὲ πλεῖστα σημεῖα.

Τὴν μεθεπομένη τῆς κατασκευῆς τῆς γεφύρας ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ ἐξικαιολογεῖτο εἰς τὸν Στρατηγὸν διερχόμενον με τὸ αὐτοκίνητόν του πρὸς τὰ Κάτω Πεδινά, διότι τὸν ἀπασχόλησα με τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας. Ὁ Στρατηγὸς ἐμειδίασε καὶ εἶπε: «Ὅ,τι θέλει κάνει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ρωτᾷ κανένα».

Ἵστερα ἀπὸ πάρα πολλὰς μέρες, πολὺ ἀργὰ πλέον.. ἐστάλη ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ στὸ ποτάμι διὰ νὰ μελετήσῃ τὴν κατασκευὴ τῆς γεφύρας. Εἶδε τὴν γέφυρα καμωμένη καὶ αὐτοκίνητα νὰ τὴν διασχίζουν καὶ ἐκκληκτορ ἐρωτοῦσε πότε καὶ πῶς ἐγίνε ἡ γέφυρα.

Κάμνω κλιμάκια ἐφοδιασμοῦ στὸ Καπεσόβο, Σκαμνέλι καὶ Γυφτόκαμπο. Ὁ ἀεὶμνηστος μοίραρχος Τσεπελόβου Σιαπέρας Ν.κ. εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὁργάνωσιν Δόχων Ἡμιονηγῶν δι' ἐγχωρίων μέσων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ζώων. Πρὸ παν-

τὸς γυναικῶν, διότι ἄνδρες ἦσαν ἐλάχιστοι καὶ μεγάλης ἡλικίας. Κόρες καὶ γυναῖκες ἐπιστημόνων καὶ ἄλλων ἀρχοντάδων τοῦ Ζαγορίου μετέφεραν με ζῶα πυρομαχικά καὶ ἄλλα ἐφόδια νυχθημερόν στὸ Γυφτόκαμπο καὶ ἀπ' ἐκεῖ στὸ Βρυσοχώρι καὶ σ' ἄλλα μέρη καὶ γυρίζοντας ἔφεραν τραυματίας. Ἀλλὰ πολλὰς φορὲς τὰ ζῶα ἔπεφταν στοὺς κρημνοὺς καὶ στὲς λάσπες καὶ τότε φορτωμένες συνέχισαν μόνες τὴ μεταφορά. Στὲς ἀπότομες καὶ ἀπᾶντες ἀναβάσεις πρὸς τὲς κορυφὰς τῶν ὄρεινῶν ὄγκων Γκαμήλας—Ἀστράκας κλπ. ποῦ δὲν μποροῦσαν ζῶα νὰ βαδίσουν μετέφεραν τὰ πυρομαχικά φορτωμένες αἱ γυναῖκες καὶ τὴ νύχτα ἀκόμη.

Τὸ Ζαγόρι τότε προσέφερε ἀνώνυμα πολύτιμες ὑπηρεσίες στὴ στρατιωτικὴ ὑπόθεσιν. Ἡ Ζαγορία ἐργάστηκε με αὐτοθυσίαν, στερήσεις, κόπους, σὺν ἀγνώστου στρατιώτης στὴν ἐποποιία τῆς Πίνδου. Ὅταν ὁ ἄνδρας τῆς πολεμοῦσε στὸ μέτωπο ἐκεῖνη νυχτοξημέρῳ στὲς στρατὲς τῶν θασῶν τοῦ Γυφτοκάμπου με δεμένο τὸ σχοινὶ ἀπ' τὸ καπίστρι τοῦ μουλαριοῦ στὸ χέρι τῆς, γιὰ νὰ μὴ χάθῃ μέσα στὸ πηχτὸ σκοτάδι καὶ σ' ἀγιάζι ποῦ τροποῦσε καὶ τὰ κόκκαλα. Αὐτὴ ὁμως ἡ αἰώνια γυναικὰ τῆς Πίνδου, ἡ σεμνὴ καὶ ἐνάρετη ποῦ κράτησε ὅ,τι πολιτισμένο ἔχει ὁ τόπος τῆς, δὲν θέλησε νὰ ἀποκαλυφθῇ καὶ διατήρησε ζηλότυπα τὸ ἰνκόγκνιτο. Γιὰ τοῦτο μῆκε στὴν Ἀθανασία ὡς Ἡρώς τοῦ 1940—41. Ἦταν, εἶναι καὶ θὰ μένῃ αἰώνια ἀγνώστη.

Τὸ ἄγαλμα τῆς «Ἀγνώστου Γυναικὸς τῆς Πίνδου» ἔπρεπε νὰ εἶχε προσηγηθῇ καὶ νὰ στηθῇ σὲ μία κορυφὴ τῆς Πίνδου καὶ ἐπειδὴ μᾶλλον ἐπείκαιρον σημεῖον αὐτῆς ἐκ τῶν γεγονότων εἶναι ἡ Τύμφη, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε στηθῇ σὲ μία κορυφὴ τῆς, τὴν Γκαμήλα ἢ τὴν Ἀστράκα.

Ἡ τιμὴ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημεῖου τοῦτου ἀνήκει εἰς τὴν Ἠπειρον. Εἰς τὸ ἄγαλμα τοῦτο θὰ ἐνσαρκώνεται ἡ θεὰ τῆς Πίνδου, τὴν ὅποια ὡς ἀρχαῖοι Ἕλληνες θὰ λατρεύουν οἱ Ἠπειρώται ὡσανεὶ αὐτὴ νὰ ἔσωσε τὴν Ἠπειρο κατὰ τὰς ἀρχαῖκας παραδόσεις ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα τοῦ φαισμοῦ.

Φρονῶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἠπείρου, αἱ Μητροπόλεις αὐτῆς καὶ οἱ Νομάρχαι αὐτῆς θὰ συνεδύαζαν πᾶν ὅ,τι ἐκπροσωπεῖ ἡ Ἠπειρος διὰ τὴν ὀργάνωσιν μιᾶς Ἐπιτροπῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημεῖου καὶ διὰ τὴν χρηματοδότησιν πρὸ παντὸς τοῦ ἔργου μέσον αὐτῶν.

Τέλος ἡ συμβολὴ τῶν γυναικῶν τῆς Πίνδου καὶ ἐν γένει τοῦ ἐμφύχου ὕλικου αὐτῆς ὑπῆρξε τοιαύτης σημασίας, ὥστε εἰς τὴν συμβολὴν ταύτην νὰ δύναται θαυμάσιος νὰ ἀποδοθῇ ἐμμέσως καὶ ἐν τινι μέτρῳ καὶ εὐθυμῷ ἡ συντριπτικὴ ἥττα τῆς περιφήμου Μεραρχίας τῶν Ἀλβανιστῶν «ΤΖΟΥΛΙΑ» καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἀτακτοῦς ὑποχώρησις τῶν υπολειμμάτων τῆς πρὸς Κόνιτταν.

Δι' συνέπεια τῆς τυχόν περαιτέρω προσελάσεως τῶν Ἰταλῶν καὶ καταλήψεως τοῦ συγκοινωνιακοῦ κόμβου τοῦ Μετσόβου ὑπ' αὐτῶν, θὰ ἐπέφερε τὴν τραγικὴν ὑποχώρησιν τῆς 8ης Μεραρχίας, τὴν ἐκκένωσιν τῆς Ἠπείρου καὶ ἄλλων μερῶν καὶ θὰ προξενεῖ καὶ ἄλλας περαιτέρω ἀνοπολογίστους ζημίας πάσης φύσεως.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ

ἀ. μ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΕΤΟΙ

Ἦμεθα εἰς τὰ μέσα τοῦ 1796. Αἱ στρατιαὶ τοῦ Ναπολέοντος εἶχον εἰσβάλει εἰς τὰς Ἑνετικὰς ἐν Βορείῳ Ἰταλίᾳ κτήσεις. Οἱ Ἀυστριακοὶ ἐξ ἄλλου εἶχον παραβιάσει τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας καὶ συνεκρούοντο ἐντὸς τῶν ἑδαφῶν τῆς, μετὰ τοὺς Γάλλους.

Ἡ Ἑνετικὴ Ἀριστοκρατία ἀνίσχυρος, γηραλέα, ἐξουθενωμένη, ἔπνεε τὰ λοιόθια. Δὲν ὑπῆρχε καμμία ἐλπίς νὰ διασωθῇ ἀπὸ τὴν Βοναπάρτειον λαίλαπα, ἣ ὁποία καὶ μετὰ τινὰς μῆνας τὴν ἐσάρωσεν.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐγνώσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Λευκάδα, τὴν Ἀρταν, τὰ Ἀγραφα κλπ.

Καὶ ἰδοὺ μία ἀπίστευτος ἐκδήλωσις ἀλληλεγγύης πρὸς τὴν φθίνουσαν Ἀριστοκρατίαν, ἐσημειώθη τότε ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Οὗτοι, διατρανοῦντες πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Γαληνοτάτην, προσφέρονται νὰ συμπολεμήσουν μετὰ τῶν Ἑνετῶν διὰ τὴν διάσωσιν τῆς Δημοκρατίας.

Πολὺ ἀφελεῖς, βεβαίως, ἦσαν οἱ ὀπλαρχηγοί, διότι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν Ναπολεόντειον ὁρμὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν μοιραίαν κατάπτωσιν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς Ἑνετίας.

Τὰς ἐπιστολάς τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τὰς παραθέτομεν περὶ αὐτῶν ἐν μεταφράσει. Αὗται ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐν Λευκάδι ἑκτακτον Προβλεπτὴν. Ἰδιαιτέρως ἡ τοῦ Σουλιώτου Δημητρίου Μπότσαρη εἶναι πολὺ ἀξιοπρεπὴς καὶ πολὺ συγκινητικὴ, εἶναι δὲ κρῖμα πὺν δὲν ἀνευρέθη τὸ Ἑλληνικὸν πρωτότυπον. Αὕτη διερμηνεύει τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ ἡρώικοῦ Σουλίου, τοὺς πολυτετεῖς

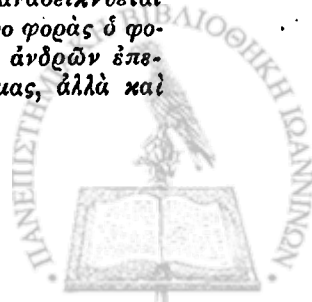
νικηφόρους ἀγῶνάς των κατὰ τῶν τυράννων, τὴν ἀφθαστον ἀγάπην των πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς διὰ τὴν βοήθειάν πὺν ἔλαβον πάντοτε ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ζητοῦν, εἰς αὐτὰς τὰς κρισίμους στιγμάς, νὰ ἐκπληρώσουν τὸ καθήκον των καὶ νὰ ἀνταποδώσουν οὕτω τὰς εὐεργεσίας, κατατασσόμενοι ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ἁγίου Μάρκον. Καὶ νομίζομεν ὅτι πιθανώτατα θὰ παρετείνεται καὶ ἡ ἀντίστασις τοῦ Σουλίου, ἂν δὲν ἐπιπτε τὸ 1797 ἡ προστάτις των Ἑνετικὴ Ἀριστοκρατία, ἣ ὁποία τοῖς ἐχορήγει ὅπλα πυρὸμαχικά καὶ τρόφιμα. Ἰδοὺ τῶρα τὰ ἔγγραφα:

(Δέσμη 1057, Γενικοῦ κατὰ θάλασσαν Προβλεπτοῦ)

Ὁ Ταγματάρχης Δημήτριος Μπότσαρης
πρὸς τὸν ἐν Λευκάδι ἑκτακτον Προβλεπτὴν
Ἀγγελον Βενιέρ

«Ἡ ὁλοσχερὴς ὑποδούλωσις τῆς ἐθνότητός μας, Ἐξοχώτατε Κύριε Προβλεπτὰ, μολονότι ἔχει ἐν μέρει ἀμαυρώσει τὴν δόξαν ἐκείνην τὴν παλαιάν, ἣ ὁποία τὴν ἠγλάϊζε καὶ τὴν ἔκαμεν ἀνωτέραν ὅλων, ἐν τούτοις ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ σβύσῃ ἐξ ὁλοκλήρου καὶ νὰ στερήσῃ τὴν ἐθνότητά μας πάσης ἀρετῆς.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν καταστροφῶν τὰς ὁποίας συνεχῶς ὑφίσταται ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν τυραννίαν, ἀπέμειναν ἀκόμα μερικά λείψανα τῆς παλαιᾶς δόξης ὡς καὶ τὰ διακριτικὰ σημεῖα τῆς ἐθνότητός μας ἦτοι: τὸ πολεμικὸν καὶ ἀδάμαστον θάρρος ἑνὸς μικροῦ λαοῦ πὺν ἐκλείσθη εἰς τὰ ὀρεινὰ καταφύγια, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἀπηνεῖς διώξεις τοῦ τυράννου. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ καταφύγια εἶναι καὶ τὸ Σούλι, ἡ πατρίς μου, ὅπου τῶρα κυβερνᾷ, ὡς καπετάνιος, ὁ πατέρας μου. Ἡ περιοχὴ αὕτη χάριν τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης, χάριν τῆς ἐλευθερίας, καὶ πρὸς ὄνειδος τῶν τυράννων Ὀθωμανῶν, ἀγωνίζεται ἡρωϊκῶς καὶ ἀποκροῦει πάσας τὰς ἐπιθέσεις, ὅσαι μέχρι σήμερον διεξήχθησαν ἐναντίον τῆς καὶ ἀναδεικνύεται οὕτως ἐνδοξότερα καὶ γενναϊότερα. Δύο φορές ὁ φοβερός Ἀλῆ Πασᾶς ἡγούμενος 20.000 ἀνδρῶν ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ τὴν πατρίδα μας, ἀλλὰ καὶ

τὰς δύο φορές, ἡττήθη ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς 2.000 ἀποφασιστικοὺς πολεμιστὰς.

Κατὰ τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον Ρωσο-Τουρκικὸν πόλεμον προσεκληθῆμεν ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ ἐλάβομεν μέρος εἰς τὰς διεξαχθεῖσας ἐπιχειρήσεις, νικηφόρας, καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μάρτυς τῶν ἀνδραγαθιῶν μας.

Ἐκείνη ἡ Σεβασμία Αὐλὴ μᾶς ἐχορήγησε πολλὰ προνόμια ὥς καὶ πιστοποιητικὰ διὰ τὰς παρὰ σκευθεῖσας ὑπηρεσίας καὶ μᾶς ἐπεβράβευσεν μὲ περιφανεῖς τίτλους, προαγαγούσα ἐμὲ καὶ ἄλλους συμπατριώτας μου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου.

Ὅλα αὐτὰ, Ἐξοχώτατε Κύριε, εἶναι ἀρκετὰ ὥπως διαπιστώσῃτε μὲ ποῖον ἐνθουσιασμόν ὑπηρετοῦμεν ἡμεῖς τὰ Χριστιανικὰ Κράτη, τὰ ὁποῖα μᾶς εὐεργετοῦν, ἀλλὰ δὲν ἀποκοῦν νὰ Σᾶς πείσουν πόση εἶναι ἡ προθυμία μας ὅπως θυσιασθῶμεν διὰ τὴν δόξαν τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ προστάτρια τῆς ἀντιχρύστου μας ἐθνότητος, ἀπὸ τόσων αἰώνων, καὶ εἰς αὐτὴν εὐρίσκει αὐτὴ ἀσφαλὲς ἀσυλον καὶ εἰς τοὺς εὐσπλαχνικοὺς αὐτῆς κόλπους τὴν συναντίληψιν τὴν Χριστιανικὴν. Καὶ τώρα ἀκόμη ἡ Ἐθνότης μας εὖρε πᾶσαν ὑποστήριξιν παρὰ τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, καὶ τοιαύτην οὐδέποτε ἔλαβεν παρ' ἄλλης Ἐπικρατείας. Ἰερὸς εἶναι ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον διεξάγομεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Δὲν ὑπομένομεν ἡμεῖς οἱ Σουλῳῖται τὴν ζυγὸν τῆς δουλείας. Καὶ ἵνα φανερώσωμεν τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τρέφομεν πάντοτε πρὸς τὴν Γαληνοτάτην Δημοκρατίαν καὶ δώσωμεν ἀπὸ δειγμάτων τῆς συμπαθείας μας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης πρὸς τὸν Σεβαστὸν θρόνον τοῦ πρίγκιπος κατὰ τὰς τωρινὰς ἀναταραχὰς ἐν Ἰταλίᾳ, προῆλθεν ἡ Ἐθνότης μας εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν σας ἐμὲ τὸν δοῦλόν Σας Δημήτριον Μπότσαρη μὲ 2.000 συμπατριώτας μου, ὅπως παρουσιασθῶμεν πρὸς τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀπείρους ὑποχρεώσεις διότι πολλάκις μὲ τὰς γενναιοδωροὺς χειρονομίας τῆς ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνά μας, καθ' ὃν χρόνον μᾶς ἔλκει μὲ τὴν χρηστικὴν τῆς διοίκησιν. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ ὑπηρετήσωμεν ὥς ἐθελονταὶ καὶ ἀκολουθήσωμεν τὰ στρατεύματά Σας καὶ νὰ θυσιάσωμεν τὴν ζωὴν μας διὰ τὴν δόξαν τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν ἀρωγὴν τοῦ Ὑψίστου ὑπὲρ τοῦ θριάμβου αὐτῆς.

Σοῦλι 25 Ἰουνίου 1796 (π. ἡ)

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος εὐπειθέστατος, ὑποχρεωτικώτατος καὶ ταπεινόςτατος δοῦλος

Δημήτριος Μπότσαρης

Ταγματάρχης τῆς Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν

Ὁμοία ἐπιστολὴ πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν Γαληνοτάτην Δημοκρατίαν ἀπε-

στάλη καὶ ὑπὸ τῶν Ὀπλαρχηγῶν Ἀθανασίου Μπουκουβάλα τὴν 28 Ἰουνίου 1796 (π. ἡ) καὶ Δράκου Γρίβα, οἱ ὁποῖοι διαβεβαίουσαν τὸν Ἐκτακτὸν Προβλεπτὴν ὅτι εἶναι ἔτοιμοι μὲ 3000 ἄνδρας νὰ καταταγοῦν ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς Δημοκρατίας καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς ὑπεριοχύσεως τῶν ὅπλων τῆς.

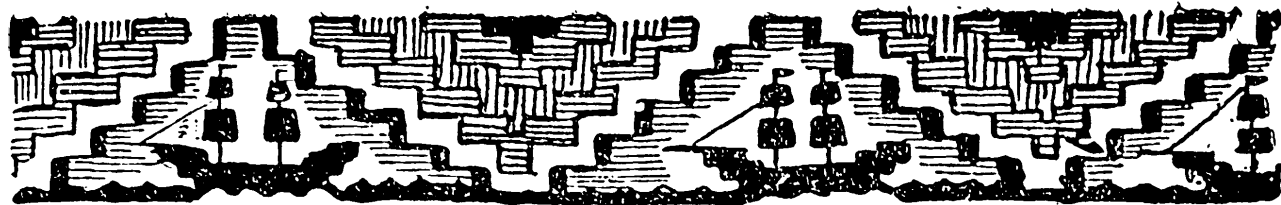
Δι' ἐτέρας ἐπιστολῆς ὁ ὀπλαρχηγὸς Λούρου καὶ Ἀρτῆς Χρῆστος Καλόγερος διαδηλοῦ καὶ αὐτὸς τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν Δημοκρατίαν καὶ λέγει ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν Βενετικὸν στρατόν.

Τέλος ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Διγώνης ποὺ ἦτο μέχρι πρό τιнос καιροῦ φύλαξ τοῦ Λούρου καὶ Ἀρτῆς ἀλλὰ παυθεὶς ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν, διέμενε εἰς Λευκάδα, προσεφέρθη καὶ αὐτὸς νὰ καταταγῇ ὡς ἐθελοντὴς μὲ τοὺς ἄνδρας του.

Ὁ Ἐκτακτὸς Προβλεπτὴς Λευκάδος διαβιβάζων τὰς αἰτήσεις τῶν πέντε Καπετανάων, ἀφοῦ περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ἱκανότητα ἐκάστου ἐξ αὐτῶν, διερωμενεῖ τὴν συγκίνησιν του διὰ τὰς τόσας εὐγενεῖς των διαθέσεις καὶ προσθέτει ὅτι οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπαναλάβουν καὶ προφορικῶς ὅσα διετύπωσαν ἐγγράφως, ὅτι ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν των καὶ τοὺς ἐφιλοξένησεν ἐπὶ τριήμερον εἰς Λευκάδα μαζὺ μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς ἄνδρας των. Ἐκεῖ παρόνσιασθέντες ἐνώπιόν του ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, τὸν διεβεβαίωσαν καὶ προφορικῶς ὅτι εἶναι ἔτοιμοι νὰ θυσιασθοῦν διὰ τὴν διάσωσιν τῆς Δημοκρατίας καὶ τέλος ὅτι ἀπεχώρησαν, ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, ἀφοῦ καὶ πάλιν διεδήλωσαν τὴν πίστιν των καὶ ἀφοσίωσιν, ὁ δὲ Προβλεπτὴς τοὺς ἡὺχαρίστησε θερμότητα.

Τὴν ὥς ἄνω ἔκθεσιν ὁ Ἐκτακτὸς Προβλεπτὴς τὴν ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ προϊστάμενόν του Γενικὸν κατὰ θάλασσαν Προβλεπτὴν Κάρολον Βίδμαν.

ΤΑΚΗ ΛΑΠΠΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ*
Ο ΣΦΡΑΓΙΔΟΦΥΛΑΚΑΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Α'.

(1) 'Ενταῦθα κρίνω καλὸν ν' ἀναφέρω ὅσα περὶ τοῦ 'Αλῆ—πασσᾶ γνωρίζω ἢ ἐκ στόματος τοῦ ἰδίου ἢ καὶ ἄλλως πως ἢ καὶ αὐτόπτης γενόμενος καὶ οὕτω κρίνω καλὸν ν' ἀναφέρω τὰ περὶ ἐμοῦ, πῶς καὶ πότε μετέβην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ 'Αλῆ—πασσᾶ.

'Εγεννήθην περὶ τὰ 1788 εἰς τὸ χωρίον τῆς Δωρίδος Παλαιοκάτουνον. 'Η οἰκογένειά μου ὅπως οὖν ἐξῆχε τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν λοιπὴν θέσιν. 'Εκ τῶν συγγενῶν μου τινὲς εἶχον ἀσπασθῆ τὸν στρατιωτικὸν βίον, ἄλλοι δὲ τὸν λευϊκόν. 'Ο πάππος μου ἦτο ἱερεὺς καὶ ὁ θεῖος μου, οἱ δὲ θεῖοι μου Δασκαλάκης καὶ Κοιρότης στρατιωτικοί, (οἱ δύο θεῖοι μου Παναγιώτης καὶ Δημήτρης ἦσαν ἀρματωλοὶ τοὺς ὁποίους ἀπατήσαντες οἱ Τούρκοι ὅτι θὰ διορίσωσι ἀρματωλοὺς εἰς Θήβαν, ἐφόνευσαν ὥς καὶ τὸν πάππον μου τὸν ἱερέα.

Βλέπετε ἐκεῖνο τὸ βουνὸ
μωρὲ Παπαχαντζόπουλε
τὸ πέρα καὶ τὸ δῶθε....)

ἀποτελοῦντες μέρος τῆς ἀρματωλικῆς συμμαχίας τοῦ Λουκᾶ Καλλιακούδα.

'Η ἐπαρχία Δωρίδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο πολὺ ὑποδυσίερα ὥς καὶ ἡ τῶν Σαλῶνων κατὰ τὰ φῶτα, ἡσχολοῦντο οἱ κάτοικοι εἰς τὰ ποίμνια καὶ τὴν γεωργίαν. 'Επειδὴ δὲ οἱ γονεῖς μου μὲ εἶχον προορίσει διὰ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας δὲν ὑπῆρχε Σχολεῖον μ' ἔστειλαν εἰς Κράββαρα ὅπου καὶ σχολεῖα ὑπῆρχον καὶ οἱ κάτοικοι περιουσίας ἀνεπτυγμένους εἶχον.

Εἰς Λομποτινὰν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν προεστώτων Καναβαίων ὑπῆρχον δύο σχολεῖα Ἑλληνικὸν καὶ ἀλληλοδιδασκτικόν, εἰς τὰ ὅποια ἐδίδασκον δύο διδάσκαλοι ἐκ Μεσολογγίου. Ἐλθὼν ἐν τῇ πόλει (2) ταύτῃ ἐμαθήτευσα μέχρι τινός. 'Επειδὴ δὲ οἱ Καναβαῖοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ 'Αλῆ ἔφυγον, μετ' αὐτῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ τὰ σχολεῖα διελύθησαν, ἔνεκα τούτου οἱ γονεῖς μου μὲ παρέλαβον καὶ ἐμελέτουν ἵνα μ' ἀποστείλωσιν εἰς ἄλλο σχολεῖον.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο γενικὸς καπιτάνος τῆς ἐπαρχίας Δωρίδος καὶ Κραββάρων ὁ Λουκᾶς Καλλιακούδας. 'Ο 'Αλῆς ἀπεφασίσας ἵνα καταστρέψῃ πάντας τοὺς εἰς τὸν ἀρματωλικὸν βίον ἐπιδιδομένους, ἔστειλε τὸν Δεοβέναγαν Μέτσα—Μπόνον (ἐκ Τεπελενίου) πρὸς ἐξόντωσιν καὶ τοῦ Καλλιακούδα, ὅστις ἐνώθεις μετὰ τοῦ Ἀλβανοῦ ληστοῦ Σάχου κατέφυγεν εἰς Καβρολίμνην, ὅπου γενομένου

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

φονικοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἔπεσαν πολλοὶ Τοῦρκοι ἐφονεύθη καὶ ὁ Καλλιακούδας⁽¹⁾. Ὁ θεῖος μου Κοτρότης πληγωθεὶς κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην εἰς τὸν πόδα κατέφυγεν εἰς Ἰθάκην, ὅπου ἔμεινεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Καλλιακούδα διὰ νὰ νοσηλευθῇ. Ὁ δὲ Δασκαλάκης τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἐναπομείναντος σώματος τοῦ Καλλιακούδα ἐλεηλάτει.

Μετ' οὗ πολὺ ἦλθεν Δερβέναγας τῶν Κραββάρων ὁ Μάλιο—Μέτσε πρὸς ὃν παρουσιασθεὶς ἐπροσκύνησε ὁ Δασκαλάκης. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον ἔπρεπεν ἵνα σιαλῇ καὶ ὁμηρὸς ἐκ τῆς οἰκογενείας εἰς Ἰωάννινα, ἀπεφασίσθη ἵνα στείλουν ἡμεῖς καὶ πρὸς περαιώσιν τῶν σπουδῶν μου.

(3) Ἐλθὼν εἰς Ἰωάννινα ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Ἀλῆν δωδεκαετῆς ὢν, ὅστις μὲ ὑπεδέχθη εὐμενῶς καὶ προσκαλέσας τὸν διδάσκαλον Ψαλλίδα μὲ παρέδωκε πρὸς ἐκπαίδευσιν, ἀνέθεσε δὲ τὴν κηδεμονίαν μου εἰς τὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ του τότε Γεώργιον Πλατανιώτην ἐκ Κραββάρων κατοικοῦντα ἐντὸς τοῦ σεραγίου. Ἀφ' οὗ παρῆλθεν ὀλίγος καιρὸς διέταξεν ὁ Ἀλῆς ἵνα συγχάζω καὶ εἰς τὸ γραφεῖον του καὶ ἀντιγράφω διάφορα ἔγγραφα.

Ὦνομαζόμεν Ἀθανάσιος Νικολάου Σκαρλάτος, ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀλβανοὶ συνηθίζουσιν ἵνα δίδωσι τὰ ὀνόματα τῶν τόπων μὲ ὀνόμαζον Θανάση ἀπὸ τὸ Λιδωρίκι.

Ὁ Ἀλῆς κατὰ τὸ 1806 βλέπων τὴν πρόοδόν μου μοὶ παρεχώρησεν οἶκημα ἐντὸς τοῦ σεραγίου του. Ἐκτοτε ἐγενόμην ἰδιαιτέρως του γραμματεὺς καὶ ἔγραφον ὅλα τὰ ἰδιωτικά καὶ μυστικά τοῦ Ἀλῆ ἔγγραφα.

Ὁ Ἀλῆς ἐγεννήθη εἰς Τεπελένιον. Ἐπὶ τοῦ Κούρτ—πασσᾶ διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν Δερβενίων, καὶ ὁ διορισμὸς του ἐστάθη ἐπιτυχής. Τότε ἐσχετίσθη μετὰ τῶν καπεταναίων καὶ λοιπῶν προεστώτων τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέκτησε δὲ τότε φήμην μεγάλην καὶ προστατευόμενος ὑπὸ ἐνὸς πασσᾶ διωρίσθη πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Γενομένου τοῦ κατὰ Πασβάνογλου πολέμου ἐπῆγε καὶ ὁ Ἀλῆς εἰς Βιδίνιον. Ἐπειδὴ ὅμως τότε (4) ἐφάνησαν οἱ Γάλλοι εἰς Ἐπτανήσον, διετάχθη ἵνα πορευθῇ ἐκεῖ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Γάλλοι κατέλαβον καὶ τὴν Πρέβεζαν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν, ὁ Ἀλῆς προσεπάθησεν ἵνα τὴν καταλάβῃ καὶ ἐπιπεσὼν μετὰ δυνάμεων ἐδιώξε τοὺς Γάλλους.

Ἐπειδὴ δὲ ἦτο καὶ Δερβεντὰτ—ναζίρη (ἐξουσιαστὴς τῶν Δερβενίων) εἶχεν ἐξουσίαν νὰ διορίζῃ ἀρματωλοὺς δερβεναγάδες, βοϊβοντάδες, καθ' ὅλην τὴν Στερεὰν μέχρι Θηβῶν ἀνῆκον καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Κάρλελι ἦτο τῆς Σουλτάνας, μόνον καπεταναίους εἶχε δικαίωμα νὰ διορίζῃ ἐκεῖ ὁ Ἀλῆς.

Προσεπάθησε πολλάκις ἵνα λάβῃ καὶ τὰς Ἀθήνας, ὡς μαλτσανέ⁽²⁾, ἐξαγοραζὼν αὐτήν, ἀλλ' ἀπέτυχε. Πολλάκις μοὶ ἐξέφρασε τὴν διάθεσίν του ταύτην, διότι ἔλεγε ἡ Ἀθήνα ὡς πόλις παλαιὰ εἶναι ἐξακουσμένη εἰς τὴν Φραγκιὰν καὶ εἶχε σκοπὸν λαμβάνων αὐτὴν νὰ τὴν καλλωπίσῃ.

Β'.

(5) Ἀλῆ Πασσᾶς

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἦτο τόσο ἐκδοτὸς εἰς τὰς ἡδονὰς, καὶ τὰς διασκεδάσεις, μετρίως πάντοτε εὐθύμει καὶ μόνος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Περὶ τὰ 180.. ἦλθεν εἰς Ἰωάννινα Ὁθωμανὸς τις Μενσοῦπ Ἐφέντης, ἀνθρώπος λίαν περιποιητικὸς, εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ τὴν φυσιογνωμίαν, σταλεὶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μὲ κυβερνητικὴν ἀποστολήν. Ὁ Ἀλῆς ὑπερευχαριστήθη ἐκ τῆς εὐγενείας τοῦ Μενσοῦπ, τὸν ὁποῖον ἀναχωρήσαντα παρεκάλεσεν ἵνα ἀπὸ και-

1. Γιὰ τὸ Λουκᾶ Καλλιακούδα γράφουν ὁ Βαλαωρίτης στὶς σημειώσεις του γιὰ τὴ Φροσύνη. Τόμ. Β'. σελ. 442, ὁ Κασομούλης τόμ. Α'. σελ. 14 καὶ ὁ Σάθας: «Χρονικὸ Γαλαξειδίου» σελ. 164.

2. Ἰδιοκτησία, κτῆμα.

ροῦ εἰς καιρὸν ἔρχεται εἰς Ἰωάννινα. Οὗτος δὲ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἤρχετο εἰς Ἰωάννινα. Μετὰ τούτου συνέτρωγε καὶ συνευθίμει, πίνων καὶ οἶνον, ἦτο ἀδιαχώριστος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ὑπὸ διαφόρων διδόμενα τραπέζια εἰς τὸν Ἀλῆν ὁ Μενσοῦπ συντρόφευεν αὐτόν. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἔπινεν οἶνον, μόνον δὲ εἰς εὐωχίας ἔπινεν ὀλίγον. Ἠγάπα τὰ παιγνίδια. Εἰς Ἰωάννινα ἦσαν πολλοὶ γύφτοι ἐπιτήδαιοι μουσικοὶ παίζοντες ντέφια, βιολιά κλπ. ὥς καὶ πότε ἤρχοντο ἐκ τῆς Ρούμελης διάφοροι ντισοιβεντέδες⁽¹⁾, νέαι τουρκόγυφται αἵτινες περιήρχοντο ψάλλουσαι καὶ χορεύουσαι. Τὰς γυναῖκας ταύτας πρὸ πάντων εἶχον καὶ εὐθύμουν οἱ ἐν Ρούμελῃ διεσπαρμένοι χαϊτάδες⁽²⁾. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔφερε κατὰ καιροὺς διαφόρους μουσικοὺς (νταουσανῆδες) οἵτινες ἔψαλλον διάφορα τουρκικὰ ᾄσματα καὶ ὠρχοῦντο.

Εἰς τούτους παρεχόρει οἶκημα καὶ μετὰ τινα καιρὸν τοὺς ἐφιλοδώρει καὶ τοὺς ἔδιδε ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσι.

(6) Συγχρόνως καὶ πότε ἐλάμβανεν ἐκ Τουρνάβου χριστιανικά τινα παιδιά, τὰ ὁποῖα ὥς καὶ ἐν Λεβαδείᾳ, ἐνδύόμενα γυναικεῖα φορέματα, ἐχόρευον ἐν μέσῳ μουσικῆς.

Ὅταν ὑπάνδρευεν υἱὸν ἢ ἔγγονόν του προσεκάλει τοὺς καθ' ὅλον τὸ κράτος του ἐπισήμους προεστοὺς, ἀρχιερεῖς, καπεταναίους, Χριστιανούς, Ἀλβανούς καὶ Τούρκους, οἵτινες ἐρχόμενοι τῷ ἔφερον πλούσια δῶρα, ὁ μὲν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ὁ δὲ ἵππον καὶ ἡμίονον καὶ ἄλλοι ἄλλο τι ὠφελεῖτο δὲ τὰ μέγιστα ἐκ τῶν δώρων ἐκείνων⁽¹⁾.

Εἰς τοὺς προσκεκλημένους παρεχόρει τὰ οἰκήματα τῶν δυστυχῶν κατοίκων καὶ φαγήτόν, τοὺς δ' ἐπισημοτέρους προσεκάλουν πότε καὶ οἱ υἱοὶ του εἰς τὴν τράζαν των.

Αἱ ἑορταὶ τῶν γάμων διήρκουν τεσσαράκοντα ἡμέρας, καθ' ἃς ἐπεκράτει χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις.

Προσεκάλει διὰ μπουγιουρτιῶν «παντρεύω τὸν υἱόν μου (ἢ τὸν ἔγγονόν μου) καὶ σᾶς προσκαλῶ νὰ ἔλθητε διὰ νὰ εὐφρανθοῦμε μαζί». Εἰς τοὺς γάμους δ' ἐκείνους συνέρρεον πολλοὶ ἐκ διαφόρων μερῶν αὐτόκλητοι.

Εἰς τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις δὲν ἐφαίνετο τόσον ἔκδοτος. Μοὶ ἔλεγε μίαν ἡμέραν. «Πρὶν ἔλθω εἰς τὰ Γιάννινα ἐπήγαινα πολλάκις εἰς τὸ Ζαγόρι ὅπου κοιμοῦνται εἰς τὸ ἴδιον δωμάτιον, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ποτὲ ὅμως δὲν ἐσυλλογίσθην νὰ προσβάλλω καμμίαν γυναῖκα. Ἀμα ἦλθα ἐδῶ μ' ἐξέδωσαν αὐτὲς αἱ Γιαννιώτισσες, αἱ ὁποῖαι καθ' ὥραν μοῦ ἔφερον τὰς ὥραιότερας πρὸς ἀπόλαυσιν». Εἶχεν εἰς τὸ χαρέμιόν του πολλὰς γυναῖκας (7) ἐξ ὧν τὰς περισσοτέρας εἶχεν ἀγοράσει διὰ τῶν ἀνθρώπων του εἰς Κωνσταντινούπολιν, Κιρκασίαν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἠγάπα καὶ ἐλάτρευε τὴν Βασιλικήν, χριστιανὴν ἐκ Πλεσσοβίτσας τῆς Τσαμουριάς, τὴν ὁποίαν νέος ὢν εἶχεν ἀγαπήσει καὶ ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ κοράσιον μικρόν. Τὴν εἶχε μαζί του καὶ τὴν ἀνέτρεφεν εἰς τὸ Παλάτιον, τσαύτην δὲ κλίσιν καὶ ἀγάπην εἶχε πρὸς αὐτήν, ὥστε ἅμα ἡ Βασιλικὴ ἔγινε δεκαοκταέτις περίπου τὴν ἐστεφανώθη κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθιμον. Ἐθεωρεῖτο ὥς νόμιμος γυνή του. Τὴν ἀπέκρυπτεν ἀπὸ παντὸς ὄμματος, ὥστε καὶ ἐγὼ ὁ τοσοῦτον ἐμπιστευμένος οὐδέποτε ἠξιώθην ἵνα τὴν ἰδῶ.

1. Ὁργανοπαῖχτες

2. Λησται

1. Ὁ *Imbrahm Mauzour* ἀναφέρει στὸ βιβλίον του πὼς ὅταν πάντρευε ὁ Ἀλῆς τὸ γιό του Σαλήχ πασσᾶ. «Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων μῆνα ὀλόκληρον ἦτο κατάμεστος κτηνῶν (βοῶν, ἵππων, ἡμιόνων κλπ.) καὶ ὀρνίθων, αἵτινα προσηνέχθησαν τῷ νυμφίῳ, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἀλῆς πάσης δαπάνης. Αἱ ἀπορώτεροι τῶν χωρικῶν ἔφερον ξύλα καὶ μέλι». *Memoires sur la Grece et l' Albanie, pendant le gouvernement d Ali Pacha* σελ. 40.

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων κεῖται ἐπὶ ὄροπεδίου διατεμνομένου ὑπὸ σειρᾶς λόφων ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν· πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῶν λόφων ἐκτείνονται πεδιάδες, ἐφ' ὧν διαφαίνονται χωριά τινα, κατοικούμενα ὑπὸ χριστιανῶν καὶ τσιφλίκια τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν υἱῶν του. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἐκτείνεται ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων, κατέχουσα ἀρκετὸν χῶρον ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον. Ἄνω τῆς λίμνης καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν λόφων ἐξαπλοῦται ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ πόλις σχηματίζει ἀετὸν δικέφαλον, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία κεφαλὴ εἶναι πρὸς τὸ μεσημβρινὸν συνοικία Λούτσα, ἡ δ' ἑτέρα ὁ ἀπάνω—μπαχτισιὲς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ· αἱ δύο αὗται συνοικίαι κατοικοῦνται ὑπὸ Τούρκων. Ὁ κορμὸς ἀποτελεῖται ἐξ ὕψω-
μένου (8) βράχου πρὸς τὸ μέρος τῆς λίμνης. Ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου ἐκτίσεν ὁ Ἀλῆς φρούριον «Λιθαρίτσα». Εἰς τὸ φρούριον τοῦτο ὁ Ἀλῆς εἶχεν ἐγείρει μέγα σερά-
γιον, διαιρούμενον εἰς γυναικωνίτην πρὸς τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν καὶ ἀνδρωνί-
την (σελαμλίκι). Πρὸς τὸ βόρειον κάτωθεν τοῦ σεραγίου τούτου ὑπῆρχε τὸ φρού-
ριον μὲ τὸ ἀναγκαῖον πυροβολικόν· πρὸς τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν εἶχεν ἐγείρει τε-
ράστιαν σκοπιὰν (κούλιαν), ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ρίζης τοῦ βράχου καὶ ὑπερβαινού-
σης τὸν βράχον καὶ τὴν ὄροφὴν τοῦ σεραγίου, ἦτο ἐκτισμένη διὰ τεραστίων τετρα-
γώνων λίθων, εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς σκοπιᾶς ταύτης ἐγένετο χρῆσις μόνον πε-
τρῶν καὶ σιδήρου· ξύλον δὲν ὑπῆρχεν· Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κατασκευάσῃ
καὶ τὰ παράθυρα καὶ ντουλάπια ἐκ σιδήρου εἶχε παραγγείλει εἰς Βενετίαν, ἀλλὰ
δὲν ἐπρόφθασεν διότι εἶχεν ἀποκλεισθῇ. Ἡ σκοπιὰ αὕτη συνείχετο μετὰ τοῦ σε-
ραγίου διὰ λιθίνης γεφύρας, πέριξ τοῦ φρουρίου τῶν Λιθαρίτσιων εἶχε κτίει σει-
ρὰν σεραγίων μετὰ δὲ τὸ πέρας τούτων ἤρχιζον τὰ σεράγια τοῦ Μουχτάρ καὶ
ἔπειτα τοῦ Βελῆ—Πασσᾶ.

Τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ παρισταμένου ἀετοῦ ἀπετέλει συνοικία Καλοῦ—Τσε-
σμὲ (Βρύσις τοῦ Καλοῦ) κατοικουμένη ὑπὸ χριστιανῶν, περὶ τὰ ἄκρα τῆς πτέρυ-
γος κατῴκουν καὶ γύφτοι· κάτωθεν τῶν Λιθαρίτσιων, ἤρχιζεν ἡ ἀγορὰ ἀποτελοῦσα
τὴν πρὸς ἄρκτον ἀριστερὰν πτέρυγα παρατεινομένην καὶ πέραν, πρὸς τὸ ἄκρον τῆς
πτέρυγος ὑπῆρχε κῆπος τοῦ Ἀλῆ, «Κάτω μπαχτσές». Ἡ οὐρὰ τετραγώνος ἐξετεί-
νετο μέχρι τῆς λίμνης. Τὸ μέρος τοῦτο περιέφρασε φρούριον τετραγώνον, περιβε-
χόμενον πρὸς τὰ κάτω ὑπὸ τῆς λίμνης, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα διὰ χάνδακος ἀνήρ-
χοντο περιεβρέχοντα καὶ τὸ ἄνω μέρος, ὅπερ συνεκοι(9)νώνει μετὰ τοῦ κυρίου σώ-
ματος διὰ δύο γεφυρῶν· πρὸς τὸ ἓν ἄκρον τοῦ περιτειχισμένου τούτου τετραγώ-
νου καὶ ἐπὶ βραχῶδους μέρους εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Ἀλῆς σειρὰν σεραγίων καὶ φρού-
ριον, εἰς δὲ τὴν ἀντίπεραν ἄκραν ὑπῆρχε καὶ τζαμίον· ἡ τετραγώνος αὕτη συνοικία
κατωκίετο ἰδίως ὑπὸ τουρκικῶν οἰκογενειῶν, πρὸς δὲ τὸ ἀριστερόν τοῦ τετραγώ-
νου ἐν τῇ εἰσόδῳ ὑπῆρχον καὶ τινες ἐβραϊκαὶ οἰκίαι. Πέραν ἐξετείνετο ἡ λίμνη, ἐν
τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἦτο νησίον κατοικούμενον ὑπὸ ἑκατὸν περίπου οἰκογενειῶν, βι-
οποριζομένων ἐκ τῶν τῆς λίμνης προϊόντων, ἐν τῷ νησίῳ ὑπῆρχον καὶ πέντε μο-
ναστήρια· εἰς τὸ ἄκρωτήριον τοῦ νησιοῦ πρὸς τὸ ἀρκτικὸν καὶ ὅπου ὑπῆρχεν ἡ συ-
νοικία τῶν ἄνω, εἶχε κτίσει ὁ Ἀλῆς καὶ ἓν σεράγιον.

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἤκμαζεν εἰς ἐμπόριον· οἱ χριστιανοὶ ἰδίως διεκρί-
νοντο ἔχοντες καὶ ἐξωτερικὰς συναλλαγὰς. Οἱ Ἑβραῖοι περιωρίζοντο εἰς μεταπωλή-
σεις· οἱ δὲ Τούρκοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεταλωταί, κουρεῖς κτλ. Καθ' ἑκάστην συ-
νέρορον εἰς Ἰωάννινα ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ρούμελης, Μακεδονίας, Θεσσα-
λίας, Ἀλβανίας, Ἑλλάδος κτλ. ἄπειρον πλῆθος διαφόρων ἐνδιαφερομένων εἰς
ὑποθέσεις.

Ὁ Ἀλῆς εἶχε τὰ δώματιά του εὐρύχωρα, ὑψηλὰ καὶ ἀνοικτά, ἠγείρετο λίαν
ἐνωρίς, τὸν μὲν χειμῶνα νύχτα, τὸ δὲ καλοκαίριον περὶ τὰ χαράγματα· ἐλάμβανε

ἐγειρόμενος δύο (10) μικροὺς κυάθους καφφὲ ἄνευ ζαχαρώσεως καὶ καπνίζων τὸν ναργιλέ του ἐκάθητο μέχρις οὗ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ εἰσῆρχοντο οἱ πρὸς ἀκρόασιν εἰς τὰ διβάνια. Οὐδὲν ἕτερον ἔτρωγε μέχρι τῆς μεσημβρίας, ὅτε ἔτρωγε κατὰ κόρον μόνος πάντοτε, σταυροποδιτὶ καθήμενος πρὸ τραπέζης χαμηλῆς ἀργυρᾶς· ἐν πρώτοις τῷ ἔφερον τὸν τσορβάν (σουπάν) ἐξ ἧς ἐλάμβανε δύο ἢ τρεῖς κοχλιαριές· ἔπειτα τὸ ψητὸν ὀλόκληρον πάντοτε ἀδηφάγος ἐπιπίπτων καὶ τρώγων ὑπὲρ τὸ μέτρον· μετὰ τὸ ψητὸν ἀρνίον, ὅπερ ἦν ἀδιάσπαστον, τῷ ἔφερον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικρὸν ἐψημένον ἐπὶ ὀβελοῦ· μετὰ ταῦτα ψητὰς ὄρνιθας καὶ ἄλλο τι· πρὸ πάντων ὑπερηγάπα τὰ ψητὰ ἐκ τῶν ὁποίων ἔτρωγεν ὑπὲρ τὸ δέον· γλυκίσματα δὲν ἠγάπα· μόνον δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ φαγητοῦ, ὅπερ ἦτο τὸ πιλάφιον, ἔτρωγεν εἶδος τι κομπόστας, ἐκ μῆλων ἢ καρυδίων, ἠγάπα δὲ κατ' ἐξοχὴν τὰς πῆττας καὶ τὰ μπουρέκια, ἀποστρεφόμενος τοὺς μπακλαβάδες, χαλβάδες κτλ. Ἡγάπα νὰ συνδιαλέγηται τρώγων· ὅταν ἔτρωγε παρεστέκοντο πολλοὶ ὑπηρεταὶ καὶ εἰσῆρχοντο καὶ οἱ ἔχοντες ἀνάγκην διακοινώσεως· μετὰ τὸ φαγητὸν ἐξηπλοῦτο ἐπὶ τοῦ σοφᾶ καὶ ἐκοιμᾶτο τακτικῶς μίαν ὥραν· τὸ ἐσπέρας οὐδέποτε ἔτρωγεν.

Ἐκάθητο πολὺ ἀργὰ καὶ πάντοτε περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐκοιμᾶτο, ἐγειρόμενος ἀκριβῶς (10) περὶ τὴν 4ην τῆς πρωΐας, συνείθιζε πάντοτε νὰ τρώγῃ καὶ νὰ κοιμᾶται εἰς τὸν αὐτὸν θάλαμον· εἰς τὸ χαρέμιον οὐδέποτε εἰσῆρχετο, ἀποστρεφόμενος πάντοτε νὰ κοιμᾶται ὀλονυκτὶς μετὰ γυναικός.

Γ'.

(11) Περὶ τὰ 1803 ὁ Ἀλῆς διωρίσθη Ρούμελη Βαλεσῆς, ἦτοι γενικὸς διοικητὴς τῆς Βουλγαρίας, Μακεδονίας κτλ. διαταχθεὶς ἵνα καταδιώξῃ τοὺς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα χαϊτάδες οἵτινες ἐπὶ τοσοῦτον προέβησαν, ὥστε εἰς ἐξ αὐτῶν ὁ Μουสลῆς—Κέκας ἔφθασε λεηλατῶν ἔξω τῆς Κων)πόλεως, λαβὼν καὶ τὰ εἰς τὰ τσαΐρια (λειβάδια) ἄλογα τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Ἀλῆς διετάχθη ἵνα τοὺς καταδιώξῃ καὶ ἰδίως τὸν Μουσλῆν, οὗτινος ἐπετάσσετο νὰ στείλῃ τὴν κεφαλὴν. Ὁ Ἀλῆς ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλων δυνάμεων ἐπορεύθη εἰς Βιτώλια, ὅπου ἦλθε καὶ ἠνώθη μετὰ χιλίων περίπου Γκέκων λογάδων ὁ Ἰουσούφ—Μπέης Δίβρας ἄνθρωπος χαίρων μεγάλην ἐπιρροήν. Τοῦτον ὁ Ἀλῆς θέλων ἵνα οἰκειωθῇ διὰ τοὺς μέλλοντας κατὰ τῆς κάτω Ἀλβανίας σκοποὺς τὸν ὑπεδέχθη εἰς Βιτώλια λαμπρότατα. Ἐκεῖθεν διευθύνθη ἐνωθέντος καὶ τοῦ πασσᾶ τῶν Βιτωλίων (12) καὶ λοιπῶν εἰς Σόφιαν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔξω τῆς πόλεως. Ὁ τότε συναθροισθεὶς σιρατὸς συνεποσοῦτο εἰς 40.000. Ἐνῶ δὲ ἐσκέπτετο ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν χαϊτάδων, οὔτιοι μεσιτεία καὶ ἄλλων ἐδέχθησαν ἵνα προσκυνήσωσιν ὅπερ ἐδέχθη καὶ ὁ Ἀλῆς. Καὶ οὕτως ἐπροσκύνησαν οἱ Καρά—Φεζί, Χαλίλ Πασσᾶς καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ Μουσλῆς ὁ καὶ ἐπιφοβότερος δὲν ἐπαρουσιάσθη. Ὁ Ἀλῆς εἰσῆλθε εἰς Σόφιαν, μεσιτεία δὲ ἄλλων ὁ Μουσλῆς ἐδέχθη ἵνα ἔλθῃ καὶ προσκυνήσῃ, ὁ δὲ Ἀλῆς, προτιθέμενος ἵνα τὸν φρονεύσῃ, κατὰ τὴν Σουλτανικὴν προσταγὴν, διέταξεν ἵνα κλείσωσι τὸν πυλῶνα τοῦ σεραγίου, ἐν ᾧ κατῴκει καὶ ἀφήσωσιν ἀνοικτὸν τὸ ἐπὶ τοῦ ἄλλου πυλῶνος θυρίδιον.

Ὁ Μουσλῆς ἐλθὼν μετὰ τοῦ σώματός του ἐκ 1.000 καὶ πλέον ἀνδρῶν ἀποτελουμένου ἐγκατέλιπε ἔξω τὸ σῶμα καὶ μετὰ τινων ὁπαδῶν, ἦλθεν εἰς τὸ σεράγιον· ἰδὼν δὲ κλειστὸν τὸν πυλῶνα καὶ μαθὼν ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ ἐκλείσθη ὑποψιάσθη πως. Πορευθεὶς δὲ εἰς τὸν δεύτερον πυλῶνα καὶ εὗρων μὲν τὴν μεγάλην θύραν κλειστήν, μικρὸν δὲ τι θυρίδιον ἀνοικτὸν δὲν ἠθέλησε ἵνα εἰσέλθῃ καὶ ἐπιστρέψας ἠνώθη μετὰ τοῦ σώματός του καὶ ἡτοιμάσθη εἰς πόλεμον. Ὁ Ἀλῆς μαθὼν τοῦτο διέταξε ἵνα ἐτοιμασθῶσι τὰ στρατεύματα πρὸς πόλεμον, ὅτε μεσολάβησιν πολλῶν καὶ ἰδίως τῶν προσκυνησάντων χαϊτάδων συνήνεσεν ἵνα προσκυνήσῃ. Ὁ Ἀλῆς ἀναχωρήσας μεθ' ὅλου τοῦ στρατεύματος καὶ (13) τῶν προσκυνησάντων χαϊτάδων, περιῆλθε πολλὰ μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἐν ᾧ διηρχόμεθα κλεισούραν τινὰ τοῦ Αἵμου, ὅπου καὶ ἡ πύλη τοῦ Ἀδρινοῦ, ἔνεκα δὲ τῆς πολυαρίθμου συνοδείας, μόλις ἠδυνάμεθα νὰ βαδίζωμεν, ὁ Μουσλῆς, ὥσει προαισθανόμενος τὸν κίνδυνον δὲν διήλθεν διὰ τῆς πύλης, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἱππικοῦ του πλαγίως διὰ τινων ἄλλων μονοπατίων ἐπέρασεν. Ὁ Ἀλῆς ἀδημονῶν προσεπάθη ἵνα ἀδυνατίσῃ τὸ σῶμα τοῦ Μουσλῆ, στέλλων εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας τοὺς ἱππεῖς τούτου. Ἀφ' οὗ διήλθομεν πολλὰ μέρη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τειχογυρισμένα, διὰ τὸν φόβον τῶν χαϊτάδων, εἰσήλθομεν εἰς τὴν πόλιν Κιοστεντὶλ τῆς Μακεδονίας. Αἱ πύλαι ἐκλείσθησαν, ὁ δὲ Μουσλῆς μαθὼν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἀλῆ ἀπεφάσισεν ἵνα δραπετεύσῃ, καὶ τὴν νύκτα μετὰ τοῦ σώματός του ἀδυνατισθέντος πολὺ, διὰ τὰς καθ' ὁδὸν ἀποστολάς, ἱππεύσας ἐπορεύθη πρὸς τὴν μεγάλην πύλην, ἣν οἱ φρουροῦντες τῷ εἶπον ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ ἐκλείσαν καὶ δὲν ἤνοιγον. Δι' ἄλλης δὲ θύρας ἐξελθὼν μετὰ βίας ἔφυγεν. Μόλις ὁ Ἀλῆς ἔμαθε τὴν φυγὴν καὶ ἐμβρόντητος διέταξε τὰ σώματα τοῦ ἱππικοῦ ἵνα τὸν καταδιώξωσι, καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα ἔμεινε σχεδὸν ἐν μεγάλῃ ἀδημονίᾳ μέχρις οὗ περὶ τὰ ἐξημερώματα ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Μουσλῆς πληγωθεὶς συνελήφθη. Τὴν ἐπιούσαν ἀνεχωρήσαμεν καὶ καθ' ὁδὸν ἦτο ἐπὶ ἀμάξης ὁ Μουσλῆς, τοῦ ὁποίου διέταξεν ἵνα κόψωσι τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Δ'.

(14) Παρὰ⁽¹⁾ τῷ Ἀλῆ, θεωρουμένῳ ὡς βασιλίσκῳ, εἶχον αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, προξένους ἢ μᾶλλον ἀντιπρόσωποι. Καὶ ἐνόσω μὲν ὑπῆρχεν ἡ μεταξὺ Ἀλῆ καὶ Ναπολέοντος σχέσις, ὁ πρόξενος *Bessieres* ἀπῆλθαιεν ἐκπομπῆς καὶ ἐμπιστοσύνης, ἀφ' οὗ ὁμως ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἢ μετὰ τοῦ Βοναπάρτου σχέσις, ὁ Ἀλῆς ἐκολάκευε τὸν τῆς Ἀγγλίας, θεωρῶν μεθ' ὑποψίας τὸν τότε πρόξενον τῆς Γαλλίας *Pouqueville* τὸν πρόξενον τῆς Ρωσσίας οὐδέποτε παρετήρει μ' εὐνοϊκὸν ὄμμα ὡς ἀντιπρόσωπον δυνάμεως ἐχθρᾶς εἰς τὸ ἔθνος του. Ὁ *Pouqueville* ἄνθρωπος δραστήριος καὶ πεπαιδευμένος καὶ συνάμα καὶ ὁρμητικὸς μετ' ἀγερωχίας ἐθεώρει τὸν Ἀλῆν, πολλάκις ἐναντιούμενος εἰς τὰς θελήσεις του καὶ μετὰ παρησίας ὁμιλῶν. Ὅταν οἱ Γάλλοι κατεῖχον τὴν Ἐπτάνησον, ὁ τότε διοικητής, τῷ παρήγγειλεν ἵνα προμηθεύσῃ σκεπάσματα (βελόντας), διὰ τὸν στρατόν. Ὁ *Pouqueville* μετέβη εἰς τὴν ἔξω τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πωγωνιανῆς συγκροτούμενην τότε ἐμπορικὴν πανήγυριν καὶ ἀγοράσας τὰ παραγγελθέντα, ἔστειλε μετὰ συνοδείας λαβὼν καὶ μπουγιουρτὶ παρὰ τοῦ Ἀλῆ, ἵνα μὴ ἐνοχληθῶσι, καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ὁδοφυλάκων.

(15) Ὁ τότε ἐπιστατὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἀναστάσιος Σαμαρنيώτης ἐξ Ἰωαννίνων, λίαν εὐνοούμενος τοῦ Ἀλῆ, εἶχε παραγγείλει εἰς τοὺς ὁδοφύλακας, ἵνα σταματῶσι τὰ φορτώματα καὶ πληρώσωσι τὰ διόδια, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὰ μπουγιουρτιά τοῦ Βεζίρη. Οἱ ὁδοφύλακες συνέλαβον τὰ φορτώματα καὶ τὰ ὠδήγησαν μετὰ τῶν φερόντων εἰς Ἰωάννινα ἵνα πληρώσωσι τὰ κεκανονισμένα διόδια. Τοῦτο μαθὼν ὁ *Pouqueville* ὠργίσθη μεγάλως καὶ μεταβάς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σαμαρنيώτου, ἄνευ μεγάλων ἐξηγήσεων τὸν ἐρράπισεν εἰς τὸ πρόσωπον. Ὁ δαρεὶς μετέβη παραχρῆμα εἰς τὸ ἐν Λιθαρίτσια σεράγιον τοῦ Ἀλῆ παραπονούμενος διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ προξένου, ὅστις κατὰ τύχην τότε εἰσήρχετο καὶ εὐθὺς εἶπεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ὠργισμένον Ἀλῆν «τὸν ἔδειρα». Ὁ Ἀλῆς ἀπεκρίθη «Πουκβιλ ὅποιος δέρνει τὸν δέρνον, αὐτὰ δὲν σοῦ περνοῦν ἐδῶ». Ὁ Πουκβιλ ἀπήντησε

1. Μιὰ περίληψη ἀπ' τὸ μέρος αὐτὸ γιὰ τὸν *Pouqueville* δημοσιεύει ὁ Ἀραβαντινὸς στὸ ἔργο του σελ. 403—404.

«θὰ μοῦ περάσουν αὐτὰ καὶ ἄλλα καὶ ἐδῶ καὶ στὴν Πόλιν» καὶ ἀφήσας ἔκπληκτον καὶ λυσσῶντα τὸν Ἀλῆ, ἀγερώχως ἐξῆλθεν(¹).

Ὁ Ἀλῆς πρὸ πολλοῦ εἶχε μάθει ὅτι ὁ Πουκεβίλ ἔγραφεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν του κατ' αὐτοῦ· κατ' ὁρῶσεν ἵνα δωροδοκῇ τὸν ταχυδρόμον του (τάταρην) ὅστις ὅταν ἐλάμβανε τὰ ἔγγραφα τοῦ Πουκεβίλ τὰ ἔφερεν εἰς τὸν Ἀλῆν. Ἡμεῖς δ' ἐπιτηδείως ἀπεσφραγίζαμεν, ἀντεγράφομεν καὶ ἀνασφραγίζοντες ἄνευ σημείων καταδηλώσεως τῷ τὰ ἐδίδαμεν καὶ τὰ ἔφερε. (16) Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα ἔγγράφοντο δι' ἀριθμῶν, εἴχομεν σωρούς, χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν καὶ ν' ἀναγνώσωμεν. Ὁ *Pouqueville* εἶχεν ἓνα ὑπηρετὴν καὶ μίαν ὑπηρετρίαν ἐξ Ἰωαννίνων· τούτους δ' Ἀλῆς εἶχεν ὡς κατασκόπους, ἵνα τῷ ἀναφέρωσι τὰς πράξεις τοῦ Γάλλου· ἐμάθομεν ὅτι ὅταν ἔγραφεν μετεχειρίζετο διπλωματικὸν πῖνακα πλήρη ἀριθμῶν, ὃν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει. ὅταν ἔγραφεν. Ἀλλὰ πῶς νὰ δυνηθῶμεν καὶ λάβωμεν τὴν διπλωματικὴν ἐκείνην κλεῖδα; Μετὰ πολλὰς σκέψεις ὁ Ἀλῆς προσεκάλεσε τὴν ὑπηρετρίαν καὶ τῇ ἀνέθηκεν ἵνα ὠφελουμένη εὐκαιρίας, λάβῃ τὴν κλεῖδα τοῦ συρταρίου, ἐν ᾧ ὁ Πουκεβίλ ἐκλείδωνε τὸν χάρτην καὶ τὴν ὅποιαν ἔφερε πάντοτε μετ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ δύο κηρίων, τυπώσῃ αὐτὴν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος· ἐγένετο τοῦτο καὶ ἡ ὑπηρετρία μᾶς ἔστειλε τοὺς τύπους, ἔφ' ὧν τὸ σχῆμα τῆς κλειδὸς ἐνετυπώθη ἀπαραλλάκτως. Μὲ διέταξεν ἵνα κράξω τὸν σιδηρουργόν του καὶ τῷ παραγγείλω ἵνα κατασκευάσῃ μίαν κλεῖδα κατὰ τὸν τύπον τῶν κηρίων. Ὁ σιδηρουργὸς πρὸς ὃν εἶπον τὴν θέλησίν του, ὥσει ὑποψιασθεὶς κατ' ἐμοῦ, ἠθέλησεν ἵνα λάβῃ καὶ τὴν συναίνεσιν τοῦ Ἀλῆ, ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἔλαβε κατεσκευάσε κλειδίον κατὰ τοὺς δοθέντας τύπους. Ἀφοῦ παρελάβομεν τὸ κλειδίον, ἐπεριμένομεν κατάλληλον περίστασιν καὶ μίαν ἡμέραν, ἐν ᾧ ὁ *Pouqueville* εἶχεν (17) ὑπάγει εἰς τινὰ ἐξοχὴν τῶν Ἰωαννίνων, ἐξεκλειδῶθη τὸ ἐρμάριον καὶ ἐλάβομεν τὸν μυστηριώδη πῖνακα, τὸν ὅποιον ἀμέσως ἀντεγράψαμεν πιστῶς καὶ τὸν ἐπιστρέψαμεν. Ἀφοῦ ἡ κλεῖς μᾶς ἐδόθη, τὰ μυστηριώδη γράμματα ἀνεγνώσθησαν· ἐν αὐτοῖς ἀνεγνώσαμεν τὰς τρομερὰς ἐκθέσεις τοῦ προξένου πρὸς τὴν κυβέρνησιν του διὰ τὸν Ἀλῆν, τὸν ὅποιον μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα ἐξωγράφισε καὶ συνεβούλευε περὶ τῶν τρόπων δι' ὧν νὰ ραδιοουργηθῇ παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ κηρυχθῇ Φιρμανλῆς(¹), ἵν' ἀπαλλαχθῶσι τοιούτου ἐπιφόβου προσκόμματος.

Ὁ Ἀλῆς μετὰ μανίας ἤκουσε τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κατηγορητηρίων ἐκείνων, ἀναγνωσθέντων ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας Φορέστ. Ἐξηκολούθουν δὲ συλλαμβάνοντες καὶ ἀναγιγνώσκοντες πάντα τὰ ἔγγραφα τοῦ μέχρις οὗ ὁ *Pouqueville*, πεσόντος τοῦ Ναπολέοντος, μετετέθη εἰς τὸ Προξενεῖον τῶν Πατρῶν καὶ κατηγορήθη τὸ ἐν Ἰωαννίνος Προξενεῖον διορισθέντος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Προξένου ἐν Ἀρτι. Ὅταν ὁ *Pouqueville* ἔλαβε τὴν μεταθεσὶν του ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Ἀλῆν ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσῃ καὶ συγχωρηθῶσι διὰ τὰ διατρέξαντα. Ὁ Ἀλῆς τῷ εἶπε, «ἔμαθα ὅλα ὅσα κατ' ἐμοῦ ἔγραψες καὶ σὲ ἐπαινῶ διὰ τὸν ζῆλον σου· μπράβο σου! Ἐδοίλινες πολὺ καλὰ τὸν ἀφέντη σου μὲ τὸ παραπάει». Ὁ Πουκεβίλ ἀναχωρῶν προσεκάλεσεν εἰς γεῖμα τὸν Ἀλῆν, ὃπερ οὗτος ἐδέχθη. Σημειωτέον ὅτι τόσος φόβος τοὺς κατέλαβεν, ὥστε ὅταν ἐγὼ ἐπῆγα εἰς Ἀρτιαν, ὅπου πολλάκις διὰ τὴν οἰκογένειάν μου ἐπῆγαινα, ὡς γνωστόν, ἐπῆγα καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν του, κα-

Στὸ περιθώριο τῆς σελίδας αὐτῆς βρίσκονται γραμμένα καὶ τοῦτα:

«Χαρακτήρ Μουχτάρ: Ὁ *Pouq(ueville)* ὁμιλῶν μίαν ἡμέραν μετὰ τοῦ Μουχτάρ, ἐξεθείαζε τὸν Βολταῖρον κλπ. Ὁ Ἀλῆς ἀπήντησε: «ἐγὼ ἂν τὸν εἶχα αὐτὸ τὸν ἄνθρωπον τὸ ἐσκοτώνα.—Διατί;—Διότι δὲν ἤθελα νὰ εἶναι καλύτερος ἄλλος ἀπὸ ἐμέ.—Ἐὰν ἂν θέλεις σήμερον σκοτώνεις ὅλον τὸν κόσμον (=καὶ ὅτι ὅλοι εἶναι καλύτεροί του). Ἐπειτα δὲ προσέθηκεν: Αὐθέντη τὰ λουλούδια δὲν γίνονται εἰς τὸν ἴσκιον (=δηλ. ὑπὸ τὴν τυραννίαν), Ὁ Μουχτάρ δὲν ἐνόησε τὴν προσβολή».

1. Ἀποστάτης, ἐπικυρηγμένος μὲ φερμάνι.

ταγινόμενον τότε ἵνα γράφῃ διὰ τοῦ διπλωματικοῦ πίνακος· μόλις οὗτος μακρόθεν μὲ διέκρινε καὶ μοι ἔλεγε: «στάσου στάσου, Κύριε Λιδωρίκη, νὰ μαζεύσω τὰ χαρτιά μου, γιατί σεῖς εἶσθε διαβόλοι (ἁμφότεροι οἱ ἄδελφοὶ ὠμίλουν καλῶς τὴν ἑλληνικήν).

Μετὰ τῶν προξένων οὐδέποτε ἔφαγε μήτε προσκαλέσας μήτε προσκληθεῖς (¹).

Ὁ Ἀλῆς δὲν εἶχε τακτικὸν στρατόν· εἶχε τὴν σωματοφυλακὴν (τισοχανταραίους) καὶ τοὺς Γκέγκηδες οἵτινες ἐλάμβανον καθ' ἑκάστην ἓνα ἀθλιέστατον ἄρτον καὶ δέκα περίπου γρόσια, κατὰ μῆνα ὡς μισθόν. Κατῴκουν εἰς τὰ οἰκήματα τῶν κατοίκων, οἵτινες πολλὰ ὑπέφερον ἐπὶ τόσα ἔτη· συγχρόνως δὲ καθ' ἑκάστην ἤρχοντο ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν διάφορα σώματα ἐπιβαρύνοντα τοὺς κατοίκους· πᾶς ὁ λοιπὸς στρατὸς ἦτο ἄνευ μισθοῦ, καὶ μόνον οἱ μπέηδες ἐλάμβανον σιτηρέσιον (ταῖνι) διοριζόμενοι κατὰ καιροὺς δερβenaγάδες, πρὸς καταδίωξιν ἰδίως τῆς ληστείας ὅτε ἐλάμβανον καὶ τι χρηματικὸν ποσόν.

Διαρκῶς ἔμενεν εἰς Ἰωάννινα ὁ ἐκ Τεπελενίου Ζαΐχ Ἀμπάζης εὐνοούμενος, ὡς διευθυντῆς (18) τῆς Ἀστυνομίας (Καπιμπουλούμπαςης) διοικῶν 150 περίπου Ἀλβανούς, οἵτινες περιήρχοντο εἰς τὰς ὁδοὺς, ἐπιτηροῦντες τὴν τάξιν.

Ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ ὑπῆρχεν ἓν εἶδος Ὑπουργείου, ἀποτελουμένου ὑπὸ τῶν γραμματέων Μάνθου ἐκ Ζαγορίου, Κολοβοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, Κώστα Γραμματικοῦ ἐκ Κονίτης, οἵτινες εἰργάζοντο ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας εἰς ἓν δωμάτιον ἐντὸς τοῦ σεραγίου τοῦ ἁμισθὶ ἢ τρώγοντες ἐξ ἰδίων καὶ κατοικοῦντες ἔξω· οὗτοι ὁσάκις ἐπαρουσιάζοντο οἱ πολλοὶ ἐνδιαφερόμενοι ἐλάμβανον ἀναλόγως χρηματικὰς τινὰς ποσότητας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὰς πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν ὑποθέσεων τῶν.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μόνον ἐγὼ κατῴκουν καὶ ἔτρωγον ἐντὸς τοῦ σεραγίου, ἄνευ μισθοῦ ὅμως· ἤμουν ὁ ἐμπιστευμένος σύμβουλός του, ἔχων καὶ τὴν μεγάλην σφραγίδα του, τὴν ὁποίαν ἐκράτει Ἀλβανὸς τις Μπαϊράμης εὐνοούμενος καὶ μόνον ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ σφραγίσω. Ὁ Ἀλῆς εἶχε παραχωρήσει ἵνα λαμβάνω ἐπὶ ἑκάστου σφραγίσματος ποσὸν τι (δύο ἢ τρία Βενέτικα) ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ ἅτινα διμοίραζον μετὰ τοῦ Μπαϊράμη. Εἰς ἐκτάκτους δὲ περιστάσεις, οἷον καταγραφάς, ἐπιθεωρήσεις λογαριασῶν, ἐλάμβανον ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους ὡς φιλοδώρημα (μπαχτσίσι) χρηματικὰς ποσότητας.

Ἡ Ἀστυνομία ἐπετῆρει καὶ τοὺς ἐρχομένους καὶ τῷ ἀνέφερε τὰ διατρέχοντα. Ἡρέσκετο εἰς τὴν κατασκοπείαν καὶ πολὺ ἠνύοι τοὺς μετερχομένους τὸ ἐπανεῖδιστον τοῦτο ἐπάγγελμα.

(19) Πάντες οἱ ἐν Ἰωαννίνοις ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ ἐφόρουν φουστανέλλας καὶ πιστόλας εἰς τὴν ζώνην, οἱ δὲ κάτοικοι ἀντεριά καὶ ἄλλα φορέματα.

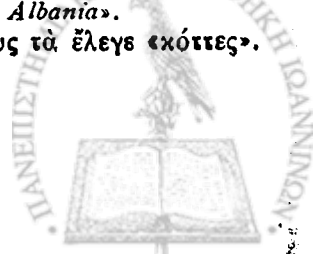
Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠνύοι τοὺς υἱοὺς του οὓς ἔβλεπεν ὅτι δὲν τῷ ὠμοιάζουν. Ὁ Μουχτάρ ἦτο μετρίου πνεύματος καὶ ὁ Βελῆς δειλός(²)

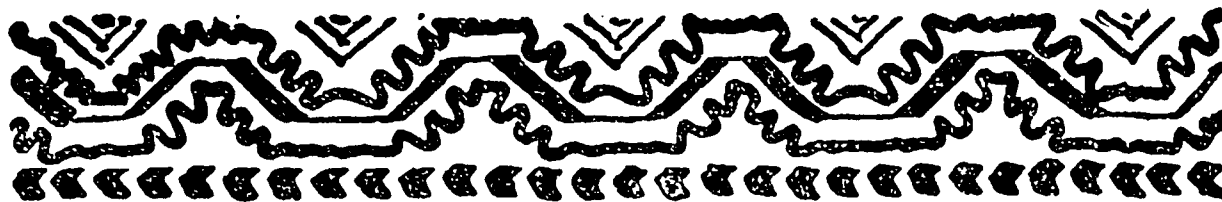
Ἦτο τολμηρὸς καὶ πολλάκις μὲ ἔλεγε: «Ἐ, τήρα, τόσους ἐσκότωσα καὶ ἔχω ἔδῳ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς συγγενεῖς τῶν θυμάτων μου, καὶ δὲν εὐρίσκεται κανεὶς νὰ μὲ φονεύσῃ. Ἐγὼ μόνον ἀπὸ ταῖς πλάταις φοβᾶμαι. Εἰ δὲ καὶ ὅποιος ἔλθῃ νὰ μὲ σκοτώσῃ ἀπ' ἐμπρός, καὶ τὸ ἐπιτύχει, χαλάλι νὰ τοῦ γένη». Ἐφόρει εἰς τὴν κεφαλὴν καλπάκιον ἐκ βελούδου καὶ μίτραν κατὰ τὰς γωνίας χρυσοκέντητον καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τεπὲ καὶ πρὸς τὴν κάτω περιφέρειαν χρυσοῦν στέμμα. Ἐφόρει νιουλαμὰν ἀπὸ κατιφέ.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

1. Ὡστε τιμητικὴ ἐξαίρεση ἔκανε ὁ Ἀλῆς καὶ ἀποδέχτηκε τὴν πρόσκληση τοῦ Rouquerville. Ἐνα δεῖπνο τοῦ Ἀλῆ σὲ ἑλληνικὸ σπίτι πού μὲ τὰ δῶρα στοίχησε στὸν ἀμφιτρώνα 25.000 γρόσια, μᾶς περιγράφει ὁ Α. Κουτσαλέξης στὸ βιβλίο του, «Διαφέροντα καὶ περιεργὰ τινὰ ἱστορικά» σελ 17. Κι' ἄλλο πάλι πού τοῦ πρόσφερε στὸ σπίτι τοῦ ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος τὸ ἀναφέρει στὸ βιβλίο του ὁ Ἑγγλέζος Hughes. «Travels in Sicily, Greece and Albania».

2. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Τεπελενῆς τὰ παιδιὰ του γιὰ τὴ δειλία τους τὰ ἔλεγε «κόττες».

ΑΝΑΣΤ. Γ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δασολόγου,
τ. Βουλευτοῦ Ροδόπης

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ-ΗΠΕΙΡΟΥ*
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΛΙΑΣΚΟΒΕΤΖΗ (ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑΣ)
1761-1836

5

(0.21 X 0.30 μ. εἰς φύλλον)

Ὁ Ἰωαννίνων Μακάριος ἐπιβεβαιοῖ
(ὑπογραφή)

[1798] † ἡ ταπεινότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν εὐγενεστάτων ἀρχόντων διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιεῖ ὅτι παρασταθέντες ἔμπροσθεν ἡμῶν ὁ Χριστόδουλος υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Ἰωάννου Μπαρδάκη ἀπὸ χωρίον λιασκοβέντζι μετὰ τῆς ζαχάρως, ἐπ' ἀδελφῷ ἀποθανόντι, νύμφης αὐτοῦ, διαφερόμενοι περὶ τῆς πατρικῆς αὐτῶν κληρονομίας ζητοῦντες τὴν κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους διανομὴν, ὁ χριστόδουλος ἐνεφάνησεν ἡμῖν διαθήκην τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν ὁποί(α)ν ἀποκαθιστᾷ τὸν εἰρημένον Χριστόδουλον μόνον κληρονόμον εἰς ὅλην τὴν περιουσίαν αὐτοῦ κινητὴν τε καὶ ἀκίνητον μὲ χρέος ὅπως τὰς τρεῖς θυγατέρας τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πανταζῆ καὶ τῆς εἰρημένης ζαχάρως νὰ τὰς προικίσῃ, καὶ νὰ τὰς ὑπανδρεύῃ κατὰ τὴν τάξιν, καὶ συνήθειαν τῆς χώρας του· ὁ δὲ ρηθεὶς χριστόδουλος εὐγνωμοσύνη καὶ ἀγάπῃ φερόμενος πρὸς τὰς θυγατέρας τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ἀνεψιάς αὐτοῦ βασιλικήν, ἐλένην καὶ μαρίαν εὐχαριστιῇται νὰ μοιράσουν ἐξ ἴσου, κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους, τὴν πατρικὴν αὐτῶν περιουσίαν κινητὴν τε καὶ ἀκίνητον, ἥ δὲ νύμφη αὐτοῦ ζαχάρω, μὴ εὐχαριστηθεῖσα νὰ καθίσῃ μαζὶ μὲ τὰς θυγατέρας τη(ς), ἔλαβε τὸ προικίον τῆς εἰς μετρητὰ κατὰ τὸ προικοσύμφωνόν της, διὰ δὲ τὰ φορέματά της, μὲ ὅλον ὅπου ἀπωλέσθησαν, καὶ ἐκλέφθησαν καὶ δὲν ἦτο δίκαιον νὰ τὰ ζητῇ, ὁ ρηθεὶς χριστόδουλος τῆς τὸ ἔδωκε, καὶ εἶναι ἐξωφλημένη καὶ ἀκαταζήτητος, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζητῇ ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ ἀνδρός της οὐδ' ὀβολὸν δι' οὐδεμίαν πρόφασιν καὶ αἰτίαν. διὰ δὲ τὰς θυγατέρας αὐτῆς ὑπόσχεται ὁ ρηθεὶς χριστόδουλος νὰ τὰς ζωοτροφήσῃ καὶ νὰ τὰς περιθάλλῃ ἕως οὗ νὰ ἡλικιωθοῦν καὶ νὰ τῆς ὑπανδρέυσῃ μὲ τὸ ἀνῆκον ἐκάστη μέρος τῆς πατρικῆς αὐτῶν περιουσίας χωρὶς νὰ ἐξοδεύσῃ ἐξ ιδίων καὶ χωρὶς νὰ ζητῇ κανένα ἐξοδὸν διὰ τὴν ζωοτροφίαν των, ἥ δὲ ζαχάρω νὰ μὴ ἠμπορεῖ νὰ ἀνακατεύχεται εἰς ὑποθέσεις τῶν θυγατέρων της ὅτι ἐὰν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

ἤθελε προξενήσῃ ποτὲ κανένα σκάνδαλον, ἔχει νὸ παιδευθῇ. ὅθεν καθ' ἣν ἐκούσιον αὐτῶν ὁμολογίαν καὶ αἴτησιν ἐγένετο ἀποδεικτικόν, ἐμάρτυρον, καὶ τὸ παρὸν ἀποφασιστικόν, καὶ ἐκκλησιαστικὸν γράμμα, ἔχον τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐνδειξιν.

α ψ η Μαρτίον ιβ' Ἰωάννινα

(1798 Μαρτίου 12)

αναστασιος μαρτυρῶ

αλέξης Κροῖζος μαρτυρῶ

..... μαρτυρῶ

μανώλης οἰκονόμου μαρτυρῶ

αλέξης κονιάρης μαρτυρῶ

X μαρτυρῶ

δημήτρις ἀθανασίου μαρτυρῶ

Τὸ ἀνωτέρω ἐπισκοπικὸν γράμμα ἐπιβεβαιούμενον ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Ἰωακείμ, ἐπισημοποιεῖ καὶ καθιστᾷ ἐγκυρον τὴν διαθήκην τοῦ ἀποθανόντος Ἰωάννου Μπαρδάκη ὑπὲρ τοῦ τοῦ μόνου κληρονόμου υἱοῦ του Χριστοδούλου Μπαρδάκη ὑπὸ τὴν ρητὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ ρηθεὶς Χριστόδουλος θὰ ὑπανδρεύσῃ τὰς τρεῖς ἀνηλίκους θυγατέρας (Βασιλικήν, Ἑλένην καὶ Μαρίαν) τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ (Πανταζῇ Μπαρδάκη) καὶ τῆς νύμφης του Ζαχάρως. Τὴν Ἐπισκοπικὴν αὐτὴν πράξιν ὑπογράφουν καὶ ἐπὶ μάρτυρες κάτοικοι τοῦ χωρίου.

6

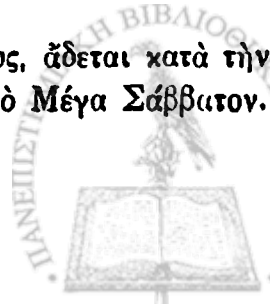
(Ο. 19 X. Ο. 25 εἰς φύλλον)

δόξα καὶ νῦν: ἡχος πλαγίου α

(1800) † Τὸν ἥλιον κρίψαντα ταῖς ἰδίαις ἀκτίνας, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ (διαρραγὲν) διεξήγητο τῷ τοῦ σωτήρος θανάτῳ ὁ Ἰωσήφ θεασάμενος, προσήλθε τῷ πηλάτῳ καθηκείμενος λέγων; δός μοι τοῦτον τὸν ξένόν, τοῦ ἐκ βρέφους ὡς ξένον, ξένον, ξενοθέντα ἐν κόσμῳ. δός μοι τοῦτον τὸν ξένον ὃν ἡ ὁμόφιλοι μισοῦντες, θανατοῦσιν ὡς ξένον, δός μοι τοῦτον τὸν ξένον ὃ ξενήζω καὶ βλέπειν τοῦ θανάτου τὸν ξένον, δός μοι τοῦτον τὸν ξένον ὅστις ἦδε ξενίζιν τοῦ πτωχοῦς τε καὶ ξένους, δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃ ἐβραῖοι τῷ φθῶνῳ ἀπεξένωσαν κόσμον. δός μοι τοῦτον τὸν ξένον ἵνα κρύψω ἐν τάφῳ, ὅτι ξένος οὐκ ἔχει τὴν κεφαλὴν ποῦ κλῆναι, δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ἡ μήτηρ ὀρώσα νεκροθέντα ἐβῶα, ὃ υἱὲ καὶ θεέ μου; καὶ τὰ σπλάγχνα τιτρόσκομαι, καὶ καρδίαν σπαράττομαι, νεκρώνετε καθ' ὥρῳ, ἀλλὰ τῇ σὴ ἀναστάσει θαρῶν καὶ μεγαλύνων, καὶ τοῦτοις τήνῃ τοῖς λόγοις, δημοπῶν τὸν πηλάτον, ὃ εὐσχήμων λαμβάνεις, τοῦ σωτήρος τῷ σῶμα, καὶ φόβῳ ἐν σινδόνι ἐν ἡλύσας καὶ σμήνα καὶ τεθέντα ἐν τάφῳ, τοῦ παρέχοντος πᾶσι ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὸ μέγα ἔλεος: 1800 ἀπρηλίον: 4

γεώργιος χρηστοδοῦλου

Τὸ ὑψιπετὲς τοῦτο τροπάριον, γνωστὸν εἰς τοὺς πλείστους, ἀδεται κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς μεγάλης ἐβδομάδος καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὸ Μέγα Σάββατον.

Φαίνεται ὅτι ὁ ἀντιγράφας ἔκ τινος ἱεροῦ βιβλίου, Γεώργιος Χριστοδοῦλου (Σίτης) υἱὸς τοῦ Χριστοδοῦλου Μιχαήλ, θὰ ἡσχολεῖτο μὲ τὴν ψαλτικὴν καὶ ἐπεθύμεινὰ ἐκμάθη τοῦτο ἀπὸ στήθους ἢ ἡθέλε νὰ ἀναμέμπῃ αὐτὸ κατὰ τὴν προσευχὴν του. Πάντως τὸ κείμενον τοῦ ἀντιγράφου γέμει ἐκτὸς τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν καὶ ἄλλων λεκτικῶν παραμορφώσεων, αἵτινες καθιστῶσι αὐτὸ δυσνόητον καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀλλοιούμενον κατὰ τὴν ἔννοιαν.

7

(O. 18 X O. 28 εἰς φύλλα 2)

[1812] † Τοῦ πρωτοπλαστοῦ ἀδελφῷ φθόνῳ διαβόλου τὴν ζωοποιὸν παραβάντος τοῦ Θεοῦ ἐντολὴν ἅπαντες ἡμεῖς οἱ ἐξ ἐκείνου τὸ γένος κατὰ διαδοχὴν ἔλκοντες οὐ μόνον θνητοὶ ἐξ ἀθανάτων κατέστημεν, ἀλλ' (οἱμοι) καὶ τῷ θανάτῳ παραδιδόμεθα ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκῶμεν καὶ ἐν ὥρᾳ, ἣ οὐ γινώσκουμεν. Δι' ὃ καὶ ὁ κύριος ποτὲ μὲν διὰ τοῦ προφήτου ἰσαΐου παραγγείλας τῷ βασιλεῖ ἔζεκέα, ταξὸν περὶ τοῦ οἴκου σου ἀποθνήσκεις γὰρ συ, καὶ οὐ λήξῃ, ποτὲ δὲ ἐν εὐαγγελίοις αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. γρηγορεῖτε ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, ἐν ἣ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Τούτου χάριν καγὼ ὁ Χριστιδούλος φοβούμενος μήποτε διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ θανάτου τὰ κατ' ἐμὲ ἀδιάθετα μένωσιν, ἐρρωμένους ἔχων τοὺς λογισμοὺς καὶ τὸν νοῦν ὑγιᾶ, τὴν παροῦσαν μου τελευταίαν διατίθημι διαθήκην καὶ πρωτοτύπως μὲν ἀφήμι πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς μου χριστιανοῖς καὶ αὐτοῖς τοῖς μισοῦσι καὶ ἀδικήσασιν τὴν ἀπὸ καρδίαν συγχώρησιν. Ἐπομένως δὲ διατάσσω τὸ μερίδιον τῆς ἐγγονῆς μου βασιλικῆς ἄσπρα γρό(σια) πεντακόσια, τὸ σπῆτι εἰς τὸ μισοχῶρι μὲ τὸν τὸν ἀπὸ τὸ ὀπίσω μέρος, τὸ χωράφι στὸν κέδρον μὲ τὰ πλάγια, τὸ χωράφι στὸ λιβάτζι, τὸ χωράφι στοῦ φερετζέτου, τὸ χωράφι στὴν μιάσαν τὸ μισόν. τὸ ἀμπέλι εἰς τὴν μιάσαν μὲ τὸν τόπον του, κῆπον στὸ σιόποτον, χάλκωμα ὀκάδες δέκα, δύο βαένια, μίαν ρακοβαρέλαν, ἓνα τάλαρον, ἓνα καδδί, ἐν ἀλευράμπαρον, ἐν δικέλι, ἐν τζεκοῦρι, ἐν τζαπί, μίαν βουτσέλαν, ἐν παγοῦρι ἐν κανδηλί βενετικόν. δύο σακκιά. μίαν κασέλαν. ἐν πάπλωμα. δύο γιάμπολες, τρία προσκέφαλα, ἐν μουκατέμι, τέσσαρα ἀντεριά, τέσσαρα ὑποκάμισα καὶ τρία μεταξωτά, ἐν ροῦχον μὲ τὴν ποδιὰν του, τρία σιαάκια (¹) δύο φέσια δύο φακωτές (²), δύο ζώνες δύο καφώσια (³) μεταξωτά, ἐν βλάχικον μὲ τὴν ποδιὰ καὶ δύο μανδύλια, ἓνα μπιρσίμ ἀλατζάν, μίαν φλωκάτην (⁴) ἐν ζευγάρι τζαπράκια ἀργυρά, δύο μικρότερα. ἐν στρῶμμα, ἐν φτιάρι σιδηροῦν, ἐν κλαδευτήρι. ἐν δερπάνι, πλαστήρι σκαφίδι γάστρον (⁵), πυροστιάν. αὐτὰ διατάσσω εἰς μερίδιον τῆς ἐγγονῆς μου βασιλικῆς. Εἰς δὲ τὴν λοιπὴν μου περιουσίαν, ὅσπῃ ἀμπέλια, χωράφια, ἀλῶνι μὲ τὴν καλύβαν κινητὰ καὶ ἀκίνητα ἀφήμι τὸν υἱόν μου γεώργιον κληρονόμον καὶ αὐτὸς νὰ κάμῃ τὰ ψυχικά μου κατὰ τὴν ἐκκλησίαν. νὰ δώσῃ τοῦ ἀρχιερέως γρο(σια) εἰκοσιπέντε, εἰς τὸ σχολεῖον γρο(οσια) πενήντα, εἰς τὴν

1. Σαάκια=μάλλιναι χονδραὶ ἐνδυμασίαι (σαγάκια).

2. Φακωτές=προσόψια.

3. Καφώσια=καλύμματα δι' ὃ ἐσκέπαζαν τὸν δίσκον τοῦ γλυκοῦ.

4. Φλωκάτη ἢ φλοκάτα=Ζαγορίσιον ἐπανωφόρι χωρὶς μανίκια, μάλλινον χονδρόν.

5. Γάστρον=σιδηροῦν κοῖλον σκεῦος κατάλληλον γιὰ τὸ ψήσιμο τῆς πῆττας.

ἐκκλησίαν γρο(σια) πενήντα, εἰς τὸν ἅγιον ταφον γρο(σια) πενήντα, εἰς τὸ ὄρος σινὰ γρο(σια) εἴκοσι ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς πτωχοὺς γρο(σια) ἑκατόν, εἰς σαρανταλείτουργα καὶ ψαλτικά γρο(σια) διακόσια, τῆς θυγατρὸς μου σταμάτος γρο(σια) διακόσια καὶ αὐτὸς ὁ υἱός μου νὰ ὑπανδρεύσῃ καὶ τὴν δούλαν μου βασιλικήν. Ταύτην μου τὴν διαθήκην κυρίαν καὶ θεβαίαν εἶναι θούλομαι ἐπὶ παντὸς δικαστηρίου καὶ πάσης ἐξουσίας. ὁ δὲ ἐπιχειρῶν αὐτὴν ἀνατρέπειν, δώσῃ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τῷ ἀπροσωπώλῃπτω κριτῇ καὶ τὰς ἀρὰς τῶν θεοφόρων πατέρων. ἔξεδόθη αὕτη τῇ ἐμῇ χειρὶ ἐβεβαιώθη 1812 Μαρτίου 20.

Χριστόδουλος Μιχαὴλ θεβαιόνο
γεώργιος ἱερεὺς γράψας μαρτυρῶ
Χριστόδουλος Χ"κωστα μαρτυρῶ
Χριστόδουλος κωσταντίνου μαρτυρῶ

Ἐν συνεχείᾳ διὰ μεταγενεστέρας γραφῆς ἄλλης χειρὸς καὶ διαφόρου μελάνης σημειοῦνται τὰ ἀκόλουθα:

«ταῖς καλύβαις μὲ τὸ ἀλῶνι καὶ μὲ τὸν κῆπον ὅλον τὰ δίδω τῆς ἐγγονῆς μου βασίλεικῆς θυγατρὸς τοῦ υἱοῦ μου γεωργίου μὲ τὴν θέλησίν μου ἀκόμῃ ἀφίνω τῆς νύμφης μου γιώργαινας γρο(σια) 500 ἐπειδὴ μὲ ὑπηρετεῖ εἰς τὰ γηρατιά μου.

Χριστόδουλος μιχαὴλ βεβαιόνω
γεωργιος ἱερεὺς παρὼν μαρτυρῶ»

Εἰς τὸ φύλλον 2β διὰ τῆς ἰδίας γραφῆς καὶ μελάνης σημειοῦται ἡ λέξις «διαθήκη».

Ἡ ὡς ἄνω διαθήκη εἶναι ἡ τρίτη κατὰ σειρὰν τοῦ ἰδίου συντάκτου Χριστοδούλου Μιχαὴλ (Σίτη) τροποποιητικὴ ἐν μέρει τῶν δύο προγενεστέρων τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος Χριστόδουλος Μιχαὴλ εἶχεν συντάξῃ πρὸ 17 ἐτῶν, ἥτοι τὸ 1795.

Ἡ ἐν λόγῳ διαθήκη δὲν ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ὡς αἱ προηγούμεναι, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, πλὴν τοῦ διαθέτου καὶ τοῦ ἱερέως, ὑπογράφουν δύο μόνον μάρτυρες ἐνῶ τὰς προηγούμενας ἔχουν ὑπογράψῃ πολὺ περισσότεροι.

8

(0. 21 X 0. 31 εἰς φύλλα 2)

(1815) ἡμεῖς ἡ χώρα λιασκοβέτζι ἅπαντες μὲ τὴν θέλησίν μας συμφώνως ἀπεφασίσαμεν σήμερον νὰ διορίσωμεν τὴν ποσότητα τῆς προικὸς, ὅπου πρέπει νὰ δίδωμεν καὶ νὰ λαμβάνωμεν κάθε ἕνας ἀπὸ ἡμᾶς. καὶ δὴ πρῶτον διορίζομεν, ὅτι ὅποιος ἔχει νὰ ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν νὰ μὴ ζητῇ ὅσα ἄσπρα θέλει ὁποίας τάξεως εἶναι, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου οὔτε πουλιέται οὔτε ἀγοράζεται μὲ ἄσπρα. Δεύτερον διορίζομεν, ὅτι ἡ προῖκα ὅπου συμφωνοῦν οἱ νόμοι μας νὰ εἶναι συγχωρημένοι νὰ δίδηται καὶ νὰ λαμβάνηται ἀνεμποδίστως. τρίτον διορίζομεν, ὅτι ὁ τῆς πρώτης τάξεως ἄνθρωπος, νὰ πέρῃ προῖκαν τῆς πρώτης τάξεως, καὶ ὁ τῆς δευτέρας τάξεως, νὰ πέρῃ κατὰ τὴν δευτέραν. καὶ ἀκολουθῶς ἕως εἰς τὴν ὑστερινὴν τάξιν. ἡ πρώτη τάξις νὰ ἀπλώνηται ἕως γρόσια χίλια τριακόσια ἢ δευτέρα γ(ρόσια) χίλια. ἡ τρίτη γρ(όσια) ὀκτακόσια ἢ τετάρτη ἑξακόσια. ἡ πέμπτη τετρακόσια, καὶ ἡ ἕκτη τριακόσια. αὐτὰ ἔχει νὰ λαμβάνῃ κάθε ἄνωθεν τάξις καὶ ὅχι ἄλλον τίποτε. μήτε φορέματα ἀπὸ τὰ ἴδια ἄσπρα νὰ φτιάγῃ. Πρὸς τούτοις ὅποιος ἤθελε πάρῃ γυναῖκα ἀπὸ ἄλλον χωρίον, κατὰ τὴν τάξιν του νὰ πέρῃ. ἀκόμῃ διορίζομεν μὲ μεγάλην ζημίαν καὶ κατάραν τῆς χώρας νὰ μὴν ἔχῃ τὴν ἄδειαν τινὰς νὰ βάλῃ εἰς τὰ φορέματα χάρ-

τζια ἀσημένια, μήτε νὰ κάμη φόρεμα ἀπὸ κατηφέν, μήτε ἀπὸ βλάχικον. ἀκόμα διορίζομεν, ὅτι τὸ προικοσύμφωνον νὰ γράφηται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱερεῖς τῆς χώρας καὶ νὰ ὑπογράφηται ἀπὸ τὸν προεσιῶτα, ἀλλέως νὰ εἶναι ἄκυρον. ὅποιος δὲ παραβῇ κανένα ἀπὸ αὐτά, ὅπου ἀπεφασίσαμεν νὰ δίδῃ εἰς τὸν πολυχρονεμένον ἀφθέντην μας σελήμπεη γρόσια πεντακόσια. αὐτὰ θέλομεν νὰ εἶναι βέβαια καὶ ἀδιάσιστα ἐπὶ τῆς χώρας μας πάντοτε καὶ διὰ τοῦτο ἐγράφη τὸ παρὸν πρὸς ἔνδειξιν κατὰ μῆνα μᾶιον 1815 λιασκοβέτζι.

κωνσταντῖνος μηχαήλ (')
γεώργιος ἱερεὺς
Πέτρος ἱερεὺς
Ἰωσήφ ἱερεὺς
Χριστόδουλος μελάκου
Πανταζῖς τζιαζῆς
γιάνης δίμου
κωνσταντῆς Πα(πας)
κωνσταντῖνος δημητρίου
κωνσταντῆς ἀναστασης
γιανοπουλος ἀδαμου
Κωνσταντὶ μπρακας
γεοργηως Χρήστου
ἀθανκονουση
κοστα κηκα
γιάνης διμητρίου
κωνσταντῆς πανταζῆς
χριστοδουλος στερος
χριστοδουλος δίμου
γιάνης χριακός

μανόλις ἐξαρχος
νικολος τζιβαρα
κωνσταντῆς σης
πανταζῆς παπας
γιανῖς στρατα[...λου]
διμήτρι(ς) νικολα(ου)
γιάνης στέλγου
χριστος γεωργίου
δικ[....]στανο
δημος ἀθανασίου
τολῖς στεφανι
χριστοδουλος [...]
γιανάκις πανταζῆ
[...] κουματ[.]
γιανηζηγος
δίμο[;]
γιόργη δίμο
κοστατῆ ἀδαμου
κοσταντῆ τζαμη
γιανοπ[.λο....]

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου πρέπει νὰ θεωρηθῇ πρωτότυπον καὶ σπουδαῖον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας τοῦ Λιασκοβετζίου ἠθέλησαν νὰ θεραπεύσουν μίαν κοινωνικὴν πληγὴν καὶ ἀναρχίαν, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐπεκράτει εἰς τὸν τόπον τους. Ἡ κοινωνικὴ αὕτη ἀναρχία ἀφεώρη τὴν ποσότητα τῆς προικὸς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ δίνη καὶ νὰ λαμβάνῃ ὁ ἐρχόμενος εἰς γάμου κοινωνίαν. Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου λέγει τὸ ἐγγράφον «οὔτε πουλιέται οὔτε ἀγοράζεται» κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι δυνατόν ὁ ἐρχόμενος εἰς γάμου κοινωνίαν. «καὶ νὰ ζητᾷ ὅσα ἄσπρα θέλει».

Διὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ παραγράφου οἱ νομοθέται παρέχουν σαφῇ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἠθικῆς βάσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας δεόν νὰ στηρίζεται τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἐπειτα περιορίζουν τὴν προικοθηρίαν καὶ τοὺς ἐκβιασμούς. Ἡ προίκα λέγουν θὰ δίδεται καὶ θὰ λαμβάνηται «ἀνεμποδίστως» καὶ ὅπου «οἱ νόμοι μας ἐπιτρέπουν νὰ εἶναι συγχωρημένη». Ἀκολουθῶς προχωροῦν εἰς τὸν κατὰ τάξεις καθορισμὸν τῆς προικὸς, διατηροῦν τὰς ὑφισταμένας τάξεις, ἐγκιβωτίζουν ὅμως τὰς ἀξιώσεις μιᾶς ἐκάστης τάξεως ἐντὸς προκαθοριζομένων πλαισίων, ἀπαγορεύοντες δαπάνας ἐκτὸς τοῦ θεσπισθέντος πλαισίου τῆς λαμβανομένης προικὸς. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν ὡς βάσις πρὸς διάκρισιν τῶν τάξεων ἐλαμβάνετο ἡ περιουσιακὴ κατάστασις, τὸ εἰσόδημα, ἡ καταγωγὴ, ἢ καὶ ὅλα μαζύ.

Τέλος διὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου ἐπιθυμοῦντες νὰ περιορίσουν τὴν ἑξαλλοῦν πολυτέλειαν «διορίζουν μὲ μεγάλην ζημίαν καὶ κατάραν τῆς χώρας νὰ μὴν ἔχει κα-

1. ἀδελφὸς τοῦ Χριστοδούλου Μιχαήλ (Σίτη).

νείς την αδειαν να βάλη εις τὰ φορέματα χάρτζια ἀσημένια ἢ νὰ κάμη φορέματα ἀπὸ κατηφὲν (βελουδο) ἢ ἀπὸ βλάχικον (ρουμάνικον πολυτελὲς ὕφασμα). Εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐν λόγῳ διατάξεως, διακρίνομεν ὅλον τὸ νόημα τῶν ἀπλῶν ἐκείνων ἀνθρώπων πρὸς μίαν Δημοκρατικὴν καὶ Σοσιαλιστικὴν ἐξέλιξιν. Καὶ ἐπειδὴ ἄλλος τρόπος κυρώσεων κατὰ τῶν παραβατῶν δὲν ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς δουλείας, ἀποφασίζουν νὰ ἐπιβάλουν ταύτας μέσῳ τῆς Διοικήσεως τοῦ κυριάρχου Τουρκικοῦ Κράτους. Ἐπίσης ὁρίζουν ὅπως πρὸς μεγαλυτέραν ἐγκυρότητα «τὸ προικοσύμφωνον νὰ γράφεται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς χώρας νὰ ὑπογράφεται δὲ καὶ ἀπὸ τὸν Προεστῶτα, ἄλλως νὰ εἶναι ἄκυρον».

Τὸ μέγα κῦρος καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἐν λόγῳ ἐγγράφου συντακτικοῦ περιεχομένου, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς πανδήμου ὑπογραφῆς του παρ' ὅλων τῶν ἐχόντων δικαίωμα ὑπογραφῆς κατοίκων τῆς χώρας τοῦ Λιασκοβετζίου. Διότι, ἐξ ὅσων ἡμεῖς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, οὐδὲν ἄλλο ἐγγραφον ἀφορῶν ρυθμισιν διαφόρων σχέσεων καὶ θέσπισιν διατάξεων εἰς τὴν μικρὰν κοινωνίαν τοῦ Λιασκοβετζίου φέρει, πλὴν τῶν ὑπογραφῶν τοῦ Προεστοῦ καὶ τῶν ἱερέων, καὶ τὰς ὑπογραφὰς τῆς ὁλομελείας τῶν ὀρίμων μελῶν τῆς Κοινότητος.

Ἀπὸ πρόσφατον δημοσίευμα τοῦ συνεργάτου τῆς «Ἡπειρ. Ἑστίας» κ. Κων. Φρόντζου (τευχ. 35) πληροφοροῦμεθα ὅτι καὶ ἄλλα ρυθμιστικὰ τῶν προικοδοσιῶν τῆς περιοχῆς Ζαγορίου ἐγγραφα ὑπάρχουν, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδίου δημοσιευόμενα δύο τοιαῦτα τῶν ἐτῶν 1832 καὶ 1838. Ὅμως τὸ ὡς ἄνω ἐγγραφον τῆς χώρας τοῦ Λιασκοβετζίου ἔχει μέχρις ὥρας τὸ προβάδισμα παρομοίων ἐγγράφων, διότι τοῦτο ἐγράφη τὸ 1815 ἐνῷ τὰ ὡς ἄνω δύο ἐγράφησαν 17—23 ἔτη ἀργότερον. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Δ. Σάρου μνημονευόμενον «Συνοδικὸν περὶ προικοδοσιῶν γράμμα κατ' Ὀκτώβριον 1827» καὶ τοῦτο εἶναι μεταγενέστερον τοῦ ἐγγράφου τῶν Λιασκοβετσηνῶν.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου, ὅπως εἵπομεν ἀνωτέρω, εἶναι μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὴν εἰσαγωγὴν του. Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου λέγει οὔτε πουλιέται οὔτε ἀγοράζεται. Ἔτσι ἡ φράσις αὕτη τὴν ὑπόθεσιν τοῦ διακανονισμοῦ τῆς προικὸς περιβάλλει μὲ κάποιον φωτιστέφανον καὶ δὲν ἀφίνει τὸν μελετητὴν νὰ σκεφθῇ ὅτι κυρία καὶ μοναδικὴ αἰτία τῆς ρυθμίσεως τῆς προικὸς ἦσαν μόνον οἱ οἰκονομικοὶ λόγοι καὶ τὰ παζαρεύματα τῶν γαμβρῶν!! Ἡ ἐκτίμησις καὶ ἐνταῦθα γίνεται βάσει τῆς τάξεως τοῦ γαμβροῦ.

Ἐπειτα τὸ ἐγγραφον τοῦτο φαίνεται νὰ εἶναι πηγαῖον δημιούργημα τῆς ἐν συνειδήτῳ λαϊκῆς βουλήσεως τῆς χώρας τοῦ Λιασκοβετζίου, ἀνευ ἐξωτερικῆς τινος καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν παρορμήσεως, ὡς ἴσως νὰ ἐγένετο διὰ τὰ δύο προμνησθέντα ἐγγραφα τὰ ὅποια ὑπογράφει καὶ ὁ Γενικὸς Βεκύλης Ζαγορίου (Ἀλέξης Παπάζογλου) τὸ δὲ δεύτερον καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ἐνῷ τὸ ἐγγραφον τοῦ Λιασκοβετζίου ὑπογράφουν μόνον οἱ ἱερεῖς τοῦ χωρίου καὶ ὁ λαός.

Ἀκόμη καὶ τὸ λεγόμενον ὅτι τὰ περὶ προικὸς ἐγγραφα προεκλήθησαν λόγῳ τῆς μετεπαναστατικῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς (τῆς ἐπαναστάσεως δηλονότι τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ 1821) ἐπειδὴ ἡ μὲν πόλις τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τὴν πυρκαϊὰν εἶχεν ἀπωλέσει πᾶσαν οἰκονομικὴν ὑπόστασιν, ἡ δὲ ὑπαιθρος εἶχεν ἐξαντληθῇ ἀπὸ τὰ συνεχῆ δοσίματα καὶ τοῦτο ἐλέγχεται ἀμφιβόλου πιθανότητος, τοῦλάχιστον διὰ τὴν χώραν τοῦ Λιασκοβετζίου, ἐφ' ὅσον τὸ ἀνωτέρω ἐγγραφον φέρει ἡμερομηνίαν πολὺ προγενεστέραν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Τέλος καὶ ἡ σύγκρισις τοῦ καθορισθέντος ποσοῦ προικὸς κατὰ τὰς τρεῖς διαφόρους χρονολογίας (βλέπε κατωτέρω σχετικὸν πίνακα) ὃχι μόνον δὲν ἐνισχύει τὴν ἂποψιν περὶ οἰκονομικῆς καχεξίας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1820 ἕως 1830 ἀντιθέτως μάλιστα ἐμφανίζει ταύτην κατὰ πολὺ ἀνθηροτέραν ἐκείνης τοῦ 1815, ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν ἐντόνους νομισματικὰς ὑποτιμήσεις ὅπως συμβαίνει συχνὰ καὶ κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ἀσχέτως ὅμως

τῶν ἀνωτέρω ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἀφορμὴν πρὸς ρύθμισιν τῶν προικοδοσιῶν ἐν γένει ἔδωκεν καὶ τότε ὅπως καὶ σήμερον ἡ ἀχαλίνωτος προικοθηρία ἡ ὁποία καὶ σήμερον βασανίζει τὴν Ἑλληνικὴν Κοινωνίαν καὶ ἰδίᾳ τὰς πενεστέρας τάξεις.

ἔτος ἐγγράφου	Τάξεις						Νόμισμα
	α	β	γ	δ	ε	στ	
1815	1300	1000	800	600	400	300	γρόσια
1832	4000	3000	2000	1000	—	—	»
1838	5000	3000	2000	1000	—	—	»

9

(0.11 X 0.15 μ. εἰς φύλλα 2)

[1819] φανεροῦν ἔγω ἡ μαρία πανταζῇ διτι κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ πάπου μου καὶ τὸ μέρασμα ὅπου ἔκαμεν ἡ μάνα μου μετὰ τὸν θίον μου χριστοδουλον ἔμεινα ἐφχαριστιμένη εἰς αὐτὸ τὸ μέρασμα καὶ διὰ τούτω δίδω τὸ παρὸν μου εἰς χεῖρας τοῦ θείου μου διὰ ἡσιχίαν του καὶ ὑποφένομε

1819 ἀπριλίον 21 Λιασκοβέτζι

μαρία πανταζῇ διὰ χιρὸς τοῦ αἰδεσίμου βεθεόνω τὸ ἄνοθεν χριστοδουλος ἀναστασίου γραπσας μαρτυρῶ καὶ ἐξόφλησα μετὰ τὸν θίον μου.

Ἐπὶ τοῦ ἄνωθεν μέρους τοῦ φ. 2β μετὰ τὴν ἰδίαν γραφὴν καὶ μελάνην σημειοῦται «ἐξοφλητικὸν μαρίας».

Τὸ ἀνωτέρω σημείωμα ὑπὸ τύπον εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς ἔχει ἀπλῶς ἱστορικὴν μόνον σημασίαν.

10

(0.21 X 0.31 μ. εἰς φύλλον)

[1821] Τζουτίλα: ὁ καρσολάνης καὶ ἀναγνώστης

Τζουτίλα: ὁ καρσολάνης καὶ ἀναγνώστης

καλωτὰ: ὁ Χ'' παπαπαναγιώτης
καμιὰ: ὁ μανόλις γκιάτας καὶ ἔνφι (;) ἄλλως
στολοβὸ: ὁ γεροκόστας ντοπίτζης
λιασκοβέτζι: ὁ παρδάκις καὶ καστορίας
φραγκάδες: ὁ γιανάκης κανέτζος καὶ παπα-
[δημήτρις
νεγάδες: ὁ γιανάκης καὶ τζανταλῆς

καλωτὰ: ὁ Χ'' παπαπαναγιώτης
καμιὰ: ὁ μανόλις γκιάτας καὶ ἔνφι (;) ἄλλως
στολοβὸ: ὁ γεροκόστας ντοπίτζης
λιασκοβέτζι: ὁ παρδάκις καὶ καστορίας
φραγκάδες: ὁ γιανάκης κανέτζος καὶ παπα-
[δημήτρις
νεγάδες: ὁ γιανάκης καὶ τζανταλῆς

δουαντζῆδες (1) μου τὸν ἄνοθεν χωρίον σᾶς φανερόν ἐνθὴς ὅπου λάβετε τὸ παρὸν μου ἀμέσως τὴν ἰδίαν σιγμὴν νὰ κινήσετε καὶ νὰ ἐλθῇτε ἐδο χορὶς νὰ ἐμποδιστῇτε σιγμὴν παρὰ καὶ νήκτα ἀν σώσι καὶ ἐλθῇ τὸ παρὸν μου ἐνθὴς νὰ κινήσετε καὶ μιαν ὄραν προ-
τήτερα νὰ βρεθῇτε ἐδὼ διὰ νὰ βγῇτε εἰς τὸν χοροῖτ πάσια ἐφέντι μας καὶ μὴ χασομερή-
σητε τιλῆος ἄφενκτα τὸ σαβάτω τὸ βράδι ἢ τὴν κυριακὴν τὸ πουργὸ νὰ ἦστε ἐδό.

τιμιότατη πατριότῃ τὸν ἄνοθεν χωρίον σᾶς ἀδελφικὰ ἀσπαζόμεθα κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ἀφεντός σμας ὅπου σᾶς παρουσιάζετε μετὰ τὸ παρὸν μας τὴν ἰδίαν ὄραν νὰ κινήσετε καὶ νὰ ἐβρεθῇτε ἐδὼ ἀπὸ τὸ σαβато ἄβριο βράδι ἢ ξημερόνοντας τὴν κυριακὴν χορὴς κανένα ἐμπόδιον χασομερῆας δια νὰ ευγο-
μεν εἰς τὸν ὑψιλότατον καὶ πόληχρόνιον θε-
σῆρ χορσῆτ πασὰ ἀφέντι μας νὰ τον προσκη-
νήσομεν καὶ ὅτι ἄλλο τὸ καλεσι ἢ χρῆα τοῦ
βιλαϊτήου μας νὰ καμομεν δμος νὰ μὴν φέ-

1. Δουαντζῆδες=ἀφοσιωμένοι ὑπῆκοοι, εὐχέται.

ρετε γήρα ὅσων ἄλλες δουλιές διὰ νὰ προφθά-
σομεν καὶ ὄχι νὰ κατηγοριθόμεν, τῇ αὐτῇ ἡ-
μέρᾳ ἔρχουντε καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα χοριά ζαγο-
ριοῦ μας διὰ νὰ ἀνταμοθῶμεν καὶ νὰ πάμε
ὅλη μαζὴ καὶ ὀγληγορα μὴ καμντε ἀλέως
χωρὶς ἄλο.τι: 4: μαρτίου 1821 Ἰωάννι(ν)α

Οἱ πι(στοι) ἀδελφο σας

(.....) ρεσος (¹)

ἀναστασιος μπακολα (²)

νὰ δόσετε καὶ τοῦ παλικαρίου ὁ στέλνομεν
μαξους (³) ἀπὸ γρ:(σια): 2 τὸ κάθε χορίον

Τὸ ὥς ἄνω πατριωτικὸν σημεῖωμα δὲν στερεῖται ἀξιολόγου διὰ τὸ ἔθνος βα-
ρύτης. Μαρτίου 4—1821. Εὐρισκόμεθα εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανα-
στάσεως ἡ ὁποία, ὥς γνωστόν, ἐξεργάγη εἰς τὴν Μεσσηνίαν 19 ἡμέρες βραδύτερον
καὶ ἐπισήμως εἰς Ἀγίαν Λαύραν τὴν 25 Μαρτίου 1821. Εἰς τὰ Ἰωάννινα τὴν
ἐποχὴν αὐτὴν διεδραματίζετο τὸ δρᾶμα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Τὸ 1799 ὁ Ἀλῆ Πασᾶς
προεβιβάσθη ὑπὸ τῆς Πύλης εἰς «Βεζύρην τῆς Βασιλείας», τὸ 1803 ἀνεγνωρίσθη
ὑπ' αὐτῆς ὡς «ἡγεμὼν τῆς καθ' ὅλου Ρούμελης», τὸ 1819 ἐπεκηρύχθη ἀπὸ τὴν
Ὑψηλὴν Πύλιν ὡς ἀποσιάτης καὶ ἐθεωρήθη πρόσωπον ἀξίον θανάτου. Τὸν Φε-
βρουάριον τοῦ 1820 διετάχθη ἀπὸ τὴν Πύλιν ὁ Ἰσμαήλ Πασόμπης μὲ πολυά-
ριθμον στρατὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου
ἔτους ἐπολιορκεῖτο στενῶς ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἐπειδὴ ἡ πολιορ-
κία τοῦ Ἀλῆ ἐχρόνιζεν, ἡ Πύλη κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1821 ἠναγκάσθη νὰ δια-
τάξῃ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Πασόμπη τὸν ὁποῖον ἐθεώρησε ἀνίκανον, διὰ τοῦ
Πασᾶ τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ, ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου ἔτους κατέβαλε
τὸν Ἀλῆν.

Ἡ ἀπουσία τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς
Ἕλληνας κατάλληλος εὐκαιρία πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ὡς ἐκ τού-
του ὀλίγον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ Τριπολιτσᾶς ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάστασις
εἰς τὸν Μωριά. Τὸ ὥς ἄνω σημεῖωμα ἐγράφη τὴν 4ην Μαρτίου 1821, δηλαδὴ
εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς εἶχε περιορισθῇ εἰς τὰ φρούρια τῆς πό-
λεως Ἰωαννίνων καὶ εἰς τὰ «Λιθαρίτσια». Ὁ Χουρσίτ μόλις εἶχε ἀναλάβει τὴν δι-
οίκησιν τῶν στρατευμάτων ἅτινα ἠσχολοῦντο μὲ τὴν πολιορκίαν τοῦ Πασᾶ τῶν
Ἰωαννίνων καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ τὴν καθ' ὅλου διοίκησιν τῆς περιφερείας.

Καθ' ἃ ἐκ τοῦ ἀνωθεν σημειώματος εἰκάζεται, ὁ Χουρσίτ ὡς ἀνώτατος Στρα-
τιωτικὸς καὶ πολιτικὸς Διοικητὴς τῆς περιοχῆς, ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς
ὑπηκόους τοῦ Βιλαετίου του γνωστὴν τὴν ἐκεῖ παρουσίαν του καὶ νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ
περὶ τῶν διαθέσεών των. Διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι μέσῳ τῶν εἰς τὸ σημεῖωμα ἀνα-

1... Ρέσσος—Δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἀκριβῶς ἐκ τῶν Ρέσσων ἔχει ὑπογράψῃ τὸ παρὸν
ἔγγραφον καθ' ὅσον ἡ ὑπογραφή καὶ περιπεπλεγμένη εἶναι καὶ δυσανάγνωστος. Ὁ Ἰ. Λαμπρίδης
εἰς τὰ Ζαγοριακά Β. σελ. 32 λέγει: «Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ Γενικοῦ τοῦ Ζαγορίου Προε-
στῶτες μνημονεύονται οἱ ἑξῆς:... Εὐστρ. Ρέσσος, Κ. Ρέσσος καὶ Γ. Ρέσσος ἐκ Τραπεζοῦ...
Ἀν. Μπακόλας ἐκ Μανασσῆ, Χρ. Παρλαπᾶς, Ἰωάν. Μοράρος καὶ Ξενοφῶν Μοράρος ἐκ Λια-
σκαβεταίου.» Ἀπὸ ἄλλα ὁμῶς χωρία τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἐξάγεται ὅτι πλέον σημαίνουν πρό-
σωπον, περισσότερον τῶν ἀνωτέρω, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ρέσσων, πρόκριτος μεγάλης ἐκ-
τιμήσεως τυγχάνων καὶ ἐκ μέρους τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν ἦτο ὁ Ἰωάν. Ρέσσος. Τοῦτου τὸ
ὄνομα συχνάκις ἀναφέρει ὁ Ἰ. Λαμπρίδης. (Ζ Α σ. 10—20, 77, 81, 18. Ζ Β σ. 45 καὶ ἀλλαχοῦ).

2. Ἀναστ. Μπακόλας=πρόκριτος ἐκ Μανασσῆ, χρηματίσας ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν Γεν. Βεκύ-
λης Ζαγορίου. Τοῦτον κάποτε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς διέταξεν καὶ ἔκτισαν εἰς τοῖχον δι' ἀσβέστου καὶ
λίθων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀφίσαντες ἔξω μόνον τὴν κεφαλὴν του. (ΤΕΠΛ. σελ. 67).

3. μαξους=ἐξεπίτηδες, εἰδικῶς.

φερομένων προκρίτων (...) Ρέσου και 'Αναστασίου Μπακόλα διαμενόντων εις 'Ιωάννινα διέταξε τὰ ὡς ἄνω ἑπτὰ χωρία νὰ προσέλθουν διὰ τῶν ἀντιπροσώπων των, ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων ἀντιπροσώπων τῶν λοιπῶν χωρίων Ζαγορίου παρουσιασθῶν τὴν ὀρισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἡμέραν, (Κυριακὴν 6ην Μαρτίου 1821) «καὶ προσκυνήσουν τὸν ὑψηλότητον καὶ πολυχρόνιον Βεζύρ Χουρσίτ πασσᾶν ἐφέντην τους καὶ κάμουν καὶ ὅ,τι ἄλλο τὸ καλέση ἢ χρεία τοῦ Βιλαετίου των».

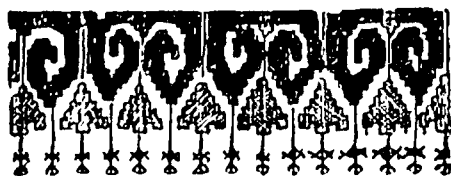
'Αξιοπρόσεκτος εἰς τὸ ἐν λόγῳ σημείωμα εἶναι καὶ ἡ ἔντονος ἱκεσία τὴν ὁποίαν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ χωρίου κάμουν πρὸς τοὺς συγχωριανούς των νὰ κινήσουν ἀμέσως μόλις λάβουν τὸ σημείωμα ὥστε τὸ σάββατο τὸ βράδυ ἢ τὴν κυριακὴν «πουρνὸ» καὶ «νύχτα ἀκόμη» καὶ χωρὶς «χασομερῆς» νὰ εὐρίσκονται εἰς 'Ιωάννινα καὶ νὰ «μὴ κάμουν ἀλέως, διὰ νὰ μὴ κατηγορηθῶσιν».

'Απὸ τὰς ἐντύπους ἐπικλήσεις τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου πρὸς τοὺς προκρίτους τοῦ Ζαγορίου, διαφαίνεται κατ' ἀρχὴν ἡ τρομοκρατήσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ζαγορίων λόγῳ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ. Τὸ ἐγγράφον αὐτὸ προστάζει νὰ ἐμφανισθῶν καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν Χουρσίτ 'Εφέντην τὴν Κυριακὴν 6 Μαρτίου 1821. Τὰ Ζαγοριακὰ ὅμως τοῦ 'Ι. Λαμπρίδου τὴν χρονολογίαν αὐτὴν τῆς τρομοκρατήσεως καὶ προσκλήσεως τῶν προκρίτων Ζαγορίου μετατοπίζουν ὀλίγον βραδύτερον ἥτοι τὴν 15—3—1821.

«Εἰς 'Ιωάννινα ὁ Χουρσίτ Πασᾶς εἰσερχόμενος (15 Μαρτίου 1821) γράφει ὁ Λαμπρίδης, ἦγε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ περὶ τοὺς 30 ἐκ τῶν κωμῶν τοῦ Βόλου καὶ ἰδίως τῆς Μακρυνίτης ὡς ὑπόπιους καὶ ἀπεκεφάλισεν αὐτοὺς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας τοῦ Μουχτὰρ—Πασᾶ, ἔνθα καὶ κατέλυσε διατάξας, ἵνα τὰς κεφαλὰς αὐτῶν κατὰ τὴν τότε συνήθειαν θέσωσιν οἱ δήμιοι εἰς τὸν προκτὸν ἐκάστου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσκαλεῖ τοὺς προκρίτους τοῦ Ζαγορίου, ἵνα ἐρωτήσῃ αὐτοὺς περὶ τῶν διαθέσεων τῶν κατοίκων αὐτοῦ. Προσῆλθον λοιπὸν οὗτοι ἐκόντες, τρέμοντες καὶ πάλλοντες τὰς καρδίας, διὰ τε τὸν φόνον τῶν εἰρημένων καὶ διότι ἀναβαίνοντες τὴν κλίμακα ἤκουσαν τοὺς καβάσιδες λέγοντας, ὅτι μετ' ὀλίγον οἱ ἄπιστοι οὗτοι θὰ κείνται ἀκέφαλοι εἰς τὴν αὐλὴν ὡς καὶ οἱ ἄλλοι. Τῶν Ζαγορισίων προεπορεύετο ὁ 'Ιωάννης Ρέσσος ὁ τολμηρότερος, γινώσκων καὶ τὴν Τουρκικὴν κάλλιστα, ὡς ἐρρήθη. Προσκυνοῦσι πάντες τὸν Στρατάρχην καὶ ἐρωτηθέντες περὶ τοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων τοῦ Ζαγορίου, ἀπήντησεν ὁ 'Ιωάν. Ρέσσος, ὅτι ἐν Ζαγορίῳ μόνον γέροντες καὶ παῖδες ὑπάρχουσι, οἱ δ' ἄνδρες πάντες ἀποδημοῦσι. Κατ' εἰσήγησιν δὲ τοῦ Δερβίς Χασὰν ἐζήτησαν ὡς τοποτηρητὴν τοῦ Ζαγορίου παρὰ τοῦ Χουρσίτ τὸν πιστότατον φίλον του, ὅπερ εὐνέρεστησε τὸν Στρατάρχην καὶ ἐμαλάκωσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ. 'Επειδὴ δὲ οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο τοῦ φίλου ἐκείνου, διώρισεν αὐτὸν ἀντ' αὐτοῦ» (1).

Μένει ἀνεξήγητον ἐπίσης διατὶ τὸ σημείωμα τοῦτο ἐγράφη ἐπὶ μιᾷ σελίδος εἰς διπλοῦν ἐν ἡμικλάσῳ.

1. Ζ. Γ. σ. 44—45 ὑποσ. 1.

ΒΑΣ. Κ. ΣΚΑΦΙΔΑ, Φαρμακοποιού

ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ*

(Η ΖΩΗ ΤΩΝ, ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ)

Ἡ μετακίνησις τῶν Σαρακατσαναίων ἀπὸ τὰ χειμερινὰ λειβάδια γιὰ τὰ βουνά, γίνεται συνήθως μετὰ τὴν γιορτὴ τοῦ Ἀἰ—Γεώργη, 23 Ἀπριλίου δηλαδὴ μετὰ τὸ παλιὸ πάντοτε ἡμερολόγιο, καὶ ἡ ἀναχώρησις τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν κοπαδιῶν προσλαμβάνει πανηγυρικὴ ὄψιν. Προηγούνται 1—2 μέρες τὰ ζωντιανὰ μετὰ τοὺς τσομπαναραίους καὶ ὀλίγα ὑποζύγια μετὰ τὰ σκεύη τῆς τυροκομίας καὶ ἀκολουθοῦν αἱ οἰκογένειες μετὰ τὰ μεγάλα ζῶα, φορτωμένα ἀπὸ εἶδη ρουχισμοῦ, οἰκιακὰ σκεύη, διάφορα τρόφιμα καὶ λίγα πολλὰ πουλερικά. Τὰ φορτώματα τὰ σκεπάζουν μετὰ ὄμορφες καὶ χτυπητὲς μπαντανίες καὶ τὸ καραβάνι ἀποτελεῖ μιὰ ἀτελείωτη ἄλυσίδα ἀπὸ ὑποζύγια, γυναῖκες φορτωμένες μετὰ ἀλαφρώματα καὶ παιδιὰ καὶ κορίτσια, ποὺ τραβοῦν μετὰ τὸ σχοινί, τὰ ἀπαραίτητα γουρούνια καὶ γουρουνόπουλα. Βαδίζουν ὅλη τὴν ἡμέρα μετὰ μικρὴ στάθμευσιν τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ μόλις φθάσουν στὸ κονάκι, ὅπως λένε συνήθως τὸ μέρος, ποὺ διανυκτερεύουν, στήνουν πρόχειρες σκηνές, τέντες ὅπως τὲς λένε καὶ τοποθετοῦν μέσα σ' αὐτὲς ὅλα τὰ φορτώματα γιὰ νὰ μὴ βραχοῦν ἀπὸ καμμιά βροχὴ καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἑτοιμα γιὰ νέα φόρτωση.

Ἡ δημοτικὴ μοῦσα δὲν παρέλειψε ν' ἀσχοληθῇ μετὰ τὰ γραφικώτατα καὶ θεαματικώτατα αὐτὰ ταξείδια τῶν Σαρακατσαναίων, ποὺ γίνονται τὴν ἀνοιξὴ ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ γιὰ τὰ καλοκαιρινὰ λειβάδια καὶ ἔχει ἀφιερῶσει ἀρκετὰ δημοτικὰ τραγούδια, ποὺ ἀναφέρονται στὴ μετακίνηση αὐτὴ, ὅπως:

Νὰ πάρ' ὁ Ἀπρίλης δώδεκα

[κι' ὁ Μάης δεκαπέντε

νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνὰ

οἱ Σαρακατσαναῖοι,

νὰ βγοῦν τὰ λάϊα πρόβατα

νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλες

νὰ βγοῦν καὶ τὰ βλαχόπουλα,

λαλῶντας τὲς φλογέρες.

Τοῦ Παναγιώτ' τὰ πρόβατα

δὲν φάνηκαν νὰ βγοῦνε...

Καὶ τὰ λιθάρια ρώταγαν

καὶ τὰ λιθάρια λένε:

«Πέτρα μ' τὸ ποῦν τὰ πρόβατα

πέτρα μ' τὸ ποῦν τὰ γίδια;»

Λύκος ν' φάει τὰ πρόβατα

καὶ τσάκαλος τὰ γίδια.

Ἄλλο

Καλότυχὰ νὰ εἶ τὰ βουνὰ

καλότυχοι κι' οἱ κάμποι

δὲν καρτεροῦνε θάνατο

γεράματα δὲν ἔχουν,

μὸν καρτεροῦν τὴν ἀνοιξὴ

τὸν Μάη, τὸ καλοκαίρι,

νὰ ἰδοῦν τοὺς βλάχους στὰ βουνὰ

νὰ ἰδοῦν τὲς βλαχοπούλες

ν' ἀκούσουν τὰ βλαχόπουλα

λαλῶντας τὲς φλογέρες

βόσκοντας τὰ κοπάδια τους

μετὰ τὰ χονδρὰ κουδούνια.

Ὦντας θὰ στήσουν τὰ μαντριά

τὴν ἀρτησιὰ νὰ φτιάχνουν,

νὰ βγοῦν καὶ τὰ κλεφτόπουλα

νὰ παίζουν νὰ χορεύουν...

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

Συχνά—πυκνά νὰ ροβολοῦν
στὰ Φέρσαλα στοὺς κάμπους,
νὰ πιάνουν Τούρκους ζωντανούς
νὰ γδύνουν σκοτωμένους
νὰ φέρνουν γρόσια καὶ φλωριά
κι' ἐκεῖ νὰ τὰ μοιράζουν
καὶ νὰ χαρίζουν κάνα δυὸ
στὲς ἄσπρες βλαχοπούλες
κλέφτοντας καὶ κάνα φιλὶ
καὶ γλυκοπαιχνιδάκι.

Καὶ ἄλλο

Ἀπρίλης δὲν (εἰ)κοσάρισε
κι' ὁ Μᾶης δὲν ἐμπῆκε
βγαίνουν οἱ βλάχοι στὰ βουνὰ
τὰ βλάχικα κοπάδια.
Τοῦ Παναγιώτ' τὰ πρόβατα
δὲ φάνηκαν νὰ βγοῦνε
στοὺς κάμπους βόσκουν ἔρημα
στὰ Λαρσινὰ τσαίρια

ἀνάρμεκτα κι' ἀκούρευτα
δίχως κάνα προστάτη...
Παναγιωτοῦλα τᾶκουσε
πολὺ τῆς κοκοφάνη
παίρνει, σελώνει τ' ἄλογο
στὰ πρόβατα νὰ πάη...
Στὸ δρόμο ὅπου πῆγαινε
στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνει
βρίσκει τὰ πρόβατα μπροστὰ
καὶ τοὺς τσομπαναραίους.
Καλημερὰ σας βρὲ παιδιὰ.
Καλῶς την τὴν κυρά μας.
Παιδιὰ τὸ τ' εἶστε στὰ λερὰ
καὶ μαυροφορεμένα;
Ν' ἐμεῖς κωλουκουρέψαμε
κι' εἴμαστε λερωμένοι.
Παιδιὰ τὸ ποῦν' ἀφέντης σας;
τὸ ποῦν ὁ Παναγιώτης;
Ἀφέντης μας ἀρρώστησε
κι' ἀπόμεινε στοὺς κάμπους...

Γ.

Τὸ καλοκαίρι εἶναι ἡ καλύτερη καὶ πιὸ εὐχάριστη ἐποχὴ γιὰ τοὺς Σαρακα-
τσαναίους, γιὰτὶ δὲν ἔχουν τοὺς κόπους, τοὺς φόβους καὶ τὲς ταλαιπωρίες, ποὺ
τραβοῦν τὸν χειμῶνα, ὅταν μάλιστα συμβαίνει νὰ εἶναι βαρὺς καὶ μεγάλης διαρ-
κειάς. Μόλις φθάσουν στὰ ὄμορφα καὶ γραφικὰ βουνά, ὕστερα ἀπὸ πολλῶν ἡμε-
ρῶν πορεία, ἡ πρώτη των δουλειὰ εἶναι νὰ τακτοποιήσουν τὰ πρόβατα, νὰ σχη-
ματίσουν δηλαδὴ τὰ κοπάδια ἀπὸ 250—300 κεφάλια, κοπάδια ἀπὸ γαλάρια, ἀπὸ
στέρφα καὶ ἀπὸ ζυγούρια, θηλυκὰ ἀρνιά τῆς χρονιᾶς δηλαδὴ, καὶ νὰ καθορίσουν
τὰ βοσκοτόπια, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ βεσκήσῃ τὸ κάθε κοπάδι, φροντίζοντας ἰδιαιτέρως
τὸ κοπάδι μὲ τὰ γαλάρια νὰ βοσκήσῃ σὲ λειβάδι ποὺ ἔχει περισσότερο καὶ καλύ-
τερο χορτάρι.

Δεύτερη δουλειὰ εἶναι νὰ στήσουν τὲς καλύβες, τὰ φρεντζᾶτα, τὲς στρουγκες
καὶ τὰ τσαρδάκια, γιὰ νὰ σταλίζουν τὰ πρόβατα τὴν ἡμέρα, μόλις σφίξῃ ἡ ζέστη
καὶ παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ βόσκουν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τυρέμπορος, (1) ποὺ προαγό-
ρασε τὸ καλοκαιρινὸ γάλα, μὲ σοβαρὰ προκαταβολὴ χρημάτων, ποὺ ἔδωσε γιὰ τὲς
διάφορες ἀνάγκες τῆς στάνης—ἐξοδα συντηρήσεως τὸν χειμῶνα καὶ ἐνοίκια λειβα-
διῶν—ἔχει στήσῃ τὸ τυροκομεῖον—μπατζαριὸ—σὲ θέσῃ κατάλληλη, κοντὰ σὲ
βρύση ἢ σὲ ποτάμι, γιὰ νὰ ἔχῃ ἄφθονο νερὸ καὶ γιὰ νὰ φθάνουν καὶ ἄλλες στά-
νες, ἀπὸ τὲς ὁποῖες προαγόρασε τὸ γάλα.

Κάθε πρωὶ καὶ κάθε ἀπόγευμα μεταφέρουν οἱ Σαρακατσαναῖοι καὶ παρα-
δίνουν τὸ γάλα στὸν μπάτζιο—τυροκόμο—καὶ σημειώνουν τὲς ὀκάδες. Συνήθως
τὸ καλοκαίρι ἡ προβατίνα ἡ γαλάρια δίνει 13—18 ὀκάδες γάλα. Κατὰ τὰ τελευταῖα
χρόνια πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι ἀπέκτησαν οἰκονομικὴν εὐχέρειαν καὶ ἔτσι δὲν τὸ
δίνουν στὸ γαλατᾶ, ἀλλὰ τυροκομοῦν μόνοι των τὸ γάλα, τόσον τὸ ἀνοιξιatico,
ὅσον καὶ τὸ καλοκαιρινὸ καὶ ἀποκομίζουν αὐτοὶ τὸ ἐμπορικὸ κέρδος. Ἐπειδὴ συ-
νήθως τὴν ἐποχὴ ποὺ φθάνουν τὰ κοπάδια στὰ βουνὰ—Μᾶη μῆνα—κάνει ἀρκετὸ
κρύο καὶ οἱ βροχὲς δὲν λείπουν, οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μὴν

1. Ὁ τυρέμπορος λέγεται συνήθως γαλατᾶς.

κουρέψουν τὰ πρόβατά των στὰ χειμαδιά, γιατί κινδυνεύουν νὰ πάθουν. Γι' αὐτὸ ἀρκοῦνται στὰ χειμαδιά νὰ κάνουν μόνον κουλουκούρισμα, κόβουν δηλαδή μὲ τὸ πρατοψάλιδο τὰ μαλλιά, πὺν σκεπάζουν τὴν κοιλιά, τὰ κολομέρια καὶ τὰ πόδια τῶν προβάτων. Μόλις ὅμως περάσουν 35—30 μέρες στὰ βουνὰ καὶ στρώση ὁ καιρὸς, ὁπότε συνηθίζουν τὰ ζωντανὰ στὰ καλοκαιρινὰ λειβάδια, τότε, γίνεται ὁ κοῦρος, πὺν ἀποτελεῖ μεγάλη γιορτή, σωστὸ πανηγῦρι γιὰ ὅλους ἐν γένει τοὺς κτηνοτρόφους. Ἔχουν ὅμως πολλὲς προλήψεις οἱ Σαρακατσαναῖοι καὶ δὲν ἀρχίζουν ποτὲ τὸν κοῦρο μέρα Κυριακή, Τρίτη καὶ Παρασκευή. Ἡ καλύτερη μέρα γι' οὐ τοὺς εἶναι ἡ Δευτέρα καὶ ἡ Τετάρτη. Φροντίζουν δὲ ὅταν θὰ γίνη ἡ πρώτη ψαλίδια νὰ εἶναι ξάστερος ὁ οὐρανὸς καὶ ὅταν τύχη τὸ κοπάδι νὰ εἶναι σιμὰ σὲ διάβα—δρόμο—τὸ παραμερίζουν γιὰ νὰ ἀποφύγουν βάσκανο μάτι.

Πρωτὶ—πρωτὶ λοιπὸν μὲ τὶς γκλίτσες, μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ σφυρίγματα μπάζουν ἀπὸ 50—60 πρόβατα στὴ στρουγκόλιθο, στὴν ἔξοδο δηλαδή, πιάνουν ἓνα ἓνα τὰ πρόβατα, τὰ ἀνασκελώνουν καὶ τὰ κουρεύουν. Ὅλοι ἐν γένει οἱ τσομπάνηδες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μάθουν νὰ ἀρμέγουν καὶ νὰ κουρεύουν.

Ἐγνώρισα καὶ πολλὲς γυναῖκες, πὺν ἔχουν μεγάλη ἐπιτηδειότητα στὸ ἀρμεγμα στὸ κούρεμα. Ἐνῶ οἱ κουρευτάδες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ κούρεμα, αἱ γυναῖκες ζυμώνουν ψωμιὰ ἀπὸ σιταρένιο ἀλεῦρι—γιατὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τρώγουν μπομπότα ἀπὸ καλαμποκάλευρο καὶ πλάθουν τυρόπητες, ἐνῶ ἄλλοι ἄνδρες, πῆζουν τυρὶ καὶ γιαοῦρι καὶ ἄλλοι σφάζουν τετράπαχες στέρφες προβατίνες γιὰ νὰ τὲς ψήσουν στὴ σοῦβλα, διότι πρέπει τὸ γιόμα νὰ εἶναι πλούσιο καὶ ἀφθονο, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ τσίπουρο στὰ μολυβένια παγούρια καὶ τὸ κρασί στὲς πλόσκες ἢ τσότρες, ἀπὸ τὲς ὁποῖες πίνουν ὅλοι μὲ τὴ σειρά. Αἱ γυναῖκες κάθονται δίπλα στοὺς κουρευτάδες καὶ κάθε μιὰ μαζεύει τὰ πλοκάρια τῶν μαλλιῶν ἀπὸ τὰ δικά της πρόβατα καὶ τὰ ἀποθηκεύει σωρὸ στὸ βοηθητικὸ καλύβι της. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες γνωρίζουν τὰ πρόβατα των ἀπὸ τὰ διακριτικὰ σημάδια, πὺν ἔχουν στὰ αὐτιά καὶ εἶναι πρόβατα καὶ γίδια κουτσαύτικα ἀπὸ τὸ ξερβὶ αὐτὶ ἢ ἀπὸ τὸ δεξί, σκιζαύτικα, σταυράτικα, μπροστοκλείδικα καὶ πισωκλείδικα.

Παρασήμαδα εἶναι τὰ ξένα πρόβατα πὺν ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ κοπάδι τους καὶ πέφτουν σὲ ξένο. Τὸ μεσημέρι διακόπτεται ὁ κοῦρος, γιὰ νὰ στρώσουν τὸ τραπέζι καὶ νὰ ἀρχίσῃ τὸ φαγοπότι. Στρώνουν συνήθως στὸ ἔδαφος μιὰ τέντα μεγάλη καὶ πάνω σ' αὐτὴ ἀπλώνουν μπάτσες ἀπὸ κοψίδια ἀπὸ ἔλατα ἢ κλαδιὰ ἀπὸ ὄξιν καὶ πάνω σ' αὐτὰ σκορπίζουν τὰ κοψίδια ἀπὸ τὰ ψητὰ καὶ κομμάτια ἀπὸ τυρόπητες, ὅλοι δὲ γύρω—γύρω κάθονται σταυροπόδι οἱ ἄνδρες καὶ στὰ γόνατα αἱ γυναῖκες.

Ἀφοῦ φᾶν καλὰ καὶ πιοῦν καλύτερα, τότε φθάνουν στὸ τσακίρ κέφι καὶ ἀρχίζουν τὰ τραγούδια, χωριστὰ οἱ ἄνδρες καὶ χωριστὰ αἱ γυναῖκες, τραγουδοῦν μὲ τὴ σειρά τραγούδια κλέφτικα, τραγούδια τῆς ἀγάπης, τραγούδια τοῦ χωρισμοῦ, ὅπως τὰ παρακάτω:

Παίρνουν ν' ἀνθίσουν τὴ κλαριά
κι' ὁ πάγος δὲν τ' ἀφήνει
Θέλω κι' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ βλάχα μ'
κι' ὁ πόνος δὲν μ' ἀφήνει.
Τὸ χέρι σου τὸ παχουλὸ
τὸ κονδυλογραμμένο
νὰ τῶβαζα προσκέφαλο
τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
Οἱ μέρες νὰ εἶναι τοῦ Μαῖου

κ' οἱ νύχτες τοῦ Γενάρη
νὰ σέ χορτάσω φίλημα, στὰ μάτια καὶ στὰ
[φρύδια.

Ἀπόψε δὲν κοιμήθηκα
καὶ σήμερα νυστάζω,
νύσταξαν τὰ ματάκια μου
νύσταξαν τὰ καῦμένα
γιατὶ πολὺ κουβέντιασα

μέ μια γειτονοπούλα,
πῶχει τὰ μάτια γαλανά,
τὸ φρύδι σὰν γαϊτάνι.
Θέλ' νὰ τὴν κλέψω μιὰ βραδυά,
νύχτα χωρὶς φεγγάρι

καὶ νὰ τὴν πάγω στὰ βουνά
ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
νὰ τὴν χορτάσω φίλημα
νὰ τὰ χορτάσω ἀγκάλῃ.

Ἄλλο κλέφτικο (¹)

Τὶ σκούζεις μαῦρε κόρακα, τὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
μήνα διψᾷς γιὰ αἵματα, μήνα καὶ γιὰ κουφάρια;
ἔβγα ψηλὰ στὸν Κόζακα, ψηλὰ στὸ μοναστήρι
κι' ἀγνάντεψε τὴν ποταμιά, κατὰ τὴν Καλαμπάκα,
νὰ δῆς μαυρίλα καὶ καπνό, ν' ἀκούσης πῶς βροντᾶνε
τὰ τόπια τῶν νιζάμηδων, τὰ τούρκικα μουσκέττα,
ν' ἀκούσης καὶ τοὺς Ἑλλήνες, νὰ ἰδῆς τὸν Χατζηπέτρο,
πῶς τρέχουν μέσα στὴ φωτιά, μέ τὰ σπαθιά στὰ χέρια.
Καταρραχιάς ἐχούγιαξε, ψηλ' ἀπ' τὸ μοναστήρι.
Βάστα Χατζηπετράκη μου, νὰ κλείσουμε τοὺς δρόμους,
γιὰ νὰ τὲς ξεπατώσουμε τὲς δώδεκα χιλιάδες.
Πιάνουν χιλιάδες ζωντανά χιλιάδες θανατώνουν
καὶ μπιμπασάδες τέσσαρες καὶ κολαγάδες ἕξη.

* *

Κίνησ' ὁ μαῦρος κίνησα νὰ πάω στὸ Καρπενῆσι
στὸν δρόμο ὅπου πήγαινα, στὸν δρόμο πού παγαίνω
στρατοκαρτέρι μόκαμαν, στρατοκαρτέρ' μου κάμαν,
κι' ἔρριξαν καὶ μέ λάβωσαν μεσ' στὸ δεξιὸ τὸ χέρι
καὶ στὸ μικρὸ τὸ δάκτυλο, ποῦχα τὸν ἀρραβῶνα.
Τὶ τούφταιξα τοῦ κερατὶ, τὶ τούφταιξα ὁ μαῦρος;

* *

Μὲ γέλασεν ἡ χαραυγὴ τῆς νύχτας τὸ φεγγάρι
καὶ βγῆκα νύχτα στὰ βουνά ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
βρίσκω λημέρια κλέφτικα, χορτάρια πατημένα
μέ πῆρε τὸ παράπονο, τὰ μάτια μου δακρύζουν
ν' ἐκεῖ πέσα νὰ κοιμηθῶ λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
στρώνω τουφέκι προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στρῶμα,
ἀκούω τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν καὶ τὶς ὀξυὲς νὰ τρίζουν
ἀκούω καὶ μιὰ πέρδικα, πού γλυκοτραγουδοῦσε
κ' ἐκαταριῶνταν τὰ βουνά μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα...
Εσεῖς βουνά τοῦ κιαρατᾶ, βουνά τ' Ἀσπροποτάμου
τοὺς κλέφτες τὶ τοὺς κάματαν, τὸν καπετὰν Γληγόρη;
μᾶς εἶπαν πῶς λαβώθηκε μέσ' στὸ δεξιὸ τὸ μάτι,
μᾶς εἶπαν δὲν θὰ ματαρθῇ, δὲν θὰ τὸν ξαναἰδοῦμε...
Γιὰ κλᾶψτε δέντρα καὶ κλαριά καὶ σεῖς κοντοραχοῦλες
καὶ σεῖς βουνά κλεφτόβουνα, καὶ σεῖς κρυὲς βρουσοῦλες,
τὶ χάσαταν τὴν κλεφτουριά, τὸν καπετὰν Γληγόρη (²)

1. Τὸ τραγούδι αὐτὸ οἱ Σαρακατσαναῖοι τῆς Θεσσαλίας τὸ τραγουδοῦν μέ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση καὶ ὑπερηφάνεια, γιὰτὶ ἀναφέρεται στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ 1854, ὅποτε πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι ἔτρεξαν νὰ ἐνταχθοῦν στὸ ἀνταρτικὸ σῶμα τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Χριστόδουλου Χατζηπέτρου, ἀπὸ τὸ βλαχόφθνο χωριὸ τοῦ Ἀσπροποτάμου Βετερνίκο. Μετὰ τὴν διάλυση τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων οἱ ἐν λόγῳ Σαρακατσαναῖοι συνεχρότησαν ληστρικὲς συμμορίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐμαρτύρησαν ὅλα τὰ χωριά τοῦ Ἀσπροποτάμου. θὰ ἀσχοληθῶ ἐκτενέστερα παρακάτω μέ τὸ ζήτημα αὐτό. 2. Γληγόρης=Γληγόρης Λιακατᾶς ἀπὸ τὸ Κλεινοβό.

Ἡ πλόσκα μὲ τὸ κρασί γυρίζει γύρω καὶ δροσίζει τὰ διψασμένα χεῖλη τῶν πανηγυριστῶν καὶ τοὺς ἐνισχύει στὸ τραγοῦδι, ἐνῶ ἀγόρια καὶ κορίτσια σηκώνονται ἀπὸ τὸ τραπέζι καὶ στήνουν χορὸ μὲ τραγούδια.

Τὸ ἀπόγευμα ξαναρχίζει ἡ δουλειὰ τοῦ κούρου μὲ μεγαλύτερη ὄρεξη γιὰ νὰ τελειώσῃ στὸ σούρουπο. Ὁ κούρος διαρκεῖ συνήθως 3—4 μέρες καὶ στὲς μεγάλες στάνες περισσότερες. Ἐν συνεχείᾳ κουρεύουν καὶ τὰ γίδια, ἀπαιτεῖ ὅμως μεγάλο κόπο ἡ δουλειὰ αὐτή, διότι τὰ γίδια εἶναι ἄγρια καὶ ἂν μποῦν στὴ στρούγκα πηδᾶν καὶ φεύγουν. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιοῦν γι' αὐτὰ τὴν γιδοκουρεύτρα, ἓνα ξύλο γερὸ ποὺ καταλήγει σὲ διχάλα πάνω καὶ εἶναι ψηλὸ ἴδια μὲ τὸ ἀνάστημα τῆς γίδας. Λεπτύνουν μὲ τὸ μαχαῖρι τὸ κάτω ἄκρον τῆς κουρεύτρας καὶ τὸ μπήγουν μέσα στὸ ἔδαφος. Δίπλα στὴ μιὰ μπήγουν καὶ ἄλλες στὴ γραμμὴ καὶ ἔπειτα ἀρπάζουν τὲς γίδες καὶ διχαλώνουν τὰ κεφάλια τῶν στὲς φοῦρκες καὶ ἔπειτα περνοῦν μιὰ βέργα ἀπὸ τσαρπόλι σὲ τσαρπόλι, ποὺ εἴτανε τρυπημένα. Τὸ γίδι δὲν μπορεῖ νὰ κουνηθῇ τότε καὶ ἀρχίζει ὁ γιδόκουρος, πρῶτα ἀπὸ τὰ κωλομέρια καὶ προχωρεῖ στὴ ράχη καὶ τὰ πλευρά. Ἀμα τελειώσῃ ὁ κούρος κάθε νοικοκυρὰ θὰ διαλέξῃ καὶ θὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸ σωρὸ ὅσα τραγόμελλα καὶ ὅσα ἄσπρα καὶ μαῦρα μαλλιά θὰ χρειασθῇ γιὰ τὲς ἀνάγκες τῆς οἰκογενείας τῆς, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα θὰ πωληθοῦν στὸ ἐμπόριον. Ἀρχίζει τότε ἐντατικὴ δουλειὰ τῶν γυναικῶν μὲ τὰ μαλλιά, γιὰ νὰ ὑφάνουν τὰ στρωσίδια, τὰ σκουτιὰ γιὰ τὲς κάπες καὶ τὲς καπότες, τὲς τσέργες καὶ τὲς φλοκιστὲς βελέντζες, μάλλινα σκουτιὰ γιὰ ροῦχα καὶ ἐσώρρουχα, δισάκκια, τροβάδες, χαράρια, σαμαροσκουτιά γιὰ τὰ σαμάρια τῶν μεγάλων ζώων, ποὺ φορτώνονται, κουβέρτες ποὺ θὰ σκεπάσουν τὰ καπούλια τοὺς καὶ ἱγγλες γιὰ νὰ στερεώνονται τὰ σαμάρια πάνω στὰ ζῶα περνώντας κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ ἄλλες ποὺ σφίγγουν περνώντας ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν οὐρά. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν μαλλιῶν ἀπαιτεῖ μεγάλη διαδικασία, πρῶτα—πρῶτα τὰ ζυματίζουν, τὰ βάζουν σὲ καζάνι μὲ νερὸ καὶ βράζουν ἀρκετὴ ὥρα, ὥσπου ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ λίπος, ποὺ ἔχουν. Τὰ βγάζουν τὰ πλοκάρια μὲ ξύλο ἀπὸ τὸ καζάνι, ὅπου μένει ἡ σαριά, ποὺ χρησιμοποιεῖται ἀργότερα στὸ βάψιμο. Τὰ ξεπλένουν ἀργότερα στὸ ποτάμι ἢ στὴ βρύση καὶ τὰ ἀπλώνουν γιὰ νὰ στεγνώσουν. Ἀφοῦ στεγνώσουν καλά, ἀρχίζουν καὶ τὰ ξαίνουν μὲ τὰ χέρια καὶ μετὰ τὰ λαναρίζουν μὲ τὰ λαναράκια καὶ τελευταίως στὰ λανάρια τῶν πόλεων.

Ἐπακολουθεῖ τὸ γνέσιμο, ποὺ γίνεται μὲ τὴ ρόκα γιὰ τὸ στημόνι καὶ μὲ τὰ χέρια πάνω σὲ ἀδράχτι γιὰ τὸ ὑφάδι, ποὺ γίνεται χονδρότερο.

Μετὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ βαντακιασθοῦν καὶ αὐτὴ ἡ δουλειὰ γίνεται μὲ τυλιγάδι. Τὸ στημόνι, ἐνῶ τὸ ὑφάδι γίνεται μασούρια γιὰ νὰ μποῦν στὴν σαῖτα τ' ἀργαλειοῦ. Τὰ βαντάκια τοῦ στημονιοῦ γίνονται κουβάρια καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ ἴδιον μετὰ εἰδικὸ ἀργαλειό, τὴν ἰδιάστρα, μετὰ τὸ τίλιμα στὸ ἀντὶ καὶ ἐπακολουθεῖ τὸ μίτιασμα ἢ μιτάρωμα, τὸ πέρασμα τοῦ στημονιοῦ ἀπὸ τὰ μιτάρια, τὰ ὁποῖα εἶναι δύο γιὰ τὸ ἀπολυτὸ—μπατάλι—σκουτι καὶ τέσσερα γιὰ τὸ δίμιτο, μὲ ἀνάλογες πατηθρες καὶ τέλος γίνεται τὸ πέρασμα στὸ χτένι. Στὲς ἀρχὲς τοῦ Αὐγουστοῦ ἢ καὶ ἐνωρίτερα αἱ Σαρακατσάνισσες στήνουν τοὺς ἀργαλειοὺς τῶν ἔξω ἀπὸ τὲς καλύβες, τὸ ἓνα δίπλα στὸν ἄλλο καὶ γιὰ ἴσκιον καρφώνουν σὲ τέσσερα ψηλὰ ξύλα μπημένα στὴ γῇ μεγάλες μάλλινες τέντες. Δίπλα στοὺς ἀργαλειοὺς ἄλλες γυναῖκες καὶ κορίτσια πλέκουν ἀνδρικὲς καὶ γυναικεῖες κάλτσες ποὺ γίνονται ἕως τὸν ἄσ ράγαλο, χωρὶς πατοῦνα καὶ ἄλλες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ κέντημα. Τὸ κέντημα γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὲς νεώτερες, τὲς ἀνύπαντρες, ποὺ ἐτοιμάζουν τὴν προῖκά τους. Κεντοῦν εἴδη ποὺ θὰ χρειασθοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ εἴδη ποὺ θὰ δώσουν δῶρα στὸν πεθερό, στὴν πεθερά, στὸν κύριον νοῦνο, στοὺς βλάμηδες καὶ στοὺς ἄλλους συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ, ἥτοι πονκάμισα, τραχηλιά, στήθος καὶ μανίκια—φανελλομάνικα, φοῦστες, ποδιὲς καὶ τροβάδες.—Τὸ κέντημα γίνεται μὲ σταυροβελονιά καὶ

ριζοβελονιά και τὰ σχέδια εἶναι οἱ καπιταναῖοι, ὁ μαίανδρος, τὸ κλειδί, τὰ κλειδάκια, τὰ πουλιά, ὁ σταυρός, τὸ πριονωτὸ καὶ ὁ ρόδακας μὲ τὸν ἥλιο. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ ὑφάντρες, οἱ κεντήστρες καὶ οἱ πλέχτρες ἀρχίζουν τὴ δουλειά τους πρῶτ—πρῶτ, τὴν ὥρα ποὺ τὸ ἀεράκι τοῦ βουνοῦ φθάνει δροσερὸ κι' εὐχάριστο στὰ μάγουλά τους. Ἡ δουλειὰ γίνεται μὲ διάφορα ἀστεῖα, μὲ γέλια καὶ μὲ τραγούδια ὅπως τὰ παρακάτω:

Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια
τώρα οἱ πέρδικες γλυκολαλοῦν καὶ λένε:
ξύπν' ἀφέντη μου, ξύπνα γλυκό μου ταῖρι,
ξύπν' ἀγκάλιασε κορμὶ κυπαρισσένιο
κι' ἄσπρονε λαιμό, σὰν τὸ παχὺ κριάρι.
Ἄφσε μ' λυγερὴ λίγον ὕπνο νὰ πάρω
γιατ' ἀφέντης μου στὴ βίγλα μ' εἶχε ἀπόψε
καὶ στὸν πόλεμο ὅλο μπροστὰ μὲ βάζει,
γιὰ νὰ σκοτωθῶ γιὰ σκλάβο νὰ μὲ πάρουν
καὶ ξεσπάθωσα σὲ εἴκοσ' καὶ τριάντα
κι' ὅσοι μούφυγαν, ἦτανε λαβωμένοι.

Ἀγγέλω μ' κρέν' ἡ μάννα σου
Ἀγγέλω μ' τί σὲ θέλει;
Ἀγγέλω μ' σύρε γιὰ νερὸ
νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια.
Τὰ παλληκάρια κι' ἂν διψοῦν
νερὸ νὰ πᾶν νὰ πάρουν.
Ἐγὼ θὰ πάω στὸ κέντημα
μὲ τ' ἄλλα τὰ κορίτσια.
Τὸ κέντημα εἶναι γλέντημα
κι' ἡ ρόκα τὸ σεργιάνι
κι' ὁ σκασμένος ἀργαλειὸς
εἶναι σκλαβιά μεγάλη.

Ἄλλο.

Ἐγα πουλὶ θαλασσινὸ
κι' ἕνα πουλὶ βουνίσιο,
τὰ δυὸ πουλιὰ νεμάλωναν
τὰ δυὸ πουλιὰ μαλώνουν.
Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ
καὶ λέει στὸ βουνίσιο,
μὴ μὲ μαλώνεις βρὲ πουλὶ
καὶ μὴ μὲ παραπαίρνεις
ἵτι ἐγὼ πουλὶ δὲν κάθουμαι
στὸν τόπο τὸ δικό σου.
Ἄν κάτω Μάη καὶ Θεριστὴ
κι' ὅλο τὸν Ἀλωνάρη
κι' ἂν πάρω κι' ἀπ' τὸ Αὐγουστο
πέντε ἔξη δέκα μέρες
ὥς που νὰ βγάλω τὰ πουλιά,
κι' ὥς που νὰ τὰ πετάξω,
κιαπὲ σ' ἀφήνω τὸ ἔχε γειὰ
καὶ πάω μακριὰ στὰ ξένα.

Ἄλλο τ' ἀργαλειοῦ.

Μιὰ πούλια ἔναι στὸν οὐρανὸ
μιὰ λυγερὴ στὸν κόσμο.
Ἐχει ἀσημένιον ἀργαλειὸ
καὶ φιλντισένιο χτένι,
καὶ τὴ σαῖτα πούπαιζε
κι' αὐτὴ μαλαματένια.
Ὑφαίνει τὰ μεταξωτὰ
ὑφαίνει τὰ λαχούρια,
στὸν οὐρανὸ τὸ ἴδιαζε,
στὸν κάμπο τὰ ὑφαίνει
καὶ στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας
τὰ πλένει τὰ ξεπλένει.
Ἀπὸ τὸν βρόντο τ' ἀργαλειοῦ

Σαρακατσάνα
τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας

κι' ἀπ' τὸν ἡγὸ τῆς κόρης
ὁ ἥλιος ἀντραλλίστηκε
κι' ἀργεῖ νὰ βασιλέψη.
Τὸν καταριέται ἡ ἐργατιά

καὶ ξένος δουλευτάρης,
τὸν καταριέται κι' ἕνας παπᾶς
μέσ' ἀπ' τὸ "Ἄγιο δῆμα (').

Δ.'

Θὰ ἀσχοληθῶ καὶ στὸ κεφάλαιο αὐτὸ μὲ τὴ διαμονὴ καὶ τὴ ζωὴ τῶν Σαρακατσαναίων στὰ καλοκαιρινὰ λειβάδια, πού βρίσκονται στὰ ψηλά καὶ ὁμορφα βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ρούμελης, τῆς Ἡπείρου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ἰδιαίτερος εἶχα τὴν εὐκαιρία εἰς τὸ παρελθὸν νὰ παρακολουθῶ τὰ συνήθειές των. Ἀφήνω γιὰ λίγο τὰ Σαρακατσάνισσες, γυναῖκες καὶ κορίτσια, νὰ ἀσχολοῦνται κῶτω ἀπὸ μεγάλες τέντες ἄλλες μὲ τὸ πλέξιμο καὶ τὸ κέντημα καὶ ἄλλες μὲ τὸν ἀργαλειὸ καὶ μὲ τὸ νὰ γνέθουν ὑφάδι καὶ στημόνι γιὰ τὰ σκουτιά, πού θὰ ὑφάνουν τὸν χειμῶνα, διότι καὶ στὰ χειμαδιὰ θὰ στηθῇ πάλι ὁ ἀπαραίτητος ἀργαλειὸς καὶ τὸ ξυλόχτενο μὲ τὴν πολυτραγουδημένη σαῖτα θὰ ματαρχίσουν τὴν μονότονη μουσικὴ στὰ χέρια τῆς ὑφάντρας. Ὅπως ἀνέφερα στὴν ἀρχή, ὁ τσέλιγγας εἶναι ἐκεῖνος, πὺ κανονίζει ὅλα τὰ ζητήματα τῆς στάνης. Μόλις φθάσουν στὰ καλοκαιρινὰ λειβάδια ὁ τσέλιγγας ὀρίζει τοὺς τσομπάνηδες πὺ θὰ βοσκήσουν τὰ γαλάρια, τὰ στέρφα καὶ τὰ ζυγούρια καὶ ἐκείνους, πὺ θὰ ὀδηγήσουν τὸ καραβάνι ἀπὸ ἄλογα καὶ ἀπὸ μουλάρια. Τὴν δυσκολώτερη δουλειὰ ἔχουν ἐκεῖνοι πὺ βόσκουν τὰ γαλάρια πρόβατα καὶ γι' αὐτὸ γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ διαλέγονται οἱ καλύτεροι. Οἱ γαλάρηδες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὀδηγήσουν τὰ κοπάδια τοὺς σὲ μέρη μὲ ἀρκετὸ χορτάρι, νὰ τρέχουν καὶ νὰ κουράζονται πὺ πολὺ τὴ νύχτα, διότι τὸ καλοκαίρι μόνον τὴ νύχτα σχεδὸν βόσκουν τὰ πρόβατα, τὴν δὲ μέρα ἡσυχάζουν στὰ τσαρδάκια ἢ κάτω ἀπὸ μεγάλα ἰσκερὰ δένδρα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ λαϊκὴ φράσις:

μὲ ἥλιο τὰ βγάζω
μὲ ἥλιο τὰ μπάζω (στὸ μαντρί)
τί ἔχουν τὰ ἔρμα καὶ ψοφοῦν:

Ἐπὶ πλέον οἱ γαλάρηδες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀρμέγουν πρωτὶ καὶ δειλινὸ τὰ πρόβατα, πὺ βόσκουν καὶ τὸ ἄρμεγμα ἀπαιτεῖ κόπον. Ἀλλὰ καὶ στὴ βοσκὴ ὁ γαλάρης καὶ κάθε τσομπάνος πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὸς καὶ πεπειραμένος. Ὅφειλε τὰ ἀποφεύγει τὰ βαλτώδη μέρη, ὅπου βόσκοντας τὰ πρόβατα πιάνουν κλαπάτσα ἢ βδέλλα στὸ σηκότι, ἀπὸ τὴν ὁποία στὰ παλιὰ χρόνια κοπάδια ὀλόκληρα ἔχάνοντο καὶ καταστρέφονταν τσελιγγᾶτα ὀνομαστά, γιὰτὶ δὲν εἶχεν ἀνακαλυφθῇ τὸ κλαπαιζοβότανο, τὸ ἐκχύλισμα ἀρρενοπτερίδος καὶ ὁ τετραχλωριούχος ἀνθραξ τελευταῖα. Ὅφειλε ἐπίσης ὁ γαλάρης νὰ μὴ βιάζῃ τὰ πρόβατα νὰ τρέχουν, διότι τότε χάνουν τὸ γάλα, τοῦναντίον πρέπει νὰ τὰ ἀφήνῃ ἡσυχά. Στὴ δουλειὰ αὐτὴ τῆς βοσκῆς οἱ τσομπάνηδες ἔχουν βοηθοὺς ἀνεκτίμητους τὰ μαντρόσκυλα, σκυλιὰ, πὺ συνηθίζουν ἀπὸ μικρὰ νὰ παρακολουθοῦν τὸ κοπάδι, νὰ μὴν ἀφήνουν ἄγνωστον ἄνθρωπο νὰ πλησιάσῃ καὶ ὅταν ἀντιληφθοῦν κίνδυνον ἀπὸ τσάκαλο ἢ λύκο νὰ χύνωνται πάνω τοὺς γιὰ νὰ μὴν γίνῃ ζημία στὰ ζωντανά.

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ὅταν τὰ κοπάδια βοσκοῦσαν σὲ δασώδη βουνὰ μὲ πολλὰ ἀγρίμια, ἐρησιμοποιοῦσαν μεγαλόσωμα σκυλιὰ, πὺ στὸ λαιμὸ τοὺς ἔφεραν πέτσινο περιλαίμιο μὲ γυφτοκάρφια μεγάλα καὶ κοφτερά. Τὰ σκυλιὰ αὐτά, μόλις ἀντιλαμβάνονταν ζουλάπι, ἔτρεχαν ὀρμητικὰ ἐπάνω τοὺς, ἐκάρφωναν τὸν λύκο ἢ τὸν τσάκαλο μὲ τὰ σουβλερὰ καρφιά καὶ ἔπειτα τὸν ἐπιαναν ἀπὸ τὸ αὐτὶ μὲ τὰ δόντια καὶ τὸν καθήλωναν, ἔως ὅτου φθάσουν καὶ ἄλλα σκυλιὰ εἰς βοήθειαν. Τέτοια σκυλιὰ χρησιμοποιοῦν οἱ Τοῦρκοι κτηνοτρόφοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδι-

1. Ἄγιο δῆμα οἱ Βλάχοι λένε τὸ Ἄγιο Βῆμα.

αιτέρως τοῦ ὄρεινου ὄγκου Συμάβ, ὅπως διεπίστωσα εἰς τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1920. Τὰ σκυλιὰ αὐτὰ τὰ προσέχουν καὶ τὰ περιποιῦνται πολὺ οἱ τοσπάνηδες καὶ ἀποφεύγουν νὰ τὰ κτυποῦν, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ θάρος των, τὰ ταΐζουν δὲ ἰδιαίτερον ψωμί, τὸ σκυλόψωμο, ποὺ γίνεται ἀπὸ καλαμποκάλευρο, χωρὶς νὰ τὸ κοσκινίσουν καὶ ἐπὶ πλεον τυρόγαλο, ὅταν λειτουργῇ τὸ μπατζαργιό. Σκάβουν μιὰ γούρνα καὶ τὴν γιομίζουν μὲ τυρόγαλο καὶ τρέχουν τότε τὰ σκυλιὰ ἀκράτητα νὰ πιοῦν. Ἐννοεῖται ὅτι συνήθως πιάνονται καὶ δαγκάνονται τότε μεταξὺ των, γι' αὐτὸ καὶ ἡ λαϊκὴ φράσις «πιάστηκαν καὶ μαλώνουν σὰν τὰ σκυλιὰ στὸ τυρόγαλο», γιὰ ἀνθρώπους ποὺ μαλώνουν μεταξύ των μὲ λύσσα. Τὸ καλοκαίρι ἡ βοσκὴ γίνεται τὴ νύχτα, ἡσυχάζουν δηλαδὴ τὰ πρόβατα μετὰ τὸ βραδυνὸ ἄρμεγμα καὶ ὕστερα σκαρίζουν μονάχα των, ξεκινοῦν δηλαδὴ γιὰ τὴ βοσκὴ καὶ ὁ τσομπάνος, ποὺ ἔχει ἀποκοιμηθῇ γιὰ λίγο, μόλις ἀντιληφθῇ τὸ ξεκίνημα τοῦ κοπαδιοῦ ἀπὸ τὰ κουνδούνια, ξυπνάει καὶ ἀκολουθεῖ τὰ πρόβατα στηριζόμενος στὴ μεγάλη γκλίτσα του. Μόλις ξημερώσῃ, βγῇ ὁ ἥλιος καὶ σφίξῃ λιγάκι ἡ ζέστη, τὸ κοπάδι τρέχει μονάχον του στὴ στρούγκα γιὰ τὸ πρωῒνὸ ἄρμεγμα καὶ ἀπ' ἐκεῖ κατευθύνεται στὸ τσαρδάκι ἢ κάτω ἀπὸ μεγάλα δένδρα καὶ ἡσυχάζουν στὸν ἴσκιο ἕως τὸ δειλινὸ ἀναμασσῶντας—μαρκηῶνται (!) λὲν οἱ Σαρακατσαναῖοι, τὰ πρόβατα—τὴν τροφή, ποὺ ἔχουν μάσει στὸ στομάχι των βόσκοντας ὅλη τὴ νύχτα. Στὲς ὀκτῶ ἢ στὲς δέκα μέρες τὸ καλοκαίρι οἱ κτηνοτρόφοι ἀλατίζουν ὅλα τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια καὶ τὸ ἀλάτισμα γίνεται σὲ πλακερὲς πέτρες, ποὺ τοποθετοῦν κοντὰ σὲ ποτάμια ἢ σὲ ρεμματιὲς μὲ νερό. Τὸ ἀλάτι τὸ ψιλοκοπανίζουν καὶ τὸ σκορποῦν στὲς πλάκες καὶ μόλις πλησιάσουν τὰ πρόβατα καὶ τὸ ἀντιληφθῶν, τρέχουν βιαστικὰ νὰ τὸ γλύψουν μὲ λαιμαργία καὶ μετὰ ταῦτα ἀκράτητα τρέχουν νὰ πιοῦν ἄφθονο νερὸ καὶ νὰ σβύσουν τὴ δίψα τους. Τὰ στέρφα καὶ τὰ ζυγούρια σχηματίζουν ξεχωριστὰ κοπάδια καὶ βόσκουν στὰ ἀγριώτερα λειβάδια, διότι τὰ ἡμερὰ τὰ χρειάζονται τὰ γαλάρια. Ὅταν τὸ καλοκαίρι κἀνὴ μεγάλη ζέστη οἱ Σαρακατσαναῖοι ἀλλάζουν στρούγκα καὶ τὴν μεταφέρουν σὲ μέρη ψηλότερα, ὅπου ἡ ζέστη εἶναι λιγώτερη. Τὸ ἀντίθετο γίνεται ὅταν ἀρχίσουν τὰ κρύα μὲ τὰ πρωτοβρόχια τὸ φθινόπωρο. Κάθε κοπάδι ἀπαραιτήτως θὰ ἔχῃ τὸν ἀρχηγό του, τὸ κριάρι γιὰ τὰ πρόβατα καὶ τὸν τράγο γιὰ τὰ γίδια, τὸ γκεσέμι, ποὺ κατὰ τοὺς Σαρακατσαναῖους εἶναι τὸ κεφάλι τοῦ κοπαδιοῦ. Δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ κοπάδι χωρὶς γκεσέμι, ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ οἰκογένεια χωρὶς ἀρχηγὸ καὶ πολιτεία δίχως ἄρχοντα. Τὰ πρόβατα ἀκολουθοῦν τυφλὰ τὸ γκεσέμι, καὶ ὅ,τι θὰ κάμῃ τὸ γκεσέμι, θὰ κάμουν καὶ αὐτά. Περνάει ἓνα ρέμμα τὸ γκεσέμι, ποὺ πάντοτε προηγεῖται, θὰ τὸ περάσουν καὶ τὰ πρόβατα καὶ στὸ νερὸ ἂν πέσῃ τὸ γκεσέμι θὰ τρέξουν νὰ τὸ ἀκολουθήσουν. Ἡ πειθαρχία ὅμως ποὺ παρουσιάζεται στὰ πρόβατα δὲν παρατηρεῖται στὰ γίδια, τὰ ὁποῖα πολλὰς φορὲς προσπερνοῦν τὸ γκεσέμι στὴ βοσκὴ. Ἀρχὰς Ἰουλίου ἀρχίζει συνήθως ὁ μαρκάλος στὰ πρόβατα καὶ ἀπὸ τὸν πρωῒμο ἢ ὄψιμο μαρκάλον θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ εὐτυχία τῆς στάνης. Ὅταν ὁ μαρκάλος γίνῃ πρωῒμα, τὰ πρόβατα θὰ γεννήσουν πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα, ὅποτε τὰ χορτάρια εἶναι ἄφθονα καὶ αὐτὸ στὰ χειμαδιὰ ἀποτελεῖ πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν. Τοῦναντίον ὁ ὄψιμος μαρκάλος θὰ ἔχῃ ὄψιμο γέννο καὶ αὐτὸς θὰ συμπέσῃ μὲ τὰ κρύα, τὰ χιόνια καὶ τὰς παγωνιὰς τοῦ Γενάρη. Ἐξαρτᾶται ὅμως ὁ καλὸς ἢ ὁ ἄσχημος μαρκάλος ἀπὸ τὴν καιρικὴν κατάστασιν στὰ καλοκαιρινὰ λειβάδια καὶ ἀπὸ τὰ χορτάρια, ἂν εἶναι λίγα ἢ πολλά. Τόσο τὰ κοπάδια ἀπὸ πρόβατα, ὅσο καὶ ἀπὸ γίδια ἔχουν ὑποχρεωτικῶς ὠρισμένο ἀριθμὸ ἀπὸ κουνδούνια καὶ κυπριά, ποὺ τὰ κρεμοῦν στὸ λαιμὸ στὰ γκεσέμια καὶ στὰ πιὸ γερά καὶ μεγαλόσωμα πρόβατα καὶ γίδια οἱ κτηνοτρόφοι. Κοπάδι δίχως κουνδούνια καὶ κυπριά εἶναι ἐκκλησία δίχως καμπάνα, λένε οἱ Σαρακατσαναῖοι. Τὰ κουνδούνια εἶναι ἀπαραίτητα, διότι βοηθοῦν τὸ κοπάδι στὴ βοσκὴ,

1. Μηρυκάζουν, ἐξ οὗ καὶ μηρυκαστικά.

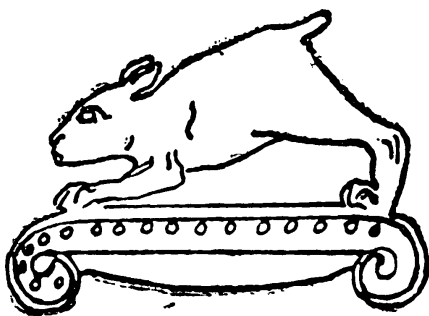

στό ἄρμεγμα στό πότισμα, στό στάλο. Ἀπό τὸν βρόντο, ποὺ κάνουν τὰ κυπριά καὶ τὰ κουδούνια, καταλαβαίνει ὁ τσομπάνος ἂν βοσκᾷ τὸ κοπάδι, ἂν κοιμᾶται, ἂν πίνῃ στό ρέμμα ἢ ἂν κινδυνεύῃ ἀπὸ ζωοκλέπτη ἢ ἀπὸ ζουλάλι, γιατί ἡ γλῶσσα τοῦ κουδουνιοῦ καὶ τοῦ κυπριοῦ μιλάει τόσο πλούσια στὰ αὐτιά τοῦ τσομπάνου, ὥστε ἀντιλαμβάνεται καὶ τὰ ξένα κοπάδια ἀπὸ τὰ κουδούνια, ἀπὸ τὸν ἦχο, ποὺ βγάζουν τὰ κουδούνια βραχνά, κουδούνια μουγγά, κουδούνια λαγαριστά καὶ κυπριστά. Οἱ τσοπάνηδες καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι, ποὺ βόσκουν τὰ στέρφα καὶ τὰ ζυγούρια ἀσχολοῦνται καὶ μὲ μικροδουλειές. Μὲ τὸ τρυπητήρι καὶ μὲ τὸ μαχαιράκι ποὺ τὶχουν στό σελάχι τους, σκαλίζουν ξύλινα χλιάρια—κουτάλια—, κουτάλες ξύλινες μεγάλες, γκλιτσεσ ἀπὸ πυξάρι συνηθῶς, γιατί εἶναι γερὸ ξύλο. Ἄλλοι φκιάνουν ρόκες, ἀδράχτια καὶ σφοντύλια γιὰ νὰ γνέθουν οἱ γυναῖκες καὶ ἄλλοι ἐπιδεξιότεροι κλειδοπίνακα, κάδρα γιὰ εἰκόνες ἀγίων μὲ σκαλιστὰ συμπλέγματα. Ἀπαραίτητη γιὰ τὸν τσοπάνο εἶναι καὶ ἡ φλογέρα, ἡ ὁποία γίνεται ἀπὸ καλάμι ἢ ἀπὸ μπρούτζινο σωλήνα καὶ σ' αὐτὴ ξεσπάει ὅταν ξεκουράζεται ἀπὸ τὴ δουλειά. Καὶ αὐτὰ μὲν ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τσοπάνηδες, ποὺ ὅλο τὸ καλοκαῖρι δὲν ἀπομακρύνονται οὔτε στιγμή ἀπὸ τὰ κοπάδια τους, γιατί καὶ ὅταν στὸν μῆνα πρόκειται ν' ἀλλάξουν ἀπὸ ἐσώρρουχα, πηγαίνουν οἱ γυναῖκες ἐκεῖ μὲ τὰ πλυμένα ροῦχα καὶ μὲ καμμιά τυρόπητα μαζί καὶ κανένα μαγειρεμένο φαγί. Ὅταν συμβαίῃ ὁ τσοπάνος νὰ εἶναι νιόπαντρος πηγαίνει ἡ γυναῖκά του μὲ τὰ ροῦχα καὶ τὸ φαγί στὰ πρόβατα, ὅπου προσφέρει καὶ τὴν ἐπιθυμητὴ καὶ εὐχάριστη συντροφιά της, δυὸ τρεῖς μέρες στὸν σύζυγό της. Μία εἰδυλλιακὴ εἰκόνα τῆς ποιμενικῆς αὐτῆς ζωῆς βρίσκουμε στό ἀκόλουθο δημοτικὸ τραγοῦδι:

Βλαχοῦλα ν' ἐρροβόλαγε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα
μὲ τὴ ροκοῦλα γνέθοντας, τ' ἀδράχτι της γιομᾶτο
Κι' ὁ βλάχος τὴν καρτέραε σ' ἓνα στενὸ καρτέρι
Βλαχοῦλα μ' ποῦθε ν' ἐρχεσαι, βλαχοῦλα μ' ποῦ πηγαίνεις;
Ἀπὸ τὸ σπίτι μ' ἐρχομαι στὰ πρόβατα πηγαίνω,
φέρνω ψωμί γιὰ τὰ σκυλιά, φαγί γιὰ τὸν τσοπάνο,
—Βλαχοῦλα μ' δός μου φίλημα δός μου καὶ μαῦρα μάτια.
—Πῶς νὰ σοῦ δώσω φίλημα, φιλή καὶ μαῦρα μάτια,
ἐγὼ ἔχω ἀδέρφια ἀρματωλούς, πατέρα καπετάνο,
παίρνουν στὰ δόντια τὸ σπαθί, στὰ χέρια τὸ ντουφέκι.

Τὸ γάλα ἀπὸ τὰ πρόβατα τὸ παραδίνουν στὸν γαλατᾶ ὥς τὰς 20 τοῦ Ἀλωνάρη οἱ Σαρακατσαναῖοι. Μετὰ τὸ κρατοῦν καὶ τὸ τυροκομοῦν οἱ ἴδιοι γιὰ νὰ γεμίσουν μερικὰ τουλούμια μὲ τυρὶ γιὰ δική τους χρῆση. Ἐνα ποσὸ ἀπ' αὐτὸ τὸ γάλα, ποὺ εἶναι παχύτερο ἀπὸ τὸ ἀνοξιότικο, χρησιμοποιοῦν καὶ γιὰ τοὺς τραχανάδες. Ζυμώνουν δύο εἰδῶν τραχανᾶ, τὸν ξυνὸ καὶ τὸν γλυκό. Τὸν πρῶτο τὸν φκιάνουν ζυμώνοντας πλυμμένο καὶ ψιλοκοπανισμένο ντεβὲ σιτάρι μὲ γάλα ξυνισμένο, καὶ τὸν δεύτερο βράζοντας τὸ κοπανισμένο σιτάρι μὲ φρέσκο γάλα. Τὸ εἶδος αὐτὸ εἶναι νοστιμώτερο.

(Συνεχίζεται)

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΔΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ *

Δ'.—ΜΕΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

10. Τρία ακόμα άγνωστα κείμενα.

Χρονογραφικό καθήκον μᾶς επιβάλλει ν' ασχοληθούμε ἐδῶ καὶ μὲ τρία ἄλλα, ἄγνωστα μέχρι σήμερα κι' ἀνέκδοτα στιχουργικά—τὸ ἓνα τους, μερικά—κείμενα(¹).

10α. Ἡ Βλαχαβιάδα

Τὸ χρονολογικὰ πρῶτο, εἶναι ἓνα πολὺ-στιχο στιχούργημα, περιγραφικὸ τῆς στὰ 1800 κατὰ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ ἀνταρσίας τοῦ Βλαχάδα, τῆς σύγκρουσης ποὺ στὰ 1809 τὴν ἀκολούθησε καὶ τῆς πανωλεθρίας τῶν ἐπαναστατῶν κοντὰ στὸ Καστράκι τῶν Μετέωρων. Τὸ σχετικὸ χειρόγραφο, ἓνα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου Κ. Ι. Σίτη, (δὲς «Ἡπειρ. Ἑστία» Ἰουλίου 1955, σελ. 622 καὶ ἐπ.), βρίσκεται στὴν κατοχὴ τοῦ Ἀναστασίου Στεφάνου κι' ἀποτελεῖται ἀπὸ 328 σωζόμενους στίχους, «σὲ δύο φύλλα χάρτου διαστάσεων 0,21Χ0,31 ἑκαστον· κάθε σελίς, φέρει δύο στήλας τοῦ στιχουργήματος, ποὺ τελειώνει ἀκριβῶς στὸ τέλος τῆς 4ης σελίδος καὶ διότι τελειώνει ἀπότομα, φαίνεται ὅτι ἀκολοιθοῦσε καὶ ἄλλο φύλλο...», ὅπως μὲ πληροφορεῖ ὁ κατοχὸς του.

Ἰστέρα ἀπὸ εὐγενικὴ του παραχώρηση, δημοσιεύω πρὸ κάτω μερικὸς ἀπὸ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ στίχους, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν πρῶτο.

θέλεται νὰ ἀκροασθεῖται
διὰ τοὺς κλέπτας νὰ ἰδῇτε
πῶς ἐστάθη ἡ αἰτία
καὶ πρωτάρχισε ἡ κλεψία.
πῶς ἐσήκωσαν κεφάλι

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

μπαχλαβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι
εὐρέθηκεν ἓνα ἀντέτι
νὰ εἶναι στὸ κάθε βιλαέτι
ἀπὸ ἓνας καπετάνιος
φρόνιμος σὰν μουσουλμάνος
γιὰ νὰ εἶναι φυλαχτάδες
στοὺς λοιποὺς κυβερνητάδες·
εἰς τὴν Ἄρετα οἱ Πουλαῖοι
στ' Ἀγραφα Μπουκουβαλαῖοι
καὶ στὸ βάλτο οἱ Ἰσκαῖοι
καρπενῆσι οἱ σικαῖοι·

καὶ σὲ εἴκοσι ἀκόμα στίχους, ὁ συνθέτης, συνεχίζει νὰ κατονομάζῃ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, τοὺς κατὰ τόπους ἄρματωλούς. Τερματίζοντας δέ, προσθέτει ὅτι ἦταν ἀκόμα

καὶ ἄλλοι καπεταναραῖοι
ποῦταν σὰν οἱ(κο)κυραῖοι

μὰ τοὺς κέντησε ἡ ἁμαρτία
μὲ χωρὶς καμμὴν αἰτία
ἄρχισαν νὰ διαβολεύουν
τὴν κακία νὰ δουλεύουν.

Κατόπι ὁ στιχοπλόκος, ἀφηγεῖται λεπτομέρειες τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐπαναστατικῶν «μπουλουκιῶν» καὶ ἀποκαλύπτει ὅτι, ὅλοι αὐτοί,

στὸ κρυφὸ (ἦταν) ἡγαπημένοι
καὶ στὰ μάτια μαλωμένοι·

προτρέχοντας δέ, κατὰ σχῆμα κάπως πρωθύστερο, πηδᾷ στὸ ἀποτέλεσμα τῆς σύγκρουτης, πληροφορώντας ὅτι,

ἔτσι καὶ τοὺς μπαχλαβαῖους
τοὺς Τζουρέους καὶ Λαζέους
οἱ ἰσοχανταραῖοι διώχνουν
τοὺς κουρσεύουν(;) καὶ σκοτώνουν
ὡς διακόσια κεφάλια

μπαχλαβαίικα βουβάλια(;)
 τὰ εἶδα (βεβαιώνει) ἀπὸ ἑνα ἑνα
 μέσ' τὰ Τρίκκαλα γδαρμένα.

Καὶ ἐλεεινολογώντας,

κακορίζικε (λέει) Μπλαχάβα
 ἔτσι λές με τέτοια γλάβα
 ζάπι γένονται οἱ Ἀρβανίτες;

Κατόπι, παραλληλίζοντας, προβάλλει τὴν καταστρεπτικὴν γιὰ τὸ Σοῦλι κατάληξη τῆς ἀνταρσίας τῶν κατοίκων του, παινεύοντας ταυτόχρονα, ἔντονα τοὺς Ἀρβανίτες καὶ τὸν Ἀλῆ Πασιᾶ. Καὶ προχωρώντας, περιγράφει περιστατικὸ συμμετοχῆς του στὴ σύγκρουση μετὰ τὸ Βλαχάβα, δίνοντας περιγραφὲς τῆς μάχης.

10β. Ὁ «Κυκεῶν».

Τὸ δεῦτερο—βιβλίο αὐτὸ—χειρόγραφο, ὀνοματίζεται «Κυκεῶν. καὶ εἶναι «σύμφυρμα ἀνομοίων καὶ ἀσυμβιβάστων πραγμάτων»—«λάχανα μετὰ ρύζι» τὸ παραγκωμιάζει ὁ ἴδιος ὁ συνθέτης του. Γιατὶ δὲν εἶναι, παρὰ ἓνα ἄθροισμα ἀπὸ πεζὰ καὶ στιχουργήματα, περισυλλεγμένα, ἀπὸ τοῦ Βηλαρά π.χ. καὶ τοῦ Ραγκαβῆ τὸ ἔργο, ἴσαμε τὸ Ναστραντίν—Χότζα· καθὼς καὶ συλλογὲς ἀπὸ παραμῦθια, παροιμίες, αἰνίγματα, ὁμιλίες, προγνωστικά, ἀστρονομικά ἢ ἐπιστημονικά περίεργα, καὶ γενικὰ ἀπὸ κάθε τί, ποὺ ὁ συλλογέας του νόμιζε ἀξιοπερίεργο καὶ ἀξιοαντιγραφτέο. Ἀναμειγνύει τοὺς καὶ μερικὰ «δημῶδη»(?) τραγοῦδια, τονισμένα στὴ βυζαντινὴν.

Τὸ στάχωμένο αὐτὸ χειρόγραφο, ἔχει διαστάσεις 0,11X0,19 μ., καὶ ἀπαρτίζεται κατὰ σειρὰ ἀπὸ: Δυὸ—σελίδες ἄγραφες καὶ ἀνάρθρωτες. Μία σελίδα, μετὰ γραμμένο μόνον τὸν τίτλο: Κ υ κ ε ῶ ν, Ἀ ο ν μ έ ρ ο ς. Τὴν ἀκολουθεῖ σελίδα λευκὴ. Προλογισμὸς κατόπι, ποὺ πιάνει τρεῖς σελίδες. Μία ἔπειτα σελίδα λευκὴ καὶ στήν—ἀνάρθρωτη κι' αὐτὴ—ἐνάτη σελίδα, τὸ λεπτομερεσιμότερο τίτλο του, ποὺ εἶναι ὁ ἐξῆς:

Κυκεῶν, / ἦτοι τεμάχια στιχῶν τε καὶ πεζὰ παντοίας Ὁδῆς / ἐρανισθέντα παρ' / Ἀναστασίου Οἰκ. Γραμμενιάτη ἐκ διαφόρων περιέργων / διβλίων μεθ' ὧν / προστετέθησαν / καὶ διάφορα ἀνέκδοτα τὰ ὅποια / καὶ

κατεχώρησεν ὁ / ἴδιος / μετὰ πολλῶν κόπων.

Παραμβάλλεται χειρόγραφο σχεδιαγράμμα, ἴσως τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ δόρυ στὸ ἀριστερὸ καὶ κλάδο—πιθανόν—δάφνης στὸ δεξιὸ καὶ ἀκολουθεῖ ἡ χρονολόγησις:

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ α' Ἰουλίου 1845

Ἡ δέκατη σελίδα εἶναι λευκὴ καὶ κατόπι ἀκολουθεῖ τὸ καθ' αὐτὸ γραπτὸ κείμενο, σὲ σελ. 1—583. Ἐπεται ἡ σελ. 584: ἄγραφη καὶ οἱ ἐπόμενες τέσσαρες, ἀνάρθρωτες, καὶ δυὸ γραμμένες καὶ δυὸ ἄγραφες.

Δὲν εἶναι καθολοκληρία ἀπίθανο, γὰρ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὰ ἀποθησαυριζόμενα ἀπὸ τὸν Κυκεῶνα καὶ πολλὰ ἀνέκδοτα ἢ, τὸ λιγότερο, σπανίζοντα σήμερον κείμενα. Πάντως, σημειώνουμε ἐντελῶς πρόχειρα, ὅτι: Στις σελ. 39—41 του, μεταφέρεται τὸ μετὰ τίτλο «Καλογερικὴ φιλία» στιχουργήμα τοῦ Βηλαρά, ποὺ στὸν Κυκεῶνα, ὀλοκληρώνεται μετὰ 26 συνολικὰ στίχους, ἀντὶ τοῦς ἑξὸς μονάχα ποὺ δημοσιεύονται (σελ. 156) στὰ «Ἀπαντὰ» του, (ἐπιμέλεια Γ. Βαβαρέτου). Στις σελ. 41—43, καταχωρίζεται, τὸ μὴ στὰ τελευταῖα αὐτὰ δημοσιεύμενο στιχουργήμα τοῦ αὐτοῦ Βηλαρά, «Ὁ ἐξομολογούμενος», («ἐλευθεριάζων»), ἀπὸ στίχους 44. Τὸ δὲ «Ἡ πυρκαϊὰ τῶν Ἰωαννίνων» τοῦ αὐτοῦ ποιητῆ (σελ. 114 καὶ ἐπ. τῶν «Ἀπάντων»), δημοσιεύεται στὴ σελ. 121—127 τοῦ Κυκεῶνα, μετὰ πάρα πολλὰ καὶ σοβαρὰ παραλλαγὰς, μερικὰς ἀπὸ τρεῖς ὅποιες καὶ παραθέτουμε πρὸς χάτου:

Οἱ στίχοι 4, 5, 6, 7 καὶ 8 τοῦ στιχουργήματος τοῦ Βηλαρά, καταγράφονται ὡς ἐξῆς στὸν Κυκεῶνα:

Εἰς μίαν ὥραν ἔμειναν γυμνοὶ διακοναρεῖοι
 βίον τοὺς σπῆτια μ' ἰδρωτὰ κόπους ἀποκτημένα
 νὰ τὰ ἰδοῦν σὲ μιὰ στιγμὴ ἀπ' τὴν φωτιὰ καμμένα.
 καὶ ἀντὶς γιὰ μπάσια τὰ ψηλά καὶ τὰ παχιά μιντέρια
 κάθονται τώρα καταγῆς μετὰ σταυρωμένα χέρια.

Οἱ στίχοι 19 καὶ ἐπ.:

Ἀπὸ Χριστοῦ στοὺς χίλιους ὀκτακοσίους δύο
 ταῖς ὥραις δύο τῆς νυκτὸς αὐτ' ἡ φωτιὰ ἐγέννητο
 ἕως τὰς πέντε βάσταξε ἔπειτα ἔλεος δίνει.

Οἱ στίχοι 27 καὶ ἐπ.:

Ἀρχισε πρῶτον ἡ φωτιὰ εἰς τοῦ Κώστα Πολίτη.

ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον ὃ ἦν σιμὰ στὸ σπίτι.
κι' ἀπὸ ἐκεῖ μ' ἀπίστευτον καὶ ἄκραν γρηγοράδα
ἀναψ' εὐθύς, καὶ ἡ δεξιὰ καὶ ἡ ξερβιά ἀράδα.

Οἱ στίχοι 77 καὶ ἐπ. ποὺ περιγράφουν
τὴν ταυτόχρονη μὲ τὴ φωτιά ἐπιδρομὴ τῶν
Λιάπηδων, στὸ χειρόγραφο τοῦ Κυκεῶνα,
καταγράφονται ὡς ἐξῆς:

Μὰ εἶναι ἄλλο βάσανο καὶ ἄλλη τιμωρία:
'Ἦταν αὐτοὶ οἱ Λιάπηδες ποὺ μ' ἄκραν ἀσπλαχνίαν
ἀρπάζουν ὅσα γλύτωναν οἱ ἄλλ' ἀπ' τὴν φωτιάν
καὶ μὲ πιστόλαις καὶ σπαθιά, τὸν κόσμον κυνη-
[γοῦσαν
κι' ἀπ' τὴν φωτιάν χειρότερα τελείως τοὺς ἐγδι-
[οῦσαν

Οἱ στίχοι 98 καὶ ἐπ., ὡς ἐξῆς:

'Ανθρωπον κείνον τὸν καλὸν(3) καὶ νὰ τὸν συγ-
χωροῦμεν(4),
ὅπου ὡς εἶδε τὴν φωτιάν, εἰς τὸ σχολεῖον τρέχει.
καὶ τὰ βιβλία παρευθὺς ἔξω καὶ μέσα βρέχει.
'Αλήθεια δὲν ἔφθασεν ἔως ἐκεῖ ἡ φωτιά'
μ' ἂν ἔφτανε, δὲν καίουνταν βρεμμένα τὰ βιβλία(5)

Οἱ στίχοι τέλος 162 καὶ ἐπ., ὡς ἐξῆς:

'Αχ σπῆττα ποὺ ἐχάθησαν καὶ πλοῦτος ποὺ ἐχάθη
στὰ μαῦρα 'Ιωάννινα μέγα κακὸν ποὺ στάθη
μέγα κακὸν ποὺ ἔπαθαν μεγάλην δυστυχίαν
μὰ τέλος εἰσακούσθησαν κι' ἔλαβον εὐσπλαχνίαν.
'Ο 'Αγιὸς Νικόλαος(6) μεγάλο εἶν' τ' ὄνομά του
ἔσωσε καὶ τὴν ἔσβυσε εὐθύς ἀπὸ κοντά του
καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην τὴ μεριά τοῦ μεσιτιοῦ ἡ
[χάρη(7)
πρόφθασε καὶ μᾶς γλύτωσε γιὰ τότε τὸ παζάρι.

Στὴ σελ. 155, σημειώνεται: 'Εκ τῶν
τοῦ ἀειμνήστου Ι. Βελλαρά.

Οἱ παραλλαγές ὑπάρχουν σὲ ὅλο τὸ κεί-
μενο τοῦ στιχουργήματος(*), σημειώνονται
δὲ ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο κείμενο, ἐκτὸς ἀπὸ
τὶς διαφορὲς καὶ προσθήκες καὶ ἀφαιρέσεις(**).

Στὶς σελ. 93—98 τοῦ χειρόγραφου αὐ-
τοῦ καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς μερικότερους τί-
τλους: «'Η ἀρνηθεῖσα τὸν ἐρα-
στήν της», «'Εγκώμια», «'Εγκώ-
μιον», «'Απελπισμένου παράπον», καταγράφονται, σειρὰ ἀπὸ μὴ κατο-
νομαζομένου συνθέτη στιχοπλάκια, ποὺ με-
ρικὰ τοὺς μεταφέρουμε:

'Η ἀρνηθεῖσα τὸν ἐραστήν της.

'Αγάπα με θεοτικά καὶ μὴ μαργιολεμένα
γιατὶ δὴ πᾶς στὴν κόλαση νὰ καίγῃσαι γιὰ μένα
τὴν ἀγαπῶ καὶ χάνομαι καὶ μὲ παρηγοροῦνε
ὅσῃν παρηγοριά 'χω' γώ, τόσο καλὸ νὰ ἰδοῦνε.

'Εγκώμια.

Στὸ παραθύρ' ὅπου 'σαι σύ, εἶναι κι' ἄλλες κον-
[τά σου.
ἐσ' εἶσαι ἡ Καρουφαλιά, κι' ἡ ἄλλαις τὰ κλονιά σου.

'Αγάπη μου, τὰ μάτια μου, ν' ἄχῃς μοι τὰ ζητήσης
τά βγάξαι καὶ σὲ τὰ διδα νὰ μὴ μ' ἀλησιμονήσης

'Αγάπη μου πολὺτιμη μίλις μου μὲ γλυκάδα
φαρμάκι ποὺ μὲ πότισες αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα.

'Εγκώμιον.

Μαῦρα εἶν' τὰ ματάκια σου, μαῦρα καὶ τὰ μαλια
[σου
κατάμαυρ' εἶν' καὶ τὸ φλορί, ἐμπρὸς εἰς τὴν θω
ριά σου

'Απελπισμένου παράπον.

'Αγάπη μ' ὑπερήφανη μὴν κάμνεις τόσο νάζι
γιατὶ ὁ Θεὸς τὴν εὐμορφιά σὰν τ' ἄνθη τὴν τι-
[νάξει.

'Αχ ἔρωτα ἀπάνθρωπε, πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω;
φονιὰν τζελιάτην νὰ σὲ 'πῶ μὲ τι νὰ σ' ὀνομάσω;

'Ανάθεμα ποὺ σ' ἔκαμε φουστάνι στὸ κορμί σου
καὶ δὲν χορᾷ τὸ χέρι μου νὰ πιάσω τὸ βυζί σου.

Μεταφέρουμε ἐπίσης ἐδῶ καὶ τὸν πρό-
λογο τοῦ συρ—ραφέως τοῦ Κυκεῶνα, ποὺ
διαφωτίζει, τόσο τὶς προθέσεις τοῦ ὅσο καὶ
τὶς πραγματοποιήσεις τοὺς.

Πρὸς τοὺς φίλους μου ἀναγνώστας.

Νομίζω νὰ μὴν ἐψεύσθην εἰς τὸν Πρό-
λογον τοῦ 'Αὐπνου, λέγοντας ὅτι ἐλπίζω νὰ
εὐχαριστηθῇ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὸν Κυκε-
ῶνα. Δὲν ἐφείσθην οὔτε κόπους, οὔτε ὑπο-
χρεώσεις, ὥστε νὰ πλουτίσω καὶ γεμίσω τὸν
ὄγκον τοῦ παρόντος βιβλίου μὲ ὅσας ἐδυνή-
θην ποικιλότητας. 'Ονόμασα τὸ παρὸν διὰ
τῆς ἀρθροίσεως τῶν πολυειδῶν τεμαχίων
Κυκεῶνα. Διότι τὸ ἐμπεριεχόμενον εἶναι
παντοίας ὕλης ἐρωτικά, 'Ηρωικά, ἐπιστη-
μονικά, φιλολογικά καὶ ἄλλα πολλὰ, (λά-
χανα μὲ ρίζι) ὅσα προχείρως ἀπαντοῦσα

περίεργα—ἐκ τοῦ χαρτοφυλακείου τοῦ Α. Σούτσου εἶχα κατὰ νοῦν νὰ καταχωρήσω μόνον μερικά ποιήματα, ὅμως ἡ περιέργεια τῶν ποιημάτων καὶ ὁ ζῆλος μου πρὸς τὸν ποιητὴν, μ' ἔκαμαν νὰ καταχωρήσω ὄχι μόνον ὅλα τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς πολλοῦ λόγου ἀξίας σημειώσεις, καὶ τὸν πρόλογον καὶ ἕνεκα τούτου δὲν ἐκαταχωρήθησαν δι' ἑλλειψιν μέρους τινὸς ἀλλὰ ἀνέκδοτα τὰ ὁποῖα ἐλπίζω νὰ καταστρώσω ἄλλοῦ ἐν εἴδει παραρτήματος τοῦ Κυκεῶνος.—Τὰ τοῦ Ναστραντίν Χότζα, ἐπειδὴ τὰ ἀπὴντησα ἐκτεταμένα δὲν τὰ κατεχώρησα καθὼς ἦταν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, μὲ ἰδικόν μου ὕψος σύντομον καὶ μὲ δσὴν ἡδυνήθην σαφηνεῖαν· ἀπὸ δὲ τοῦ φύλλου 494σημ.α: (10) τόσον τὰ ἀνέκδοτα αὐτὰ καθὼς καὶ τὰ διάφορα χυδαῖκά ἀποφθέγματα εἰς τὸ τέλος τὰ κατεχώρησα μόνος καθὼς τὰ ἤκουσα ἀπὸ πολλοῦς καὶ διαφόρους περιστάσεις.

Πρὸς χάριν τῶν τραγουδιστῶν δὲν ἔλπειψα νὰ προσθέσω εἰς τὸ παρὸν εὐφωνα δημῶδη τραγούδια καθὼς καὶ διὰ τοὺς μουσικούς, ὀλίγα τονισμένα πρὸς περισσοτέραν τέρψιν των. Ὁ πίναξ ἐπειδὴ ἡ χυδαϊκὴ (11) γλῶσσα εἶναι πλούσια ἀπὸ ἀποφθέγματα καὶ γνωμικά καὶ ἐκτάνθησαν πολὺ, δὲν ἔμεινε τόπος καὶ κατεχωρίσθη εἰς φύλλον 533.

Ὅσον ἡδυνήθην ἔκαμα διὰ νὰ ἀφήσω τὰ μετὰ θάνατον δι' ἐνθύμῃσιν, οὗτοι εἶναι οἱ νεανικοὶ μου κόποι εἰς δὲ τὸ γῆρας (μολονότι καὶ τώρα (12) αἰσθάνομαι νὰ γεμίζῃ τὸ κούτελο ὀλίγον) ἂν δὲν μοῦ λείπει ἡ περιστάσις καὶ ὀρεξὴς καὶ ἂν μᾶς ἀφήσῃ καὶ ὁ Κόπτσας (13), ἴσως καταθέσω τοὺς κόπους μου εἰς σοβαρότερα, ἠθικώτερα καὶ πλέον ὠφέλιμα ἐπιχειρήματα.

Διὰ νὰ μὴν κατακρίνουν οἱ ἀναγνώσται χωρὶς νὰ γνωρίζουσι ποῖον, βάζω ἐνταῦθα μακρὺ (14), πλατύ (15), φαρδύ (16), χονδρόν, κοντόν, ὑψηλόν, σπανόν, μουστακάτον καὶ καθ' ὅλα ἐντελοελλειπῇ τὸ ἀντικειμενόν των.

Ἐν Ἰωαννίνοις 1850 8) ὁρίου 20: Τασιουλ Οἰκ' Γραμμενιάτης.

Σημ.—Μ' ὄλον δτι τοῦ παρόντος βιβλίου ὁ ὄγκος ἐγράφῃ πρὸ πολλοῦ, πρὸ ἐνὸς σχε-

δὸν ἔτους καὶ ἐπέκεινα, ὁ πρόλογος ἀπὸ ἀμέλεια, δὲν κατεχωρίσθη ἕως σήμερον.

Ὁ δεῦτερος τόμος (17) ἔχει περισσότερα καὶ σπουδαιώτερα καὶ πλήθος ἀνέκδοτα.

Ἡ τελευταία αὐτῇ σημείωση τοῦ Τασιούλα Οἰκονόμου Γραμμενιάτη, εἶναι γραμμένη, ὄχι μὲ μαύρην—μὲ τὴν ὁποῖαν ἔχει γραφῇ ὅλο σχεδὸν τὸ κείμενο τοῦ Κυκεῶνα—ἀλλὰ μὲ μὲν μελάνη. Μὲ μὲν ἐπίσης μελάνη εἶναι γραμμένος καὶ ὁ προσδιορισμὸς «Αὐτο μέρος» τῆς τρίτης ἀνάρθρωμης σελίδας τῆς ἀρχῆς τοῦ χειρόγραφου, ἀλλὰ καὶ μερικά ἀκροτελεύτια τοῦ κείμενου.

Συμπεραίνουμε λοιπὸν δτι ὁ Τασιούλας Οἰκονόμου Γραμμενιάτης, εἶχε σταχῶσει τὸ βιβλίον αὐτό, πρὶν ἀρχίσῃ νὰ μεταφέρῃ, στίς σελίδες τοῦ τὰ κείμενα τῆς συλλογῆς του· καὶ δτι, ὅταν καταχωρίζοντάς τα, τίς ἐκάλυψε πρὶν ἀκόμα ἐξαντλήσῃ τὰ ὅσα προώριζε νὰ περιλάβῃ σ' αὐτές, τοῦ γεννήθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ καταρτίσῃ ἕνα δεῦτερον τόμον καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὴν τὴν διαπίστωση, ἔκαμε—μὲ μὲν πιά μελάνη, ποῦ—ἄγνωστο γιὰ ποῖον λόγον—ἄρχισε τώρα νὰ χρησιμοποιοῖ—τὸν προσδιορισμὸν «Αὐτο μέρος» καθὼς καὶ τὴν σημείωση—στὸ τέλος τοῦ προλόγου του—δτι ὁ δεῦτερος αὐτὸς τόμος, ἔχει περισσότερα καὶ σπουδαιότερα καὶ π λ ῆ θ ο ς ἀ ν έ κ δ ο τ α.

Ἐὰν καὶ σὲ ποῖα χέρια σώζεται ὁ 2ος τόμος, μᾶς εἶναι ἄγνωστο. Οἱ ἀδελφοὶ Κασοῦμη, ποῦ στὰ χέρια τοὺς θρίσκειται ἡ Ἀκολουθία τοῦ Νεομάρτυρος Γεωργίου, γιὰ τὴν ὁποῖα μιλήσαμε στὸ 9ο σημείωμά μας καὶ εἰδικώτερα στίς ὑποσ. του, 2 καὶ 6 (18), καὶ ποῦ ταυτίζουσι τὸν Τασιούλα Οἰκονόμου Γραμματικόν, ἀντιγραφέα τῆς ἀκολουθίας Χρύσανθου Λαϊνά, μὲ τὸν Τασιούλα Οἰκονόμον Γραμμενιάτην τοῦ Κυκεῶνα, διαβεβαιοῦν δτι, τόσο ὁ δεῦτερος αὐτὸς τόμος του, ὅσο καὶ ἄλλα ἀκόμη χειρόγραφα τοῦ Τασ. Οἰκ. Γρ. πάμπου τους, εἶχαν παραπέσει σὲ ξένα χέρια· καὶ ἀπ' ὅλα αὐτὰ—ἀνάμεσά τους καὶ Παροιμιαστήριο, μὲ χιλιάδες, ὅπως βεβαιώνουν, παροιμίες—ἔμεινε στὰ χέρια τοὺς, μόνον τὸ χειρόγραφο βιβλίον τῆς Ἀκολουθίας.

Κι' ἀλήθεια! Ἀπ' αὐτὸ ποῦ ἀναφέρει

δ Τ. Οἰκ. Γρ. στην ἀρχὴ τοῦ πρόλογου τοῦ Κυκεῶνα σχετικὰ μὲ πρόλογο τοῦ Ἀὑπνου, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι ἄλλο χειρόγραφό του, ἀπ' ὅσα κατόπι ὁ ἴδιος βεβαιώνει γιὰ δεύτερο τόμο τοῦ Κυκεῶνα, ἀπὸ τὴν ὑφὴ κατόπι τῶν κειμένων ποὺ ἔχει στὸν α'. τόμο τοῦ περισυλλέξει κι' ἀπὸ παραβολὴ τέλους τοῦ γραφικοῦ χαρακτήρα τοῦ Κυκεῶνα μὲ τὸν παρόμοιο τῆς Ἀκολουθίας, σοβαρὲς γεννιῶνται οἱ ἐνδείξεις ὅτι, ὁ Τ. Οἰκ. Γρ., ἦταν πολυγραφοτάτος συρραφέας, συλλογέας καὶ ἀντιγραφέας καὶ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ χειρόγραφα, εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Πῶς ὁμως πρέπει νὰ τὸν ἐπωνυμίσουμε; Γ ρ α μ μ ε ν ι ἄ τ η, ὅπως ὁ ἴδιος ὑπογράφεται στὸν Κυκεῶνα ἢ Γ ρ α μ μ α τ ι κ ὸ, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ Κασούμη μᾶς βεβαιώνουν ὅτι ὑποδηλώνει ἢ σύντμηση Γρ. ἢ Γραμμ. μὲ τὴν ὁποία ὑπογράφεται ὁ ἀντιγραφέας τῆς Ἀκολουθίας Χρῦσανθου;—Στὴν ὑποσ. 12 τοῦ Β' κεφ. τοῦ Παραρτήματος τῆς ἐργασίας μου «ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννίνων» (Ἀθήνα 1954—1955) σελ. 168, ἀνακοινώνεται ὅτι, κατὰ τοὺς ἀδελφοὺς Κασούμη, ὁ Τασ. Οἰκ. Γρ. ἢ Γραμμ., ὠνοματίστηκε Γραμματικός, ἐπειδὴ ἤξερε πολλὰ γράμματα καὶ ἦταν λογιστὴς καὶ γραμματέας σὲ κάποιον Τοῦρκο μεγιστάνα τῶν Γιαννίνων· καὶ ὅτι τὸ Γ ρ α μ μ ε ν ι ἄ τ η ς, δὲν ἦταν τὸ ἐπώνυμό του, ἀλλὰ δηλωτικὸ μόνο τῆς ἀπὸ τὸ χωριὸ Γραμμένο ἢ τὰ Γραμμενοχώρια καταγωγῆς του.

Προσωπικὰ ἐν τούτοις πιστεύουμε, ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ Τασ. Οἰκ. Γραμμ. στὸν πρόλογο τοῦ Κυκεῶνα, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διαφωνήσουμε πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιο ὑπογράφοντα, ποὺ αὐτοεπωνυμίζεται ἐκεῖ Γ ρ α μ μ ε ν ι ἄ τ η ς. Καὶ διορθώνοντας τὰ ὅσα στὴν προηγούμενη γιὰ τὸ Νεομάρτυρα Γεώργιο ἐργασία μας δεχτήκαμε, πιστεύουμε ὅτι, Τασ. Οἰκ. Γ ρ α μ μ ε ν ι ἄ τ η καὶ ὄχι Γ ρ α μ μ α τ ι κ ὸ πρέπει νὰ ὀνομάζουμε τὸν ἀντιγραφέα τῆς Ἀκολουθίας Χρῦσανθου Λαϊνᾶ. Καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ὁ συνθέτης, καὶ τοῦ Κυκεῶνα, καὶ τοῦ Ἀὑπνου, καὶ τοῦ Παροιμιαστήριου, καὶ τοῦ Β' τόμου τοῦ Κυκεῶνα.

Στὰ χέρια τῶν ἀδελφῶν Κασούμη, βρίσκεται καὶ ἓνα ἄλλο ἀκόμα χειρόγραφό του, ποὺ τὸ περιεχόμενό του ὁμως, ὅπως οἱ ἴδιοι μὲ βεβαιώνουν, εἶναι στενοῦ οἰκογενειακοῦ ἐνδιαφέροντος.

Τὸ χειρόγραφο τοῦ Κυκεῶνα, καὶ στὴν περίπτωσή ἀκόμα ποὺ δὲν θὰ περιλάμβανε στίς σελίδες τοῦ ἀνέκδοτου κείμενου τῆς ἐποχῆς του, ποὺ νὰ κυκλοφοροῦσαν τυχόν χειρόγραφα, εἶναι μιὰ ἐνδειξὴ τοῦ ἄσβεστου πόθου γιὰ τὸ καλὸ, τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ καὶ τὴ μάθησιν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του· καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ τοῦ προσδώσουμε προσφύεστερα τὸν τίτλο τῆς «Ἐκλογῆς»(*).

10γ. Τὸ «Καρκάλι».

Τὸ τρίτο χειρόγραφο—ἔργο μιᾶς δολοκλήρης ζωῆς—ὀνομάζεται Κ α ρ κ ἄ λ ι, ὅπως λέμε στὰ Γιάννινα τοὺς δάτραχους τῆς ξηρᾶς.

Εἶναι ἓνα πολυσέλιδο, μεγάλου σχήματος χειρόγραφο βιβλίο, ὅπου περιέχονται ὅλα τὰ στιχοῦργήματα τοῦ Νησιώτη Διαμάντη Λάππα.

Ὁ ἰδιάζοντας χαρακτήρας τους, εἶναι ἔντονα σατυρικὸς προσώπων καὶ περιστατικῶν τῆς ἐποχῆς του, ποὺ ὁμως κατονομάζονται καὶ καθορίζονται, τόσο ἀδίστακτα καὶ κατὰ τέτοιο ἀπερίφραστο τρόπο, ποὺ θὰ πρόσδινε στὰ στιχοῦργήματα αὐτὰ τὸ χαρακτήρα τοῦ λιβέλλου, ἐὰν ὁ συνθέτης του, δὲ δήλωνε κατηγορηματικὰ στὸ χειρόγραφό του, ὅτι γράφει μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του κι' ὄχι ποτὲ γιὰ δημοσιότητα.

Ὁ σατυρικὸς στιχοπλόκος καὶ ὁπαδὸς τοῦ Βηλαρᾶ, Διαμάντης Λάππας πέθανε γύρω στὰ 1930 ὑπερηβδομηντάρης.

Παραθέτω πρὸς κάτου δείγματα τῆς στιχοῦργικῆς ἱκανότητος τοῦ συνθέτη τοῦ Καρκαλιῦ:

* Ἀποσπάσματα ἀπὸ περιγραφή μιᾶς ἀποκρηάτικης χοροεσπερίδας (σουαρέ).

* Ἐφθάσε τὸ Τριώδιο μὲ τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ καραγκιοζλίγια του, Σάρα πολὺ θὰ χάσης. Μυρίζουν οἱ ἀπόκριες καὶ τὰ χοβαρδαλίγια

* Ὁ Κυκεῶν προσφέρθηκε καλοπροαίρετα γιὰ μελέτη, ἀπὸ τὸ συμπατριώτη μας Ἱεροφάντη Γιάγκο Κατσαρό.

ἀρχίζει τὸ ξεφάντωμα τρέλλες καὶ μπιγκιλίγια. Οἱ γύφτοι εἰς ἐνέργειαν, Ἀσπροῦδης, Μπάλος, [Νιάρος] Βαγγέλης, Βαγγελόπουλα, Πλάκας, Νάσιος καὶ [Πάρος] ἀρχίζουν μπάλοι καὶ χοροὶ καὶ νυχτοσουαρέδες ποτὰ πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ καὶ λογιαστοὶ μεξέδες

Κι' ἄλλο.

Εἶχαν μεξέδες λογιαστούς, ὀπωρικά ποικίλα χαβιάρι, αὐγοτάραχο, μύγδαλ' ἀπήδια, μῆλα, χουρμάδες καὶ λεφτόκαφα, σταφίδες πορτοκάλια, ζαχαρωτὰ διάφορα κι' ἐβραϊκὰ στραγάλια. Γλυκίσματα πολλῶν εἰδῶν, μαφήσια(20) μπα- [κλαβάδες] καὶ πεντεσπανορεβανές καὶ σαπονοχαλβάδες(21).

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μπαντίδους τῆς ἐπο-
χῆς.

Ὁ Πάπιας καὶ ὁ Πετίνης καὶ ὁ Κουτσο-βασίλης
ὁ Σιπετόλιας(22) ὁ γνωστὸς ποὺ κσιάνει τίς κορ-
[δέλες](23).

Καρὰς ὁ περιώνυμος Βαγγέλης Μπακαλούσιας.
Ὁ Μέλιος καὶ ὁ Γιάνναρος, ὁ Νταλαγιάννης
[Γούσιας]

ὁ Σιούλα Ντάς(24), Μίχος, Μαντλᾶς(25), Δαγκλῆς
[ἀπὸ τῆ Ζίτσα] τὸ ἄνθι καὶ τὸ διάλεμμα κι' ἡ λιανοπαπαδίτσα(26)
τὸ σύστημα καὶ μάζομα ὄλων τῶν λαοπλάνων
ὁ θησαυρὸς καὶ καύχημα τῶν μεριντζί ρουφιά-
[νων](27)

(Ἡ πιὸ κάτω ὑποσημείωση, εἶναι τοῦ
Καρκαλιού).

Ὅλοι οἱ ἀναφερόμενοι, ἦσαν τὰ συν-
τρίμματα τῆς παλαιᾶς ποτὲ περιωνύμου
Καραμπεριᾶς(28) τῆς πόλεώς μας, ὅντα εἰς
οὐδεμίαν τῶν βιωτικῶν ὑποχρεώσεων ὑπαγό-
μενα, εὐθυμα, ἀσχανδάλιστα, ἐπαγγελλό-
μενα πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἀνακουφίσῃ
τὰς καθημερινὰς των βλάβεις καὶ ἀπολαύ-
σεις, ἀδιάφορα καὶ ἀμέριμνα διὰ τὴν αὖ-
ριον.

[Συνεχίζεται]

1 Ποὺ οἱ κάτοχοι τοὺς πρέπει, νομίζουμε, νὰ
τὰ φέρουν στὴ δημοσιότητα, γιὰ νὰ γίνουν προσι-
τὰ στὶς ἐρευνες τῶν εἰδικῶν μελετητῶν.

2. Τὰ τραγούδια αὐτὰ, εἶναι τῆς κατηγορίας
τῶν λαϊκῶν τῆς ἐποχῆς, σὲ γλώσσα ποὺ θὰ τὴ
λέγαμε σήμερα καθαρεύουσα.

3. Τὸ κείμενο τῶν «Ἀπάντων», κατονομάζει
ἐδῶ σὺν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, τὸ «διδάσκαλο, τρῶ
γένους» Μπαλᾶνο.

4. Ἀντὶ τοῦ: τοῦ χρωστᾶμε χάρη,
εὐγνωσὺν.

5. Εἶναι φανερὴ ἐδῶ ἡ εἰρωνία τοῦ στιχοπλόκου
γιὰ τὴν—κατ' αὐτὸν—ἀφέλεια τοῦ ἀνθρώπου
ἐκεῖνο.

6. Χωρὶς ἄλλο τῆς «Ἀγορᾶς».

7. Ὁρθότερο τοῦ μετζίτιου λέξη, ποὺ καμμιά
φορὰ χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τοῦ Τζαμιού.—Ἐδῶ,
πρέπει νὰ εἶναι τὸ Μπαϊρακλή Τζαμί (τώρα τε-
τράγωνο Μαρνέλη—Καππᾶ). Χάρη ἐδῶ, ὁ χρι-
στιανὸς—χωρὶς ἄλλο—στιχοπλόκος, ἐννοεῖ, ὅχι
δέδαια τὴν ἀπὸ ἀνωθεν τοῦ Μωάμεθ χάρη καὶ
ἐπέμβαση, ἀλλὰ τὰ εἰδικὰ μέτρα ποὺ σίγουρα
εἶχαν παρῇ γιὰ καταστολὴ τῆς φωτιᾶς, χάρη
στὸ περιστατικὸ ὅτι κινδύνευε καὶ τὸ ἱστορικώ-
τερο καὶ παλαιότερο ἀπὸ τὰ τζαμιά τῶν Γιαν-
νίνων.

8 καὶ 9. Εἶναι δυσεξηγήτες οἱ μεγάλες δια-
φορὲς ποὺ παρουσιάζουν τὰ δύο αὐτὰ κείμενα,
ποὺ καὶ τὰ δύο τοὺς ἀναφέρονται σὺν ἔργα τοῦ
Βηλαρᾶ. Ἡ μόνη ἐκδοσὴ στιχορρημάτων τοῦ
Βηλαρᾶ ποὺ προηγεῖται τοῦ Κυκεῶνα κι' ἀπ'
ὅπου θὰ μπορούσε νὰ ἀντλήσῃ ὁ συνθέτης του,
εἶναι ἡ ἐκδοσὴ τοῦ 1827 ποὺ, δυστυχῶς, δὲ μπο-
ροῦμε νὰ τὴν ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας, γιὰ νὰ ἐρευ-
νήσουμε τὰ σχετικὰ κείμενα, καὶ νὰ δεβαιώσουμε
διαφορὲς, ἀνάμεσά της καὶ τῆς ἐκδόσεως Ἀπάντων
τοῦ 1935. Ἀλλὰ κι' ἂν, τὸ στιχορρηγμὰ εἰδικώ-
τερο τῆς Πυρκαϊᾶς ἦταν στὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1827
ὅμοιο μὲ τὸ κείμενο τοῦ Κυκεῶνα, ποῖος τάχα νὰ
εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὸ μετέβαλε κατὰ τρόπο ποὺ
νὰ παρουσιάζει στὴν ἐκδοσὴ 1935 τόσο σοβαρὲς
διαφορὲς; Νὰ σκεφτοῦμε ὅτι, ὁ συρραφέας τοῦ
Κυκεῶνα εἶχε ὑπ' ὄψιν του, ὅχι τὸ τυπωμένο κεί-
μενο τοῦ 1827, ἀλλὰ κάποιο ἄλλο, ἴσως χειρόγρα-
φο, ποὺ, ἀπὸ ἀντιγραφὴ σὲ ἀντιγραφὴ, δοκίμαζε
ἐπεξεργασίες καὶ μετατροπὲς ἀπὸ ἀνεβθύνους;

10. Δέξτε μερικὰ δυσανάγνωστα.

11. Ἐτοὶ ὀνομάζει ὁ Τασ. Οἰκ. Γρ. τὴ δημο-
τικὴ τῆς ἐποχῆς, ποὺ εἶναι καὶ ἡ σημερινή.

12. Κατὰ τὴν ὑπόσ. 12 τῆς σελ. 168 τῆς ἐργα-
σίας μου γιὰ τὸ Νεομάρτυρὰ Γεώργιο Ἰωαννίνων
ποὺ θὰ μνημονεύσουμε καὶ πιὸ κάτω, ὁ Τ. Οἰκ.
Γραμμ., στὰ 1838, ὑπολογίζεται νὰ μὴν ἦταν πε-
ρισσότερο ἀπὸ εἴκοσι χρόνων.

13. Κόπτεσά λέγαμε στὰ Γιάννινα τὸ σκῶ-
ρο. Ἰσως ὁ Γ. Οἰκ. Γρ. ἐννοεῖ ἐδῶ τὸ χρόνο, ποὺ
κατατρώει τὴν ἀλκὴ καὶ τὴ ζωτικότητα τῶν θνητῶν
καὶ στὸ τέλος καὶ τὴ ζωὴ τους.

14, 15, 16. Οἱ τελευταῖες συλλαβὲς αὐτῶν τῶν
λέξεων, εἶναι στὸ κείμενο δυσανάγνωστες.

17. Γιὰ τὸν τόμο αὐτὸ τοῦ Κυκεῶνα, θὰ μιλή-
σουμε πλατύτερα πιὸ κάτω.

18. Δέξτε Ὁπειρωτικὴ Ἑστία, τεῦχος Ἰου-
λίου 1955, σελ. 666 καὶ 667.

19. Τὰ βιολιά, τὰ τακίμια, οἱ ζυγίες.

20. Εἶδος γλύκισμα ἀπὸ τραγανὴ πάστα, σὲ
σχῆμα πτυχωτό.

21. Σαποὺν χαλβᾶς, καμωμένος ἀποκλειστικὰ
μὲ νεοιστέ (λεπτότατο ἄλευρο ἀπὸ τὴν ψύχα, μόνον
τοῦ σιταριοῦ καμωμένο).

22. Ὁρθότερη προφορὰ, Σιπιτόλιας.

23. Είδος υπόδυσης τῆς ἐποχῆς, σκιστά μπροστά, με σκοινιά (*cordella*).

24. Ὁ Μπντάς, ὅπως τὸν ξέραμε στὴ Δειδαδιώτῃ Νησιώτῃς.

25. Ἐπαγγελματικὸ ἐπώνυμο, Μαντυλάς: Ἡ βιοτεχνία τοῦ μαντυλιοῦ, ποὺ ἦταν γενικὰ τὸ γυναικεῖο κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ πρὶν ὅγῃ τὸ εὐρωπαϊκὸ καπέλλο, ἀνθοῦσε πολὺ στὰ Γιάννινα. (Διογραφικὸς κλάδος γιὰ μελέτη).

26. Τὸ κατακάθι τοῦ κίτσιρ-μίτσιρ, ἀλοιῶς παπαδίτσες, ποὺ γινόταν ἀπὸ σπυριά ἀραμποσίτι, ψημμένα μέσα σὲ τηγάνι καὶ σκαομένα σὲ λευκοὺς ἀφράτους βόλους· τὰ σημερινὰ πόουπ-κόρυ τῶν Ἀμερικανῶν ἀπὸ τὸ Τούρκικο Κίτσιρ=τραγανὸς καὶ μίσιρ=Αἴγυπτος ἢ ἀραμποσίτι. Τὰ ἄσκαστα σπειριά καὶ τὰ τριμ-

μένα, σὰν πιὸ λεπτὰ καὶ βαρειά, μαζεύονταν στὸν πάτο τῆς κανίστρας μέσα στὴν ὁποία οἱ γκέγκηδες τὰ πουλοῦσαν. Τὸ λιανοπαπαδίτσα, λοιπόν, ἐδῶ, με τὴν ἐννοια τοῦ κατακάθι.

27 καὶ 28. Ὅπως θὰ ἰδοῦμε ἀργότερα, ὅσοι ἀναφέρονται στὸ στιχοῦργημα αὐτὸ τοῦ Καρκαλιοῦ, ἦταν ὑπολείμματα, ὅχι τῆς Καραμπεριᾶς ἀλλὰ τῶν Μπαντίδων καὶ διὸ ὅχι σωστά, ἀλλὰ παρὰσυρμένος ἀπὸ τὴ σαρκαστικὴ του ἰδιοσυγκρασία, ὁ στιχοπλόκος τοῦ Καρκαλιοῦ δίνει αὐτὸ τὸ βαρὺ χαρακτηρισμὸ σὲ ὅσους χρησιμοποιοῦσαν τοὺς Μπαντίδους, μιὰ ποὺ κι' ὁ ἴδιος, γιὰ τοὺς τελευταίους, ἔχει ἀγαθὴ, ὅπως φαίνεται στὴν ὑποσημείωσή του γνῶμη. Μὰ γιὰ τοὺς Μπαντίδους, θὰ μιλήσουμε πλατύτερα στὰ πιὸ κάτω.

Ο ΠΛΟΥΣΙΟΣ

Παρακαλῶ σε, Παναγιά, καὶ διπλοπροσκυνῶ σε,
νὰ μοῦ χαρίσης τὰ κλειδιά, κλειδιά τοῦ παραδείσου,
ν' ἀνοίξω νᾶμπω ζωντανὸς γύρω νὰ περπατήσω,
νὰ ἰδῶ τοὺς πλούσιους πῶς περνᾶν, καὶ τοὺς φτωχοὺς πῶς στέκουν.

Κάθονταν ἡ φτωχολογιά 'ς τὸν ἥλιο 'ς τὸν προσήλιο
κι' οἱ πλούσιοι ἐκυλιόντανε 'ς τὴν πίσσα, 'ς τὸ σκοτάδι·
ἐκείτονταν κι' ὁ Ἐξαρχος· σὲ μι' ἄκρ' ἀκουμπισμένος,
καὶ τοὺς φτωχοὺς ἀγνάντευε καὶ τοὺς παρακαλοῦσε.

—Φτωχοί, γιὰ πᾶρτε τ' ἄσπρα μου, δόστε μου μιὰ λαμπάδα.

—Ἐδῶ τὰ ἄσπρα δὲν περνοῦν, λαμπάδες δὲν πουλιοῦνται

Ἐξαρχ' ἐσὺ τὸ ἥξερες πῶς ἦσουν γι' ἄλλον κόσμο.

δὲν λεημονοῦσες τοὺς φτωχοὺς, δὲν βόηθαγες τς ἀρρώστους;

Ἐξαρχ' ἐσὺ τὸ ἥξερες πῶς εἶχες ν' ἀπεθάνης,

δὲν πήγαινες εἰς τὸ σπερνό, δὲ σύχναζες 'ς τὸν ὄρθρο,

καὶ στὴν ἀγία τὴ λειτουργιὰ ποὺ τρέμ' ὅλος ὁ κόσμος;

Θυμᾶσαι ὄντας ἔπαιρνες τὰ δέκα δεκαπέντε

κι' ἔβανες 'ς τὸ κρασί νερό, καὶ μέσ' τ' ἀλεῦρι στάχτη;

[Ἐκ τῆς συλλογῆς Παν. Ἀραβαντινοῦ]

ΒΑΣΤΑΒΕΤΣΙ, ΣΑΚΑΡΕΤΣΙ ΚΑΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΟΙ

Τὸ Βασταδέτσι (νῦν Πετροβοῦνι) εἶν' ἓνα παλαιᾶς προελεύσεως χωριό, σκαρφαλωμένο εἰς ὕψος 1100 μ., στὰ Β. Δ. ἀντερείσματα τῶν κακοτράχαλων Τζουμέρκων ἀνάμεσα ἀπὸ ἄγρια ἀπόκρημνο φύσιν, ἐνῶ παρακάτω χαμηλά, βουτίζει θυμώδης ὁ Ἀραχῆος σχίζοντας φαράγγια καὶ γκρεμούς. Εἶναι πατρὶς τοῦ πολεμάρχου τῆς κλεφτουριᾶς Κατσαντώνη καὶ τῶν ἀδελφῶν του Γεωργίου Χασιώτη καὶ Κώστα Λεπενιώτη.

Παλαιότερα ἦταν χωριὸ καθαρῶς κτηνοτροφικὸ καὶ δὴ μὲ κτηνοτροφία ἡμινομαδική μεγάλης ἐκτάσεως καὶ ὡς μαρτυρία τοῦ μεγέθους του εἶναι τὰ χωριά Κέδρος, Ποτιστικά, Μιχαλίτσι, Χαροκόπι καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ Χουλιάρδες, ἅτινα ἅπαντα εἶναι, κατὰ τὴν Πετροβουνιώτικη παράδοσι, ἀποικισμοὶ δικοὶ του.

Οἱ γεροντότεροι τοῦ χωριοῦ ἀφηγοῦνται τὴν ἐξῆς παράδοσι: Στὰ παλαιὰ χρόνια ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τῶν τσελιγγάδων, τοῦ χωριοῦ διηρθέντος εἰς δύο μερίδας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ῥῆξις προσέλαβε χαρακτῆρα σχεδὸν μάχης, διότι οἱ «ἡττηθέντες» ἐπῆραν ὅλο τους τὸ βιὸ καὶ κατόπιν τελέσεως δι' ἱερέως ἀναθέματος—«λιθοσωροῦ»—ἀνεζήτησαν τόπον ἰδρύσεως ἄλλου χωριοῦ μακριὰ ἀπὸ τὸ Βασταδέτσι. Ὡς τέτοιο δὲ ἐξελέξαν γινωστή τους τοποθεσία στὰ χεϊμαδιά τους τοῦ Βάλτου, τὸ Σακαρέτσι. Ἐντεῦθεν γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Τὸ Σακαρέτσι ἰδρύθη ὑπὸ τῶν «φυγάδων» τούτων, ἢ προὔπηρξε καὶ οἱ Βασταδεταῖνοι ἐνίσχυσαν μόνον τὸν πληθυσμὸν του;

Ἡ Πετροβουνιώτικη παράδοσις ἐπιμένει ἐπὶ τοῦ πρώτου.

Καὶ ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ τὸ Βασταδέτσι καὶ Σακαρέτσι.

Οἱ Πετροβουνιώτες ἐξ ἄλλου διασώζουν ἰσχυρὰν τὴν παράδοσιν ὅτι Σαρακατσάνοι προέρχονται ἀπὸ αὐτοὺς· ἐν ἄλλοις λόγοις μεγάλη μερὶς τῶν ἡμινομάδων Βασταδεταῖνων ἐξελίχθησαν εἰς καθαρὸς νομάδας. Χωρὶς νὰ ὑπάρχη ἀξίωσις παραδοχῆς τῆς τοιαύτης προελεύσεως τῶν Σαρακατσάνων,

ἐν τούτοις τούτο καταδηλοῖ ὅτι μία τῶν ἐστιῶν προελεύσεως τῶν Σαρακατσάνων εἶναι καὶ τὸ Πετροβοῦνι. Τοῦτο ἐξ ἄλλου συμφωνεῖ μὲ τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ Δ. Γεωργακῆ περὶ τῶν Σαρακατσαναίων, ὅτι δηλ. οἱ Σαρακατσάνοι εἶναι Νεοελληνικῆς προελεύσεως καὶ ἐπικρατεστέρας καταγωγῆς ἐξ Ἡπείρου, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὸν Δανὸ γλωσσολόγο Høeg ἰσχυριζόμενον ὅτι οὗτοι εἶναι Ἀρχαῖας Ἑλληνικῆς προελεύσεως νομαδικοῦ βίου. Κανεὶς ὁμῶς δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχθῶμεν συνάρτησιν καὶ τῶν δύο.

Καὶ τώρα δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ: Ἐφ' ὅσον, κατὰ τὴν παράδοσιν, Σαρακατσάνοι προέρχονται καὶ ἐκ τοῦ Βασταδεταῖνου καὶ ἐφ' ὅσον Βασταδεταῖνοι μετώκησαν ἢ ἰδρύσαν τὸ Σακαρέτσι, μήπως τὸ ὄνομα «Σαρακατσαναῖοι» προέρχεται ἐξ ἀναγραμματισμοῦ ἐκ: Σακαρεταῖνοι Σαρακατσαναῖοι;

Τὸ ἐρώτημα δὲν εἶναι νέον ἀλλ' ἐπιμάχου καὶ δυσχεροῦς ἀπαντήσεως καὶ ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν τὰς ἐξῆς κυριωτέρας διατυπωθείσας θεωρίας:

1) Τὰ Κατσανοχώρια παρήγαγον πολλοὺς νομάδας ὀνομασθέντας Καρα—Κατσάνοι (Κατσάνοι δυστυχεῖς, μαῦροι) [Κ. Κρυστάλλης: Οἱ ἐλάχοι τῆς Πίνδου] [Ι. Λαμπρίδης: Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα].

2) Ἐκ τῆς Κουτσοβλαχικῆς λέξεως «Σάρικα» [Σκαριδάς: Σαρακατσαναῖοι] καὶ ἄλλοι.

3. Ἀρχικὸν ὀκογενειακὸν ὄνομα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ κατάληξις αἰοί [Δ. Γεωργακῆς: Περὶ τῶν Σαρακατσαναίων].

Ἄλλαι διάφοροι ἐρμηνεῖαι ὑπὸ διαφόρων.

4) Ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ Καρα (τόπος) Κατσάν ὁ φεύγων.

5) Ἐκ τοπωνυμίου (Κατσάνες—Κατσάνα κτλ.).

Ἐν πάσει περιπτώσει, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν περιφέρειαν Τζουμέρκων τονίζομεν τὴν ἀνάγκην ἀναδιφῆσεως τῆς λαογραφίας καὶ τῶν παραδόσεων τῆς κατοτράχαλης ἀλλά καὶ ἱστορικῆς αὐτῆς γῆς.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ*

Η ΧΕΛΩΝΑ

Κι' ὁ σκαντζόχοιρος ὁ Ρήγας
τῆς χελώνας κάνει μάτι . . .

Ἔτσι λέει ἓνα παλὸ ἀποκρηάτικο τραγούδι. Καὶ ποιὸς θὰ τῷ λεγε, ἡ ζαρὸ-
πόδαρη χελώνα, μὲ τὸν πλαδαρὸ λαιμὸ καὶ τὸ κοκκαλένιο τὸ κορμὶ ὅτι θὰ εἶχε τέ-
τοιες συμπάθειες!

Κι' ὅμως μὸλον ποὺ εἶναι κορὺ ζῶο, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἑρπετά, ἡ χελώνα εἶ-
ναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀβλαβῆ, τὰ πιὸ ἄπραγα, τὰ πιὸ εἰρηνικά ζῶα. Τρῶει τρυφερὰ λα-
χανικά, κληματόφυλλα καὶ ἄλλα φύλλα, ἄλλὰ ποτὲ φυτὰ, ποὺ ἔχουν μυρωδιά, ὅπως
ὁ ἄνηθος, ὁ δυόσμος κ.ἄ. Ἐνα ζευγάρι χελῶνες, ποὺ ἔχω στὸν κῆπό μου ἀπὸ εἴ-
κοσι χρόνια, ἀγαποῦν ἐξαιρετικὰ τὰ τριφύλλια καὶ τὰ μοῦρα. Ἄμα πεινάσουν πολὺ,
τρῶνε καὶ ψαροκόκκαλα εὐχάριστα, γιατί φαίνεται εἶναι χρήσιμα γιὰ τὸ καβούκι τους.

Τὴ χελώνα στήν Ἡπειρο τὰ παιδιά, ἂν τὴν πετύχουν στήν ἐξοχή, στήν ἄκρη
καμμιᾶς βασιτιᾶς (βάτου) νὰ βόσκει, δὲν τὴν ἀφίνουν τὴ δυστυχισμένη παρὰ μόνο,
ἀφοῦ μὲ τὰ κοτρώνια τῆς σπάσουν τὸ καβούκι, ἀφοῦ τῆς τὸ «τσιπλιάσουν», καὶ
γύσουν τὰ σωθικά της ἔξω.

Κι' αὐτὸ ὄχι ἀπὸ σκληρότητα, πιστεύω, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ φόβο. Γιατὶ
ἐκεῖνο τὸ φιδίσιο τὸ κεφάλι της κάνει νὰ ξυπνήσει μέσα στήν ψυχὴ τῶν παιδιῶν
τὸ ἐνστικτο μῖσος, ποὺ ὑπάρχει μέσα μας, γιὰ τὸν «ὄφιο» τοῦ Παραδείσου, ποὺ
ἔγινε αἰτία νὰ χάσει τὴν εὐδαιμονία του ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ πέσει στὶς πικρίες τῆς
γῆινης ζωῆς. Ὁ φόβος μὴ μᾶς δαγκώσει καὶ τὸ ἐνστικτο αὐτὸ μῖσος ἀναγκάζει τὰ
παιδιά νὰ ὀπισθοχωροῦν στήν ἀρχὴ καὶ νὰ παίρνουν ἀμυντικὴ στάσι, ἅμα ἰδοῦν
χελώνα, ὅπως κάνουν κι' ἅμα ἰδοῦν φίδι, καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο ἐπιθετικὴ στάσι
μὲ τὰ κοτρώνια. Οἱ μεγάλοι ὅμως στήν Ἡπειρο τὴ συμπαθοῦν γενικά. Γι' αὐτὸ
κι' ἔχουν πλάσει μὲ τὴ φαντασία τους οἱ Ἡπειρώτες ἓνα σωρὸ ὠραίους μύθους
γιὰ τὴ χελώνα.

Παναγία καὶ χελώνα. Στὸ Σοῦλι⁽¹⁾ πιστεύουν ὅτι ἡ χελώνα εἶναι εὐλογη-
μένη ἀπὸ τὴν Παναγία. Καὶ νά, πῶς:

Τὸν εἶχαν θάψει πλὴ τὸ Χριστὸ οἱ μαθητές του, ἀφοῦ ὁ Ἰωσήφ μὲ τὸν Νι-
κόδημο τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὸ Σταυρό. Ἡ Παναγία δὲν εἶχε «λαρωμό», δὲν εὗρι-
σκε ἡσυχία ἀπὸ τὸν πόνο γιὰ τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ Της. Κι' ὅλοι ὅσοι εἶχαν πονε-
τικὴ ψυχὴ περνοῦσαν ἀπὸ τὸ σπῖτι νὰ τῆς ποῦν κανένα παρηγορητικὸ λόγο. Ση-
κώθηκε τότε καὶ πῆγε κι' ἡ καϋμένη ἡ χελώνα γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσει. Μά, κεῖ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1. Δ. Δουκόπουλος, ὁποῦ παραπάνω.

πού ανέβαινε στη σκάλα τοῦ σπιτιοῦ, φτάνοντας στὴν κορυφή της, παραπάτησε καὶ ἀδέξια ὅπως ἦταν κατρακύλησε καὶ ἀπὸ σκαλίδι σὲ σκαλίδι βρέθηκε πάλι στὸν πάτο τῆς σκάλας, ἀνάσκελα, ἀναδεύοντας τὸν ἀέρα μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια της.

Ἡ Παναγία, μὲ πού ἦταν πικραμένη, δὲν ἠμπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὰ γέλια, ἀντικρύζοντας τὸ κωμικὸ αὐτὸ πέσιμο τῆς χελώνας καὶ τῆς εἶπε:

— Ἀ! καὶ σὺ καὶ μὲν! Μ' ἔκανες καὶ γέλασα... Εὐλογημένη νᾶσαι!

Γι' αὐτὸ καὶ τώρα ἡ χελώνα περνᾷ ζωὴ χαρισάμενη.

Σὲ περιβόλι τῇ θέλεις; Μέσα εἶναι. Σὲ μποστάνι, σὲ χωράφι, σὲ ἀμπέλι, στὰ πλάγια, στὸν κάμπο, παντοῦ. Ὅπου καὶ νὰ τῆς ἀρέσει ἐκεῖ τῇ βρίσκεις, ἐκεῖ βόσκει.

Ἔτσι ἀκούεται ἡ ἱστοριοῦλα αὐτὴ στὸ Σοῦλι. Στὸν Καντζᾶ ὅμως τῆς Φιλίππιδας, κατὰ τὴ «συνεργατίδα» μου γρηᾷ, πού σέρνεται στοὺς δρόμους τῆς Ἀθῆνας μ' ἓνα ραβδί, μ' ἓνα σκόπι, στὸ δεξί, καὶ μ' ἓνα ἄδειο καλαθάκι στὸ ζερβὶ τῆς χέρι, τῇ λένε ἀλλοιῶς. Ξαίρει ἡ συμπαθητικὰ γρηοῦλα κάτι τέτοιες ὁμορφες ἱστορίες γύρω ἀπὸ θρησκευτικὰ ζητήματα, «γιατὶ ἡ μάνα της, Θεὸς σχωρὲς τὴν!, ἦταν καὶ παπαδιὰ στὸν Καντζᾶ».

Ἀνάμεσα, λοιπὸν σ' αὐτές, μολογᾷ τώρα ἡ Καντζιώτισσα, πού πῆγαν νὰ παρηγορήσουν τὴν Παναγία, πῆγε κι' ἡ χελώνα μὲ τὸ παιδί της.

— Σήκω, Γκόλφη μου, νὰ πᾶμε, καὶ Σταυραητέ μ' νὰ περβατᾶμε, τοῦ εἶπε.

Ξεκίνησε λοιπὸν μὲ τὸ παιδί, πῆγε στῆς πονεμένης Μάννας τὸ σπίτι, κι' ἀφοῦ κάθησε ἐκεῖ κάμποση ὥρα καὶ εἶπε τὰ παρηγορητικὰ της λόγια τοιμάστηκε νὰ φύγει.

— Ἀντε, σήκω Γκόλφη μου, νὰ φύγουμε, καὶ Σταυραητέ μ' νὰ πᾶμε, εἶπε τώρα στὸ γιό της.

Ἡ Παναγία—μεγάλον·τ' ὄνομά της!—σὰν ἄκουσε τὴ χελώνα νὰ λέει σταυραητὸ τὸ χελονάκι της γέλασε. Ἡ Μάννα Της—ἡ Ἀγία Ἄννα—πού καθόταν δίπλα της, τῆς ἔκαμε παρατήρησι:

— Μπα! Κόρη μου, εἶπε, ἓναν ὕγιό μονογενῆ (ἔχεις) κι' αὐτὸν ἑσταυρωμένον καὶ Σὺ γελᾷς!;

Κι' ἡ Παναγία—ἀφοῦ θὰ ἦταν τὸ παράδειγμα ὑπομονῆς τῶν μαννάδων ὅλου τοῦ κόσμου—δικαιολογήθηκε μὲ τοῦτα τὰ λόγια:

— Τρανή καὶ Μεγάλῃ νὰ εἶσαι, Μάννα μου, καὶ Δοξολογία νὰ μὴν ἔχεις (Σημ. Νὰ μὴ φθάνει, δηλ. καμμιά Δοξολογία νὰ σὲ ὑμνήσῃ).

Ἀλλ' ἂν σφαγῶ ἐγώ, Μαννούλα, θὰ πνιγοῦν ὅλες οἱ μάννες.

Κι' ἂν πνιγῶ ἐγώ, Μάννα, θὰ πνιγοῦν ὅλες οἱ μάννες.

Κι' ἂν γκρεμιστῶ ἐγώ, Μαννούλα, θὰ γκρεμιστοῦν ὅλες οἱ Μάννες.

Γιὰ βᾶτε στὸ γυαλὶ κρασί κι' ἀφράτο παξιμάδι (τίμιο αἷμα καὶ σῶμα) νὰ δεῖξω τὴν παρηγοριά, νὰ παρηγορηθοῦν μαννάδες.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία λέει καὶ σ' ἐμᾶς τώρα ὅτι πρέπει νὰ κάνουμε ὑπομονὴ στὶς μπόρες τῆς ζωῆς, τὴν ὑπομονὴ τῆς μεγάλης Μάννας.

Σ' αὐτὰ ἀπάνω θυμᾶμαι καὶ τοῦτο: Πᾶνε παραπάνω ἀπὸ τριάντα χρόνια ἀπὸ τότε πού διάβασα τοὺς συγκινητικὺς στίχους σύγχρονου ποιητοῦ (¹) γιὰ τὸν πόνο καὶ τὴν ὑπομονὴ τῆς Θεομήτορος. Δὲν εἴμπορῶ νὰ θυμᾶμαι, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἀκριβῶς τοὺς στίχους, ἀλλὰ περίπου ἦταν ἔτσι: Ἡ Θεοτόκος βρίσκειται μπροστὰ στὸ Σταυρὸ καὶ ὀδύρεται:

Κι' ὅπως κλαίει σὰν τῆς παίρνουν τὸ μύσχο ἢ δαμάλα
δὲς πῶς σκίζω τὰ στήθεια πού σοῦδωκαν γάλα.

Κι' όταν ειπαν: Ποιὸς ὁ Χριστός; γιατί ειπες, νᾶμαι!
 Ἄχ! τί λέει τὸ πικρὸ μου τὸ στόμα,
 τριάντα χρόνια, παιδί μου δὲ σ' ἔμαθ' ἀκόμα.

(Δηλαδή, δὲν ἔμαθα ἀκόμα, πὼς δὲν ἠμποροῦσες ποτὲ νὰ πεῖς ψέμμα).

Αὐτὴ ἡ παράδοσι γιὰ τὴν παρηγοριὰ τῆς Παναγίας μας ἀπὸ τὴ χελώνα, ποὺ σώζεται ἀκόμα καὶ σήμερα στὴν Ἡπειρο, φαίνεται ὅτι παληότερα θὰ ἦταν γνωστή σ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμό, γιατί ἀλλοιῶς δὲν ἐξηγεῖται πὼς τὴν δανείσθηκαν κι' οἱ Τοῦρκοι, ὅχι οἱ Τουρκογιαννιώτες, ἀλλὰ κι' οἱ Τοῦρκοι τῆς Πόλης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπως ἔμαθα.

Οἱ Τοῦρκοι δανείστηκαν τὸ μῦθο, ἀλλὰ τὸν ταίριαξαν στὸ δικό τους θρησκευτικὸ καλούπι. Στὴ θέσι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «Χαζρέτι Ἰσαῖ», ἔβαλαν τὸν Μωάμεθ, τὸν Μουχαμέτ, καὶ στὴ θέσι τῆς Παναγίας, τῆς «Μεργέμ» (Μαριάμ), ἔβαλαν τὴν κόρη τοῦ Μουχαμέτ, τὴ Φατμᾶ (τὴ Φατιμέ χανούμ).

Ὅταν πέθανε, λοιπὸν ὁ Μωάμεθ, (632 μ.Χ.) ἡ κόρη του τὸν ἔκλαιγε ἀπαρηγόρητα. Περνοῦσε τότε κόσμος πολὺς ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Φατμᾶς γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσει, κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο πῆγε κι' ἡ χελώνα. Φόρεσε τότε γιὰ τὸ ἐπισημότερο, μιὰ μαντήλα στὸ κεφάλι καὶ τὴν ἔδεσε κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι της, φόρεσε δηλαδή ἓνα «νταρτμᾶ», ὅπως ἔλεγαν οἱ παλιοὶ Γιαννιώτες καὶ μπῆκε στὸ σπίτι. Ἡ Φατμᾶ, μόλις ἀντίκρουσε τὴ χελώνα μ' αὐτὸν τὸν «νταρτμᾶ», τῆς φάνηκε τόσο κωμική, ποὺ λησμονώντας τὸ πένθος της, ἄρχισε νὰ γελάει, νὰ ξεκαρδίζεται στὰ γέλια. Κι' ἐδόξασε τὸν Θεό, γιατί καὶ στὴ μεγαλύτερη πίκρα τοῦ ἀνθρώπου ὁ Ὑψιστὸς φροντίζει νὰ στέλλει τὴν παρηγοριὰ Του.

Ἀπὸ δῶ βλέπουμε καὶ πόσο βαθειὰ ἦταν ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ ζωὴ τῶν κατακτητῶν. Ἐφτανε ἔως τίς θρησκευτικὲς παραδόσεις τους.

Ὁ πολλαπλασιασμός. Ἡ χελώνα γεννάει ὅχι μιὰ, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς τὸ χρόνο. Γεννάει κατὰ τὸ καλοκαίρι ἀπὸ 10—15 αὐγὰ κάθε φορά. Τὰ αὐγά της τὰ ρίχνει ἓνα-ἓνα σὲ μιὰ μεγάλη γοῦβα, ποὺ ἀνοίγει στὸ χῶμα μὲ τὰ πόδια της, τὰ σκεπάζει ὕστερα καὶ τὰ πατηκώνει καλὰ μὲ τὸ βαρὺ καβούκι της, γιὰ νὰ μὴ τὰ βγάλουν καὶ τὰ φᾶνε τὰ ἄλλα τὰ ζῶα (νυφίτσες, καρακάξες, κοράκια). Ἐκεῖ τ' ἀφήνει στὴ φροντίδα τοῦ ἡλίου. Μὲ τὴ ζέστη ἐκκολάπτονται καὶ μὲ τὰ πρωτοβρόχια τοῦ Σεπτεμβρίου, μόλις μαλακώσει τὸ χῶμα, ἀνοίγουν μόνα τους μιὰ μικρὴ τρύπα καὶ ἓνα ἓνα τὰ νεογέννητα βγαίνουν στὸ φῶς.

Ἔτσι κάθε Σεπτέμβριον βρίσκουμε κι' ἐμεῖς στὸν κῆπό μας πότε δέκα καὶ πότε εἴκοσι καὶ παραπάνω μικρὰ ζωάκια, σὰν κάστανά, νὰ περιδιαβάζουν στὸν κῆπο γιὰ νὰ βροῦν χορταράκι νὰ φᾶνε κι' ὅλας. Εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ τὸ κάμουν μόνα, γιατί ἡ μάννα τους οὔτε κἂν τὰ πλησιάζει. Τῶν μικρῶν τὸ καβούκι εἶναι μαλακό, ὅπως τὸ ζυμάρι. Μὲ τὸν καιρὸ ἀρχίζει καὶ σκληραίνει. Πρέπει ὅμως νὰ περάσουν 7—10 χρόνια, κατὰ τὸ εἶδος, γιὰ νὰ πάρη τὸ ὀριστικὸ του σχῆμα καὶ μέγεθος. Γίνεται τότε ἓνα βαρὺ καὶ πολὺ σκληρὸ καύκαλο, μὲ τὸ ὁποῖο, ὅταν ἀπάνω στοὺς ἔρωτές τους χτυπιοῦνται, ὅπως τὰ κριάρια, ματώνονται κι' ὅλας ἀπὸ τὰ βαρεῖα χτυπήματα.

Τὸ καύκαλο αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀσπίδα σωτηρίας τῆς χελώνας. Γιατὶ τὴ χελώνα τὴ νοστιμεύονται, γιὰ τὸ ἐξαιρετικὸ της κρέας, καὶ τὴν κυνηγοῦν ἄλεπούδες, γάτες, γεράκια, ἀητοί. Τὸ κρέας τῆς χελώνας τὸ τρῶνε στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ, ὅπως καὶ τὴ σοῦπά της, ἡ ὁποία, λένε, ὅτι γίνεται πολὺ νόστιμη. Στὴν Ἑλλάδα ὁ λαὸς δὲν τὴν τρώει. Μόνο οἱ Ἴταλοι κατὰ τὴν κατοχὴ ἔκαμαν θραῦσι σ' αὐτές. Οἱ Ἕλληνες στὴν κατοχὴ μόνο ἀπὸ ἀνάγκην ἔτρωγαν καμμιὰ θαλασσινὴ χελώνα πότε—πότε. Κι' ὅταν ἡ πεῖνα εἶχε φτιάσει στὸ κατακόρυφο εἶδα μιὰ τέτοια, ποὺ θὰ ζύγιζε διακόσιες καὶ παραπάνω ὀκάδες, νὰ τὴ μεταφέρουν σὲ φορτηγὸ αὐτοκί-

νητο καὶ νὰ τὴ συνοδεύουν ἀπὸ τὴν ὁδὸ Πειραιῶς στὴν Κεντρικὴ ψαραγορά, ὅπου θὰ γινόταν φέτες, ἐν ἀλλαλαγμῷ οἱ γαυριάδες.

Γιατὶ ἔχει καβούκι. Τὸ καβούκι της, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παληότερα κατασκεύαζαν καὶ σκελετοὺς γιὰ ματογιάλια, γι' αὐτὸ καὶ τὰ λέγανε «ταρταροῦγες» (*tartaruga*, ἰταλ. ἡ χελώνα) τὸ ἀπόχτησε ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτία:

Ἀπὸ ὅλα τὰ ζούδια τῆς στερηᾶς μόνο ὁ σαλιγκάρος κι' ἡ χελώνα ἔχουν τὸ σπίτι φορτωμένο στὴ ράχη τους γιὰ ὅλη τους τὴ ζωὴ, σὰν νὰ εἶναι καταρασμένα. Στὸ Σοῦλι ξαίρουν ποιὸς καὶ γιατί τὰ καταράστηκε:

Τὸ σαλιγκάρι κι' ἡ χελώνα ἦταν ἀδέρφια γκαρδικά. Μικρὰ ὅσο ἦταν, ζοῦσαν μαζὶ στὸ πατρικό τους. Μά, σὰ μεγάλωσαν, ἀποφάσισαν κι' αὐτὰ νὰ κάνουν δική τους προκοπὴ. Ξεχώρισαν, λοιπόν, ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους καὶ τράβηξαν τὸ καθένα τὸ δικό του δρόμο. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔφτιασαν ἀπὸ ἓνα σπιτάκι καὶ μπῆκαν μέσα. Οἱ γέροι ἀπόμειναν μὲ τὸ παράπονο, ὅτι τὰ παιδιά τους τοὺς ἄφηκαν στὸ ἔλεος τῆς τύχης τους.

—Τώρα τὶ θὰ γένουμε; ἔκανε ἡ γρηά.

—Αἴ! δὲ θὰ πᾶμε χαμένοι...τὴν παρηγοροῦσε ὁ γέρος. Ἀλλὰ τοὺς βρῆκαν σὲ λίγο καὶ ἀρρώστειες. Φαί δὲν εἶχαν, κι' ἡ γρηά ἔγινε ἀπαρηγόρητη. Τώρα; τὶ θὰ φᾶμε; ἔλεγε κλαίγοντας.

Μιὰ μέρα, μὲ τὰ πολλὰ, ὁ γέρος ἀποφάσισε νὰ βρῇ τὸ γιό του, τὸ σαλιγκάρι. Ἔμαθε ποῦ κάθονταν, σηκώνεται, μιὰ καὶ δυό, καὶ πάει σιοῦ σπιτιοῦ του τὴν πόρτα. Τὴ βρίσκει κλειδωμένη. Βροντάει γιὰ νὰ τοῦ ἀνοίξουν, τίποτα. Ξαναβροντάει, φωνάζει· τσιμουδιά ἀπὸ μέσα. Ὁ γιὸς ἔκανε τὸν κουφό. Ὁ πατέρας κατάλαβε τὶ γινόταν. Βαρυγκώμησε καὶ τὸν καταράστηκε:

—Μὲ παλιούρια (ἀγκάθια) νᾶναι κλειστὸ τὸ σπίτι σου πάντα, γιέ μου, εἶπε. Τὴν κατάρρα μου νᾶχεις. Προκοπὴ νὰ μὴ βλέπεις κι' ἓνα μεγάλο ζαλίκι νὰ σέρνεις μαζὶ σου γιὰ σπίτι. Κι' ὅσο ζεῖς, μ' αὐτὸ νὰ γυρίζεις, κι' ὅταν θέλεις γιὰ νὰ βόσκεις μόνο τὸ κεφάλι σου νὰ βγαίνει μπροστὰ ἀπὸ τὴν κλειστή σου πόρτα!

Ἡ κατάρρα τοῦ γονιοῦ ἔλιασε στὸ ἀχάριστο παιδί. Κυτάχτε το τώρα πῶς γυρίζει τὸ καταρασμένο τὸ σαλιγκάρι. Σέρνει πάντα ἀπάνω του τὸ σπίτι του καὶ περπατάει ἀργά, ἀργά, κι' αὐτὸ, μοναχὰ ὅταν πέφτει ψιλὴ βροχὴ, τὸ φθινόπωρο καὶ τὴν ἀνοιξί. Τότε ἀνοίγει ἡ πόρτα του, βγάνει ἔξω τὸ κεφαλάκι μὲ τὶς κεραῖες, μὲ τὰ «κερατάκια» του, μὲ τὶς ὁποῖες μυρρίζει καὶ ψάχνει γιὰ τὴν τροφὴν του. Τότε εἶναι πού καὶ τὰ ἡπειρωτόπουλα βάνουν τὸ «σιάλλαρο» στὴ μέση καὶ τοῦ τραγουδοῦν χορεύοντας:

Σιάλλαρε μάλλαρε,
βγάλ' τὰ κέρατά σου.
Πέθαν' ἡ μανούλά σου
καὶ σκούζουν τὰ παιδιά σου...

Κι' ἀπὸ δῶ, πάλι, φαίνεται ἡ ἀπονία τοῦ σιάλλαρου γιὰ τὴ μάνα του. Πέθανε ἡ μάνα του, κι' αὐτὸς οὔτε δάκρυ. Τὰ παιδιά μόνο σκούζουν γιὰ τὴ βάρβα τους.

Φεύγοντας ὁ γέρος ἀπὸ τὸ σαλιγκάρι, πῆγε ἴσια στῆς θυγατέρας του, τῆς χελώνας, τὸ σπιτικό, ποῦ ἦταν μεγάλο ἴσαμε παλάτι. Τὸ βρίσκει κι' αὐτὸ κλειδομανταλωμένο. Βροντάει, ξαναβροντάει, οὔτε μιὰ δὲν ἀκούεται ἀπὸ μέσα. Κι' ἡ θυγατέρα του τὸν κουφό ἔκανε. Βαρυγκώμησε πάλι ὁ δύστηνος ὁ γονιός:

—Ἀπὸ τὸ γιὸ ἤμπορησε νὰ τὰ περιμένει κανένας αὐτά, εἶπε, μὰ ἀπὸ τὴ θυγατέρα; Κακόπαιδο! Κακόπαιδο! Τὴν κατάρρα μου νὰ ἔχεις καὶ σύ, ἀπὸ τὰ εἰκοσί μου τὰ νύχια, καὶ τὸ παλάτι σου νὰ τὸ κουβαλᾷς στὴ ράχη σου. Ἡ κατάρρα ἔπιασε. Καί, νὰ τώρα κι' αὐτῆς ἡ προκοπὴ της! Σέρνει μαζὶ της καὶ γιὰ ὅλη της τὴ ζωὴ ἓνα τόσο μεγάλο καύκαλο. Μὲ πόση δυσκολία περπατάει καὶ μὲ πόσο κόπο βρίσκει τὸ πράσινο ψωμί της!

Χριστὸς καὶ χελῶνα. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἱστοριούλα γιὰ τὸ καύκαλο τῆς χελῶνας. Κι' αὐτὴ ἡπειρώτικη εἶναι:

Μιὰ μέρα ὁ Χριστὸς, γιὰ νὰ δοκιμάσει, μπῆκε μέσα σ' ἓνα σπίτι, τὸ ἴδιο ὅπως μπαίνει ἓνας διακονάρχης, γιὰ νὰ διακονήσει.

Βρίσκει τὴ νοικοκυρὰ τοῦ σπιτιοῦ, μιὰ γυναῖκα μεσόκοπη, καθισμένη σὲ χαμηλὸ ξυλένιο σκαμνί, νᾶχει μπροστά της τὴ σκάφη καὶ νὰ ζυμώνει. Ἐκοβε τὸ ζυμὰρι κομματοῦλλα—κομματοῦλλα, καὶ βάζοντας τὸ καθένα πάνω σὲ στρογγυλὴ τάβλα, στὸ πλαστήρι, τὸ ξάπλωνε μὲ τὴ βέργα μὲ τὴν ὁ κ λ α ἡ κ ι' ἔφτιανε φύλλα φτενὰ σὰν κόλλα χαρτιοῦ.

Ὁ Χριστὸς τὴ χαιρέτησε καὶ τῆς εἶπε:

—Τρεῖς μέρες νηστικὸς εἶμαι, κυρά, τρεῖς μέρες! Κάνε ἐλεημοσύνη, καλὴ μου γυναῖκα καὶ δὸς μου μιὰ χαψιὰ ψωμί. Νὰ σχωρεθοῦν τ' ἀπεθαμένα σου! Ἀπονη καὶ ἀλεημόνητη γυναῖκα αὐτὴ, οὔτε κι' ἔδωκε προσοχὴ σὲ ὅ,τι εἶπε ὁ Χριστός. Καὶ σὰν τὸν εἶδε νὰ ἐπιμένει θύμωσε κι' ὅλας:

—Ἀ! φεύγα ἀπὸ δῶ! εἶπε.

—Τὶ φταίω, ἔκαμ' ἐκεῖνος, καὶ μὲ διώχνεις ἔτσι; Σὰ θέλεις δόσε, σὰ θέλεις, μὴ δίνεις!

Δὲ χάνει τότε καιρὸ αὐτὴ, ἀρπάζει τὴ βέργα καὶ τοιμάστηκε νὰ τὸν βαρέσει.

—Ἡ σκάφη ποὺ ζυμώνεις, τὴν καταράστηκε, νὰ γυριστεῖ καὶ νὰ κολλήσει στὴν πλάτη σου. Καὶ τὸ στρογγυλὸ πλαστήρι, ὅπου ἀπλώνεις τὸ ζυμὰρι, νὰ κολλήσει καὶ νὰ γένει ἓνα μὲ τὴν κοιλιά σου.

Καὶ μὲ τὸ λόγο, ἡ γυναῖκα μεταμορφώθηκε ἀμέσως σὲ χελῶνα, ἔτσι ὅπως τὴ βλέπουμε καὶ σήμερα.

Αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ Χριστοῦλης μας γιὰ νὰ δώσει καὶ σ' ἐμᾶς τὸ παράδειγμα. Ἦρθε διακονάρχης σπῖτι σου καὶ ζητάει λεημοσύνη; Δόσε του! Μὴ τοῦ τὴν ἀρνηθεῖς! «Μὴν ἀψ' ἡς τὸ ψωμί στὸ φτωχὸ» λέει κι' ἓνα παλὸ ἡπειρώτικο ἠθικὸ παράγγελμα. Τάχα τί ξαίρεις ποῖος νᾶναι αὐτὸς ποὺ κάνει τὸ διακονάρη; Τὶ τὸ παράξενο νᾶναι κι' ὁ ἴδιος ὁ Χριστός(!).

Ὁ Γ. Βιζυηνὸς στὶς «Μεταμορφώσεις» του ἔχει κάμει γιὰ τὴν μεταμόρφωσιν τῆς χελῶνας τοῦτο τὸ ποίημα^(?):

—Πάνε στὴν ἄλλη κόρη μου, νερθεῖ νὰ μὲ κοιτάξει

καὶ δὲν ἡμπορῶ!

Πῆγε καὶ ἦλθε καὶ λαλεῖ:—Θὰ πλύνῃ καὶ θ' ἀλλάξῃ

δὲν ἔχει καιρό!

—Ἡ σκάφη πὰ στὴ ράχη της νὰ γείρῃ, εἰπ' ἐκείνη

ἄπλυτ' ἀλλαγῇ!

Κι' ἀπὸ τότε ἡ ἀπονη, χελῶνα ἔχει γίνει

σέρνεται στὴ γῇ!

1. Ὁμοιάζει μὲ τὸ μῦθο τῶν ἀρχαίων, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ὀβίδιος στὶς «Μεταμορφώσεις» του καὶ ὁ Λακτάντιος. Ὁ Δίας καὶ ὁ Ἑρμῆς, θέλοντας νὰ γνωρίουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κοντά, γύριζαν στὴν οἰκουμένη ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους σὰν κοινοὶ θνητοί. Κάποτε ἔφτασαν καὶ στὴ Φρυγία (Κεντρικὴ Μ. Ἀσία). Ἐκεῖ χτύπησαν τίς πόρτες πολλῶν σπιτιῶν, ἀλλὰ κανένας δὲν τοὺς φιλοξένησε. Μόνο ἡ Βαυκίδα μὲ τὸν ἄντρα της τὸ Φιλήμονα τοὺς ἔμπασαν στὴ φτωχικὴ τους καλύβα μέσα καὶ τοὺς περιποιήθηκαν. Κι' ὁ Δίας τιμώρησε τότε τοὺς ἀφιλόξενους Φρύγες. Καταπόντισε τὰ ἀπέραντα κτήματά τους κι' ἀντάμειψε τὸ φτωχὸ ἀνιτρόγυνο. Τὸ ταπεινὸ καλύβι τοὺς τόκαμε μεγαλόπρεπο ναὸ κι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους τοὺς ἔκαμε ἱερεῖς. Ὁ Δίας εἰσάκουσε καὶ τὴν τελευταία τους παράκληση καὶ τοὺς ἔδωκε καὶ τὴν εὐτυχία νὰ πεθάνουν τὴν ἴδια στιγμὴ κι' οἱ δύο τοὺς, ἀφοῦ ἦταν τόσο ἀγαπημένοι. Κι' ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό τους μεταμόρφωσε τὴ Βαυκίδα σὲ φλαμουριά καὶ τὸ Φιλήμονα σὲ ἡμεροδένδρο, σὲ δρῦ.

2. Γράψαμε ἀλλοῦ ὅτι ἡ μάνα, σὰν ἀρρώστησε, ἔστειλε μήνυμα πρῶτα στὸ γιό της, τὸν σκαντζόχοιρο, νὰ πάει νὰ τὴν περιποιηθεῖ καὶ εἶδαμε τί ἀπάντησι τῆς ἔδωκε. Γι' αὐτὸ κι' ἐκείνη τὸν καταράστηκε νὰ τοῦ φυτρώσουν στὸ κορμὶ τὰ ἀγκάθια τοῦ φράχτη του.

Κατὰ τὸν Αἴσωπο, πάλι, τὸ καβούκι τῆς τὸ φόρεσε ἀναγκαστικὰ ὁ Δίας, γιὰ τὸ δεῖπνο, πὺν ἔκανε γιὰ ὅλα τὰ ζῶα, μόνο ἡ χελώνα ἔλειψε.

Ὁ Θεὸς μὴ ξαίροντας τὴν αἰτία, τὴ ρωτοῦσε τὴν ἄλλη μέρα, γιὰ τὸ μόνο αὐτὴ δὲν πῆγε στὸ δεῖπνο.

—Γιὰτί, κυρά μου, ἐσὺ δὲ μᾶς καταδέχτηκες; τῆς εἶπε.

Κι' ἡ χελώνα, πὺν δὲν τῆς ἄρεσαν τὰ μεγαλεῖα, ἀπάντησε μὲ ταπεινοφροσύνη:

—Σπίτι μου, σπιτάκι μου, κουτσοκαλυβάκι μου!...

Θύμωσε ἀπὸ τὴν ἀπάντησι ὁ Δίας τότε καὶ τῆς φόρτωσε τὸ σπίτι ἀπάνω στὴ ράχη της.

Καὶ φαίνεται τόσο αἰνιγματικὸ ζῶο ἡ χελώνα μ' αὐτὸ τὸ καύκαλό της πὺν σὲ κάποιο αἰνίγμα Κονιτσιώτικο παρομοιάζεται μὲ δίπατο φοῦρνο:

Φοῦρνος ἀδίπατος κι' ἀδιπατένιος
κι' ἀρκουδοκέφαλος κοιμᾶται μέσα(1).

Ἔτσι αἰνιγματικὸ φαίνεται στὴν Κόνιτσα καὶ τὸ σαλιγκάρι μὲ τὸ καβούκι του:

Οὐς' οὐς' τετρακούσ,
τετρακούσ' ἀπὸ γομάρι,
ὀλοένα μὲ σαμάρι,
μέρα νύχτα περβαταί.

* *

Ὁ χελωνιάρης. Ἡ χελώνα μόλις ἀντιληφτεῖ κίνδυνο χώνεται ἴσια στὸ καβούκι της μέσα. Ἀπ' αὐτοῦ θὰ βῆκε κι' ἡ παροιμ. φρ. «χώθηκε στὸ καβούκι του». Ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὴ σώζει, ἂν τὴν ἰδεῖ ἀπὸ ψηλὰ μάτι ἀητοῦ. Χυμάει, τὴν ἀρπάζει στὰ δυνατά του νύχια, κι' ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὴ φάγει κρυμμένη, ὅπως εἶναι, μέσα στὸ καύκαλο, ἀνεβαίνει ψηλά, ζυγίζεται ἀπάνω ἀπὸ κανένα βράχο καὶ τὴν ἀφήνει νὰ πέσει. Βαρεῖα ὅπως εἶναι ἡ δύστυχη,—δύο καὶ τρεῖς ὅκ. ζυγίζει ἡ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς δικές μου—συντρίβεται τὸ καύκαλο καὶ βγαίνουν τὰ σωθικά της ἔξω. Ἔτσι κάνει καὶ ἡ τσίχλα στὸ σαλιγκάρι. Ἐνα εἶδος ἀητοῦ, ὁ σταυραητός, ἔχει ἀποκτήσει μεγάλη εἰδικότητα στὸ γιομάτισμα μὲ χελῶνες, γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἔχουν βγάλει «χελωνιάρη». Τόσο μάλιστα συνηθισμένοι εἶναι οἱ ἀητοὶ αὐτοὶ στὸ χελωνοφάγωμα μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὥστε ὁ καθένας τους ἔχει καὶ ὠρισμένη «πλακανήθρα» ἀπάνω στὴν ὁποία ρίχνει τὶς χελῶνές του καὶ τὶς μαγειρεύει...

Προλήψεις γιὰ τὴ χελώνσ. Οἱ Γιαννιώτες, παληότερα, φαίνεται πὺς ἦταν χελωνόφιλοι. Κι' εἶχαν χελῶνες στὰ σπίτια τους γιὰ γούρι, γιὰ τὸ «καλορίζικο» τοῦ νεοκτισμένου σπιτιοῦ, γιὰ νὰ στερωθῶσι γιὰ πολλὰ χρόνια, ὅπως πολλὰ χρόνια ζῇ κι' ἡ χελώνα. Γιὰτί οἱ χελῶνες ζοῦν παραπάνω ἀπὸ 100 καὶ 150 χρόνια, ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος. Κάπου διάβαζα ὅτι ἡ χελώνα, πὺν βρισκόταν στὸ νησί τῆς ἐξορίας τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος (1814) ζοῦσε ἀκόμα, ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια.

Πρῶτη φορὰ χελώνα εἶδα στὴ ζωὴ μου στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ τοῦ μακαρίτη γιαιτροῦ Ρέκα στὰ Γιάννινα. Ἦμουνα πολὺ μικρὸς τότε καὶ δὲν ἤμποροῦσα νὰ καταλάβω τὶ γύρευε κάτω ἀπὸ τὶς τριανταφυλλιές τοῦ διαπρεποῦς γιὰ τὴν ἐποχὴ του,

1. «Κονιτσιώτικα» Χαρ. Ρεμπέλη 1955.

χειρούργου μιὰ χελώνα. Ἀλλὰ φαίνεται πὼς τὴν εἶχε γιὰ γούρι. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ εἶδα μιὰ ἄλλη χελώνα στὸ Ὀρφανοτροφεῖο τοῦ Γεωργίου Σταύρου, πὺν βρίσκονταν λίγο πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ Ρέκα. Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ σὲ ἄλλα μέρη τὴ χελώνα τὴ θεωροῦν γουρλίδικη. Οἱ Γερμανοὶ μάλιστα, τὶς μικρὲς χελωνίτσες τόσο πολὺ τὶς ἀγαποῦν, πὺν τὶς ζεματοῦν ζωντανὲς καὶ τὸ καβούκι τους τὸ φοροῦν κάποτε καὶ στὴ γραβάτα τους!

Ἐλβετοὶ καὶ Γερμανοὶ περιηγηταὶ στὴν Ἀθήνα μοῦ ἔδωκαν ἀφορμὴ νὰ μάθω ὅτι ἡ χελώνα, πὺν γιὰ τὴ βραδυκίνησιὰ της συγκρίνεται πολλὲς φορὲς καὶ μὲ τὸ βραδυπορημένο ταχυδρομεῖο («χελωνοδρομεῖο») εἶναι κατάλληλη ὥς τόσο καὶ γιὰ χελωνοδρομίες, στὶς ὁποῖες μπαίνουν καὶ στοιχήματα.

Ἐδῶ καὶ 3—4 χρόνια, ἡ χελωνοπαραγωγὴ τοῦ κήπου μου ἦταν κάποια φορὰ ἐξαιρετικὰ ἀφθονή. Ἀπάνω ἀπὸ 30 χελωνάκια φύτρωσαν ἀπὸ διάφορες τρυπίτσες τοῦ κήπου κάποιο Σεπτέμβρη καὶ ξεχύθηκαν δεξιᾷ ἀριστερᾷ ψάχνοντας νὰ βροῦν κάτι νὰ φᾶνε. Τὰ χελωνάκια αὐτά, ἐπειδὴ ἦταν μικρούτσικα καὶ παράξενα ζούδια, μοῦ τὰ ζήτησε νὰ τὰ ἐκθέσει στὴ βιτρίνα τοῦ μαγαζιοῦ του στὴν ὁδὸ Πανεπιστημίου φίλος πτηνοπώλης γιὰ νὰ «χαζεύει» ὁ κόσμος. Ἐγιναν ὅμως ἀνάρπαστα ὅλα ἀπὸ τοὺς ξένους κυρίως, πὺν τὰ ἀγόραζαν γιὰ χελωνοδρομίες.

Τὶς χελωνοδρομίες, ὅπως μοῦ ἐξηγήσαν, τὶς κάνουν ἔτσι: Σβήνουν τὸ φῶς τοῦ δωματίου καὶ τοποθετοῦν ἀπάνω σὲ τραπέζι δυὸ χελωνάκια. Τὸ ἓνα στὴ μιὰ καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἀντίθετη ἄκρη. Ὑστερα ἀνάβουν ἓνα σπερματέτο καὶ τὸ τοποθετοῦν στὸ κέντρο τοῦ τραπεζιοῦ. Τὰ ζῶα, μόλις ἰδοῦν τὸ φῶς, τραβοῦν κατ' εὐθείαν ἀπάνω του μὲ ὅση ἡμποροῦν περισσότερη γρηγοράδα, ἀγνωστο γιὰτί. Ὅποιο φτάσει πρῶτο κερδίζει, φυσικά, καὶ τὸ στοιχήμα.

Στὴν Ἠπειρὸ ὑπάρχουν κι' ἄλλες προλήψεις γιὰ τὴ χελώνα. «Εἶναι ἁμαρτία νὰ ἀφήνουμε τὴ χελώνα ἀνάσκελα, γιὰτί μουντζώνει τὸν Θεὸ καὶ πρέπει νὰ τὴ γυρίζουμε». (Μηλιγγοὶ καὶ Κοσμηρὰ Δωδώνης, Καντζᾶς Φιλιππιάδας, Πέτα Ἀρτας, Γιάννινα κι' ἄλλοι). Τὸ ἴδιο λένε καὶ γιὰ τὸ βάτραχο, καθὼς καὶ γιὰ τὴν πυροστιά, ὅταν εἶναι ἀνάσκελα. Αὐτὸς εἶναι κι' ὁ λόγος πὺν πετᾶνε στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ, ὅταν πέφτει καταστροφικὸ χαλάζι, μιὰ πυροστιά ἀνάσκελα γιὰ νὰ ἀντιδράσει στὸ ἔργο τοῦ «Δαίμονα» ἐκείνου πὺν θύμωσε καὶ ρίχνει τὸ χαλάζι καὶ νὰ σταματήσει τὸ κακό.

Τὰ Ἠπειρωτόπουλα δὲν τὴν πιάνουν τὴ χελώνα. Τὴ φοβοῦνται μολονότι, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἀπραγο ζῶο. Φοβοῦνται, γιὰτί ὑπάρχει ἡ πρόληψι ὅτι οὖρεϊ τὰ χέρια καὶ πρήζονται. «Ἄμα σὶ κατ' ῥήσ' ἡ χελώνα πρήξις», ἀκοῦς νὰ λένε παντιοῦ στὴν περιοχὴ τῶν Γιωννίνων. Τὸ ἴδιο λένε καὶ γιὰ τοῦ σκύλου τὸ οὔρο. Εὐπόδητα παιδιὰ βγάνουν κάποτε μιὰ μεγάλη φουσκάλα στὴν πατούσα τους, κι' αὐτὸ γίνεται, γιὰτί «πάτ'σαν σκυλουκάτ'ρου».

Ἀλλὰ καὶ τὴ χοιράδωσι παληότερα τὴ συσχετίζαν μὲ τὴ χελώνα. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ χοιραδικὰ εἶναι γνωστὰ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἠπείρου ὥς «χελωνίτσια» (χελωνιτολάρης, ὁ χοιραδικός). Ἴσως, γιὰτί οἱ πρησμένοι ἀδένες τοῦ λαιμοῦ ἔχουν τὸ σχῆμα, πὺν ἔχει τὸ καύκαλο τοῦ μικροῦ χελωνιοῦ.

Στὴ Λεφτοκαρυὰ (π. Λιασκοβέτσι) τοῦ Ζαγοριοῦ πάλι, χελώνα λένε τὸ βάτραχο τῆς ξηρᾶς, αὐτὸν ποὺ βρίσκεται συχνὰ κάτω ἀπὸ μεγάλες πλάκες, τὸν «φρύνο» δηλαδή, ποὺ στὰ Γιάννινα τὸν λένε «ζιάμπα», ἐνῶ τὴ χελώνα στὴ Λεφτοκαρυὰ καὶ ἄλλα Ζαγοροχώρια τὴ λένε «μπράσκα».

Σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἡπείρου τέλος, ὅπως στ' Ἀγιολίθιο τῆς Πρέβεζας, ὅπου θεραπεύουν τὶς νευρικὲς ἀρρώστειες, τὰ «ἀγερικά», μὲ τὸ πέρασμα τῶν ἄρρωστων μέσα ἀπὸ σπηλαιώδεις τρύπες, μὲ τὸ «τρυποπέρασμα» δηλαδή, ἐκεῖ χρησιμοποιοῦν πάντα καὶ μιὰ χελώνα, γιὰ τὶς ἀντιμαγικὲς τῆς ιδιότητες.

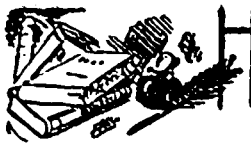
Κλείνοντας τώρα τὸ... χορὸ π' ἀνοίξαμε γιὰ τὴ χελώνα μὲ τὰ ὅσα γράφουμε παραπάνω παραθέτουμε σὰν «ξετραγούδισμα» τὸ παρακάτω σατυρικὸ τραγούδι, δημιούργημα τῆς γόνιμης φαντασίας καὶ τῆς φιλοπαίγμονης διαθέσεως τῶν κατοίκων μιᾶς ἀκραιφνῶς ἐλληνικῆς ἀλλ' ἀλύτρωτης ἀκόμα ἐπαρχίας, τῆς Δρόπολης. (Β. Ἡπείρου):

«Στῆς Δερόπολης τὸν κάμπο
Κάνουν τὰ καβούρια γάμο,
Κι' οἱ χελῶνες πανηγύρι.
Κι' ὁ σκαντζόχοιρος ὁ Ρήγας
Τῆς χελώνας κάνει μάτι.
Κι' ἡ χελώνα ἡ μαργιόλω
Φεύγει πᾶνει στὸν Κατῆ
Πές μου ἀφέντη καὶ Κατῆ
Τί μοῦ ζήλεψ' ὁ λεβέντης;
Τὰ ποδάκια τὰ σκασμένα,
Τὸ λαιμὸ τὸ ζωωμένο; (1)

(Συνεχίζεται)

1. Ἀπὸ ἀνέκδοτη συλλογὴ τοῦ ἐκ Δρόβιανης (Β. Ἡπείρου) συνταξ. ἐκπαιδευτικοῦ κ. Ι. Λιάσκα.

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΟΙ ΝΕΟΙ, Ο ΛΟΧΟΣ Ο ΙΕΡΟΣ

«Στόλιζε εκείνο πού σέ στολίζει»
Κάρμεν Σύλβα

Οί νέοι, ὁ Λόχος ὁ ἱερός
σιμὰ καὶ πέρα ὡς πέρα !
Σωπᾶστε τὴ φλογέρα !
Εἶναι γιὰ σάλπιγγα ὁ καιρός ...

Μὲ τῆς γενιᾶς σας τὴν ὀργή
δεῖχτε μακρὰ καὶ γύρα,
πὼς γιὰ μιὰν ἄλλη μοίρα
εἶναι πλασμένη τούτη ἡ γῆ !

Καὶ σὺ τῶν εἴκοσι χρονῶ
τὸ ἀρματωμένο ἀγόρι,
σεμνὸ καθὼς μιὰ κόρη
μὲ μάτια σὰν τὸν οὐρανό,

πού μὲ χρυσά, ξανθὰ μαλλιά
σὲ στολίσεν ἡ φύσις,
—κ' ἐσὺ θὰ τὸ στολίσῃς
μὲ τὴν ἀθάνατη ἀντηλιά !

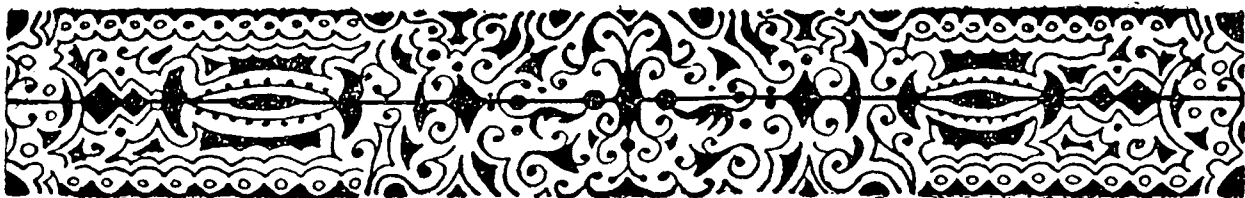
ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

Στράτευμα ἑλληνικό, πού σὲ ἀψηλοὺς ἀγέρες
τίς κάπνες σου ἀνεμίζεις καὶ τὸ λάβαρό σου,
πού λευτεριά ἀνασαίνεις καὶ βροντᾶς φοβέρες
ἄστραψε σιτὴ Σοφία μπροστὰ — καὶ φανερώσου !

Ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, ζωῆς καὶ θανάτου—
τό μάρμαρο πού πάει τὴ δόξα σου νὰ εἰπῇ.
ἀνάξιος εἶναι ὁ Λόγος : σὰν ἐρθεῖ ἡ σειρὰ του,
ἀστεφάνωτο μέτωπο θᾶχῃ, ὅλο ντροπή ...

Τέλλος Ἄγρας

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΥΚΑ

ΜΑΤΩΜΕΝΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940-41

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΝΕΚΡΟΣ

Πόλεμος

Παράξενα ἀντήχησε στ' αὐτιά μας αὐτὴ ἡ λέξη. Βρισκόταν βέβαια στὰ στόματα ὅλων μας ἀπὸ πολὺν καιρὸ, ἀλλὰ τώρα ἔπαιρνε κάποια ἄλλη, βαθύτερη σημασία. Σήμερα ὁ πόλεμος ἦταν πραγματικότητα. Μπροστά μας, μόλις δυὸ χιλιόμετρα ἀπὸ μᾶς, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα προκαλύψεως εἶχαν ἐμπλακεῖ στὸν ἀγῶνα μὲ τὶς ἐπιτιθέμενες ἰταλικὲς δυνάμεις. Ἦσαμε μᾶς, πὺν ἀποτελούσαμε τὴ δευτέρα γραμμὴ ἀμύνης, ἔφτανε ὁ βαθὺς ἥχος ἀπὸ τὸ μούγκρισμα τῶν κανονιῶν καὶ τὸ ἀδηφάγο τερέτισμα τῶν πολυβόλων...

Εἶχαν περάσει δυόμιση μῆνες πὺν βρισκόμαστε στὸ χωριὸ Ἀετόπετρα τῆς Ἡπείρου. Τὸ Σύνταγμά μας, μόλις ἔγινε ἡ πρώτη μερικὴ ἐπιστράτευσις καὶ συνεκροτήθη μὲ πολεμικὴ σύνθεση, διετάχθη νὰ μετακινηθῇ ἀπὸ τὴν Ἀρτα, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα του, καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ἀμυντικῶς σὲ διάφορα ἐπικαίρια σημεῖα τῆς Ἡπείρου. Ὁ λόχος μας κατέλαβε τὰ ὑψώματα τοῦ χωριοῦ Ἀετόπετρα. Ζούσαμε στὶς σκηνές μας. Ἡ λέξη «πόλεμος» κυκλοφοροῦσε μεταξύ μας ὅλο καὶ περισσότερο. Εἴμαστε ὅλοι ἄνδρες δυνατοί, στὶς φλέβες μας κύλαγε φλογερὸ, νεανικὸ αἷμα. Πιστεύαμε στὰ ἑλληνικὰ δίκαια καὶ εἶχαμε ὑποσχεθῇ στὸν ἑαυτὸ μας, ἂν γινόταν πόλεμος, νὰ δώσουμε τὸ πᾶν γιὰ τὴν Πατρίδα. Ἀπὸ πόλεμο ὅμως δὲν εἶχαμε χαμπάρι. Κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν εἶχε δεχθῇ τὸ βάπτισμά του. Ὅλη μας ἡ πεῖρα ἦταν.. οἱ ἀσκήσεις μάχης πὺν εἶχαμε κάνει μὲ ἄσφαιρα πυρὰ τὸν καιρὸ πὺν εἴμασταν

κληρωτοί. Ἐπειτα δὲν πολυπαίρναμε στὰ σοβαρὰ τὶς διαδόσεις. Δὲ βαρύνεσαι—λέγαμε—ἡ Ἑλλάδα κανέναν δὲν πείραξε, τίποτε δὲν ζητάει ἀπὸ κανέναν. Γιατί, λοιπόν, νὰ τῆς ἐπιτεθοῦν;

Ἔτσι κύλαγε ἡ ζωὴ μας, σχεδὸν ἡρεμα ἴσαμε τὶς πρῶτες πρωινὲς ὥρες τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940.

Ἡμουνά τῆς ἐφόδου ἐκεῖνο τὸ πρωί. Ἀπὸ τὶς τρεῖς ἕως τὶς ἔξη. Ἦταν μιὰ ὑπεροχὴ φθινοπωρινὴ νύχτα. Κουκουλωμένος μὲ τὴν μανδύα μου γιατί ἡ ψυχρά ἦταν δυνατή, εἶχα κάνει κιάλας τὴν τέταρτη βόλτα μου στὶς σκοπιές. Ἀπόλυτη ἡσυχία βασιλευε στὸν καταυλισμό. Κάπου—κάπου κάποιο κρόξιμο νυχτοπουλιοῦ ἢ τὸ γαύισμα κανενὸς σκύλου ἀπ' τὸ κοντινὸ χωριὸ ἔσκιζε τὴ βιβλικὴ γαλήνη τῆς ἀστροφώτιστης νύχτας. Θὰ πλησίαζαν πεντέμιση ὅταν ξαφνικὰ βαρεῖα μούγκρητὰ συνοδένόμενα ἀπὸ τεράστιες λάμπεις ἀκούστηκαν ἀπ' τὸ μέρος τῆς προκαλύψεως. Ἦταν φανερὸ πὺς χτύπαγε πυροβολικὸ. Ποῦ χτύπαγε ὅμως; Σὲ λίγο ὅλος ὁ τομέας τῆς προκαλύψεως ὁ ὁρατὸς ἀπὸ μᾶς φλεγόταν κυριολεκτικά. Τὸ μούγκρισμα τῶν κανονιῶν ἀκολούθησαν σὲ λίγο τὸ ὑπόκωφο οὐρλιαχτὸ ἀπ' τὸ σκάσιμο τῶν ὅλων, τὸ γάζωμα τῶν ὀλοπολυβόλων, τὸ τιτίβισμα τῶν τουφεκιῶν, οἱ κοφτεὲς καὶ ξερὲς ἐκρήξεις ἀπὸ τὶς χειροβομβίδες.

Ὅλοι οἱ ἄνδρες τοῦ λόχου βρισκόταν στὸ πόδι. Ὁ λοχαγὸς μας ἡρεμος, στωϊκός, ὅπως πάντα, εἶπε :

—Φαίνεται πὺς ἄρχισε τὸ πανηγύρι, παιδιά.

Ὁ Πόλεμος... Ὁ Σαρκοφάγος... Ὁ αἱμοπότης.

“Όσα φοβερὰ καὶ μεγάλα εἶχαμε ἀκούσει κι’ εἶχαμε διαβάσει γι’ αὐτὸν πέρασαν ἐκεῖνες τὶς τρομερὲς στιγμὲς ἀπ’ τὸ μυαλὸ μας καὶ μαγνητισμένα τὰ φτωχὰ μας τὰ μάτια ἔμεναν καρφωμένα στὸ φαντασμαγορικὸ, τὸ ἀπόκοσμο θέαμα...

Ἀλλεπάλληλα φεῖδια χρυσοκόκινα, γαλάζια, πράσινα ὕψωναν τὰ φλογισμένα τοὺς σώματα πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ φωτίζαν πέρα, μακρὰ τὸ τοπίο. Οἱ φωτοβολίδες. Καὶ τὰ τροχιοδεικτικὰ βλήματα διέγραφαν μέσα στὸ σκοτάδι φαντασμαγορικές, πύρινες ἀποσιωπήσεις.

Θαρρεῖς καὶ κεῖ ἀντίκρου μας εἶχαν ἀνάψει καὶ καίγαν χιλιάδες πυροτεχνήματα γιὰ νὰ φωτίσουν μιὰ μορφὴ παραμυθένια...

Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ζήτησαν τὸ λοχαγὸ στὸ τηλέφωνο. «Ἐπείγον» ἀπὸ τὸ Σύνταγμα.

Μετὰ τὸ τηλεφώνημα βαθειὰ συγκινημένος ὁ λοχαγὸς μας μᾶς κάλεσε στὴ σκηνή του καὶ μᾶς διάβασε τὴ διαταγὴ τοῦ Συντάγματος πὺν μόλις εἶχε πάρει. Δεκατέσσερα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε κι’ ὁμως εἶναι σὰ νὰ τὴν ἀκουσα πρὶν ἀπὸ ἓνα λεπτὸ:

«Ἰταλικαὶ δυνάμεις ἐνήργησαν ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν κατὰ ἡμετέρων ἐφ’ ὅλης τῆς προκαλύψεως. Πόλεμος ἐκηρύχθη. Θεεῖτε συναγερμὸν καταλαμβάνοντες καθορισθείσας θέσεις. Ἐμπρὸς διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ὑπερόχους πυραδώσεις μας. Τὸ 40 Σύνταγμα Εὐζώνων ἐμπιστεύεται εἰς τοὺς λόχους τοῦ τὴν τιμὴν του. Ἐμπρὸς ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐσιῶν. Ζήτω ἡ Πατρίς. Σύνταγματάρχης διοικητής».

Μετὰ πέντε λεπτὰ καθένας βρισκόταν στὴ θέση του. Συσπειρωμένοι μὲ τὴν ψυχὴ γεμάτοι συγκίνηση καὶ τὰ μάτια στυλωμένα πρὸς τὰ ἔμπρὸς πὺν γινόταν τὸ μεγάλο πανηγύρι βλέπαμε καὶ ἀκούγαμε τὸν πόλεμο.

Σὲ λίγο, μὲ μουσικὴ τὶς σαρκοφόρες ἐκπυρσοκροτήσεις του, θὰ μπαίναμε καὶ μεῖς στὸν πυρρίχιο χορὸ του.

Τρία ἡμερονύκτια μείναμε καρφωμένοι στὶς θέσεις μας. Μπροστὰ μας ὁ πόλεμος συνεχιζόταν ἀσώπαστος. Ἀκόμα ὁμως δὲν εἶχε φτάσει ἴσαμε μᾶς ἡ καφετρή του ἀνάσα. Σμήνη ἀπὸ ἐχθρικά ἀεροπλάνα πέρασαν κάθε λίγο ἀπὸ πάνω μας καὶ μεῖς, ξα-

πλώναμε κατάχαμα ἀκίνητοι γιὰ νὰ μὴ δώσουμε στόχο. Τὰ νέα ἀπὸ τὰ μαχόμενα τμήματα τῆς προκαλύψεως ἦταν συγκεχυμένα. Οἱ τηλεφωνηταὶ Συντάγματος καὶ τῶν ἄλλων λόχων μὲ τοὺς ὁποίους ἐπικοινωνούσαμε, μᾶς ἔλεγαν πράγματα φανταστικά. Ἐπίσημο τίποτα. Μιὰ μεγάλη ἀνυπομονησία μᾶς κατεῖχε νὰ μποῦμε καὶ μεῖς ἐπιτέλους στὸν πόλεμο. Σ’ αὐτὸν τὸν πόλεμο πὺν τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες τώρα τὸν ἀκούγαμε καὶ τὸν βλέπαμε μιὰ σπιθαμὴ μπροστὰ μας χωρὶς νὰ βυθιστοῦμε στὴ ματωμένη μεγαλοπρέπειά του. Οἱ συνάδελφοί μας ἐκεῖ μπροστὰ, τυχερώτεροι ἀπὸ μᾶς, τρία μερόνυχτα πολέμαγαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀνυπομονούσαμε καὶ μπορῶ νὰ πῶ πὺς ζηλεύαμε μαζί. Ὁ λοχαγὸς μας ἔμοιαζε μὲ λιοντάρι κλεισμένο σὲ κλουβί. Μὲ τὸ ἀκουστικὸ τοῦ τηλεφώνου στὸ χέρι τὸ αὐτὸ κολλημένο ἀπάνω του ὥρες περίμενε ν’ ἀκούσῃ τὴν ποθητὴ διαταγὴ. «Ἐμπρὸς».

Τὴν τετάρτη μέρα τὸ πρωτὶ ἔφτασε ξαφνικὰ μιὰ διαταγὴ. Ἀλλὰ δὲν διέτασσε τὸ ποθητὸ «Ἐμπρὸς». Διέτασσε νὰ συμπτυχθοῦμε σὲ κάποιο χωριὸ «ἐντεῦθεν τοῦ Καλαμά». Χωρὶς νᾶχουμε ἐπιτελικὲς γνώσεις καταλάβαμε ὅλοι πὺς αὐτὸ ἦταν κακὸ σημάδι, κι’ ἐνῶ μεῖς μαζεύαμε τὰ πράγματά μας γιὰ τὴ σύμπτυξη, ὁ λοχαγὸς μας, τραβηγμένος παρὰμερα ἔκλαιγε σὰν μικρὸ παιδί.

Δέκα ὁλόκληρες μέρες πέρασαν ἀπ’ τὴν ἡμέρα πὺν κηρύχθηκε ὁ πόλεμος καὶ μεῖς, στὸν καταυλισμὸ μας μάταια περιμέναμε ν’ ἀντιμετωπίσουμε τὸν ἐχθρό. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχαμε μάθει πια τὰ πρῶτα θετικὰ νέα τοῦ μετώπου. Τὰ μικρὰ τμήματα τῆς προκαλύψεώς μας ἀφοῦ ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια ἀπέκρουσαν τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις μεγάλων ἰταλικῶν δυνάμεων, τὴν τετάρτη ἡμέρα ἀναγκάστηκαν νὰ συμπτυχθοῦν. Ἦδη τὰ ἰταλικά στρατεύματα εἶχαν περάσει τὴ μεθόριο καὶ εἶχαν φτάσει στὸν Καλαμά. Στὸ Καλάκι, ὅπου εἶχαν φτάσει τὰ ἐχθρικά τάνκς, οἱ συνάδελφοί μας ἀγωνιζόταν τὸν ὑπὲρ ὅλων ἀγῶνα. Στὴν Πίνδο γινόταν μεγάλος ἐλιγμὸς τῶν δυνάμεών μας γιὰ νὰ ἀποκοποῦν τὰ ἐχθρικά τμήματα πὺν εἶχαν σκαρφαλῶσει σ’ αὐτήν. Οἱ κυριώτερες πόλεις μας βομβαρδιζόταν ἀνηλεῶς καὶ στὸν

Κορινθιακὸ κόλπο εἶχε βυθισθῇ ἓνα βαπόρι πὺ μετέφερε τραυματίες....

Αὐτὰ ἦταν τὰ νέα πὺ μάθαμε. Μιὰ ἀνείπωτη πίκρα κατέλαβε τοὺς τσολιάδες τοῦ λόχου μας. Ὁ λοχαγὸς μας δὲ μιλιώ-
ταν καθόλου. Καὶ μεῖς τρίζαμε μὲ λύσσα τὰ δόντια μας καὶ ὑψώναμε σφιγμένη τὴν καρ-
διά μας πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ἐχθροῦ. Τοῦ ἐχθροῦ πὺ εἶχε πατήσει τὰ ἅγια μας
χώματα καὶ πὺ ἐμεῖς ἀκόμα δὲν εἶχαμε
συναντήσῃ.

Ἔτσι φτάσαμε στὴ μεγάλη, στὴν ἱστο-
ρική μέρα.

Δεκατρεῖς Νοεμβρίου 1940.

Τὸ ἀπόγευμα κατὰ τὶς τέσσαρες, ἔφτα-
σε ὁ διοικητὴς τοῦ συντάγματος. Ἐν τῷ
μεταξὺ εἶχαν συγκεντρωθῇ καὶ οἱ ἄλλοι λό-
χοι τοῦ τάγματος. Διέταξε «συγ-
κέντρωσιν» τῶν λόχων καὶ μὲ λίγα λόγια,
ἀφοῦ πρῶτα μᾶς θύμισε τὴν ἱστορία τοῦ
συντάγματος, μᾶς ἀνακοίνωσε τὴ μεγάλη
εἴδηση. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε τσακιστῇ στὸ Καλ-
πάκι. Στὴν Πίνδο ἔπαθε πανωλεθρία. Ἀπὸ
τὸ πρῶτ' ὅλα τὰ φίλια τμήματα πὺ βρισκό-
ταν δεξιὰ μας εἶχαν μεταπηδήσει ἀπὸ τὴν
ἄμυνα στὴν ἐπίθεση. Τὴν ἴδια νύχτα θὰ
ἄρχιζε γενικὴ ἀντεπίθεσις ὅλων τῶν ἑλλη-
νικῶν δυνάμεων.

Θύελλα ζητωκραυγῶν ὑποδέχτηκε τὰ
τελευταῖα λόγια τοῦ διοικητοῦ μας. Ὁ ἐν-
θουσιασμὸς τῶν τσολιάδων ἦταν ἀφάντα-
στος...

Τὴν ἴδια νύχτα, τὰ μεσάνυχτα ἀκριβῶς,
περάσαμε τὸ ποτάμι. Κάναμε μιὰ ὁλονύ-
κτια σύντονη πορεία καὶ στὶς 8 τὸ πρῶτ'
χωρὶς νὰ συναντήσουμε πουθενὰ τὸν ἐχθρὸ
φτάσαμε στὸ χωριὸ πὺ βρισκόμαστε πρὶν
διαταχτῇ ἡ σύμπτυξη. Στὴν Ἀετόπετρα. Τὸ
περάσαμε καὶ φτάσαμε στὸ Ξυλόκαστρο,
ἄλλο χωριὸ πὺ μόλις δυὸ ὥρες πρὶν τὸ
εἶχαν ἐκκενώσει οἱ Ἴταλοί. Ἡ διαταγὴ τοῦ
συντάγματος ἦταν νὰ περάσουμε ἐκεῖ τὴ
νύχτα μας. Καθὼς προχωρούσαμε ἀκροβο-
λισμένοι γιὰ νὰ καταλάβουμε τὰ πάνω ἀπ'
τὸ χωριὸ ὑψώματα, συναντήσαμε τὸν π ρ ὠ-
τ ο ν ε κ ρ ὀ. Ἦταν ἰππέας τῆς 2ας Ὑλης
Ἀναγνωρίσεως πὺ εἶχε προηγηθῇ ἀπὸ
μᾶς γιὰ ἀνίχνευση.

Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω τὸ ἀχνὸ χαμόγελο
πὺ φώτιζε τὸ ἥρεμο πρόσωπό του. Νᾶταν

ἀπὸ περηφάνεια γιὰ τὴν ζωὴ του
γιὰ τὴν Ἑλλάδα; Νᾶταν ἱκανοποίηση γιὰ τὴν
εἶδε τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος νὰ φεύγουν
κυνηγημένοι; Ποιὸ νᾶταν ἄραγε τὸ στερνὸ
ὄραμα τοῦ ἡρωϊκοῦ παλληκαριοῦ πὺ καὶ
Νεκρὸ ἀκόμα χαμογελοῦσε;

Καμμιά πληγὴ δὲ φαινόταν ἀπάνω του.
Αἷμα πουθενά. Ὅταν ὅμως ἀνοιξαν οἱ
τραυματιοφορεῖς τὸ ἀμπέχονό του εἶδαμε
ὅλοι μας μιὰ μικρὴ, ἀνεπαίσθητη τρουπούλα
στὸ μέρος τῆς καρδιάς. Ἐνα μικρὸ κόκκινο
αὐλακάκι εἶχε σχηματισθῇ χωρὶς ὅμως νὰ
ποτίσῃ τὰ ροῦχα τοῦ Νεκροῦ. Ἦταν ὁ πρῶ-
τος νεκρὸς πὺ βλέπαμε. Κάτι ζωντάνεψε,
κάτι καινούργιο σπαρτάρησε μέσα μας. Ὁ
πόνος γιὰ τὸ Νεκρὸ συνάδελφο. Γιὰ τὸ
συνάδελφο, πὺ ἔπεσε γιὰ τὸ ἴδιο ἰδανικὸ
πὺ καὶ μεῖς, ἴσως αὔριο θὰ πέφαμε.

Τὸν μεταφέραμε πάνω σ' ἓνα φορεῖο
εὐλαβικά στὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Ὁ
παπᾶς διάβασε τὰ νεκρώσιμα λόγια. Τοῦ
δώσαμε τὸ τελευταῖο φιλί. Τὰ μάτια μας
ἦταν βουρκωμένα κι' οἱ ψυχές μας γεμάτες
συγκίνηση. Τὸν τοποθετήσαμε στοργικά
στὸν τάφο πὺ εἶχαν ἀνοίξει οἱ σκαπανεῖς,
τὸν καλύψαμε μὲ χῶμα. Μὲ χῶμα ἑλληνικὸ
ποτισμένο ἀπὸ τὸ αἷμα Του. Καὶ κεῖ, ἀπά-
νω ἀπὸ τὸ νιόσκαφτο μνήμα, μαζὶ μὲ τὶς
ἀποχαιρετιστήριες τουφεκιές δώσαμε τὸ με-
γάλο μας ὄρκο: Νὰ πέσουμε κι' ἐμεῖς ἄλλα
νὰ μὴν ἀφήσουμε τὸν ἐχθρὸ νὰ γυρίσῃ
πίσω. Κι' ὅσο ἐξαρτῶνταν ἀπὸ μᾶς τὸ κα-
τωρθώσαμε.

Ἐπειτα....κι' ἄλλοι νεκροὶ ἔκοψαν τὸ
δρόμο μας. Κι' ἄλλοι ἔπεσαν δίπλα μας,
ἀπ' τὸ δικό μας λόχο. Ὅμως δὲν ξεχάσαμε
ποτὲ Ἐκεῖνον, τὸ Πρῶτο Νεκρὸ πὺ μᾶς
ἔδωσε τὸ πρῶτο μεγάλο δίδαγμα: Εἶναι
Ὡραῖο καὶ μεγάλο νὰ πεθάνει κανεὶς
γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

«Ο ΑΘΑΝΑΤΟΣ»

Στὶς 7.10 ἀκριβῶς ἄρχισε ἡ ἐπίθεσή μας.

Σὰν σίφουνας ξεχύθηκαν οἱ τσολιάδες
πρὸς τὶς ἐχθρικές, βαρεῖα ὀχυρωμένες θέ-
σεις. Ἐνα μυριόστομο «Ἀέ ρ α», σκέπασε
τὴ βουὴ τῶν κανονιῶν, τὸ τερέτισμα τῶν
αὐτομάτων, τὸ ὑπόκωφο μούγκρισμα ἀπ'
τὸ σκάσιμο τῶν ὀλμων πάνω στὸ χιόνι. Ἦ

θρυλική ελληνική ξιφολόγχη, ἄφηνε ἀστραπὲς καθὼς βρισκόταν στερεὰ καρφωμένη στὶςμποῦκες τῶν τουφεκιῶν. Ἐμοιαζε μὲ γλῶσσα κανιβάλλου διψασμένη γιὰ ἀνθρώπινο αἷμα.

Ἡ διαταγὴ τοῦ συντάγματος ἦταν κατηγορηματική. «Κατάληψις, πάση θυσίᾳ τῶν πέντε ἀλληλοδιαδοχικῶν ὑψωμάτων ποὺ κατεῖχε σταθερὰ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐκλείναν τὸ δρόμο τοῦ συντάγματος πρὸς τὸ χωριὸ Βράνιστα καὶ κεῖθε πρὸς τὴν Αὐλῶνα.

Ὁ λόχος μας ἀποτελοῦσε τὸ πρῶτο κλιμάκιο ἐπιθέσεως τοῦ τάγματος.

Σὲ μᾶς εἶχε πέσει ὁ τιμητικὸς κλῆρος νὰ στήσουμε πρῶτοι τὴ δοξασμένη σημοῖα τοῦ συντάγματος στὰ ἐχθρικά ὄχυρὰ τῆς Βράνιτσας.

Πλήμμυρα ἀσυγκράτητη εἶχανε ξεχυθῇ οἱ τσολιάδες. Μπροστὰ ὅμως ἀπὸ μᾶς, μπροστὰ κι' ἀπ' τοὺς ἀκροβολιστὰς τοῦ λόχου, ἐναντίον κάθε λογικῆς καὶ κατὰ παράβασιν τῶν κανονισμῶν, ὁ λοχαγὸς μας. Χωρὶς κράνος, μὲ τὸ πιστόλι του στὸ δεξιὸ χεῖρ καὶ τὸ ἀριστερό του ὑψωμένο νὰ δείχνη διαρκῶς τὶς ἐχθρικές θέσεις. Ἐτσι τῶχαμε συνηθίσει, ἔτσι τῶχαμε θαυμάσει σ' ὅλες μας τὶς μάχες ἐκεῖνο τὸ 25χρονο παλληκάρι τὸ ροδαλοπρόσωπο, τὸ ψηλόκορμο καὶ στιβαρό. Πάντοτε μπροστά. Ἦταν τόσο γενναῖος, τόσο ὀρμητικὸς ὥστε σίγουρα τὰ βόλια παραμέριζαν ἀπὸ τὸ θυελλώδη δρόμο του.

Τὸν εἶχαμε πῆ: «Ὁ Ἀθάνατος».

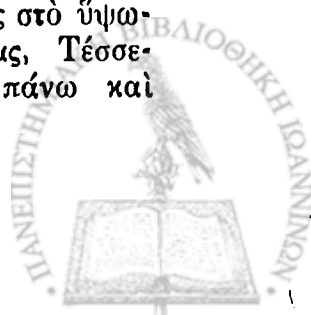
Ἀπὸ τὴν ἐπιστράτευση εἴμαστε μαζί, κάπου ἕξ μῆνες. Ὅταν πρωτόρθε νὰ παραλάβῃ τὸ λόχο μᾶς φάνηκε ντροπαλὸς καὶ συσταζόμενος. Πολλοὶ ἀπὸ μᾶς εἶχαν χαμογελάσει. Ἀπορούσαμε πῶς ἦταν δυνατόν αὐτὸ τὸ ροδομάγουλο βλαστάρι τῆς σχολῆς τῶν Εὐελπίδων νὰ διοικήσῃ τοὺς τραχεῖς καὶ κακοτράχαλους Ἡπειρώτες τσολιάδες. Ἀλλὰ ἔπειτα!! Ἦταν τόση ἡ προσωπικὴ του γοητεία, τόση ἡ αὐστηρὴ καὶ δίκαια καλωσύνη του ὥστε ἐπεβλήθηκε σ' ὅλους μας. Ὅταν μάλιστα κηρύχθηκε ὁ πόλεμος καὶ τὸν εἶδαμε στὴν πρώτη μάχη σταυροκοπηθήκαμε κυριολεκτικά. Δὲν ἦταν ἄνθρωπος ὁ ὑπολοχαγὸς αὐτός. Ἦταν ἡμίθεος. Ἀπὸ τότε τὸν κλείσαμε βαθειὰ στὴν

ψυχὴ μας καὶ κάθε νεῦμα του ἦταν διαταγὴ γιὰ μᾶς.

Μαζί του πήρσαμε τὸ βάπτισμα τοῦ πυρός. Δοκιμάσαμε τὴν φρικτὴ ταλαιπωρία τῆς «συντόνου πορείας», τὶς στερήσεις, τὴν πείνα, τὶς κακουχίες, τὸ κρύο, τὸ μαρτύριο τῆς δίψας. Κι' ὅταν, τὶς πρῶτες μέρες τοῦ πολέμου διετάχθη γενικὴ ὑποχώρησις τῶν δυνάμεών μας «ἐντεῦθεν τοῦ Καλαμά», δὲν ξεχάσαμε ποτὲ ὅτι εἶδαμε τὸ λοχαγὸ μας τραβηγμένο παράμερα νὰ κλαίῃ σὰν παρὰπονεμένο παιδί.

Ἀπὸ μάχη σὲ μάχη καὶ ἀπὸ θρίαμβο σὲ θρίαμβο ὠδήγησε τὸ λόχο ὁ διοικητὴς μας. Καλαμᾶς—Ἀετόπειρα—Ξυλόκαστρο—Κεράσοβο—Κτίσματα—Βάλτιστα—Πέπελη—Γεωργουτσάτες—Δέλβινο—Καλύβια—Κούτσι—Φτέρια—Μπόρσι—Καλλαράτι ἦταν τὸ θριαμβευτικὸ δρομολόγιο τοῦ λόχου μας. Μὲ τὴν παγωνιά, μὲ τὸ χιόνι, μὲ τῆς μαρτυρικῆς δίψας καὶ τῆς ψείρας τὸ βασανιστήριο, πάντα μπροστά. Χωρὶς δισταγμὸ, δίχως δυστροπία, μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη ἀκολουθοῦσαμε τὸ λοχαγὸ μας. Εἶχαμε πίστη σ' αὐτόν. Κι' ἔπειτα εἶχαμε πάντοτε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴν αὐστηρὴ τὴν ἐπίσημη φυσιογνωμία τοῦ διοικητοῦ τοῦ συντάγματος μας, ὁ ὁποῖος τὴν παραμονὴ τῆς ἀντεπιθέσεως τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, σὲ εἰδικὴ συγκέντρωση μᾶς εἶχε πῆ: «Ἡ ἱστορία τοῦ συντάγματος εἶναι γεμάτη ἀπὸ δάφνες καὶ τρόπαια. Γεμάτη ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων νεκρῶν του. Συνεχίσατέ τὴν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὴ θρησκεία, γιὰ τὴν οἰκογένεια».

Ἡ ὁρμὴ τῆς μάχης εἶχε φτιάσει στὸ κατὰκόρυφόν της. Τὰ τρία ἀπὸ τὰ πέντε ὑψώματα βρισκόταν στὰ χεῖρια μας στὶς 11 τὸ πρωί. Οἱ ἀπώλειές μας λίγοι τραυματίες. Τοῦ ἐχθροῦ ἀμέτρητες σὲ νεκρούς, τραυματίες καὶ αἰχμαλώτους. Καὶ ὁ λοχαγὸς μας πάντα μπροστά. Τὸ τέταρτο ὅμως ὑψωμα ἦταν τὸ σπουδαιότερο. Ἐφτὰ σειρὲς χαρὰ κωμάτων μὲ συρματοπλέγματα εἶχαν ὀχυρώσει οἱ Ἰταλοὶ. Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτά, τὴν κούραση καὶ τὸ πολὺ χιόνι, ἦταν καὶ οἱ κουμαριὲς πού, πυκνοφυτρωμένες στὸ ὕψωμα αὐτό, ἐμπόδιζαν τὸ δρόμο μας. Τέσσερες ἐπιθέσεις κάναμε πρὸς τὰ πάνω καὶ

τέσσερις φορές καρφωθήκαμε ἐπὶ τόπον. Τόσο πυκνὸς ἦταν ὁ φραγμὸς τοῦ πυρὸς ποὺ μᾶς ὑποδέχτηκε. Χαλάζι ἀπὸ φωτιά κι' ἀπὸ σίδερο.

Ἐκείνη τὴ στιγμή τοῦ δισταγμοῦ στεντόρεια ὑψώθηκε μέσα στὸ σάλιο τῆς μάχης ἡ φωνὴ τοῦ λοχαγοῦ μας: «Ἐμπρὸς γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν τιμὴ τοῦ Συντάγματος». Καὶ ζωσμένος ἓνα σακκίδιο μὲ χειροβομβίδες ὤρμησε ἀκάθεκτος πρὸς τὰ ἰταλικά χαράκωματα.

Κοπάδι μανιασμένων λιονταριῶν ὤρμησαν ξωπίσω του οἱ τσολιάδες. Σαρώθηκαν τὰ συρματοπλέγματα, ξεχείλιζαν τὰ χαράκωματα ἀπὸ κορμιὰ σκοτωμένων ἐχθρῶν, αὐλάκια κύλαγε τὸ αἷμα πάνω στὸ παγωμένο χιόνι. Σταυραετοὶ οἱ τσολιάδες σκαρφάλωσαν καὶ ἔστησαν τὴ σημαία πάνω στὸ ὕψωμα.

Μέσα σ' αὐτὸν τὸ χαλασμὸ δέχτηκα κι'

ἐγὼ τὶς πρῶτες σφαῖρες στὸ κορμί μου.

Μεγάλῃ ἡ νίκη μας. Μεγαλύτερο ὅμως τὸ τίμημά της. Ἀκριβῶς μπροστὰ στὸ τελευταῖο χαράκωμα εἶχε χτυπηθῇ ὁ λοχαγός μας. Μιὰ ριπὴ πολυβόλου τοῦ εἶχε γαζώσει τὸ λαιμό. Ὅταν φτάσαμε κοντὰ του ρόγγαζε τὰ τελευταῖα του λόγια: «Γεῖά σας λεβέντες μου. Καὶ μὴ ξεχνᾶτε, πάντα μπροστὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα μας...», καὶ ξεψύχησε.

Δὲ θὰ σᾶς πῶ γιὰ τὸ σπαραγμὸ τῶν τσολιάδων μπροστὰ στὸ νεκρὸ λοχαγό μας. Σὲ τόσο ὠραίους θανάτους δὲν ταιριάζουν τὰ μοιρολόγια.

Ἔτσι πέθανε γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ διοικητὴς τοῦ 5ου Λόχου, τοῦ Β'. Τάγματος, τοῦ 40 Συντάγματος Εὐζώνων Ρουπάκας Βασίλειος τοῦ Γεωργίου, ἀπὸ τὸ Πυρρὸ τῶν Θηβῶν.

Ἦταν στίς 26 Δεκεμβρίου 1940.

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχάει κι' ὀλόγυρά του,
καργιοπαποῦδες, τῶν λογίων τὰ γερόντια
κρατᾷν μεζοῦρες καὶ μετράνε τὰ φτερά του
τρίζοντας συναλλήλως τους τὰ ριζοδόντια.

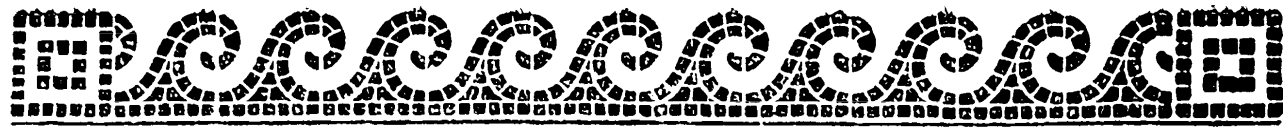
Πέφτουν τὰ λόγια τους βροχή, λές, ἀπ' ἀκόντια
τάχαμου γιὰ τὴ μαύρη ἀλήθεια· στὴ δορὰ τοῦ
θανάτου μπαίνοντας κι' ἐκεῖνος ὀριζόντια
χαμογελάει, καθὼς σφαλαίει τὰ βλέφαρά του.

Χαμογελάει, ποὺ σὰν σύννεφο ἱππάρει,
ἥσκιος, κατέβει, στὰ νερά, καὶ τότε πάρει
γιὰ κάποιο σκίοφως, ποὺ τὸ νοσταλγοῦνε τ' ἄνθη,

οἱ γέροι ναῦρουνε τὴν ἄκρη μὴ μπορῶντας
μεσοστρατὶς καὶ τὴν ἀμάχη παρατῶντας
σπονδὲς θὰ κάμουν μὲ μιὰ κούπα μολοχάντι.

Ἰωσήφ Ράπτης

Η ΠΡΩΤΗ ΜΕΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἐδρεχε ἀπελπιστικά ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ἦταν σὰν τὰ πρωτοβρόχια νᾶδιναν τὴν πιὸ θορυβώδη παράσταση στὸ θέατρο τῆς φθινοπωρινῆς σαιζόν, πού ἀπὸ μέρες εἶχεν ἀνοίξει τὶς πύλες του. Βροχὴ πού ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἐπιδρᾷ ἐντονώτερα, ὅταν βρίσκεσαι κάπου ἀσφαλισμένος. Καὶ μεῖς εἴχαμε τὴν τύχη νὰ ἀπολαμβάνουμε ἀκόμα τὴ θαλπωρὴ τοῦ ζεστοῦ δωματίου...

Ἀπὸ μέρες τώρα κάτι εἶχε ἀλλάξει στὴν ἀτμόσφαιρα. Ἡ ζωὴ θέβαια κυλοῦσε ἡ ἴδια, ὅπως πάντα, μὲ τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες τῆς. Οἱ γεωργοὶ περίμεναν νὰ σταματήσουν οἱ βροχὲς γιὰ νὰ ὀργώσουν τὰ χωράφια τους, οἱ ἐργάτες ἔκαναν ἔργο τὸν ἰδρώτα τους, οἱ μαθητὰὶ πῆγαιναν στὰ σχολεῖα, ὁ ἔρωτας ἐπαιζε μὲ τὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων, μὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἔλλειπε ὁ φυσιολογικὸς χαρακτήρας τους. Ὅλα γίνονταν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη μιᾶς κρυμμένης ἀπειλῆς. Ὁ φόβος εἶχε φωλιάσει στὶς ψυχὲς ὅλων κι' εἶχε διαποτίσει κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς. (Ὁ φόβος σὰν αἰσθημα προσμονῆς τοῦ ἀγνωστοῦ, ὅχι σὰν προβολὴ ψυχικῆς κατάστασης. Ὅταν ἡ ἀπειλὴ συνειδητοποιήθηκε κι' ἐγινε γεγονὸς κάθε αἰσθημα φόβου ἔλλειψε. Ἦταν φυσικό, γιατί ἡ ψυχὴ πληρώθηκε μὲ κάτι ἄλλα πολὺ γνῶριμα στὸν Ἕλληνα: Τὸ καθῆκον καὶ τὸν ἥρωισμό...), Ἦταν τὸ σκιάχτρο τοῦ πολέμου πού πλανιόταν στὴν ἀτμόσφαιρα...

Ἵπηρετοῦσα τότε στὸ Στρατηγεῖο τῆς VIII Μεραρχίας. Κι' ἦταν φυσικὸ ὅσοι βρίσκονταν ἐκεῖ, νᾶχουν μεγαλύτερη συναίσθηση τῆς ἀπειλῆς, πού εἶχε πιά διαγραφῇ στὸν ὀρίζοντα. Κοιμόμαστε καὶ ξυπνοῦσαμε μὲ ζωντανή τὴν αἰσθησι τῆς παρουσίας τοῦ πολέμου γύρω μας. Κάθε μέρα ἀρχίζε μὲ τὸ «νὰ! μπορεῖ σήμερα ν' ἀκουστῇ τὸ μπάμ...» κι' ἔκλεινε μὲ τὴν ἀνησυχία πού

γεννᾷ τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας. Βλέπαμε τὶς διαταγὲς πού ἔστελνε τὸ Στρατηγεῖο στὶς μονάδες του καὶ καταλήγαμε σὲ συμπεράσματα. Συμπεράσματα ἀπλῶν στρατιωτῶν μὰ πού δὲν ἀπείχαν καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ λογικὴ...

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ τῆς 27 Ὀκτώβρη τοῦ 1940, ἔκρουσε ἡ μοῖρα τὴ θύρα τῆς Ἑλλάδας. Θᾶταν ὃ ἡ ὥρα τὸ πρῶτ—ὥρα γλυκειὰ τοῦ ὕπνου—ὅταν μιὰ φωνὴ συναδέλφου μ' ἀνάγκασε νὰ πεταχθῶ ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ νὰ βρεθῶ στὸ παράθυρο.—«Τρέχα, μοῦ εἶπε ὁ δεκανεὺς τῆς ὑπηρεσίας. Μάζεψε τὰ πράγματά σου καὶ στὸ Στρατηγεῖο. Ἐγὼ φεύγω. Πάω νὰ ξυπνήσω καὶ τοὺς ἄλλους...».

Δὲν πρόφθασα νὰ τὸν ρωτήσω τίποτε, γιατί εἶχεν ἐξαφανισθῇ. Σὲ λίγο δρέθηκα στὸ δρόμο καὶ βιάδιζα πρὸς τὴν πλατεῖα προσπαθώντας νὰ δώσω ἀπάντηση στὰ τόσα ἐρωτηματικά πού γεννήθηκαν.—«Νᾶναι τάχα αὐτὸ πού περιμένουμε; Μὰ ἔτσι ἔξαφνα, χωρὶς προειδοποίηση. Ἐπειτα, λίγες ὥρες εἴχαμε πού φύγαμ' ἀπ' ἐκεῖ. Καὶ τ' ἀφήσαμε ὅλα, ὅπως κάθε βράδυ... Ἀλλὰ πάλι αὐτὸ τὸ νυχτιάτικο ξύπνημα...». Ἡ βροχὴ εἶχε πιά σταματήσει. Κάποιες σχισμὲς γαλάζιου φόντου ξεχώριζαν στὸ στερέωμα.—«Κάτι ἄλλο θὰ συμβαίνει... Δὲν εἶναι ὥρα αὕτῃ κατάλληλῃ γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἓνας πόλεμος...». Ἡ πολιτεία κοιμόταν. Κανένας θόρυβος δὲν τάραζε τὴ νυχτερινὴ ὕπρῃ ἡσυχία τῆς. Μονάχα οἱ σταλαγματιὲς ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ τὰ σπῖτια μουρμούριζαν πέφτοντας τὸ σκοπὸ τους καὶ σίγουρα θὰ ἐκμυστηρεύονταν ἢ μιὰ στὴν ἄλλη τὸ φοβερὸ μυστικό...

Τὸ Στρατηγεῖο παρουσιάστηκε σὰν ἓνας φωτεινὸς ὄγκος πού φάνταζε μέσα στὸ μουντὸ πλαίσιο τῆς νύχτας. Ὅλα τὰ φῶτα

ἀναμένα. Λές καὶ γίνονταν καμμιὰ γιορτὴ κι' εἶχε καταβληθῇ προσπάθεια νὰ μὴ μείνῃ σκοτεινὸς κι' ὁ πιδ ἀπόμερος χώρος του. Μὰ γιορτὴ στ' ἀλήθεια γίνονταν. Ἀρχίζε ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή ἡ συγγραφὴ μιᾶς ἀπὸ τὶς πιδ ἔνδοξες σελίδες τῆς ἱστορίας μας. Ἀρχίζε τὸ μεγάλο «Πανηγύρι». Ἡ ἀντίσταση τοῦ ἔθνους στὴ δάρβαραν πρόκληση.

Ἔρτασα τρέχοντας στὸ δωμάτιο τῶν γραφομηχανῶν. Ὁ Χρῆστος, ὁ συνάδελφος δακτυλογράφος, ἦταν ἐκεῖ καὶ χτυποῦσε τὰ πληκτρα μὲ γρηγοράδα ἀσύλληπτη. Στὸ πρόσωπό του καθρεφτίζονταν συναισθήματα πρωτόγνωρα. Συναισθήματα ποὺ γεννοῦσε τὸ περιεχόμενο τοῦ κειμένου ποὺ δακτυλογραφοῦσε.

—«Τὶ συμβαίνει Χρῆστο; Τὶ γίνεται παιδιά...».

—«Διάδασε, μοῦ ἀπαντᾷ, ὁ Χρῆστος, δὲν εἶναι ὥρα γιὰ κουβέντες. Καὶ στρώσου νὰ γράψῃς καὶ σύ. Πρέπει νὰ βγοῦν γρήγορα γιὰ νὰ τὰ στείλουμε...»

Πῆρα καὶ διάδασα. Ἦταν ἡ πρώτη ἡμερῆσια διαταγὴ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Γ' Μερarchίας στρατηγοῦ Κατσιμήτρου. Διαταγὴ ἐμπνευσμένη, ποὺ μιλοῦσε στὶς καρδιές τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ διερμήνευε τὴ θέληση τοῦ ἔθνους. Τὴ διάβαζα φωναχτά:

«Ἀξιωματικοὶ καὶ Ὀπλίται τῆς Γ' Μερarchίας,

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἰταλίας ἐν Ἀθήναις ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἡμῶν νὰ εἰσέλθῃ Ἰταλικὸς στρατὸς εἰς τὸ ἔδαφός μας.

Ἡ Κυβέρνησις ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ διέταξεν ἀντίστασιν καὶ ἀποκρούσιν τῆς εἰσβολῆς.

Ἦδη διανοίγεται τὸ στάδιον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ὑπερτάτου πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος, δι' ἀντιστάσεως, μέχρις ἐσχάτων, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐνεργείας.

Ἀμυνθῆτε τοῦ Ἱεροῦ Πατρὸς ἐδάφους μετὰ φανατισμοῦ ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως, ὅστις ἤλθε νὰ προσβάλῃ τοῦτο ἀναιτίως.

Ἀναμνησθεῖτε τῶν ἐνδόξων παραδόσεων τοῦ ἔθνους μας καὶ πολεμήσατε μετὰ λύσεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Δείξατε εἰς αὐτὸν ὅτι εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν δέουσαν ἀπάντησιν, ὅπως ἔδωσαν καὶ οἱ πρόγονοί μας τὸ πάλαι εἰς τοὺς Πέρσας ἐπιδρομεῖς.

Ὁ Θεὸς ἅς βοηθήσῃ τὸν τίμιον ὑπὲρ Πατρίδος ἀγῶνα μας καὶ ἅς εὐλογήσῃ τὰ δπλα μας, διότι θὰ ἀγωνισθῶμεν ὑπὲρ δωμῶν καὶ ἐστιῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μας.

Μὲ τὴν πεποίθησιν ἀκράδαντον ὑπὲρ τῆς νίκης ἀναφωνῶ μεθ' ὑμῶν:

Ζήτω τὸ ἔθνος, Ζήτω ὁ Βασιλεὺς, Ζήτω ὁ Στρατός.

Ἰωάννινα τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1940

ΧΑΡ. Γ. ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ

ὑποστράτηγος»

—«Τοὺς ἄτιμους!—ἔλεγε κάθε τόσο ὁ στρατιώτης ποὺ περίμενε νὰ δγάλῃ τὴ διαταγὴ στὸν πολὺγραφο—τοὺς ἄτιμους! Τὰ μεσάνυχτα νὰ κάνουν πόλεμο. Ἔτσι μπαμπέσικα νὰ μᾶς χτυπήσουν...».

Στὸ μεταξὺ ἡ κίνηση στὸ Στρατηγεῖο πῆρε πυρετώδικο ρυθμό. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες ἦταν στὴ θέσιν τους. Κι' ὁ καθένας ἔκανε τὴ δουλειὰ ποὺ ἔπρεπε. Ἀρχεῖα μαζεύονταν διαστικὰ, ντουλάπια ἀνοίγαν, τὸ ὑλικὸ ἐκστρατείας στιβάζονταν στὶς κάσες, τὰ μηχανήματα ἐμπαιναν στὰ εἰδικὰ κιβώτια, κάθε γραφεῖο ἔκανε τὶς προετοιμασίες του. Ἡ νύχτα προχωροῦσε μὲ βήματα γοργὰ καὶ ἡ κοιμισμένη πολιτεία ζοῦσε τὶς τελευταῖες εἰρηνικὲς ὥρες τῆς. Ἦταν μοιραῖο νὰ νανουρισθῇ μὲ τὸ τραγοῦδι τῆς βροχῆς καὶ νὰ ξυπνήσῃ μὲ τὰ οὐρλιαχτὰ τῶν σειρήνων.

Πρὶν ἀκόμα ξημερώσει δλα εἶχαν ἐτοιμαστῇ. Καὶ δὲν περιμέναμε παρὰ τὰ αὐτοκίνητα γιὰ νὰ ξεκινήσουμε γιὰ τὸ σταθμὸ Διοικήσεως. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου ἀντιμετώπιζαν τὴν κατάστασιν μὲ ψυχραιμία ἀπόλυτη. Καμμιὰ νευρικότητα, καμμιὰ ἐκδήλωση ποὺ νὰ δείχνει πὼς στήνῃ ἀναμέτρησέ μας μὲ μιὰ αὐτοκρατορία πιθανὸν νὰ μὴν εἴμαστε οἱ νικηταί. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὶς πρώτες στιγμές, ἄρχισαν τὰ εἰρωνικά σχόλια γιὰ τὸν ἀντίπαλο. Ἦταν αὐτὸ ἡ ἐκδικητικὴ ἀντίδραση γιὰ τὴ συνεχῆ ἀγωνία τῶν τελευταίων μηνῶν. Ἦταν ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὸ βραχνᾶ ποὺ μᾶς πίεζε τὰ στήθη καὶ ποὺ τώρα εἶχαμε πιά ἐλεύθερα τὰ χέρια μας γιὰ νὰ τὸν πολεμήσουμε.

Ἵποψιες φωτὸς κάνουν πιά αἰσθητὴ τὴν παρουσία τῆς καινούριας μέρας. Ἡ βροχὴ κυράστηκε νὰ πέφτῃ. Ἡ ἔρημη πλατεῖα,

πλυμένη από τή νεροποντή, άρχισε νά καθρεφτίζη τίς άνησυχίες τών ανθρώπων, πού συγκεντρώνονταν σιγά-σιγά μπροστά στο Στρατηγείο. Ένας - ένας στήν άρχή, περισσότεροι άργότερα, ομάδες - ομάδες πιά, δταν ξημέρωσε γιά καλά. Έρχονταν εκεί μέ τήν καρδιά νιομάτη ένθουσιασμό, ξεσηκωμένοι από μιá δύναμη άγνωστη. Στο páμψωτο αυτό μέγαρο συγκεντρωναν τώρα τίς έλπίδες τους. Αυτό γίνονταν ό συνδετικός κρήκος τής πίστης τους μέ τό «παρών» πού έδιναν στο ένθικό προσκλητήριο τά παιδιά τους στο μέτωπο. Γέμιζε ή πλατεία κόσμος άπ' άκρη σ' άκρη. Άσφυκτιούσε από τό πλήθος ό χώρος της. Καί τό πλήθος αυτό δέν ήταν λαός πού άγωνιούσε γιά τήν τύχη του, δέν ήταν μάζα ώδηγημένη εκεί από τό ένστικτο του φόβου. Ήσαν άνθρωποι έλεύθεροι, πού παραληρούσαν από ένθουσιασμό. Ένθουσιασμό πού έφθανε τά όρια του παράτολμου. Δέν είναι μικρό πράγμα νάχη άρχίση ό πόλεμος, νά ήχουν οί σειρήνες, νά βομβαρδίζωνται καί νά καταστρέφονται πόλεις καί σ' νά στέκεσαι —στόχος περίφημος γιά τόν έχθρό— κολημένος στο δίπλανό σου γιά νά προσθέσης καί τή δική σου φωνή στήν πολεμική ίαχή πού συντάραζε τήν ατμόσφαιρα. Ήταν κάτι πού δύσκολα θά τό ξεχάσουν όσοι τό έζησαν. Οί στρατιώτες νά τραγουδούν, τά μεγάφωνα νά μεταδίδουν τά μηνύματα του Βασιλέως καί του Πρωθυπουργού—τό «νύν υπέρ πάντων ό άγών» τής Έλλάδος—καί ό κόσμος νά ζητωκραυγάζη καί νά παραληρή...

Ό αξιωματικός άεροπόρος, πού ήταν άπεσπασμένος στο Στρατηγείο—δέν θυμouμαι τό όνομα του ήρωϊκού αυτού παιδιού πού διακρίθηκε στον πόλεμο—βλέποντας τήν ανθρωποθάλασσα νά ζητά κάτι γιά νά έναποθέση εκεί τους παλμούς τής πατριωτικής της δόνησης, δέν κρατήθηκε. Άνέβηκε σ' ένα μικρό—έκπαιδευτικό θάταν—άεροπλάνο καί πέταξε πάνω από τήν πλατεία. Αυτό πού έγινε τότε δέν περιγράφεται. Τέτοιες στιγμές είναι δύσκολο νά αποδοθούν. Τής ζή ό άνθρωπος. Δέ μπορεί νά τίς ξεχωρίση από τόν έαυτό του γιά νά τίς μεταφέρει άλλοι... Ένα άεροπλανάκι—παιγνιδάκι άπέναντι στα μεγαθήρια του

έχθρου—στάθηκε ίκανό νά συμβολίση τό νόημα τής αντίστασης...

Ένα - ένα τ' αυτοκίνητα πού μετέφεραν τό Στρατηγείο, άναχωρούν γιά τόν προορισμό τους. Σταθμός Διοικήσεως είχεν όρισθ ή «Βρύση Πασιά». Τοποθεσία όχι τόσο κατάλληλη γιά τό σκοπό αυτό, γατί τήν άλλη μέρα τά Ιταλικά άεροπλάνα τήν όργωσαν μέ τίς όβίδες τους. Εύτυχώς πού τά μεσάνυχτα τής ίδιας μέρας δόθηκε ή διαταγή νά μετακινηθούμε στήν Πετσάλη, κι' έτσι γλυτώσαμε από συμφορά.

Η μέρα πέρασε περισσότερο μέ τήν άπασχόληση τής έγκατάστασης. Οί σκηνές στήθηκαν, πάνω στο βρεγμένο χώμα, μέ τά δέντρα γιά φυσικό καμουφλάζ. Τά γραφεία τοποθετήθηκαν όπως καλλίτερα μπορούσαν νά έξυπηρετηθούν μεταξύ τους, κι' ή λειτουργία τής πολεμικής μηχανής άρχισε στή στιγμή. Καταλαβαίναμε από τά νέα πού μάς έρχόταν άπ' τό μέτωπο, πώς ή κατάσταση ήταν σοβαρή. Κι' όμως καμμιά άνησυχία δέν εκδηλώθηκε. Σ' αυτό συνέτεινε κάπως καί τό ότι όρισκόμαστε στα μετόπισθεν καί νοιώθαμε πιδ «άσφαλείς», γατί άκόμα δέν είχαμε ζυμωθ ή μέ τόν πόλεμο, τόν ολοκληρωτικό πόλεμο πού καταργεί γραμμές καί μετόπισθεν καί ρίχνει στο φλογερό καμίνι του όλους καί όλα. Έτσι ή παρουσία ενός Ιταλικού άνιχνευτικού πού κατώπτεισε τίς μεσημβρινές ώρες τίς θέσεις μας δέν μάς ένώχλησε. Για κείνους όμως πού ήξαιραν τί έσήμαινε αυτή ή άνιχνευση ήταν μιá προειδοποίηση πού τήν έλαβαν σοβαρά ύπ' όψη τους. Γι' αυτό καί τά μεσάνυχτα διέταξαν τή μετακίνηση.

Τό φώς τής μέρας δέ μπορεί νά υπογραμμίση έντονα τά συναισθήματα πού γεννιούνται σ' εκείνους πού μπαίνουν στή ζωή του πολεμικού συναγερμού. Η νύχτα άναταράζει τίς ψυχές μέ τήν ατμόσφαιρά της. Ό φαντάρος τότε θά κλεισθ ή στο αντίσκηνο, θά μαζέψη τό κορμί του καί θ' άφήση τήν καρδιά έλεύθερη νά πετάξη. Τότε είναι πού θά θυμηθ ή τό χωριό του, τό σπίτι του, τους δικούς του, τότε θά παρακολουθήση στο φανταστικό κινηματογράφο τής μνήμης του τήν προβολή τής ταινίας τής δικής του ζωής, θά αισθανθ ή

συγκινήσεις που μόνο κάτω από τέτοιες περιστάσεις μπορεί να δημιουργηθούν, θα νοιώσει καλλίτερα το διπλανό του, θα άτσαλώσει την ψυχή του με την απόφαση και τη θέληση της νίκης. Κι' έλη αυτή την πλήμμυρα των έσωτερικών συναισθημάτων θα θελήσει να την διάτυπώσει σ' ένα κομμάτι χαρτιού. 'Ο λόγος τις στιγμές αυτές δεν είναι κατάλληλο μέσο για έκφραση. 'Ο άνθρωπος θέλει να μείνει μόνος με τον έαυτό του, να συνομιλήσει νοερά μ' εκείνα που αγαπά κι' αποτελούν σκοπό της ζωής του. Ένα φτωχικό χαρτοφάκελλο, ένα μολύδι και το τρεμάμενο φως του σπινταριού του, φτάνουν για να δοθεί ή διέξοδος. Το πρώτο γράμμα του φαντάρου από τον πόλεμο! Τι δεν περιλαμβάνει το περιεχόμενό του! Νάταν δυνατό να συγκεντρωθούν όλες αυτές οι χιλιάδες των ψυχικών φτερουγισμάτων, της πλήμμυρας της αγάπης και της πατριωτικής μέθης, θα συνέθεταν το καλλίτερο ψυχογράφημα του Έλληνα. Θα ήταν από τα λαμπρότερα στολίδια των σελίδων της ιστορίας μας..

Δώσαμε τα γράμματα στο στρατιώτη που θάφευγε το πρωί για τα Γιάννινα και πέσαμε να κοιμηθούμε. Τέτοια όμως ανατροπή όρων ζωής, έσωτερικών κι' έξωτερικών, αφήνουν τα βλέφαρα να σφαλίσουν;

— «Δεν πάμε στη σκηνή του Στρατηγού ν' ακούσουμε ραδιόφωνο;», προτείνει ένας. Το αντίσκηνο άδειάζει στη στιγμή. Το ίδιο είχε γίνει και μ' όλα τα αντίσκηνα του καταιγισμού. 'Η σκηνή του Στρατηγού είχε ζωσθή από φαντάρους κι' αξιωματικούς που διψούσαν για νέα. Εκείνη τη στιγμή μετέδιδε το Λονδίνο το μήνυμα του Άγγλου Βασιλέως. 'Ο Βρεττανός μονάρχης έπλεκε τον ύμνο της Ελλάδας, έξυμνούσε τον ήρωισμό των προγόνων κι' εξέφραζε την απόλυτη πίστη του για το ότι και οι νεέλληνες θα κάμαν το καθήκον τους. (Οι Έλληνες πραγματικά πολέμησαν κι' έγιναν παγκόσμιο σύμβολο. Όμως οι υποσχέσεις που συνώδευαν τα λόγια εκείνα πόσο γρήγορα ξεχάστηκαν!...). Το περιεχόμενο του μηνύματος κι' ο τόπος του έκκωληκτού δημιουργούν μια άτμόσφαιρα λεπτής συγκίνησης. 'Ο Στρατηγός δε μπορεί να κρατηθή και δγαίνει από τη σκηνή. Δάκρυα τρέχουν απ'

τα μάτια του...

Με βουδή κατάνυξη παρακολουθούμε τη συνέχεια των ειδήσεων. Ένας αξιωματικός όμως—άνθυπασπιστής θυμάμαι—ένοχλείται από τη φωνή κάποιου άλλου, που έχει τον τόνο της προσταγής. Του ψιθυρίζει μια φορά για να σταματήσει, αλλά εκείνος δε δίνει προσοχή. 'Ο αξιωματικός έννευρίζεται.— «Σώπα ντέ, του φωνάζει δυνατά, άφησέ μας ν' ακούσουμε..». Τόν είχε περάσει, σίγουρα, για κανένα λοχία. Άλλά τόν βγάζει σύντομα από την πλάνη, ο δεκανεύς που ήταν δίπλα του.— «Είναι ο συνταγματάρχης κ. Μαυρογιάννης...» του λέει σιγά. 'Ο άνθυπασπιστής μαζεύτηκε. Πώς νάταν δυνατό να εξαφανιστή από εκεί. Άδικος ο φόβος του. 'Ο θρυλικός συνταγματάρχης—αυτή ή ήρωική μορφή που καλύπτει με τη δράση της όλο το πλαίσιο της τιτάνειας προσπάθειας της ΥΠΙΙΙ Μεραρχίας—δεν είχε καιρό ν' ακούσει νέα και συζητήσεις. Είχε μαζέψει εκεί τους διοικητές του Πυροβολικού και τους έδινε διαταγές. Δεν του χρειαζόταν χάρτες και διαβήτες. Είχε οργανώσει όλο το μέτωπο και το ήξαιρε σπιθαμή προς σπιθαμή. Εκεί θα στηθούν τα κανόνια, εκεί θα βάλλουν, έτσι θα χτυπηθή ο έχθρος που θ' αποπειραθή να διαβή. Οι αξιωματικοί τόν άκουαν με προσοχή και σεβασμό. Ήσαν κι' αυτοί από τα έκλεκτά στελέχη του στρατού μας. Και το απόδειξαν με τη δράση των κανονιών τους που θαυματουργήσαν κι' αποτέλεσαν έναν απ' τους σπουδαιότερους συντελεστές της νίκης μας.

Φύγαμε απ' εκεί με την ψυχή γεμάτη συγκίνηση κι' έλπίδες. Δεν είμαστε μονάχοι στον πόλεμο αυτό. 'Ο ελεύθερος κόσμος ήταν στο πλάι μας. Συγκεντρωθήκαμε στο αντίσκηνο κι' ο καθένας κλείστηκε πάλι στον έαυτό του. 'Η όροχή ξανάρχισε. Οι σταγόνες της έδερναν το αντίσκηνο κι' ό χτύπος τους μάς νανούριζε. Όμως ό ύπνος δεν έρχονταν. Έτσι ξάγρυπνους μάς έβρεχαν τα μεσάνυχτα, όταν διατάχτηκε συναγερμός. Έπρεπε να μετακινηθούμε γιατί ή τοποθεσία δεν ήταν ασφαλής. 'Η διαταγή έκτελέστηκε σύντομα. Και σε λίγο, κάτω απ' τη βροχή που εξακολουθούσε να πέφτει, οδεύαμε προς το νέο σταθμό Διοίκησης. Τέ κοντινό χωριό Πετσάλη...

ΦΡΕΙΔ. ΣΙΛΛΕΡ

ΟΙ ΓΕΡΑΝΟΙ ΤΟΥ ΙΒΥΚΟΥ

Γιὰ ἀγῶνες τραγουδιοῦ καὶ ἀρμάτων καὶ γιορτάσι
στὸ στενοπόρι τῆς Κορίνθου εἶχαν κοπιάσει
οὐ σκόλη πρόσχαρη τὰ ἑλληνικὰ τὰ γένη·
γιὰ κεῖθε ὁ Ἴβυκος ὁ εὐλαβικὸς προβαίνει·
ὁ Ἀπόλλωνας ψυχὴ ποιητὴ τοῦχε χαρίσει
καὶ σύγκαιρα φωνὴ τοῦ δώρισε ἀηδονιοῦ·
ἔτσι ἀπ' τὸ Ρήγιο μ' ἐλαφρὸ εἶχε ξεκινήσει
ραβδί, γιομάτος μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Καὶ νάσου! ξάφνου, ἀπὸ ψηλὸ βουνίσιο τόπο,
γνέφει ἡ Ἀκροκόρινθος στὸν ἄξιο στρατοκόπο·
κι' εὐλαβικὰ ριγῶντας βάζει τὸ ποδᾶρι,
στοῦ Ποσειδῶνα μέσα τὸ ἱερὸ λογγάρι.
Βῆμα ἄλλο δὲν γρικιέται, ἐξὸν ἀπ' τὸ δικό του·
τὸν συντροφεύουν μόνο σμάρια γερανῶν,
πού, γιὰ τὴ ζεστασιὰ πέρα μακρὰ τοῦ νότου,
στόλοι ἀρμενίζουν σκοτεινοὶ τῶν οὐρανῶν.

«Γεῖά σας, πουλιά, πὺν εἰς τῆς φιλίας πιστὰ τὸ νόμο
μὲ συντροφέψατε στῆς θάλασσας τὸ δρόμο.
Σὰν εὐνοϊκὸ γιὰ μὲ φαντάζετε σημάδι,
γιατὶ ὅμοιο μοῦδωκε ἡ ζωὴ μὲ σᾶς μοιράδι:
φτάνουμε πάντα ἀπὸ μακρὰ σὲ ξένους τόπους,
ἀποζητῶντας κάποια στέγη φιλική·
νάταν νὰ βρίσκαμε καλόβουλους ἀνθρώπους
ποὺ γιὰ τὸν ξένο τους θὲ νᾶναι βολικοί»

Καὶ βιάζει γρήγορα τὸ πρόθυμο ποδᾶρι
ὡς ὅτου πάτησε στὴ μέση ἀπ' τὸ λογγάρι·
μὰ δυὸ ἄνθρωποι ἄσπλαχνοί, πὺν δὲ γνωρίζουν νόμο,
τοῦ φράζουν ξάφνου σὲ στενὸ στρατὶ τὸν δρόμο.
Νὰ μετρηθεῖ μαζί τους πρέπει νὰ τολμήσει,
μὰ πέφτει σύντομα τὸ χέρι του βαρὺ·
τῆς λύρας τὶς λεπτὲς χορδὲς ἔχει νικήσει,
ὅμως τὴ δύναμη τοῦ τόξου δὲν μπορεῖ.

Ἀπὸ θεοὺς ζητάει βοήθεια κι' ἀπ' ἀνθρώπους·
μὰ ἄδικα χάνεται ἡ φωνὴ στοὺς ἔρμους τόπους.
Κι' ὅσο μακρὰ καὶ ἂν φτάνει τὸ παραπονὸ του,
δὲ βρίσκεται ψυχὴ νὰ τρέξει στὸ πλευρό του

«Ἔτσι ἐδῶ πέρα θὰ χαθῶ παρατημένος
κι' ἄκλαυτος στὴν πικρὴ τῇ γῇ τῆς ξενιτιάς,
ἄδικα ἀπὸ κακοῦργο χέρι σκοτωμένος
χωρὶς κὰν νὰ πλερώσει τὸ αἷμα μου ὁ φονιᾶς;»

Καὶ βαρυχτυπημένο τὸ κορμί του γέρνει
μὰ φτεροκόπημα πουλιῶν ὁ ἀγέρας φέρνει.
Ἀκούει, γιὰτὶ τὰ μάτια πιά δὲν τὸν βοηθοῦνε
κρωξίματα φριχτὰ σιμὰ ν' ἀντιλαλοῦνε.
«Τώρα ἀπὸ σᾶς, πουλιά τοῦ ἀγέρα, περιμένω,
σὰ δὲ γρικιέται φωνὴ ἀνθρώπου πουθενά,
νὰ μαρτυρήσετε γιὰ τὸ αἷμα τὸ χυμένο».
Εἶπε, καὶ κλεῖ τὰ μάτια γιὰ παντοτινά.

Κατάγυμνο σὲ λίγο βρίσκουν τὸ κορμί του.
Μά, ἄς εἶχαν οἱ πληγὲς ἀλλάξει τὴν εἶδή του·
ὁ πιστὸς φίλος ποὺ τὸν ἔχει καλεσμένο
τὸν ἀκριβό του εὐθύς ἀναγνωρίζει ξένο.
«Νεκρὸ μοῦ στάθηκε γραπτὸ νὰ σ' ἀνταμώσω·
κι' ἔλεγα μὲ τοῦ πεύκου τὸ χλωρὸ κλαρί
τὸ μέτωπό σου, ποιητή, νὰ στεφανώσω,
ποῦ θὰ τὸ στόλιζε ἡ φήμη ἢ πιὸ λαμπρή»

Καὶ μὲ καῦμὸ ἀφογκράζονται ὅλοι οἱ ξένοι,
στοῦ Ποσειδῶνα τὶς γιορτὲς συναθροισμένοι.
Ὅλους τοὺς Ἕλληνες βαρεῖα κυριεύει θλίψη·
νοιώθει ἡ κάθε καρδιὰ τὸ ποιὸς τῆς ἔχει λείψει.
Συστριμωχτὰ ὁ λαὸς στοὺς ἄρχοντες δομάει,
ζητώντας μέσα στῆς ψυχῆς τὸν κοχλασμό
ἐκδίκηση γιὰ τὴ σκιά ἐκεινοῦ ποὺ πάει,
καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἄνομου φονιᾶ γιὰ ἐξιλασμό.

Μὰ ποῦ τὸ χνάρι νὰ βρεθεῖ, ποῦ θε νὰ κάμει,
μεσ' στοὺς λαοὺς ποὺ δομητικὸ μοιάζουν ποτάμι,
ποῦ ἡ λάμψη τῶν ἀγώνων ἔχει ἐκεῖ μαυλίσει
τὸν φονιᾶ φανερὸ στοῦ δικαστῆ τὴν κρίση!
Τάχα ληστὲς τὸν ἔχουν ἄναντρα σκοτώσει;
Μὴ τὸ 'πραξε κανένας φθονερός ἐχθρός;
Μπορεῖ μονάχα ὁ ἥλιος νὰ τὸ φανερώσει,
ποὺ χαρίζει στὴ φύση ὁλόκληρη τὸ φῶς!

Ἴσως τὴν ὥρα αὐτὴ μὲ ἀδιάντροπο τὸ βῆμα
μέσ' στῶν Ἑλλήνων νὰ μπερδεύεται τὸ κύμα,
νὰ χαίρεται τὸ διάφορο τοῦ φόνου, κι' ὅμως
τώρα γι' αὐτὸν νὰ ψάχνει ἐκδικητὴς ὁ Νόμος.
Τὴν ὥρα αὐτὴ μπορεῖ μεσ' στῶν Ναῶν τὴ θύρα
αἰσchrὰ ν' ἀναντρανίζει τοὺς θεοὺς· μπορεῖ
νὰ σμίγη θαρρετὰ στὴν ἀνθρωποπλημμύρα
ποὺ εἰς τὸ κατώφλι τοῦ θεάτρου καρτερεῖ

Γιὰτὶ κοντὰ-κοντὰ στενόχωρο καθίζουν
—νά, θᾶλεγγες οἱ στύλοι τῆς σκηνῆς βαΐζουν—,

πλημύρα ἀπὸ μακριὰ κι' ἀπὸ κοντὰ φερμένη,
τὸ πλῆθος τῶν λαῶν ποὺ μέσα περιμένει.
Βουίζοντας καθὼς ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη,
κατάμεστο ἀπὸ ἀνθρώπινες ψυχές, τρανό,
τὸ κτίριο τὶς κυριῆς ἀψίδες του προβάλλει
ψηλὰ κατὰ τὸν καταγάλανὸ οὐρανό.

Τώρα ποιὸς θὰ μετρήσει, ποιὸς θὰ ὀνοματίσει,
Τοὺς λαοὺς ποὺ δωπέρα, ξένοι, ἔχουν ὀρίσει!
Ἀπ' τῆς Αὐλίδας τὸ παλῆδ τὸ ἀραξοβόλι,
ἀπ' τὴ χώρα τῆς Σπάρτης, τοῦ Θησέα τὴν πόλι.
Ἀπ' τὴν Φωκίδα, ἀπ' τὰ νησιὰ εἶναι ἔδῳ φερμένοι,
ἀπ' τῆς Ἀσίας τὴν ἀπόμερην ἀχτή,
κι' ἀκοῦν ἀπ' τῆς σκηνῆς τὶς σκαλωσιὲς νὰ βγαίνει
ἐνὸς χοροῦ τὴ μελωδία τὴ φριχτή,

ποὺ αὐστηρός, σοβαρός, καθὼς εἶν' ὀρισμένο
ἀπὸ παλῆα, μὲ βῆμα ἀργὸ καὶ μετρημένο,
ἀπὸ τὸ πίσω μέρος τῆς σκηνῆς προβάλλει,
καὶ τὸ θέατρο φέρνει γύρα ἀγάλι - ἀγάλι.
Ἀνθρώπων σπέρματα, ποτὲ ἔτσι δὲ βαδίζουν
σὲ σπῖτι αὐτιὲς δὲν ἀναστήθηκαν θνητό.
Τὰ γιγάντια κορμιὰ τ' ἀψήλου ἀνηφορίζουν,
Ὅσο στὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι βολετό.

Μυῦρος μαντιάς τὰ λιγνὰ πλευρά τους ντύνει.
Στὸ ἀσάρκωτό τους χέρι σκυθρωπὴ ἀναδίνει,
ἀργοσαλεύοντας, τὸ ὠχρό της φῶς ἡ δάδα.
Νεκροῦ περιχυμένη ἡ ὄψη του χλωμάδα
κι' ἐκεῖ πού, φιλικά, στοῦ ἀνθρώπου τὸ κεφάλι,
κυματιστὰ ἀνεμίζουν ὁμορφα μαλλιά
ὄχεντρες καὶ δεντρογαλιὲς κοιτάξεις πάλι,
μὲ φουσκωμένη ἀπὸ φαρμάκι τὴν κοιλιά.

Καὶ μὲ χοροῦ ρυθμό, στὸν κύκλο ἐνῶ γυρίζουν,
ἀνατριχιαστικά κάτι σὰν ὕμνο ἀρχίζουν.
Ὁ λόγος μπαίνει στὴν καρδιὰ καὶ τὴν μαραίνει
δεσμὰ ἀκατάλυτα γύρω στὸν φταίχτη ὑφαίνει.
Κι' ἀντιλαλεῖ τῶν Ἑρινύων τὸ τραγούδι
νεκρώνει τὸ μυαλό, βύζαίνει τὴν καρδιά,
τρομάρα λυώνει αὐτῶν ποὺ ἀκοῦνε τὸ μελοῦδι.
Ἀντιλαλεῖ, χωρὶς τὴ λύρα συντροφιά.

«Χαρὰ στὸν ἄνθρωπο, ποὺ δίχως χρέος καὶ λάθος

ἀμόλυντο βαστάει τῆς ψυχῆς τὸ βάθος.
 Τὸ τιμωρό μας χέρι αὐτὸ δὲν τὸν ἀγγίζει,
 καὶ λήπτερος στὸ δρόμο τῆς ζωῆς βαδίζει.
 Μὰ ἀλοίμονό του, πού, μακριὰ ἀπ' ἀνθρώπου μάτι
 κάνει τὴν πράξη τὴ βαρεὶά τοῦ σκοτωμοῦ.
 Μαζί του ἑμεῖς, πεισματικά, πλάτη μὲ πλάτη,
 πετᾶμε, ἢ φοβερὴ γενιὰ τοῦ σκοταδιοῦ.

Κι' ἂν φεύγοντας πασχίσει αὐτὸς νὰ μᾶς ξεφύγει
 τὰ φίδια ἢ φτερωτὴ μας φάρα τοῦ τυλίγει,
 τινάζοντάς τα, γύρω στὸ γοργὸ ποδάρι
 κι' ἔτσι πεδουκλωμένος πέφτει στὸ χορτάρι.
 Καὶ ἀκούραστος φτεροκοπᾶμε ἑμεῖς κοντὰ του
 καμιὰ μετάνοια δὲ μᾶς κάνει βολικές·
 χωρὶς ἀνασασμό, ὡς τὴ χώρα τοῦ θανάτου·
 μὰ οὔτε καὶ ἐκεῖ ἀπὸ μᾶς γλυτώνει αὐτὸς ποτές.

Παρόμοια μελετῶντας ὁ χορὸς γυρίζει.
 Καὶ κάτι σὰν θανάτου τὴ σιωπὴ καθίζει,
 βαρεῖα, βαρεῖα ἀπὸ πάνου ἀπὸ τὸ μέγα χτίριο,
 σὰν τοῦ Θεοῦ νᾶταν κοντὰ τους τὸ μυστήριον.
 Κι' ὅπως ἀπὸ παλῆα συνήθεια εἶναι ὀρισμένο,
 τὸν γῦρο κάνοντας τοῦ Θεάτρου σοβαρός,
 ἐπίσημος, μὲ βῆμα ἀργὸ καὶ μετρημένο,
 ἀποτραβιέται πρὸς τὸ βάθος ὁ χορὸς.

Ἦταν ἀλήθεια ἢ ὄνειρο, δειλὰ ρωτάει
 δισταχτικά ἢ καρδιά· καὶ τρέμει καὶ τιμᾷ
 τὴ φριχτὴ δύναμη ποὺ ἀόρατη ξετάζει
 τίς πράξεις μας καὶ δίκαιη κι' ἄγρυπνη δικάζει·
 ποὺ ἄγνωστη κι' ἀνερεῦνητη κοντὰ μας
 τὰ θλιβερά τῆς μοίρας πλέκει μας δεσμά·
 κι' ἂν φανερώνεται στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μας
 τὸ φῶς τοῦ ἡλίου δὲν τὴν βλέπει πουθενά.

Καὶ νάσου μιὰ φωνὴ ποὺ ἀκούγεται στὴ μέση
 τοῦ κόσμου, ἐκεῖ στὴν πιὸ ψηλὴ τοῦ Θεάτρου θέση
 «Γιὰ κοίταξε καλὰ, Τιμόθεε, στὸν ἀγέρα!
 οἱ γέραντοι τοῦ Ἰβύκου φτάνουν ἐδωπέρα».
 Κι' ἔγινε ἀξάφνου τὸ στερέωμα σκοτεινόν·
 καὶ στὸ θέατρο ἀπάνου, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη,
 ἓνα σμάρι ἀγναντεύεις μαῦρο καὶ πυκνὸ
 πουλιῶν νὰ σκίζει τ' οὐρανὸν τὰ μάκρη.

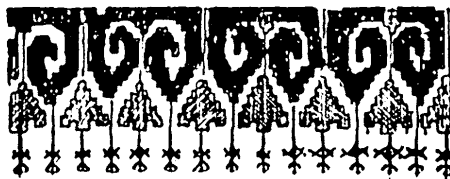

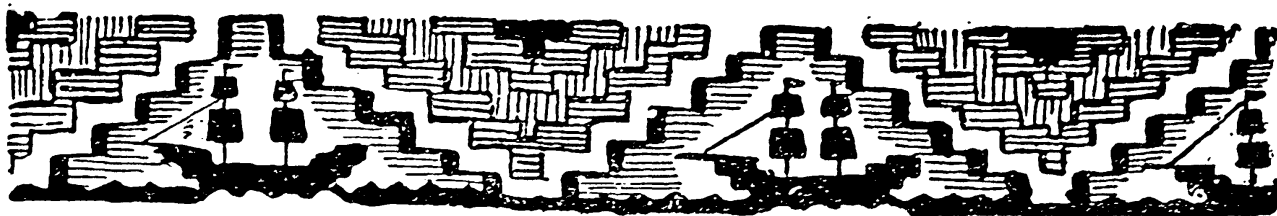
Τοῦ Ἰβύκου ἀκοῦν, καὶ τ' ἀκριβὸς ὄνομά του μόνο
ἀνάβει στὸν καθένα καὶ καινούργιο πόνο.
Κι' ἀπὸ στόμα σὲ στόμα γλήγορα πετάει,
ὅπως τὸ κῦμα τ' ἄλλο κῦμα ἀναζητάει.
«Τοῦ Ἰβύκου, ποὺ ἐμεῖς κλαῖμε τώρα τὸ χαμό του,
ποὺ ἄδικα πῆγε ἀπὸ τὸ χέρι ἑνὸς φονιά;
ποιὸς εἶν' αὐτός; τί μαγγανεύει στὸ μυαλό του
τί τρέχει μὲ τὰ διαβατάρικα πουλιά!»

Κι' ὅλο πιὸ δυνατὰ ὁ καθένας τους ρωτάει.
Σὰν ἀστραπὴ μέσ' σ' ὅλων τὸ μυαλὸ περνάει
κακὴ ὑποψία. «Δῶστε ἀμέσως σημασία
τῶν Εὐμενίδων φανερώνεται ἡ ἐξουσία
τὸν ἀγνὸς ὁ Νόμος ποιητὴ μας θὰ ἐκδικήσῃ
ἔχει ἀπὸ λόγου του ὁ φονιάς φανερωθῇ.
Ἀδράχτε τους, κι' αὐτὸν πῶχει πρωτομιλήσῃ
κι' ἐκεῖνον, ποὺ σ' αὐτὸν ἡ λέξη ἔχει εἰπωθῇ».

Πῶς θ' ἄθελε σιὰ στήθη νάχε αὐτὸς φυλάξει
τὸν λόγο του ὅταν ἀπ' τὰ χεῖλη εἶχε πετάξει.
Μὰ τοῦ κάκου! ἡ χλωμάδα, ποὺ στὴν ὄψη χύνει
ἡ τρομάρα τοὺς φταιχτες παρευτὺς προδίνει.
Καὶ τοὺς ἀδράχνουν παρευθὺς καὶ τοὺς τραβᾶνε,
δίχως καμμιά ἄργητα μπροστὰ στὸν δικαστή.
Κι' ὅλα οἱ φονιάδες καθαρὰ τὰ μολογᾶνε
ἀπὸ τῆς Δίκης χτυπημένοι τὴν ὀργή.

[Μεταφραστὴς: ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ]

ΓΙΑΝΝΗ ΛΙΛΛΗ

Η ΞΕΡΡΙΖΩΜΕΝΗ ΓΕΝΙΑ
S/S. PARTIZANKA*

(Μυθιστόρημα)

«Ο τ α ν μὲ τὸ καλὸ—ἐλπίζω μέσα στὸ '55—κυκλοφορήσει σὲ βιβλίο τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, τὰ λίγα λόγια πὺν μπαίνουν μπροστὰ ἀπ' τὸ κείμενο, δὲ θάχουν καμμιά θέση στὴν τελικὴ φόρμα του. Τὰ τέσσερα—πέντε ἀποσπάσματα πὺν στέλλω στὴν «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», θάμεναν ξεκάφωτα, ἂν δὲ τὰ συνόδευε ἡ ἐπεξηγηματικὴ τοῦτη εἰσαγωγή.

Ὁ τίτλος «S/S PARTIZANKA» εἶναι τὸνομα τοῦ πλοίου—ἐνα ἀπὸ τ' ἀναρίθμητα καράβια—πὺν μεταφέρουν ὕστερα ἀπ' τὸν πόλεμο τὴ βασανισμένη γενιά μας σὲ ξένες χῶρες: Ἀμερικὴ, Καναδά, Αὐστραλία, Βραζιλία, Ἀργεντινὴ.

«Ἡ ξεριζωμένη γενιά» εἶναι ὁ πανώπιτος τοῦ βιβλίου. Ἀγῶνες, θυσίες, εἰρηρικὰ μεταπολεμικὰ ὄνειρα, σβήγονται ὅλα ἀπ' τὴ σκληρὴ πραγματικότητα. Δὲν εἶναι τὸ ψωμί μονάχα—ξερὸ ψωμί πολλὲς φορές—πὺν λείπει ἀπ' τὰ δύναμα χέρια μας. Δὲν εἶναι μονάχα ἡ μόνιμη ἀνεργία πὺν μουνιάζει ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη ὕστερα ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο. Εἶναι ὁ βραχνᾶς ἐνὸς καινούργιου μακελιῦ πὺν σκιάζει καὶ τὴν πιὸ ἀπόμακρη γωνιά τῆς ζαρωμένης Εὐρώπης.

Ἕλληνες, Ὀλλανδοί, Γερμανοί, Πολωνοί, Ἰταλοί, Οὐκρανοί, Τσεχοσλοβάκοι, Γιουγκοσλάβοι, Γάλλοι κι' Ἑγγλέζοι ἀκόμα, ζητοῦνε καταφύγιο χιλιάδες μίλια μακρὰ ἀπ' τὸ χῶμα πὺν τοὺς ἔθρεψε. Δὲν εἶναι οἱ ξωπαρμένοι, οἱ τυχοδιώχτες πὺν διανοῦν γιὰ χρυσάφι. Εἶναι οἱ ἀσπλοὶ εἰρηνικοὶ Σταυροφόροι πὺν ζητοῦν ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ κάποιον ἐφιάλη πὺν τοὺς κυνηγᾷ. Νικητὲς καὶ νικημένοι τοῦ τελευταίου πολέμου, οἰχόνται στ' ἀμπάρια τῶν καραβιῶν, ζητώντας μὴ ἀπομνη γωνιά νὰ ξεκουράσουν τὸ σακατεμένο κορμί τους. Εἶναι ἡ βασανισμένη γενιά μας πὺν ἄφοι ἔθαψε τὰ εἰρηρικὰ ὄνειρά της στὸν τόπο πὺν τὰ γέννησε, φεύγει πικραμένη γιὰ τὰ γινώστο.

Αὐτὸ τὸν κόσμον φιλοδόξησε νὰγκαλιάσει τὸ «Partizanka». Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ κλώθετα μέσα στὴν πατρίδα μας. Τὸ δεύτερο καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀκολουθεῖ τὴν πορεία τοῦ πλοίου. Ἀπ' τὴ Μεσόγειο στὸν Ἰνδικὸ Ὠκεανό. Τ' ἀποσπάσματα πὺν ἀκολουθοῦν εἶναι ξεκομμένα ἀπ' τὸ πρῶτο μέρος. «Γυνὰ ὄνειρα» εἶναι τὸ πρῶτο. Ἀκολουθοῦν: «Στὴν ἀγκαλιά τοῦ θεοῦ», «Πεταγμένα κόκκαλα», «Τὰ κόκκινα λουλούδια τοῦ Αἰγαίου» καὶ τελευταῖο «Σηκώνεται ἡ ἀγκυρα».

ΜΕΓΑΛΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ

Στάσου γαλήνιος, ἂν μπορεῖς, τὲς ὥρες πὺν τὰ φουντωμένα πάθη ὀργώνουν ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη.

Ἦρεμος τὰ βράδια πὺν σπιρουνιάζουν θυμωμένα τὴ γῆ ὅξω ἀπ' τὴν πόρτα σου εἰ γκρίζοι, μετάλλινι στρατιῶτες τοῦ Χίτλερ. Ποιὸν περιμένει τώρα ὁ θάνατος;

Πίσω τοὺς ἀκολουθεῖ ἡ κατὰρα, ἡ ὀργὴ καὶ τὸ ἀνάθεμα τοῦ πληγωμένου. Ὁ ἀτέλειωτος σπαραγμὸς τῆς μάνας πὺν ἀναποδογυρίζει τ' ἀνθρώπινα σπλάχνα στ' ἀντίκρουσμα τοῦ ξεκοιλιασμένου παιδιοῦ της.

Ἄς μὴ σαλέψει ὁ νοῦς σου στ' ἀποκορύφωμα τῆς ἀνθρώπινης χτηνωδίας.

* Στὴ μνήμη τοῦ Μιχάλη Ἑλευθερίου.

Εἶδες τὴν ἐταιμόγεννη μ' ὀλάνοιχτι κοιλιά καὶ τὸ ἄγουρο μωρὸ τῆς κρεμασμένη ἀπ' τοὺς ματωμένους μαστοὺς της; Σφιχτοδεμένοι κι' οἱ δυὸ μὲ τὰντερα τῆς μάνας Κρατήσου ἀκόμα.

Μπόρετες παρακάτω ν' ἀντικρύσεις τὴ μητέρα πὺν στάθηκε δεμένος μάρτυρας στὸ γενικὸ μακελὶ τῶν παιδιῶν της; Τρελλὴ τὴν εἶδες σὲ λίγο νὰ τρέχει στοὺς δρόμους τραγουδώντας;

—Βασανισμένη γενιά μας πὺν ἀντεξεί με ἀσάλευτη σκέψη...

Καὶ τώρα στάσου ἀγέλαστος, ἂν μπορεῖς, τὴν ὥρα πὺν γυρίζουν ταπεινωμένα τὰ ἰταλικά συντάγματα, ζητώντας καταφύγιο στὸ μεγαλόψυχο ἔχτρο τους, κυνη-

γημένα απ' τὸς χτεσινούς συνεργάτες τους.

Ντουφέκια πεταγμένα στοὺς δρόμους, γαλόνια βουτηγμένα στὶς λάσπες. Ἀπειθάρχητος ὁ σπαραγμός, ξέχειλος ὁ τρόμος:

— *Aiuto! Mama mia!*...

Μέσα απ' τὸ ρεζίλημα γεννήθηκε ὁ οἰχτος, απ' τὴ ντροπὴ φύτρωσε ἡ συμπόνια.

Ἄς μὴ λυγίσει, ἂν μπορεῖς, ἡ ψυχὴ σου στὴν τέτλια ταπείνωση τῆς ἀνθρώπινης ράτσας.

Δίπλα απ' τὴν Ἀκρόπολη περνοῦσαν τ' ἀπόβραδα συνταγμένοι οἱ Γερμανοί, τραγουδώντας τοὺς ἄγριους ὕμνους τῶν Νιμπελουγκεν. Μούδιαζε ἡ καθάρια ἀτμόσφαιρα στοὺς ἀλλόκοτους ἤχους τῶν μεθυσμένων βαρβάρων.

Δὲ θά φύγῃ ποτὲ απ' τὴ μνήμη τῆς γενιᾶς μας τὸ ξέσκισμα τῆς ἀττικῆς γαλήνης.

Ἕνας—Ἕνας μιὰ σκοτεινὴ νύχτα γλυοτρύσαμε στὰ καινούργια λιμέρια.

Κάποιο δυὸ χρόνια στὰ βουνά. Τὸ χειμῶνα στριμωγμένοι στ' ἀπάνεμα βράχια καὶ τὸ καλοκαίρι ἀγκαλιασμένοι μὲ τὸ λεύτερο ζεστὸ χῶμα.

Μὲ τὶς βροχὲς καὶ τὰ χιόνια μαζεμένοι στὶς σπηλιὲς καὶ μὲ τὴν αὐγουστιάτικη κίψα ξαπλωμένοι στὶς δροσιὲς καὶ στ' ἀπόσκια.

Τὰ πλεμόνια μας γέμισαν ὀξυγόνο «κύριε καθηγητὰ τῆς ὑγιεινῆς».

Ζωντάνευε τὸ ντουφέκι στὰ χέρια μας στὶς ἐξαλλες ὥρες τῆς μάχης, πρόθυμα, ὑπνωτισμένοι γιὰ τὴ τὴ μεγάλη θυσία.

Δικό σου τὸ κορμί μας πατρίδα ποὺ μᾶς ἐθρέψες μὲ τόσα θάσσανα.

Ἡ ἀλλόκοτη μέθη ποὺ τὴ θέριψε ὁ πόνος, ποὺ τὴν πύκνωσε ἡ σκλαβιά. Τὸ ἄτομο πάνω ἀπὸ μικρότητες, τὸ ἐγὼ τιποτένιο, διάχυτο, δῶρο στὸν ἄνθρωπο.

Διὴ σου ἡ ψυχὴ μας, ὁλόκληροι δικοὶ σου πονεμένε λαέ.

Ἡ καρδιά μας πλημμύρισε ἀπὸ εὐγενικὰ αἰσθήματα καὶ τὴ σκέψι μας τὴν πέταξε ψηλά, πολὺ ψηλά τὸ ὄνειρο τῆς πανθρώπινης ἀγάπης, ὅπως τὸ θρέφατε μὲ τὸν παχὺ λόγο σας σεῖς οἱ τρανοὶ τσαρλάνοι τῆς ἐποχῆς μας.

Μεγάλες, ἐπικὲς στιγμές. Δύσκολα πα-

σχίζει σήμερα ἡ μνήμη μας νὰ κρατῇ κατὶ απ' τὰ ρωμά τους.

Εἴμασταν ἐμεῖς ἐκεῖνοι;

* *

Λεύτερη τὴν ὥρα ἡ γῆ.

Κατακάθησε ἡ σκόνη τοῦ χαλασμοῦ πάνω στὰ ἴδια τὰ χαλάσματα. Γιατὶ δὲν ἔμεινε τίποτ' ἀκέραιο απ' τὴν ἀξεθύμαστη πολεμικὴ θύελλα.

Σίγησε κι' ἄργα λούφαξε μέσα μας ὁ θρῆνος. Ἀνάμεσ' απ' τὰ ἐρείπια τόλμησε νὰ ξεμυτίσει τὸ πρῶτο λουλούδι. Δειλὸ, ντροπιάρικο δὲν ἤξερε ἂν ταίριαζε νὰ χαμογελάσει στὰ ζιψασμένα μάτια μας.

Ἀναρωτήθηκε ἀμφίβολο τὸ βλέμμαμας: Νᾶναι ἀλήθεια;

Πιὸ κάτω ἔδεσε τὸ ξεχασμένο κλαρί τὸν πρῶτο καρπὸ του,

Χορτάρισε τὸ χῶμα μὲ τὶς πρῶτες δροσιές. Γλυκοπρασίνισαν τὰ ρουμάνια κι' ἀνάμεσα απ' τὰ μισοσπασμένα δέντρα ἄρχισε ὁ ἀγέρας τὰ πρῶτα ψιθυρίσματα.

Κι' ἐρώτησε μέσα μας ἡ ἀκοὴ ποὺ τὴν ἐζάλισαν οἱ θρῆνοι, οἱ βροντὲς τῶν ὀβιδῶν καὶ τὰ μρυγκρίσματα τῶν ἱεροπλάνων: Νᾶναι τραγούδι;

Ὁ οὐρανὸς ἄρχισε πάλι νὰ παίζει μὲ τὰ χρώματα. Οἱ ἀνατολὲς καὶ τὰ ἡλιογέρματα προσπαθοῦν νὰ ξεγελάσουν τὸν ἀνθρώπινο πόνο, νὰ γλυκάνουν τὴ μνήμη μας.

Ἡ θάλασσα ρούφηξε τὰ τρομερὰ μυστικά της. Γαλήνεψε ἡ ὑγρὴ ἐπιφάνεια καὶ τὰ κύματα κυνηγιοῦνται μὲ τὸν ἥλιο.

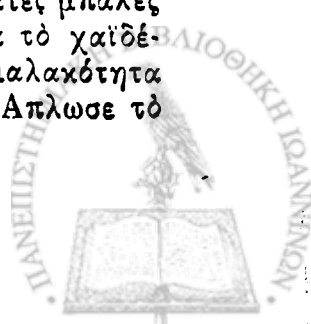
Ἀλλάξαμε μ' ἐμπιστοσύνη ἀντίκρουσθ τὴν ἀνατολὴ τὰ ντουφέκια μὲ τὶς ἀξίνες, τὶς ὀβίδες μὲ τὰ σφυριά καὶ τὰ φτυάρια.

Κεφάλαιο πρῶτο

ΓΥΜΝΑ ΟΝΕΙΡΑ

Στὴν ἀρχὴ μπουκώνουν τὴν πρέσα μῆνα πᾶμα κάτασπρο καὶ μαλακὸ σὰ στουπόχαρτο. Ὑστερα, ὕστερα δὲ θά μποροῦσε νὰ προστέσει οὔτε μιὰ λέξη. Ἀλήθεια πῶς γίνεται αὐτὸ μετὰξι; Δὲν καταλαβαίνει τίποτα.

Θυμᾶται μονάχα πῶς σὰν τὸ πρωτόειδε αὐτὸ τὸ πᾶμα στιβαγμένο θεόρατες μπάλες μπροστά του, τοῦρθε ἡ ὄρεξη νὰ τὸ χαϊδέψει. Πεθύμησε νὰ νιώσῃ τὴ μαλακότητα κείνη στὴν περιεργὴ ἀφή του. Ἀπλῶσε τὸ

χέρι καὶ τὴν ἴδια στιγμή προχωροῦσε κάτι σὰ δίψα ὡς τὸ λαρύγγι του. Ἡ παράξενη αὐτὴ ὕλη τοῦ μετέδωσε τὴν ξεραῖλα της.

Ἀκουσε τὴν ἴδια μέρα πού τῷ λεγαν κυτταρίνη. Κι' ὁ πιδ ἀπλὸς ἐργάτης, δταν τῷ πιανε στὸ στόμα του, τὸ ὕφος του ἐπαίρνε μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐπισημότητα. Ἔμαθε ἀκόμα πὼς τὸ κουβαλοῦν τὰ βαπόρια ἀπ' τὴ Σουηδία.

Δὲ θὰ ξεχάσει ποτὲ τὴ μέρα πού τὸν ἔστειλαν στὸν Πειραιᾶ μᾶλλους ἐργάτες νὰ φροντίσει στὸ ξεφόρτωμα. Ἕνα ψηλόστηθο, μακρὺ βαπόρι τοῦ Βορᾶ στὸ ἐμπορικὸ λιμάνι πού δάθαινε πιδ πολὺ μὲ τὴν κομψότητα καὶ τὴν περήφανη ἐμφάνισή του τὰ γκριμάδια καὶ τὴν κακόμοιρη φάτσα τῆς πειραιώτικης παραλίας. Κάπου ἐκεῖ δλο-τρόγυρα ἐγερναν καὶ σάπιζαν μισοδυθισμένα καῖκια κι' ἕνα—δυὸ θεόρατα φορτηγά, θύματα τῆς γερμανικῆς ἀεροπορικῆς καλοσημαδιᾶς. Ἕνα γύρο τὰ κύκλωνε θαυνοκκίνο νερὸ ἀπ' τὴν προχωρημένη σκουριά τους, σὰ δρώμικο αἷμα πού χύνονταν ἀκατάπαυτα ἀπ' τὰ πληγωμένα σπλάχνα τους. Στὰ ρουθούνια σου ἔφταναν οἱ μυρουδιὲς μιᾶς πολυσύνθετης σαπίλας.

Ὁ καινούργιος ἐργάτης δὲ χόρταινε νὰ κοιτάζει θαμπωμένος τὸν καταδεχτικὸ αὐτὸ ἐπισκέπτη σεργιανίζοντας τὰ πλατύχωρα ἀμπάρια του καὶ τάρχοντικὰ σαλόνια του. Ἔμοιαζε νὰ κλείνει μέσα του τὴν ἀπλοχωριά καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς σκαντιναβέζικης ψυχῆς.

Χωρὶς περίσσια στολίδια, ξεχύνονταν ἀπὸ πάνω του κάτι σὰ μεγαλεῖο, ἡ ψυχὸ-σύνθεση τῆς ἀφροντισιᾶς τοῦ μακρυνοῦ κείνου λαοῦ πού ξεπέρασε τὴν ταπεινὴ ἀγωνία τῆς καθημερινῆς μίζερης βιοπάλης.

Ἔτσι κατάκατσε στὴ σκέψη του ὁ ἀλαργινὸς αὐτὸς κόσμος. Τοῦ τόνωσαν πιδ-τερο τὴν ἐντύπωσή του οἱ ναῦτες πού μπα-νόθγαιναν στὶς καμπίνες τους. Κάτι κοκκινόξανθα παληκάρια πού στὸ διάβα τους σκορποῦσαν τὴ μυρουδιά τοῦ σαπουνιοῦ καὶ τοῦ ἀρωματισμένου ταμπάκου. Μοῦτρα καλοθρεμμένα, ἀρυτίδωτα, μάτια γαλάζια γεμάτα χαμόγελο καὶ καλοσύνη.

Γύρισε κατόπι τὸ μυαλό του στὴ βασανισμένη ἐλληνικὴ γῆ πού τοῦ γρατσουνοῦσαν ἀπὸ μικρὸς τὰ πόδια του τὰ κοφτερά

λιθάρια της. Πόσα χρόνια σπατάλησε, μόχτησε μὲ τὰ φτωχὰ μέσα τοῦ καλοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ ξεφύγει ἀπ' τὴ βαλκανικὴ φτώχεια. Στεῖροι ἀγῶνες, χαμένες προσπάθειες, ἰδρώτας πού χύνεται ἀφθονος, αἷμα πού στάζει ἀσταμάτητα. Καὶ κάθε γενιὰ τὰ ἴδια.

* *

Ὁ Θανάσης ἔχει κάμποσους μῆνες στὴν Ἀθήνα. Κάπου ἕνα χρόνον στὴ Λάκα Σουλίου μὲ τίς ἀντάρτικες ὁμάδες, κατόπι κοντὰ ἐνιά μῆνες στὴν Κέρκυρα. Γερμανοί, Ἰταλοί, ἐαμίτες. Καὶ τὸ ντουφέκι ἀξεκόλητο τίς μέρες ἀπ' τὴν πλάτη του καὶ τίς νύχτες προσκέφαλο, προγονικὴ συνήθεια.

Προτοῦ ἀνεβεῖ τὴ σκάλα τοῦ πολεμικοῦ πού θὰ τὸν ἔφερνε στὸν Πειραιᾶ, ἀκουσε τῷ νομά του ἀπ' ἕναν μακρὺ κατάλογο ἀνταρτῶν: Θανάσης Ράδης, ἀνθυπολοχαγὸς ἐξ Ἀρτης Ἡπείρου. Ἕνα ἀμερικανικὸ Τόμιγκαν μὲ δυὸ δεσμίδες.

Τὴ στιγμή πού παράδινε τὸν ἀμίλητε αὐτὸ σύντροφο ἐνιωθε κάποιον ἀλλόκοτον ξαλάφρωμα. Τότε μονάχα πρίσπε πὼς τέλειωσε πιά ἡ στερημένη κι' ἀνήσυχη κείνη ζωή.

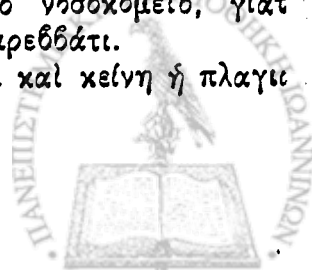
Ἕνα φτωχὸ ἰσόγειο ἐρέθηκε νὰ ξεκουράσει τὸν ταπεινὸ ἀγωνιστὴ τοῦ βουνοῦ. Ἦταν πολὺ φχαριστημένος πού μπόρεσε νὰ ξασφαλίσαι ἕνα ἡσυχὸ ὕπνο. Ἐκεῖ κάποιὰ πόδια τοῦ Λυκαδηττοῦ.

Ὅσο γιὰ τὸ φαῖ, ὅπως—ὅπως περνοῦσε. Πότε λίγη δουλειά, πότε οἱ διανομὲς τῆς Οὐνρα. Κατόπι, ἂν καμμιά φορὰ τᾶ βρῖσκε ὁλότελα σκοῦρα, ἔμειναν καὶ κάτ' ἄλλα φιλάνθρωπικὰ ἰδρύματα. Στὴ μὲνάντ' οἱ ψωροεγωῖσμοι καὶ τὰ φιλότιμα. Ἡ κοιλιά δὲν ἀστειεύται.

Δὲν πειράζει. Ἡ πατρίδα εἶναι καταστραμένη. Ἔχει τόσες ἀνάγκες. Θὰ ὑποφέρει κι' αὐτὸς στὴν ἀρχή. Μετὰ θὰ πᾶν ὅλα μπροστά.

Μένουν κάτι ἄλλα ἀσήμαντα, κάτι τίποτένια πού δὲ μπορεῖ νὰ τὰ ἰσιώσει κι' αὐτὰ μέσα του. Ὁ φίλος τοῦ βουνοῦ ἄξαφνα πού τὸν ἀντάμωσε ξεσπισμένον στὸ δρόμο, ὁ ἄλλος ὁ συμπολεμιστὴς πού δὲν τὸ ζυγώνουν σὲ φυματικὸ νοσοκομεῖο, γιὰτ' ἀκόμα δὲ βρίσκεται κρεβάτι.

Κατόπι, ἂ κατόπι καὶ κείνη ἡ πλαγι-

του Λυκαβηττού. Ίδια μ' ἐκείνη πού μπλέξανε με τοὺς Γερμανοὺς στὴ Μενίνα. Τὴ μέρα ποὺ πεσε ὁ μέγας ἀδελφός του ὁ Γιώργος. Καὶ κοντά του τόσο ἄλλοι.

Μοιάζουνε τόσο τὰ βουνὰ μεταξύ τους.

Μένουν κάτι ἐλάχιστες λεπτομέρειες πού δὲ σ' ἀφήνουν νὰ ἡσυχάσεις. Κἀτι μικρές, τιποτένιες συνήθειες, κἀτι παλιὰ ξεφτίδια πού κοιμοῦνται κάτω ἀπ' τὸ μαξιλάρι σου. Σ' ἐνοχλοῦν σὰν οἱ μεσημεριάτικες μύγες με τὴν ἀνόητη ἐπιμονή τους.

Τὸ παντελόνι τοῦ βουνοῦ πάντα πρόχειρο, κρεμασμένο στὸν τοῖχο καὶ τὸ κοντόμεσο σακάκι δὲ μπόρεσε ἀκόμα νὰ ξεκολληθεῖ ἀπὸ πάνω του. Κι' αὐτὰ τῆς Οὐνρα σὲ βγάζουν σὰν ἀποκριάτικο παλιάτσο.

Ὅλα κι' ὅλα, ἀλλὰ σὰν πολὺ δύσκολο νὰ γλυτώσεις ἀπ' τὴ μνήμη σου. Καὶ τὸ χειρότερο πού δὲν ἔχει κορμί, δὲν ἔχει σῶμα ἢ ἀνάμνηση γιὰ νὰ ἐξαντλήσεις πάνω της τὸ θυμὸ σου. Νὰ τὴν πιάσεις ἀπ' τ' ἀφτί, νὰ τὴ φτύσεις γιὰ τὴν ἀδιαντροπιά της, νὰ τὴν προσβάσεις.

Μὰ κι' ὁ χρόνος δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ νὰ τὴν πειράξει. Περνοῦν μέρες, ὁδομάδες, μῆνες. Καὶ τίποτα δὲν ἀλλάζει.

Νάρθει τάχα ἡ στιγμή πού θάποκάμει ἀπ' τὴ σημερινὴ κατάντια καὶ θάναπολήσει τὴ ζωὴ τοῦ βουνοῦ;

Προχτὲς πῆρε ἓνα γράμμα ἀπ' τὸ χωριό. Ὁ πατέρας στρώθηκε γιὰ καλὰ στὸ κρεβάτι, τοῦ γράφει ἡ γρηά. Ἀλλὰ κι' ἡ ἀδελφοῦλα του δὲν πάει καθόλου καλὰ ἀπὸ τότε πού ἄρπαξε κεῖνο τὸ κρῦο.

Καὶ κείνη ἡ τελευταία φράση τῆς δασανισμένης μάνας του, καρφώθηκε παραπονιάρικη μέσα του. Τὸν κλονίζει δλόκληρο δὲν τὸν ἀφίνει στιγμή ἥσυχος:

«...καὶ κοίταξε μάτια μου νὰ κονομήσεις μιὰ φούχτα ζάχαρη, μιὰ στάλα λάδι γιὰ τὴν Ἑλλή μας. Κατήντησε σὰν τὸ στημένο λεμόνι ἢ κοπέλλα κι' ἄλλο ἀπὸ μπομπότα καὶ νερόδραστα λάχανα δὲν ἔχομε νὰ τῆς δώσουμε. Δὲ μᾶς ἄφισαν κότα γιὰ κότα κείνοι οἱ γερμανοί. Μιὰ κατσίκια ὅλη—ὅλη μᾶς γλύτωσε κι' ἀπὸ τὸ λιγοστὸ γάλα της κρέμεται ἡ ψυχὴ της. Θανάση μάτια μου σὺ μᾶς ἔμεινες. Κονόμα παιδί μου, ἂν μπορέσεις καὶ κάνα δυὸ σπυριά καφέ γιὰ τὸν πατέρα. Ἔτσι νὰ πάρει τὴ

μυρουδιά του στὰ γηρατεία του ὁ καὺμένος. Μᾶς κατήντησε σκιάγματα γιέ μου ὁ χαμὸς τοῦ Γιώργου μας... Τοῦ ἀνάβεις τάχα κάνα κερί καμμιά βολά, τὸν θυμάσαι;...»

Καημένη μάνα. Ὁ πόνος σέκαμε νὰ μὴ ξέρεις τί ἀραδιάζεις. Ἄν τὸν θυμάται; Νύχτες ὁλάκαιρες τὸν παιδεύει ἡ θύμησή του. Ἔτσι στὴν ἀγκαλιά ὅπως τὸν κράταγε. Αὐτὸς τοῦ πῆρε τὸ τελευταῖο φίλημα. «Θανάση! Ἐλα μὴ κλαῖς. Φρόντισε τὸ σπίτι...» Αὐτὸς τοῦ κλείσει τὰ μάτια με τὰ τρεμάμενα χέρια του. Σωστὸς ἀντρας, ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ κλάψει τὴ στιγμή πού βλεπε τὸν ἀδελφὸ του νὰ ξεψυχάει; Ὅχι δὲν ἐλογάριαζε καθόλου τὴ ντροπὴ κι' ἄς τὸν ἐβλεπαν πού σπάραζε σὰ γυναῖκα πάνω στὸ ζεστὸ ἀκόμα κορμί του.

Καὶ νά, τρέχουν καὶ τώρα τὰ δάκρυά του κι' ἄς τὸν κοιτάζει ὁποιος θέλει.

Ὁ πόνος δὲν εἶναι ταπείνωση. Καὶ τὸ κλάμα τὸν μερεῦει, ξαλαφρώνει κάτι ἀπὸ μέσα του.

Σκέφτηκε πολὺ κεῖνο τὸ βράδυ. Στριφογύριζε στὸ κρεβάτι, χωρὶς νὰ τὸν κολήσει ὁ ὕπνος. Ἐνωθε ὅλο τὸ θάρος πού ἔπεφτε στὴν πλάτη του. Καὶ νά, σὰ νὰ ξεμύτιζε κάτι σὰ γόητρο, κάτι σὰν περηφάνια πού τοῦ γλυκαίνει τὸ δύσκολο δρόμο του. Νὰ στηρίζονται οἱ δικοί σου μονάχα σ' ἐσένα.

Καὶ βέβαια. Θὰ φάει τὰ σίδερα ἀπὸ αὔριο. Ὁ ἴδιος τὰ βολεύει ὅπως νᾶναι. Ἀλλὰ οἱ γέροι, ἡ ἀδελφοῦλα του;

Γιατὶ νὰ μ' ἦτανε μέρα, νὰ φρόντιζε ἀπὸ τώρα;

Πῆρε παραμάσκαλα ὅτι τοῦμενε περισσότερο γιὰ πούλημα καὶ τράβηξε νὰ τὰ ξεκάμει. Ἐνα καλὸ σακάκι κι' ἓνα παντελόνι ἀπ' τὴν τελευταία διανομὴ καὶ κάτι μικροπράματα τυλιγμένα με προσοχὴ σ' ἓνα κουτί.

Πρῶτ—πρῶτ δρέθηκε στὴν ἀγορά. Τὸν φέρνει ἡ ἀνάγκη γιὰ πρώτη φορὰ σ' αὐτοὺς τοὺς δρόμους. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ κατατοπιστεῖ. Ἐμαθε με ἀλλόκοτα συνήματα ὅτι ἡ ζάχαρη πτυλιέται πίσω ἀπ' τίς πόρτες τῶν μπακάλικων, ὅτι ὁ καφὲς ἀποτελεῖ ἀναμνηστικὴ πολυτέλεια κι' ὅτι ἀπὸ τὸ λάδι κυκλοφοροῦσε μονάχα ἡ μυρουδιά του, ἐκεῖ γύρω στίς ὑπόγειες ἀποθήκες.

Πούλησε τήν ἴδια μέρα καί τὰ τελευταῖα ἐνθύμια πού κρατοῦσε ἀπ' τοὺς ἀγῶνες τῶν βουνῶν. Ἕνα καλὸ ὠρολόϊ πού τοῦ τὸ δώρισε ἓνας αὐστρογερμανὸς τῇ στιγμῇ πού ἔπεφτε στὰ χέρια του αἰχμάλωτος κι' ἓνα ὁμορφο δαχτυλίδι, ἐνθύμιο τοῦ φίλου του τὴν ὥρα πού ξεψυχοῦσε.

Ἔτσι ξέκαμε καί τὸ πιστόλι του. Καί πόσες φορές δὲν τοῦ γλύτωσε τὴ ζωὴ αὐτὸ τὸ μικροκαμωμένο σιδερένιο παιγνίδι. Τώρα πού ἤτύχασε ὁ τόπος τοῦ εἶναι ἐλδότελα ἀχρηστο. Ἔτσι δικαιολογιότανε στὸν ἑαυτὸ του τὴ στιγμῇ πού τῷ ἔβλεπε νὰ τὸ πιάνουνε ξένα χέρια. Τὸ ἀντίτιμὸ του ἦταν τὰ πιδὲ κρύα λεφτὰ πούχε πιάσει στὴ ζωὴ του. «Κουταμάρες, εἶπε τελευταῖα μὲ τὸν ἑαυτὸ του. Ὅλ' αὐτὰ δὲ χρειάζονται τίποτα. Ἡ πατρίδα εἶναι λεύτερη».

Ἀλλά, ἀλλά θὰ τοῦκανε καλὸ νὰ τὸ βλέπει παρατημένο σὲ κάποια γωνιά τῆς κάμαρης. Ἄσε πού σχεδιάζε νὰ τὸ κλείσει σ' ἓνα γυάλινο κουτί καί νὰ σκύψει καμμιὰ φορά πάνω του. Ἔτσι γιὰ νὰ θυμᾶται...

Τελευταῖα γελοῦσε μὲ τὴ συναισθηματικὴ κατάντια του. Ἄ, ὅχι. Ὅσα κι' ἀνέπαθε, ὅσες ἀτκήμιες κι' ἀν' ἀντίκρυσσε τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅσες φορές κι' ἀν' ἐπληγώθηκε ἀπ' τὴν ἀγριότητα τῆς λαχανιασμένης αὐτῆς ἐποχῆς μας, μένει μέσα του τὸ παιδί τῆς προπολεμικῆς λυρικῆς γενιᾶς.

Τὴν ἴδια μέρα ἔστελλε πακεταρισμένα τὰ πανάκριθα ψώνια σπίτι του. Ριζί, μακαρόνια, ζάχαρη καί λάδι. Καί λίγος καφές γιὰ τὸ γέρο. Ἐλπίζει νὰ τοὺς φτάσουνε τρεῖς—τέσσερις μῆνες. Ὑστερα, ὕστερα κάτι θὰ γίνεῖ πάλι.

Μιὰ μεγάλη ἱκανοποίηση τὸν ἀποζημίωνε γιὰ ὅλη τὴν ἐσωτερικὴ πάλη πού τὸν παίδευε κείνη τὴ μέρα. Θὰ σηκωθεῖ ὁ πατέρας ἀπ' τὸ κρεβάτι πού τὸν ἔρριξε ἡ στέρηση, ἡ Ἑλλη θάναλάβει πολὺ γρήγορα καί στὸ βασανισμένο πρόσωπο τῆς μάνας θ' ἀπλώσει λίγο χαμόγελο.

Καί πέρασαν τόσοι μῆνες. Ἀλλά δὲν ἄλλαξε τίποτα. Ἡ ἀγωνία τῆς ζωῆς αὖξαινε κάθε μέρα. Μουδιασμένος γύριζε ἀπὸ συσσίτιο σὲ συσσίτιο κι' οἱ διανομὲς ἀρχίζαν νὰ στενεύουνε.

Τὴ χαρὰ καί τὸ δειλὸ κέφι πού κρατοῦ-

σαν τὴν ὑπομονὴ τοῦ ἀγωνιστῆ, τ' ἀντικατέστησε ἡ στενοχώρια, σιγὰ—σιγὰ ξεμύτισε ἀδιάντροπη ἡ ἀνέχεια, ἡ μεγάλη στέρηση. Τελευταῖα, σὰ φυσιολογικά, σὰν ἀσυναίσθητα, στρογγυλοκάθισε ἡ ἀπελπισία.

Ποιὸς εἶπε νὰ μὴ ἀγωνιστεῖ, ποιὸς εἶπε νὰ μὴ δουλέψῃ. Εἶναι μεγάλῃ ταπείνωσι γι' αὐτὸν νὰ τὰ δέχεται ἑτοιμα. Μὰ μήπως κάθετα; Πρέπει λοιπὸν νὰ συμπληρώσῃ καί τίς λίγες ὥρες τῆς ξεκούρασης. Δὲ γίνεταί ἄλλιως.

Τίς πρώτες μέρες δυσκολεύτηκε. Κρατοῦσε ὁλόκληρο τὸ κορμί του σὲ πυρετὸ ἀνησυχίας. Μὴ κάνει καμμιὰ ζημιὰ, μὴ πᾶει καί μέινει πίσω ἀπ' τοὺς ἄλλους. Κι' ἡ δουλειά σου ἐδῶ κρέμεται ἀπὸ μιὰ λεπτὴ κλωστή, ὅπως αὐτὴ ἡ ὑγρὴ μελᾶ ξένια γραμμὴ πού ξεφεύγει ἀναιδέστατ' ἀπ' τίς ἀδιόρατες τρυπίτσες τῆς πλατινένιας δαχτυλίδας.

Κάθε λεπτὸ περνάει καί κάποιος ἀπὸ δίπλα σου γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴ δουλειά σου. Ἀπ' τὸν βιαστικὸ ἀρχιεργάτη μὲ τίς ἀγριοφωνάρες, ὡς τὸ γενικὸ διεθυντὴ μὲ τὸ ὑπεροπτικὸ ὕφος τοῦ μεγάλου φτασμένου νοικοκύρη.

Συνήθισε μὲ τὸν καιρὸ κι' ἀρχίζει τώρα νὰ νοστιμεύεται τὴν πρωτόγνωρῃ ἱκανοποίησιν τῆς δύσκολης δουλειᾶς καί νὰ μπαίνει μὲ κάποιο δειλὸ θάμπωμα στὸν καινούργιο κόσμον πού τὸν κυκλώνει.

Μονάχα πού μένουν κάτι μικροπράγματα πού παραμερίζουν καμμιὰ φορά καί τίς χοντρές ἐντυπώσεις. Δὲν μπορεῖ, ἄξαφνα, ἀκόμα νὰ ξεχάσῃ κείνο τὸ ψυχρὸ ὕψος τοῦ κύριου διεθυντῆ, —μὰ πόσοι διεθυντὲς εἶναι ἐδῶ μέσα;—Τὴν πρώτη μέρα πού πῆγε μὲ τὸ συστατικὸ γράμμα τοῦ βουλευτῆ γιὰ νὰ πιάσῃ δουλειά.

Παρέδωσε τὸ γράμμα στὸ θυρωρὸ καί περίμενε. Ἕνας ὁλόκληρος βουλευτῆς παρακαλῶ, ἀπευθύνεται μὲ τὰ θερμότερα λόγια στὸ φίλο του γενικὸ διεθυντὴ τοῦ φημισμένου ἐργοστάσιου «τεχνιτῆς μετάξης, μοναδικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην» κι' ἓνα τέτοιο σοβαρὸ γράμμα ὅποι κλειστήκαν ὅλες οἱ ἐλπίδες ἐνδὸς ἀπελπισμένου βιοπαλαιστῆ κατὰσχεταί διχτατορικά ἀπὸ

έναν θυρωρό. Ὁ τελευταῖος τοῦρριξε μιὰ ματιὰ ἐξεταστικὴ σὰ νὰ ζυγίαζε τὴν ἀξία τοῦ περιεχομένου στὰ χέρια του καὶ τῶδωσε μὲνα μουρμούρισμα στὸ διευθυντῆ.

Ὁ Θανάσης περίμενε στὸν αὐλόγυρο. Αὐτὴ ἡ ἀργοπορία νὰ πάρει ἀπάντησιν τὸν ἐρριξε βαθμιαῖα ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη αἰσιοδοξία στὴν ἀπελπισία τῆς πιθανῆς ἀποτυχίας. Κι' ὅταν κάποτε κάπνισε τοῦ κύριου διευθυντῆ, τὸν φώναξε κοντά του μὲ κρῦα αὐστηρότητα:

—Σεῖς κύριε, σβῦστε τὸ τσιγάρο σας. Ἐδῶ πρέπει νὰ μάθετε νὰ μὴ καπνίζετε.

—Ὡστε...Κι' αὐτὸς περίμενε νὰ τὸν ρωτήσῃ γιὰ τὸν κύριο διευθυντῆ. Σχεδίαζε μιὰ φιλικὴ συζήτηση. Κι' εἶχε τόσες ἀπορίες μέσα του. Δὲν εἶχε συνηθίσει νὰ πειθαργεῖ τὴν περιέργειά του. Ἀλλὰ ὁ κ. διευθυντῆς δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ χάσιμο. Καὶ ξέρεи θαυμάσια νὰ κρατᾷ τὸν ἐργάτη σὲ ἀπόσταση:

—Πηγαίνετε. Πηγαίνετε μέσα νὰ πάρετε τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν κάρτα σας.

Αὐτὸ ἦταν ὅλο; Θὰ προτιμοῦσε νὰ τοῦ μιλοῦσε καλύτερα στὸν ἐνικό. Τώρα τοῦ ἀπαγόρευε καὶ νὰ θυμώσει μὲ τὴν περιφρονητικὴ αὐτὴ εὐγένεια. Μέσα του ἐβραζε ὁ λόκληρος. Κατάπιε ἓνα μεγάλο παράπονο. Ἦθελε νὰ τὸ πετάξῃ στὰ μοῦτρα αὐτοῦ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ κοίταξε τὴν πόρτα ποὺ περίμενε ἀκόμα ἀνοιχτή. Καὶ χρειάστηκαν τόσα μέσα γιὰ ν' ἀνοίξῃ αὐτὴ ἡ πόρτα.

Γύρευε τὴν ἀπαραίτητη ἀντίδραση γιὰ νὰ ἰσορροπήσῃ μέσα του. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ τὴ βρεῖ στὸν καινούργιο κόσμον ποὺ τὸν περίμενε. Γύρευε τὴ ματιὰ του στὸ μεγάλο φρεσκοβαμμένο χτίριο τοῦ ἐργοστάσιου. Αἰστάνθηκε μιὰ πρώτημῃ εἰκειότητα γι' αὐτὸ τὸν ὄγκον. Ἀπὸ σήμερον θὰ κινιόταν καὶ θ' ἀνάπνευε ἐδῶ μέσα ὀχτὼ ὀλάκαιρες ὥρες.

Τώρα εἶχε καιρὸ νὰ μαλάξῃ τὸν πληγωμένο κόσμον του πάνω στὴ δουλειὰ ποὺ τοῦ δώσανε.

Ξαναφύτρωσε γρήγορα στὴ μνήμη του ἡ προπολεμικὴ κοινωνικὴ πεῖρα ποὺ τὴν ἰσοπέδωσε στὰ τρία χρόνια ἡ ἀπλὴ ζωὴ τοῦ ἀντάρτικου. Τὸ ὄνειρον τοῦ πολεμιστῆ τὸ ἀπορρόφησε μὲ ἀρκετὴ δυσαρέσκεια ἡ μεταπολεμικὴ πραγματικότης. Δημοκράτιες, σοσιαλισμοὶ καὶ ἰσότητες, παραμέρισαν, χαμήλωσαν τὸ ἀνάστημά τους ἀπ' τὴν καθημερινὴ ζωὴ. Τίποτα δὲν ἔλλαξε. Ἰσὶα—

ἰσὶα ποὺ οἱ κοινωνικὲς διαφορὲς ξεχωρίζουν τώρα πρὸ ἄγριες, πρὸ βαθεῖες.

Μένει τὸ πρῶτον κέρδος ποὺ τοῦ χάρισε τὸ μεγάλο αὐτὸ χτίριο ποὺ μέσα του ἰδιοκοποῦν χιλιάδες κορμιὰ γιὰ νὰ ξασφαλίσουν τὸ δύσκολον μεταπολεμικὸ ψωμί.

Πλάϊ στὴν πεῖρα ποὺ τὸν ἔτρεφε ἡ καινούργια ζωὴ, στὸν καθημερινὸ μόχτον ξοικονομοῦσε καιρὸ γιὰ νὰ συνεχίσει τίς σκέψεις του. Μέσα ἀπ' τὸν ἰδρώτα καὶ τὴν κούραση ἀναύλιζε σὰν ξέδωμα καὶ παρηγοριὰ ἓνας παράξενος ρωμαντισμὸς, ζυμωμένος μὲ τὸ ρεαλισμὸ καὶ τὲς ἀναποδιὲς ποὺ ἔστηναν ἀσταμάτητα τρικλοποδιὲς στὴ γενιά του.

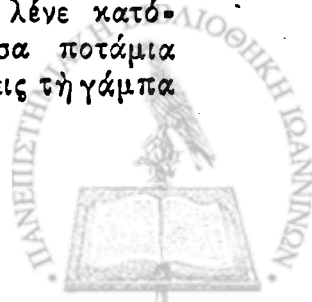
Τὶ παράξενον! Κοιτοῦσε ἀφηρημένος τὴν κυτταρίνη ποὺ μπούκωνε τίς πρῶτες μέρες τὴν πρέσα καὶ τὸ μυαλὸ του ἀνεξάρτητον χάνονταν σὲ ἀλλόκοτους συσχετισμούς. Ὁνειρεύονταν ἀτέλειωτα δάση μὲ πανύψηλα γεροκοτσιανισμένα δέντρα, μεγάλα τεντωμένα κλαριά μὲ κάτι μικρὰ παχουλὰ γυαλιστερὰ φύλλα ποὺ πάνω τους μαντεύονταν μόνιμη μιὰ ἀνάλαφρη κουρασμένη δροσιά.

Νορβηγία, Σουηδία. Κάπου κεῖ στὸ Βορᾶ. Τοῦ φαίνεται σὰ νὰ γέμισαν προκαταβολικὰ τὰ ρουθύνια του ἀπ' τὴ μούχλα τῆς σαπισμένης γῆς. Βέβαια, μπορούσε κεῖ ἀνάμεσα στὰ γέρικα γρουμπιασμένα κλαριά νὰ βάλῃ καὶ δυὸ—τρία πουλιὰ νὰ γλυκάνουν τὴν ἐρημιὰ τοῦ ἀπέραντου τσιπύου. Ἔτσι πᾶσκιζε νὰ ξεγλυστρήσῃ ἀπ' τὴν ἐργοστασιακὴ μονοτονία ποὺ τὸν τύλιγε πληχτικὰ μὲ τὰ ἀτσαλένια πλοκάμια τῆς.

Ναὶ κύριε διευθυντά, δυὸ—τρία πουλιὰ στὴ σκέψη του, ἓνα ἀτέλειωτον δάσος, κι' ἄς τσιτώνει τὴν πρεσοφαγὰν μὲ κυτταρίνη. Δὲ μπορείς νὰ τοῦ ἀποκλείσεις κι' αὐτὸ τὸ δικαίωμα.

Ἀλλὰ κουράγιο ποὺ τῶχει κι' αὐτὸ τὸ μυαλὸ του. Νᾶχει μπροστά του τὴ σκάφη μὲ τὰ διαβολουμένα ὀξέα κι' ἡ σκέψη του νὰ κλώθει δάση, νὰ κεντάει πουλιὰ καὶ λουλούδια.

Ἐχει δυὸ μέρες στὴν καινούργια δουλειὰ. Τὰ μάτια του τσοῦζουν κατακόκκινα καὶ μὲ τὰ ἀτέλειωτα δάκρυά του φτάνουν νὰ κλάψῃ ὅλους τοὺς σκοτωμένους τοῦ τελευταίου πολέμου. Μετάξιν σου λένε κατόπι. Πρὸ νᾶξερης κυρὰ μου πόσα ποτάμια δάκρυα χύνονται γιὰ νὰ στολίσῃς τὴ γάμπα

σου και νά ὁμορφῆνεις μέ τσαχπινιά τὸ κορμί σου.

Ἐνα μαλακό, ἕνα τόσο γαργαλιστικὸ πραγματάκι και νάχει τόσα βάσανα. Και νά σοῦ λένε πὼς ἔρχεται ἀπ' τῆ Σουηδία.

—Ἐ, οὐ! Γκαδῶθηκες! Ἡ σκάφη σου ξεχείλισε, δὲ δλέπεις;

Γύρισε τὸ κεφάλι του ἀπὸ κεῖ ποῦρχονταν τὸ θυμωμένο αὐτὸ ξέσπασμα. Κοίταζε τὸν προϊστάμενο μέ μισόκλειστα μάτια. Πάσκιζε μέσα του νά δικαιολογήσει τὴν περίσσια του ἀυστηρότητα. Ἐργάτης ἦταν κι' αὐτὸς κι' ἴσως νάχυσε τὰ πιότερα δάκρυα πάνω σ' αὐτὲς τὶς σκάφες.

Ἐσκυψε μέ καινούργιο παράπονο μπροστά του. Θάπρεπε νά φαίνονταν πολὺ ἀπαγοητευμένος, γιατί μόλις τὸν εἶδε ὁ Κώστας, ὁ διπλανὸς του συναδέλφος, τὸν ζύγωσε μέ φανερὴ συμπάθεια:

—Κουράγιο φίλε. Χρειάζεται περιδόλι καρδιά ἐδῶ μέσα.

Ζήλεψε τὴν καρτερικότητα τοῦ ψημένου αὐτοῦ ἐργάτη. Τὴν καρδιά του τὴν ἐξέστειναν αὐθόρμητες φιλικὲς διαθέσεις. Γιατί ἐδῶ δὲ χρειάζονται διατυπώσεις κι ἐπιφυλάξεις γιὰ νάποχτήσεις φίλους.

Ἴσιωσε αὐτόματα τὸ κορμί του, σήκωσε ἀκόμα πιὸ ψηλὰ τὰ μανίκια γιὰ νά μὴ δρέχονται και βάλθηκε μέ σβελτάδα ν' ἀδειάζῃ τὴ σκάφη. Οἱ μπομπίνες δυὸ—δυὸ στὸ κάθε χέρι του ἐφάρμοζαν διπλὲς ὅπως τὶς πέταγε μέ νευρικότητα στὸ εἰδικὸ καρτσάκι, χωμένες σὲ ἴσια κι' ὅμοια ξύλα ποὺ ξεμύτιζαν ἀπ' τὶς δυὸ πλευρὲς του. Τὸ μετὰξι χορταμένο ὀξέα, ἐπαιρνε ὑπομονετικὰ τὴ σειρὰ γιὰ τοὺς φούρνους, Ἐκεῖ θὰ στέγνωσε σ' ὀρισμένο βραχμὸ ἡλεκτρικῆς θερμότητας και θάμπαινε σὲ εἰδικὰ ὑγραντήρια.

Ἀλλὰ τούτη ἡ δουλειὰ δὲν ἔχει τελειωμό! Νὰ κι' ἄλλο καρότσι ἀδειανὸ περιμένει νά γεμίσει ἀπ' τὰ χέρια του.

ΣΤΗΝ ΝΑΝΤΙΑ ΠΟΥ ΠΕΘΑΝΕ

*Νάντια, ὁ μαραμένος μου συλλογισμὸς θὰ φθάσῃ
στὴν μακρινὴ πατρίδα σου, σὰν κλάμα ἀλγεινόν,
μέ τις πνοοῦλες τὶς θλιβέες τῶν κρίνων ἀπ' τὰ δάση
ποῦρθαν νά βροῦν τὸν θάνατο μαζί σου τὸν στερνόν.*

*Σὰν νούφαρο, στὴν σιωπὴ τοῦ ὕπνου σου δοσμένη
πέρασες κι' εἶχες γύρω σου λευκὲς ἀνθαγκάλιες
και στὸ μπουμπούκι τῶν χειλιῶν τὴν πίκρα σου χυμένη,
καθὼς γιὰ σένα οἱ μαβιὲς μαδοῦσαν πασχαλιές.*

*Κι' εἶχες στὰ κρινομάγουλα τὴν νιότη μαραμένη,
ποὺ τῆς ἐπῆραν τὴν γλυκειὰ οἱ αὔρες εὐωδία,
μιὰ ἡλιαχτίδα χρυσαφιά μέσ' τὰ μαλλιά πλεγμένη
και τοῦ γιалоῦ τοὺς πένθιμους θρήνους, γιὰ συνοδεία!*

*Νάντια, μικρὴ μου ποῦφυγες σὰν μιὰ μαρμαρυγή,
τώρα π' ἀνάψαν τ' οὐρανοῦ ὅλα τὰ νεκροκέρια,
ἡ σκέψη μου Ἰέρεια, στὴν παγερὴ σιγὴ
τοῦ τάφου σου, θὰ δεθθῇ μέ σταυρωμένα χέρια.*

Κώστας Τσίτης

ΠΟΙΗΤΕΣ

Τὸ προσωπεῖο τοῦ Κάλχαντα φορῶντας
τὴ μαντικὴ διδάσκουμε τὴν Τέχνη.

Ἀπ' τῶν Εὐμολπιδῶν κρατᾶμε τὴ γενιά
ποῦ εἶσαν δεμένοι μὲ ὅρκους.

Καθισμένοι στὸν ἱερὸ τρίποδα
τοῦ μαντείου τῆς ψυχῆς μας
χρησιμοδοτοῦμε...

Στὰ δικά μας τὰ στήθη ὁ Φοῖβος κατοικεῖ
καὶ καρτερεῖ τὸ Γυρισμό του...

Μὲ πύρινο δάχτυλο ἄγγιξε τὸ μέτωπό μας
κι ἄστραψε μέσα μας τ' ἄχραντο Φῶς
τοῦ Ὠραίου καὶ τοῦ Καλοῦ.

Στὶς καρδιές μας φυλάξαμε αἰῶνες
τὸν πολυδαίδαλο αὐλό.

Καὶ τὸ μαρτυρικό μας κεφάλι
στολίζει ἡ δάφνη ἡ μαντικὴ.

Πῶς θὰ ζοῦσε ὁ Φοῖβος δίχως ἐμᾶς;
Εἴμαστε τοῦ Ἀπόλλωνα οἱ Σωτῆρες
τοῦ Ἀπόλλωνα οἱ ἐκλεχτοί.

Μέσα μας ζεῖ
κι ἀπ' τὸ μαντεῖο τῆς ψυχῆς μας
χρησιμοδοτεῖ στοὺς ἀνθρώπους...

Κί ἡ πηγὴ ἡ «λαλέουσα»
ψέματα ὅτι στέρεψε:
στὰ ἔγκατα ἀναβρῦζει—πλούσιό ἀμπολή.
μόνο ποὺ ἄλλαξε ὄνομα:
Τὴ λένε τώρα—Καλοσύνη,
καὶ τὴ λένε—Ἀγάπη!...

«Οὐκ ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ!...»
Πλούσια τρέχει ἡ ἀγάπη μας
πλούσια ἡ καλοσύνη
γιά τὸ δύστηνο ἄνθρωπο
ποὺ τὸ Φοῖβο ἐξέχασε
ποὺ τὸ Φοῖβο κρέμασε πάνου στὸ καρφί
κάτου ἐκεῖ στὸ Γολγοθά...

Τὸ προσωπεῖο τοῦ Κάλχαντα φοροῦμε.
Καὶ στὸν ἱερὸ τρίποδα τῆς ψυχῆς
καθισμένοι,
διδάσκουμε τὴ μαντικὴ
καὶ χρησιμοδοτοῦμε.

«μακρυνὰ εἶνε τὸ Ἑλντοράδο τῆς χαρᾶς,
ἄμοιροι Ἀνθρώποι, γιὰ σᾶς...

Πολὺ μακρυνὰ
—μέσα σας!...

Καὶ πῶς πορεῖτε νὰν τὸ φτάσετε;
Μυριάδες ζωές δὲ σᾶς φτάνουν!...»

Δημοσθένης Ζαδὲς

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ

Τὰ μυστικά μηνύματα τᾶπαιρνε ἀπὸ πολὺ μακρυνά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γῆς, ἢ μπορεῖ κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθη τῆς ζωῆς τούτης. Πέρα ἀπὸ τὰ βάθη τ' ἄγνωστα καὶ τ' ἀνεξερευνήτα μυστήρια. Τᾶφερνε ἡ νύχτα καὶ τὰ τρύπωνε μέσα στὸν ὕπνο της. Ἡ μέρα δὲν ἔφερνε ποτε τίποτε. Ἦταν τόσο πικρή, βασανισμένη κι' ἔρημη, πὺν οἱ μυστικὲς φωνές κι' ἂν ἀκόμα ἐρχόταν δειλά, δειλά, τρώμαζαν καὶ γύριζαν πίσω. Μόνο ἡ νύχτα ποὺ ἤξερε νὰ τὰ τυλίγει στοργικὰ στὰ πέπλα της, νὰ τὰ πασπαλίζει μὲ τὴ χρυσὴ σκόνῃ τῶν ἀστεριῶν της, τᾶφερνε καὶ τ' ἀπὶθωνε δίπλα στὸ σκληρὸ ὕφαντὸ μαξιλάρι.

Τότε ἡ καρδιὰ ἀναπτέρωνε καὶ μπορούσε νὰ σπρώξῃ καὶ τὴν ἄλλη μέρα. Ἡ ἐλπίδα ἔρριχνε τὸ παρήγορο φῶς της, πρὶν νὰ φέξῃ ὁ ἥλιος. Ἐπειτα τ' ἀνελέητο φῶς τῆς μέρας καὶ τῆς πραγματικότητος τᾶσβηνε ὅλα. Τᾶλλο τὸ βράδυ ὅμως τὰ μυστικά μηνύματα ἐρχότανε πάλι.

Ἔτσι εἶναι καμμιὰ φορὰ. Ὅταν ἡ ζωὴ δὲν ἔχει νὰ φέρῃ τίποτε, τότε ἡ ψυχὴ—ἂν τύχῃ κι' εἶναι αἰσθηματικὴ κι' ἀλαφροῦσκιωτη—ἀναλαμβάνει καὶ κουβαλάει τὰ πὸ παράξενα πράγματα. Κι' αὐτὰ ποὺ ἦρθαν καὶ χάθηκαν κι' αὐτὰ ποὺ δὲν ἦταν ποτε δικά σου κι' αὐτὰ ποὺ ποτέ σου δὲν τὰ περιμένες.

Ἔτσι καθὼς συνέβαινε ἐδῶ μὲ τὴν Παρασκευή.

Τὶς ἔπαιρνε τὶς μυστικὲς φωνές, τὶς τύλιγε σφιχτὰ σὲ κουβάρι κι' ἔπειτα πάσκιζε νὰ τὶς πλέξῃ, σὰν ὅπως ἔκανε μὲ τὸ γνέμα, ποὺ μόνη της τὸγγενε στὰ νυχτέρια. Λο-

γῆς λογῆς πράγματα ἐπλέκε μὲ τὸ γνέμα καὶ τὰ φύλαγε κλεισμένα στὴν παληὰ κασέλα γιὰ προικεῖά της. Καὶ λογῆς λογῆς πράγματα ἔπλεκε μὲ τὸ νῆμα τῆς φαντασίας καὶ τὰ φύλαγε κι' αὐτὰ κρυμμένα κι' ἀκριβὰ καθὼς ἐκεῖνα.

Μόνο ποὺ τὸ πρῶτο ἔβγαινε ἀπὸ τὰ χέρια της ἴσιο κι' ὁμορφο καὶ δὲν τὴ δυσκόλευε καὶ τὸ δεύτερο ἦταν γιομάτο κόμπους κι' ἀνακατέματα ἀξεδιάλυτα. Ἀπὸ ποῦ νὰ πιάσῃ καὶ ποῦ νὰ τελειώσῃ;

Τὶ νᾶθελαν νὰ ποῦν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μυστικά μηνύματα, μέσα στὰ κομματιασμένα κι' ἀτέλειωτα ὄνειρά της;

Ἡ Παρασκευὴ τότε ζητοῦσε τὴ βοήθεια τοῦ μεγάλου βιβλίου, μὲ τὰ βυσινιά λερωμένα ἐξώφυλλα, ποὺ βρισκόνταν στὸ ράφι, ποὺ ἔξερε ἀπὸ πότε, μὲ φαγωμένα κίτρινα φύλλα. Ἐκεῖ μέσα κλείνονταν ὅλα. Ἦταν τὸ σοφὸ βιβλίο τῆς ζωῆς μὰ καὶ τὸ μόνο βιβλίο ποὺ εἶχαν ἰδεῖ ποτε τὰ μάτια της. Ὅλα τὰ μυστικά ποὺ κύκλωναν τὸν φτωχό, τὸν ἀνήμερο ἄνθρωπο, αὐτὸ μόνο ἤξερε νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Κανένα βιβλίο δὲ δοξάστηκε καὶ δὲ θαυμάστηκε τόσο. Τὸ φιλλομετροῦσε μὲ δέος. Τὸ κύτταζε μὲ ἀγωνία. Ὅμως, τί νὰ δῇ καὶ τί νὰ μάθῃ; Τὰ λίγα γράμματα ποὺ τῆς εἶχε μάθει κάποτε ὁ παποῦς πάνω στὴν ἄμμο δὲν τὴν ἔφταναν.

Ἐβαζε σ' ἓνα ταψὶ ἄμμο ψιλὴ βρεγμένη ὁ γέρος καὶ μὲ τὸ δάχτυλο ζωγράφισε τὰ γράμματα. Ὅστερα τᾶσβυνε καὶ τὴν ἔβαζε νὰ τὰ χαράξῃ κι' αὐτὴ. Κι' ὁ ἴδιος ἔλεγε πὼς ἔτσι τᾶχε μάθει τὰ γράμματα, μὲ τὰ ἴδια σύνεργα. Ἀλλὰ δὲν εἶχε οὔτε τότε

οὔτε τώρα γιὰ τὴ μικρὴ ἐγγονή. "Επειτα μ' ἐκεῖνα διάβαζε τὸ ψαλτῆρι καὶ τὶς κρυφὲς φυλλάδες μὲ τὸ «ὡς πότε παλληκάρια θὰ ζοῦμε στὴ σκλαβιά». Νὰ διαβάξης καὶ ν' ἀνάβει φωτιὰ στὰ σωθικά σου.—Εὐλογημένα νᾶναι παιδί μου τὰ γράμματα. Νὰ μάθης καὶ σὺ γιὰ νὰ διαβάξης τὰ γράμματα ποὺ θὰ στέλνει ὁ ἄντρας σου ἀπὸ τὴν ξενητεία. Νὰ μὴ μαθαίνει ὁ κόσμος τὰ μυστικά σου. Ὡς αὐτοῦ σὲ φτάνει ἄλλα δὲ σοῦ χρειάζονται.

Τὸ μικρὸ δαχτυλάκι τῆς Παρασκευῆς βυθίζονταν στὴν ἄμμο καὶ σχημάτιζε τὰ ψηφία, ποὺ μ' αὐτὰ θὰ διάβαζε πολὺ ἀργότερα, τὰ γράμματα ἐκείνου ποὺ θὰ βρῖσκονταν τὸ δῖχως ἄλλο στὴν ξενητεία. Γιατὶ αὕτῃ ἦταν ἡ μοῖρα τοῦ τόπου τῆς.

Ὅμως ὁ γέρος πέθανε πρὶν προφτιάσῃ νὰ τὰ μάθῃ ὅλα. Κι' ὅσα ἔμαθε ἔμειναν ξεκομμένα καὶ μόνα τους, σὰν πρόβατα προγκισμένα ἀπὸ τὴν τρομάρα τοῦ λύκου. Τὸ Α ἐδῶ, καὶ τὸ Ε ἄλλοῦ. Τὸ Ω στὸ τέλος, ὁλότελα ὀρφανὸ κι' ἔρημο. Πῶς νὰ τὰ συνταιριάσῃ, νὰ τὰ βάλῃς σὲ τάξη καὶ νὰ βγάλῃς νοήματα;

Ἡ Παρασκευὴ λυπότανε κατάκαρδα κι' ἄς μὴ τὰ χρειάζóτανε γιὰ τὸ σκοπὸ ἐκεῖνον ποὺ νοιάζονταν ὁ καϋμένος ὁ παποῦς. Ὁρφανή, φτωχοῦλα κι' ἄσχημη, δὲν εἶχε ποιὲ κανένα ἀγαπημένο γράμμα νὰ διαβάσῃ οὔτε νὰ γράψῃ. Ἀπὸ καμμιὰ Ἀνατολή κι' ἀπὸ καμμιὰ Δύση δὲν θὰ ἐρχότανε ὅπως σὲ τόσες συνομήλικές τῆς—τὸ χιλιοπόθητο γράμμα—τοῦ ξενητεμένου ἀκρ βου, τὸ γιομαῖτο καϋμούς κι' ἐλπίδες.

Κι' ὁ δικός τῆς πατέρας, ποὺ οὔ.ε κἄν τὸν εἶδε, χάθηκε στὴν Ἀνατολή, πρὶν αὕτῃ γνωρίσῃ τὸν κόσμο. Μαζὶ μ' αὐτὸν χάθηκαν κι' ὅλα τὰ γλυκὰ πράγματα τῆς ζωῆς. Ἀπόμειναν μόνο οἱ πίκρες, ἡ ὀρφάνια, τὰ μαῦρα ροῦχα καὶ τὰ δάκρυα. Ἀπὸ αὐτά, ἔμειναν ἄφθονα κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὰ μεγάλωσε ἡ Παρασκευή.

Μέσα ὅμως σ' αὐτὰ ἔμεινε κι' ἓνα ἄλλο, γιὰ νὰ τὰ γλυκαίνει καὶ νὰ τὰ κάνει ἐλαφρότερα. Ἦταν ἡ ἐλπίδα ποὺ κι' αὕτῃ τὴν κληρονόμησε ἀπὸ τὴ μάνα τῆς, μαζὶ μ' ὅλα τ' ἄλλα. Μιὰ ἐλπίδα ξεχωριστὴ κι'

ἀκρ.βή, ποὺ μόνο στῶν ἀπλῶν κι' ὑπομονητικῶν ἀνθρώπων κατοικεῖ τὶς ψυχές. Μὴ πικραίνεσαι θυγατέρα. Ὁ θεὸς θὰ σοῦ φανερώσει τὸ βίος τοῦ πατέρα σου, ποὺ τ' ἄφησε στὴν ξενητεία.

Πόσο ἦταν αὐτὸ τὸ βίος; Ποιὸς τ' ἄρπαξε, ποιὸς τὸ καταχώνιασε; Ἡ φαντασία τῆς τῶπλαθε πολὺ. Τέσο πολὺ, ὅσος ἦταν ὁ θαυμασμός τῆς γιὰ τὴν ἀξιοσύνη του κι' ἡ ἀγάπη τῆς γι' αὐτόν. Καὶ τόσο καλὰ φυλαγμένο, ὅση ἡ πίστη τῆς σιοῦ Θεοῦ τὸ ἔλεος, ποὺ προστατεύει τὰ ὀρφανὰ καὶ φυλάει τ' ἀπροστάτευτα. Ἔτσι πέθανε ἡσυχῇ καὶ γαληνεμένη.

Σ' αὕτῃ τὴν ἐλπίδα καὶ σ' αὕτῃ τὴν πίστη ἀκούμπησε κι' ἡ Παρασκευή. Κι' αὐτὰ τὰ δυὸ τῆς ἔστελναν τώρα τὰ μυστικὰ τους μηνύματα, ποὺ πάσκιζε νὰ ἐξηγήσῃ. Κι' ὅσο εὐκόλα ἐρχονταν, τόσο δύσκολο ἦταν νὰ ἐξηγηθοῦνε. Ποτάμι ἀδιάβατο καὶ τὸ μόνο γιοφύρι ἦταν ἡ Ἀνθή. Δὲν μπορεῖς νὰ ἐμπιστεύεσαι στὸν καθέναν καὶ ν' ἀνοίγῃς τὴν καρδιά σου. Γράμματα ἀπὸ τὴν ξενητεία δὲν εἶναι τοῦτα: μὰ γράμματα ἦταν κι' αὐτά, γράμματα σταλμένα ἀπὸ τὰ ταξ δεμένα σου ὄνειρα.

Ἄς εἶναι καλὰ τούτῃ ἡ πρόσχαρη καλωσυνάτη μικροῦλα. Ἐβγαίνει τὸ πρῶτ' στὴν πόρτα καὶ τὴ φώναζε.

—Ἀνθίτσα, φέρε μου μάτια μου, μιὰ κανάτα νερὸ ἀπὸ τὴ στέρνα σας.

Ἡ Ἀνθίτσα πάνω στὴ φούρια τῆς, ξεχνοῦσε νὰ πάρῃ στὰ χεράκια τῆς κι' ἓνα κανατάκι, ἔσ.ω.κι' ἀδειανό, ἔτσι γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου.

Τρύπωνε στὴν ἐτοιμόρροπη χαμοκέλα κι' ἀνοίγε ἐλίσσημα τὸ μεγάλο βιβλίο.

—Τὶ θέλεις νὰ κυτιάξω σήμερα; Τὶ εἶδες;

Ἡ Παρασκευή, μάζευε στὸ νοῦ τῆς τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὴν αὐλὴ χώρα τοῦ ὄνειρου καὶ τὶς συναρμολογοῦσε ὅπως—ὅπως.

—Ἡμουν, λέει, στὴν ἄκρη μιᾶς λίμνης κι' ἐκεῖ, λέει, ἦρθε σὲ μιὰ βάρκα ἓνας ἄγγελος καὶ μοῦ εἶπε, λέει, πῶς τὸ βίος τοῦ πατέρα μου ὑπάρχει καὶ πῶς θὰ τὸ πάρω, λέει, πλούσια προῖκά μου· καὶ πῶς ἂν ἤθελα, θὰ μὲ πηγαινε, λέει, νὰ τὸν ἀντα-

μώσω τ' ἄλλο κι' ὅλας τὸ βράδυ καὶ πὼς ἔχει, λέει, ἔτοιμον ἐκεῖ καὶ τὸ γαμπρό.

Ἡ Ἀνθὴ γύριζε τὶς σελίδες καὶ συλλάβριζε, ὥς πὺ νὰ συναντήσῃ τὸν ἄγγελο.

Ἡ ἄλλη σωμαίνοντας παρακολουθοῦσε μ' ἀγωνία.

... Ἐσεῖς πὺ διαβάσετε τὰ βιβλία μονάχοι σας, ἐσεῖς, πὺ τὸ μάτι σας πιάνει στ' ἀρπαχτὰ τὶς τυπωμένες σειρές, πρὶν ἀκόμα προφτάσει κι' ὁ νοῦς νὰ στοχαστῇ τὰ νοήματα, ἐσεῖς οἱ γραμματισμένοι, πὺ... δὲ μορεῖτε ποτὲ νὰ καταλάβετε, ποῖο μυστήριον κρύβεται, κάτω ἀπὸ τ' ἀγνωρα μαῦρα στίγματα, πὺ γιομίζουν μιὰ ἔστω καὶ σαρακοφαγωμένη σελίδα. Ποιὰ ἀγωνία νὰ τὴ συλλαβίσῃ ἓνα μικρὸ παιδί, ψηφίον — ψηφίον, λέξη — λέξη.

Κι' ἐκεῖνα τὰ λόγια, νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ τὰ συνηθισμένα π' ἀκοῦς κάθε μέρα. Νά-ναι κάτι σὰν ἀπὸ τὶς ἅγιες γραφές κι' ἀπὸ τὶς προφητεῖες. Καὶ πίσω πάλι ἀπ' αὐτὰ νὰ κρύβεται τ' ἄλλο μυστήριον τ' ἀξήγητο. Πόσα ἀπ' αὐτὰ θὰ ξεδιαλυθοῦνε ; — «Ἐὰν εἶδῃς κατ' ὄναρ κάτοπτρον, θέλωσι σοὶ γίνῃ προτάσεις γάμου». Ἡ Παρασκευὴ μειδιοῦσε εὐχαριστημένη κι' ἄς ἔβγαζε τὸ νόημα θαμπό. Ὅμως δὲν εἶδε ἀκόμα τέτοιο πρᾶγμα. Ἄλλο βράδυ μορεῖ νὰ τὸ δῇ κι' αὐτό. Ἀφοῦ τὸ γράφει, κάποτε θὰ τὸ δεῖ.

— Ἄλλοῦ νὰ κυττάξεις Ἀνθίτσα τώρα : — «Ἐὰν εἶδῃς καθ' ὕπνου περιστεράν, τύχη ἀγαθὴ...» Ὅχι, οὔτε αὐτὸ δὲν δὲν τὸ εἶδε ἀκόμη.

— Πάρτα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μάτια μου.

Ἡ Ἀνθὴ τὰ πῆρε ἀπ' τὴν ἀρχή. Κι' ἔτσι ἦταν. Ἐκεῖ στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ ἄγγελος καὶ ζωγραφισμένος μάλιστα, μὲ τὰ φτερά ἀνοιχτά, σὺν ἑξωτικὸ πουλὶ νὰ διανύει τὸ ἄπειρον.

— «Ἐὰν εἶδῃς ἄγγελον ... καὶ ἐὰν μὲν ἀτενίσῃ τὸν οὐρανὸν ..., ἐὰν δὲ τὴν γῆν ... ἐὰν ... ».

Ὁλόκληρη ἡ σελίδα ἐξηγοῦσε τὰ ὄνειρα μὲ τὸν ἄγγελο. Πὼς νὰ τὸν εἶδε τώρα ἡ καυμένη ἡ Παρασκευὴ ; «Μὲ τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ δέεται πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὑπὲρ τῶν πτωχῶν πλασμάτων τῆς γῆς, ἢ μὲ τὰ ὄμματα εἰς τὴν γῆν, λυπημέ-

νον γιὰ τὴ βαρεῖα μοῖρα τῶν ἀνθρώπων ;» — Τὰ σήκωνε, λέει, στὸν οὐρανὸ καὶ πάλι τὰ χαμήλωνε κάτω.

Γιὰ βάρκα, γιὰ λίμνη, γιὰ τὸ χαμένο βιὸ τοῦ πατέρα, ὁ Μέγας Ὀνειροκρίτης, δὲν ἔλεγε τίποτε. Αὐτὰ ἔμεναν νὰ τὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ τὰ συμπληρώσῃ ἡ ψυχὴ τῆς. Κι' αὐτὴ τᾶπαιρνε, τὰ ζέσταινε στὴ φλόγα τῆς, τοὺς φουσοῦσε πνοὴ ἀπ' τὴ δικὴ τῆς καὶ ζωντανεμένα τὰ χαιρότανε καὶ τὰ καρτεροῦσε.

— Σταλμένα ἀπὸ τὸν Θεὸ εἶναι τὰ μηνύματα τοῦτα. Νὰ σοῦ ποῦνε μὲ τὴ γλῶσσά τους τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ. Θεοτικὰ πράγματα. Καὶ δυὸ φορὲς θεοτικά, ὅταν τὰ φέρνει ἓνας ἄγγελος. Δὲν ἔφυγε τοῦτος ὁ ἄγγελος στὰ καλὰ καθοῦμενα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ του, γιὰ νὰ ρθῇ μεσάνυχτα στὸ φτωχικὸ τῆς. Κᾶτι μεγάλο θὰ προμνηοῦσε, κᾶτι τ' ἀληθινό.

Ὀνειροπαρμένη κι' ἰσκιοπατημένη τέλεψε τὴ μέρα.

Τὸ βράδυ μαζεύτηκε γρήγορα. Ἄναψε τὸ λυχνάρι καὶ τὸ μικρὸ τρεμουλιαστὸ φῶς, ἔρριχνε μεγάλους ἰσκιους στοὺς γυμνοὺς τοίχους. Ἐνοιωθε μιὰ γλυκειὰ ζάλη καὶ μιὰν ἀκαθόριστη εὐδαιμονία.

Ἐβγαλε ἀπὸ τὴν κασέλα τὸ νυφιάτικο τῆς μάνας τῆς, τὸ κεντημένο μὲ χρυσὴ κλωστή καὶ τὸ φόρεσε. Κρέμασε καὶ στὸ λαιμὸ ἓνα γιορντάνι φλουροκαπνισμένο τῆς Βάβως τῆς καὶ στάθηκε στὴ γωνιά μὲ χαμηλωμένα μάτια, ἔτσι καθὼς καμαρώνουν οἱ νύφες.

Νυφοῦλα πεντάμορφη στῆς φαντασίας τῆς τοὺς κόσμους ἡ ἄσχημη καὶ χαμπουριασμένη Παρασκευὴ, ἔτοιμη γιὰ τὸ διαλεχτὸ νυμφίον τὸν ἀγνωστο πὺ ἡ παρουσία του ἀπόψε γιόμιζε τὸ σπίτι.

Μορεῖ καὶ νὰ ξανάρθῃ ὁ ἄγγελος, νὰ τῆς πῇ καὶ περισσότερο. Μορεῖ καὶ νὰ ξανάρθῃ ... νὰ τὴ δῇ τουλάχιστον ὁμορφη, στολισμένη κι' ἔτοιμη γιὰ τὴν καλὴ τὴ μοῖρα.

Ἐπεσε στὸ ξύλινο κρεβάτι κι' ἀποκοιμήθηκε γιομάτη προσμονή. Τὸ πρῶτὸ θὰ ξυπνοῦσε νωρὶς νὰ βγάλει τὰ ροῦχα, νὰ μὴ τὰ δεῖ κανεὶς καὶ τὴν περιγελάσει.

Ὅμως δὲν πρόφθασε.

Κι' ὅλο τὸ χωριὸ τὴ βρῆκε καὶ τὴν εἶ-
δε ἔτσι, στολισμένη σὰν νύφη νὰ γλυκογε-
λαίει ἀκίνητη.

Γιατὶ στ' ἀλήθεια δὲν θ' ἀπατήθηκε
ἡ ἀλαφροῦσκιωτη ψυχὴ της. Κι' ὁ ἄγγελος
θὰ ξαναπῆγε καὶ τ' ἄλλο βράδυ καὶ καθὼς
θὰ τὴ βρῆκε ἔτοιμη καὶ στολισμένη, θὰ
τὴν πῆρε μαζί του στὴ βάρκα, θὰ τὴν πέ-
ρασε ἀπὸ τὴ Λίμνη τὴν Ἀχερουσία καὶ θὰ
τὴν ἔβγαλε στὴν ἀντίπερα ὄχθη.

Ἐκεῖ θὰ τὴ βρῆκε ὅλα ἐκεῖνα τ' ἀγαθὰ
ποὺ ποθοῦσε καὶ σιερήθηκε.

Μὰ κι' ἂν ἀκόμα δὲ εἶα τὰ βρῆκε, δὲ
θὰ πῆ πὼς ὁ ἄγγελος τὴ γέλασε. Ὅλα ἐκεῖ-
να εἶναι πράγματα τοῦ ψεύτικου τούτου
κόσμου κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄχθη δὲν τὰ χρει-
άζεται καὶ δὲν τὰ σκέφτεται κανένας.

Οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ τὴν ἄλλη μέρα,
τὴ μοιρολόγησαν μὲ τὰ σπαραχτικά μοιρο-
λόγια, ποὺ συνηθᾶμε στὸν τόπο μας.

Κι' ἔλεγαν τὰ μοιρολόγια αὐτὰ γιὰ τὸ

χάρο, τὸ χάρο τὸν ἄγριο καὶ τὸν μαῦρο, ποὺ
κρατᾷ ἓνα κοφτερὸ δρεπάνι γιὰ νὰ κόβει
τὰ κεφάλια. Κάποτε μάλιστα, ἄξαφνα κι'
ἀνεπάντεχα, χωρὶς ἀρρώστεια, ὅπως τώρα
μὲ τὴ φτωχοῦλα Παρασκευή.

Ὅλοι τὴν ἔκλαιγαν μὲ πίκρα τὴν πο-
λυπικραμένη.

Μόνο ἡ μικρὴ Ἀνθὴ δὲν ἔκλαιγε.

Αὐτὴ τραβηγμένη σὲ μιὰ γωνίτσα, ἤξε-
ρε κι' ἄς μὴ τὸ φανέρωνε, πὼς τὴν Πα-
ρασκευή, δὲν τὴν πῆρε κανένας τέτοιος ἄγρι-
ος καὶ μαῦρος χάρος, ἀλλὰ ἓνας ἄγγελος
ὠραῖος, σταλμένος ἀπὸ τὸν καλὸ Θεὸ τὰ
μεσάνυχτα.

Οἱ μυστικὲς φωνὲς ποὺ γλυστρουῖσαν
ἀσύλληπτες στὸ σκοτάδι, δὲ θὰ ξανατρύ-
πωναν πιά στὸ μικρὸ ἐκεῖνο σπιτάκι, ἀλλὰ
θὰ γύριζαν τὸν κόσμον ψάχνοντας νὰ βροῦ-
νε κανένα ἄλλο προσκέφαλο μουσκεμένο
ἀπὸ τὰ δάκρυα γιὰ νὰ παρασταθοῦνε πα-
ρήγορες καὶ στοργικὲς.

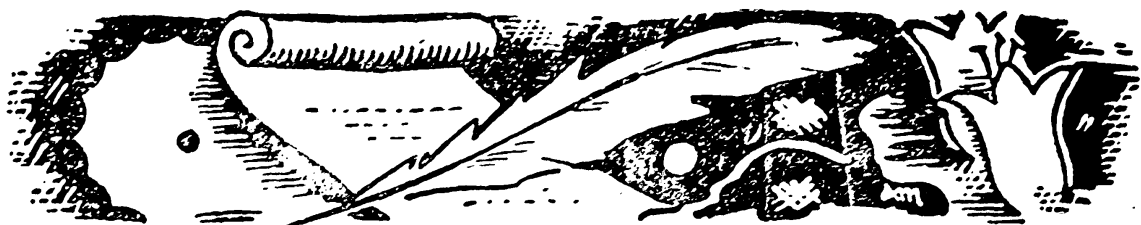
ΤΡΙΟΛΕΤΟ

Στὸν πόνο μου δοσμένη τόσα χρόνια
μὲ κλήρα τὸ βαρύφορτο σταυρό μου
θρηνηῶ πάνω ἀπ' τὸν τάφο τ' ὄνειρό μου
στὸν πόνο μου δοσμένη τόσα χρόνια.

Στῆς γκρεμισμένης μου φωληᾶς τὰ κλώνια
σὲ νοιώθω πάντα σὶ ἄδειο τὸ πλευρό μου
στὸν πόνο μου δοσμένη τόσα χρόνια
μὲ κλήρα τὸ βαρύφορτο σταυρό μου.

Ἀνθοῦλα Α. Ζόλδερ

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΑΠ. ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΡΜΗΝΕΥΜΑΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΗ*

(Προφίλοσοφικές συλλήψεις στον "Όμηρο, φιλοσοφικά ἐρμηνευμένες).

II

ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑ

Παράλληλα με τὴ διαλεκτικὴ τοῦ ἱστορισμοῦ πρέπει νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ καὶ στὴν καθαρὴ γνῶση τοῦ εἶναι σὰν Ἀλήθεια. Ἡ Ἀλήθεια εἶναι κοινὴ γνωστικὴ οὐσία ὅλων τῶν σχέσεων. Ἡ πορεία της εἶναι Ἱστορία καὶ ἡ ἀληθινὴ καὶ λογοδοϋλευτὴ ἱστορία Ἀλήθεια.

Ἡ ἀληθινὴ γνῶση δὲν ἀποχρῆται ἀποκλειστικά μετὰ τὴς αἰσθήσεως—ἐμπειρίας τοῦ ἐκάστοτε νῦν. Τοῦτες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά παρουσιάζουν μόνον τὸ παρὸν κι' αὐτὸ χωρὶς καμμιά συνθετικὴ δεβαιότητα (βλ. προηγούμενα). Ἡ γνῶση τοῦ κοινοῦ, ἀνιστόρητου καὶ ἀφιλοσόφητου τοῦ εἶναι συγχρονιστικὴ καὶ γι' αὐτὸ χωρὶς πολλὴ ἀξία. Ἡ ἀντικειμενικὴ Γνῶση (ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ἱστορικότητα) δὲ δεσμεύεται τοπικοχρονικά. Ὑπάρχει πρὶν καὶ τώρα καὶ μετὰ. Ἡ μαντικὴ δύναμις (ἐνα ὑποκατάστατο τοῦ Λόγου), τὸ μέσο πού στὴ μυθικὴ καὶ πρωτόγονη κατάστασις κάθε ἱστορικῆς περιόδου καὶ κάθε κοινωνικῆς σύνθεσης (λαοί) πλησιάζει τὸ νου τοῦ ἀνθρώπου σ' ὅ,τι εἶναι αἰώνιο καὶ σταθερό, ἔχει στὴ διάθεσή της τὴν ἀληθινὴν παρελθόν καὶ τὸ μέλλον ὅσο καὶ τὸ παρὸν. Ἄν θεωρήσουμε τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον σὰν τὴς χρονικῆς μετατοπίσεις μιᾶς Ἀλήθειας, τῆς ἀληθινῆς γνῶσης, τότε ἡ μαντικὴ δὲν εἶναι πρῶτο ἔργο πού τὰ πλησιάζει, ἐφ' ὅσον ἡ Ἀλήθεια εἶναι πάντα σταθερὴ κι' ἀσάλευτη, εἴτε τὴν ζητήσης τώρα εἴτε στο μέλλον, κάτω ἀπὸ ἄλλους μορφικοὺς καὶ περιστάσιακοὺς συνδυασμοὺς.

Ἡ προβοθυμία τῆς γνωστικῆς λειτουργίας στὸν "Όμηρο εἶναι τὸ σύνολο τῶν ἰδιαίτερων ψυχικῶν ἱκανοτήτων τῆς Θεόπνευστης τάξης τῶν μάντεων. Ἐτοί απ' τὴ μιὰ μεριά ἡ τυφλὴ καὶ μηχανικὴ ἐμπειριοκρατία μετὰ τὴ δυνατότητα πρόγνωσης τοῦ μέλλοντος καταδικάζονται ἐνῶ απ' τὴν ἄλλη καταφάσκει τὸ οὐσιαστικὸ γεγονός τῆς ὑπαρξῆς μιᾶς ἀντικειμενικῆς γνῶσης μετὰ τὴ διάγνωση καὶ ἐξακρίβωση τοῦ παρόντος καὶ

παρελθόντος. Ἐνῶ δηλαδὴ τὰ «ἐσόμενα» ἀπαιτοῦν ἀποκλειστικὰ μὴ ἐμπειρικὰ—αἰσθητικὰ ἄμεσο ὕλικό, τὸ παρὸν καὶ παρελθόν ἀπαιτοῦν τὴν προϋπόθεσι τῆς Ἀληθείας.

Στὴν πρώτη περίπτωσι (μέλλον) τὸ ὕλικό δὲν ὑπάρχει καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι φυσικὸ νὰ μὴ τὸ συλλάβουν οἱ αἰσθήσεις γιὰ νὰ τὸ ἀνασχηματίσουν σὲ κρίσεις θετικές, ἀλλὰ κάποιες πνευματικῆς ἰδιότητες ἱκανὲς νὰ ἀντλοῦν στοιχεῖα ἀπὸ τὴν «ἀεὶ αἰοῦσαν» Ἀλήθειαν, καὶ νὰ τὰ μορφοποιοῦν. Γιὰ τὴν πρόγνωση μ' ἄλλα λόγια χρειάζεται ἓνα εἶδος γνωστικῆς φαντασίας, πού γιὰ νὰ μὴν πῶσι ἔξω καὶ νὰ εἶναι αὐθεντικὴ πρέπει νὰ ἔχῃ ἑσέως μιᾶς ὑπαρχτῆς ἀλήθειας (ἀξίας), τῆς γνωστικῆς σύνθεσης. Τὸ ὅτι χρειάζονται ἔξω-ἐμπειρικῆς δυνάμεις αὐτὸ βεβαιώνεται ἀπὸ τὴ δυνατότητα λειτουργίας τῆς πρόγνωσης. Θὰ μπορούσε ὅμως πάλι ἡ πρόγνωση νὰ εἶναι πνευματικὸ γεγονός ἀλλὰ ὅχι ἀξιολογικὸ, γνωστικὸ ἐνὸς ὄντος ὅπως τοῦ μέλλοντος, ὅπως σὰν κέρδος τῆς ἐξωἐμπειρικῆς μας ἀποψῆς θὰ ἔμενε τὸ γνωστικὸ ὄργανο αὐτὸ καθ' ἑαυτό. "Ὅπως ὅμως ὁ Λόγος δὲν ὑπάρχει μόνον σὰν πνευματικὴ πραγματοποίηση (δηλ. λειτουργία, πνευματικὴ καθαρὴ ἱκανότητα) μὰ κι' ἀλάθειντῃ Ἀξία, εἶσι καὶ τὸ μάντευμα τοῦ μέλλοντος, ἡ προφητεία τοῦ μέλλοντος, (χωρὶς νὰ πλεονάζουμε), θὰ μᾶς σταμάταγε σὸ σημεῖο τῆς ἀποδείξεως τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἱκανοτήτων, χωρὶς νὰ μᾶς λέγῃ τίποτε γιὰ τὴς γνωστικῆς του δυνατότητας, (ὑπάρχει ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, στέρια ἀφετηρία γιὰ τὴ γνωστικὴ μας ἐπιθυμία, πραχτικὴ ἢ θεωρητικὴ). Γνῶσι χωρὶς ὁρθότητα καὶ κύρους ἀκέρειν θὰ ὠδηγοῦσε σὸ ἴδιο σημεῖο τῆς ἐμπειρικῆς, ἐπιφανειακῆς γνῶσης. Διότι καὶ πνεῦμα θὰ γίνονταν ταυτότητα μετὰ χρονικῆς διακρίσεως. Ἡ ἀνωτερότητα τῆς καθαρῆς πνευματικῆς λειτουργίας θὰ ὀφείλονταν στὴ χρονικὴ πρόβασή του καὶ μόνον. Ἡ ἀλήθεια δὲ θὰ λογαριάζονταν ἀπὸ καμμιά ἀπὸ τὴς δύο λειτουργίες (πνεῦμα—λόγος, αἴσθησι) καὶ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου καὶ τέλος.

άνθρωπος θα κατάληγε στον άγνωστικισμό ή γνωστικισμό χωρίς συνείδηση, γιατί ο σκεπτικισμός και ο άγνωστικισμός απαιτούν τον Λόγο. Αλλά θα καταδικάσει την αίσθηση και θα οδηγήσει ψυχολογικά στη λογικά έγκυρη κρίση της άρνησης που κηρύσσει δογματικά).

Τό μέλλον λοιπόν δεν είναι ένας «άποχρών όγος» της ύπαρξης κάποιας όντως Γνώσης, ώστε να ένοησύνουμε τό μυαλό στο ζήτησή της.

Τά «έόντα και πρό τ' έόντα» έρχονται να συμπληρώσουν τις γνωστικές ικανότητες του μανικού (γνωστικού) ανθρώπου και δίνουν συνάμα ο τελειωτικό χτύπημα στην άβυσσότητα για την παρξη της αντικειμενικής, άκριβους αλήθειας, αι γνωστικής δυνατότητας του ανθρώπου. Έάν έν υπήρχε στο βάθος των φαινομένων ένα μετάβλητο στοιχείο, μια ιστορική ουσία, τότε έδταν περιττό να κινητοποιηθούν τό παρόν και παρελθόν από τις υπερανθρώπινες δυνάμεις—μάντεις. Τό παρελθόν έξβαια και τό παρόν είναι γνωστά στην άμεση έμπειρία του σύγχρονου και του παραδεδομένου σύγχρονου του πρίν (μνήμη και τυπικό λογικό). Παρ' όλα τούτα η γνώση τους δεν έπιτυγχάνεται. Χρειάζεται διάγνωση, διείσδυση, μάντεμα του όντως όντος έξω από τό απλά όν, τό υπάρχον.

Η γνώση των «έόντων» και «πρό τ' έόντων», από τον καθένα θα υποστήριζαν την άποψη της έμπειρίας και του άδασάνιστου λόγου. Άν και βαλίστης ο Όμηρος δεν παύει να έρευνά, χωρίς να μεταβάλλεται ο σκεπτικός, πεσομιστής της γνώσης και της πραγματικότητας. Η έρευνά του γίνεται για χάρη ενός πιο στερεού αληθινού, που να ασφαλίση την αξία της πραγματικότητας αποδίδοντάς της ουσιαστικώτερο περιεχόμενο. Αδτή ή έτοιμη γνώση (παρόν-παρελθόν) θέλει τον ιδικό της, που θα την ξεσκεπάσει. Στο στίχο Δ, Ό, ότι μπορούσε με την πρώτη ματιά να νομοθετήσει οντολογική ή διασαφητική υπερβολή, είναι συμβολικό φαινόμενο αξιών και άνησυχιών του ανθρώπινου γένους στην σύλληψή τους.

Η έξάρτηση του αντικειμενικού γνωστικού παρόντος σάν πράξη (έστω κι' αν αυτό σάν σκοπός θα τοποθετηθί και αξιοποιηθί στο μέλλον) από τό παρελθόν και μέλλον και ή ένόρασή του από τό ένα υποκείμενο (μάντη), μάς οδηγούν στην θεωρία του χρόνου του Άγίου Αύγουστίνου. Η μεγάλη αυτή μορφή της Δ. Έκκλησίας και γενικά του ανθρώπινου πνεύματος (δ'αί.) ανάπτυξε ένα σύστημα χρόνου βασισμένο στο παρόν, και τό παρόν αυτό τό συνθετικό αιώνιοποιώντας το τό συσχέτισε με ένα κατ' έξοχήν σημαντικό κατηγορημα του Θεού, την Άχρονικότητα.

«Έπί-τρεψέ μου, Κύριε να ψίξω πάρα πέρα, Ω Έλπίδα μου; μή μάφηνες τό σκοπό μου να βαλίστη. Γιατί αν ο χρόνος που πέρασε κι' ο χρόνος που θαρβή υπάρχουν, θα γνώριζα που βρίσκονται. Μά κι' αυτό αν δεν γνωρίζω, μ' όλο αυτό ξαίρω, όπου και νάναι, πώς δεν είναι εκεί αλλά μέλλον ή παρελθόν αλλά παρόν.

Γιατί αν είναι μέλλον, δεν υπάρχει ακόμα εκεί, αν είναι έπίσης παρελθόν δεν υπάρχει πια

εκεί. Όπουδήποτε λοιπόν κι' αν βρίσκεται ότι δήποτε υπάρχει υπάρχει μόνο σάν παρόν.

Κι' όταν περασμένα γεγονότα αναφέρονται σύρονται έξω από τη Μνήμη, αλλά' ούτε τότε είναι τά ίδια τά πράγματα που πέρασαν, αλλά λέξεις των πραγμάτων που έχουν συλληφθί με τις εικόνες τους και που έχουν αφήσει μέσω των αισθήσεων τά ίχνη τους στο μυαλό καθώς περνούσαν.

Κι' αν ή ίδια αίτια μάς κάνει άξιους να πούμε τά μέλλοντα, δσα δεν είναι ακόμα, και που οι εικόνες τους διακρίνονται από πρίν σάν να υπάρχουν ήδη, δεν ξαίρω, ώ Θεέ μου! Τούτο μονάχα γνωρίζω θετικά, ότι γενικά σκεφτόμαστε για τις μελλοντικές μας πράξεις κι' ότι ή πρόσεψη (προμελέτη) είναι παρόν. αλλά ή πράξη που μελετάμε δεν υπάρχει ακόμα, γιατί θα έρθη...

Τό φανερό και έξιτερο είναι τώρα ένα, ότι ούτε τά μέλλοντα ούτε τά παρελθόντα—είναι—. Ούτε είναι όρθο να πούμε «υπάρχουν τρεις χρόνοι ένα παρόν των περασμένων, ένα των παρόντων κι' ένα των μελλόντων». Διότι και τά τρία τούτα υπάρχουν κατά κάποιο τρόπο στο πνεύμα, αλλά δεν τά βλέπω άλλου πουθενά. Παρόν των περασμένων είναι ή μνήμη, των παρόντων ή θέαση τους και παρέν των μελλόντων ή προσδοκία.»

(Αύγουστίνου «Έξομολογήσεις» βιβλ. XI)

Ο προσδιορισμός «παρόν» ος κάθε χρονική διάκριση (παρόν, παρελθόν, μέλλον) είναι τό αιώνιο στοιχείο, όπως αντίστοιχα ή Άλήθεια και γνώση με την «αεί παρούσα» ουσία τους συνοδεύουν τά έόντα κλπ. σάν ένα γνωστικό παρόν άπαραίτητο για τη Γνώση μας. Ο υποκειμενισμός του Χρόνου (=συνηθισμένη, κοινή έννοια για τό χρόνο) κατά βάθος περικλείνει τον Υποκειμενισμό της Γνώσης, του Όντος an Sich. Από τό παρόν, τό υπάρχειν δηλ. θετικά, (=τό νοῦ με τις ιδιότητές του), έξαρτάται και τό Όν. Τό πνεύμα έχει τη δύναμη να συλλαμβάνη μόνο τό Απόλυτο και την Άλήθεια. Ο Θεός (Λόγος) είναι έξω από κάθε σχετικό, έξω από τό παρόν—παρελθόν—μέλλον, όπως λέγει ο Άγιος Αύγουστίνος, γιατί τούτα όλα μαζί κάνουν τό αιώνιον παρόν, που σάν σύνθεση διαλεκτική μόνο, είναι ικανό να συλλάβη τό πρίν και μετά. Τό σχετικό στοιχείο που περιέχει τό απόλυτο, για τον χρονικό κόσμο είναι τό Παρόν, για τη Γνώση ο Νοῦς. Η σχετικότητα όμως του ανθρώπινου νοῦ (δπως αντίστοιχα του Παρόντος) είναι σχετική, γιατί ο Λόγος που είναι μέσα μας είναι ή σμικρογραφία του καθολικού του—Γνώνας—Λόγου. Αδτός λοιπόν ο μέσα μας λόγος νοεῖ, συλλαμβάνει τον μεγάλο έαυτό του, μονάχα που έξ αίτίας της αφαίρεσής του στο ανθρώπινο μυαλό συλλαμβάνει μόνο μια του διάσταση, τό ύφος. Τό Πλάτος είναι που χρειάζεται ακόμα για να έννοήσουμε με την καθολικότητα (άπολυτότητα) της Άλήθειας. Η ένωση θα σημαίνει Θεοποίηση και όχι Γνώση Απόλυτη. Κι' ίσως νάμαστε καλύτερα έτσι: νοιώθουμε την ουσία, την ύπαρξη του Απόλυτου, όντας συνάμα παρόν με ποικιλίες και την υπέρτατη τάση και

ικανοποίηση από ένα ατέλειωτο αγώνα προς την δεύτερη διάσταση, το άπλωμα...

Ο μάντης με το παρόν (νοῦς, πνευματικές ιδιότητες) συλλαμβάνει ὅλη τὴ γνῶστική οὐσία, πὺ ἀπαιτεῖ τὴ συγκέντρωση ὅλων τῶν γηϊνῶν μορφῶν (χρονικές διακρίσεις.) Ο ὑποκειμενικός νοῦς (μαντικός) θὰ συλλάβῃ τὸ ἀπόλυτο, τὴ Γνώση. Τὸ ὑποκειμενικὸν παρόν με τὴ μνήμη καὶ τὴν προσδοκία θὰ συλλάβῃ τὴν χρονικότητα, τὸ αἰώνιο παρόν...

Τὰ δύο αὐτὰ σημεῖα, σύνθετη χρονικότητα τοῦ χρόνου—παρόν καὶ συνθετικός νοῦς τοῦ Λόγου, τὸ καθένα με τὸν τρόπο του καὶ τὴν συνθετικὴ του σύσταση ἀποκαλύπτει τὴν Ὑπαρξὴ ἐνός ἀπόλυτου πὺ εἶναι μαζὺ τὰ πάντα καὶ τὸ ἀντικειμενικὸ ὄν. Ὑπάρχει καὶ γιὰ τὸν Ἄνθρωπο μὲ τὸ Ἀπόλυτο Ἐλπίδα σὲ κάποια ἀπόλυτη Βεβαιότητα.

Τὴ Βεβαιότητα αὐτὴ τὴν ἔχουμε μέσα μας, γι' αὐτὸ εἶμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ θεὸ μας, γιὰ τὴ Γνώση, γιὰ καὶ πὺ εἶμαστε ἐμεῖς καὶ τὸ Ἀπόλυτο τῆς ὑπαρξὸς ὅλων σύγχρονα.

III

Μεταφυσικὸ θεμελίωμα τῆς Γνωσιολογίας

Σοχνά σὸ ἐπος συναντᾶμε τὴν ἀμεση νοητικὴ, ψυχικὴ ἐπαφὴ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ο θεὸς συγκεκριμένα εἶναι σὸ νοῦ ἢ τὴν ψυχὴ τοῦ θνητοῦ ἥρωα μὲ σκέψη, μὲ βούληση, μὲ γνῶμη πρὶν ἀπὸ τὴν πράξη. Ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποδώσουμε σήμερα με τὸν ὁρο λογικὸ συμπέρασμα, ἀλήθεια, ὅσο προσηκόντως, κάποιος βαυτερὴς τῶν πνευματικῶν μας δυνάμεων λειτουργίας, αὐτὸ γίνεται ἐδῶ με τὴ μεσολάβηση τῆς θείας λογικῆς κρίσης καὶ βούλησης.

Ἡ λογικὴ ἐνέργεια πὺ καταλήγει πάντα σὲ καὶ τὸ θετικὸ (πραχτικὴ ἢ θεωρητικὴ ἀλήθεια), ὅ ἓνα ζυγισμένον δεδομένο, εἶναι μὲ γνῶστική ἐνέργεια. Ἡ γνῶστικὴ λοιπὸν κίνηση, ὁ σχηματισμὸς τῆς πρεχτικῆς (γιατὶ σὸν Ὅμηρον δὲν ὑπάρχει θεωρητικὴ *per se*) κρίσης, παρουσιάζεται σὰ μὲ ντετερμινιστικὴ γνωσιολογία.

Ὁ λόγος καὶ μαζὺ μ' αὐτὸν ἢ βούληση κρατιοῦνται δεμένοι ἀπὸ τὸ θεῖο Λόγο καὶ Βούληση. Ἡ Ἀνάγκη τῆς ἐιδωλολατρίας καὶ τῆς κοσμοθεωρίας τῆς κατορθώνει νὰ πείθῃ ὅτι ὁ Λόγος, ὅχι σὰ λογικὴ ἐνέργεια τῆς καθημερινότητος ἀλλὰ σὰ φωτισμένος συλλογισμὸς, σοφὴ ἄς πὺμε γνῶστικὴ ἀπόφαση σὴ ζωῇ, αὐτὰ εἶναι ἀποτελέσματα ἀνώτερης γνῶστικῆς δυνάμεως, κάποιου θεοῦ, μὲς σιγμιαίας ἐμπνευσης.

Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ θεοῦ νοητικοῦ θελήματος ἐμφανίζεται σὲς σποδαῖες σιγμὲς τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν βουλευτικῶν κρίσεων.

Τὰ παραδείγματα εἶναι ἀπειρα. Ὅσο προχωρεῖς σὲς σελίδες τῶν ἐμνηρικῶν κειμένων νομίζεις ὅτι τὸ συνόδεμα τῆς θείας συμβουλῆς καὶ παραίνεσης τὴ σιγμὴ τὴν κρίσιμη εἶναι καὶ τὸ φυσικὰ ἀπαραίτητο, καὶ σύμφυτο σὲς ἀτομικές μας νοητικές λειτουργίες πὺ ὁδηγοῦν σὲ πράξη. Ἀς πάρουμε μόνον μὲ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σύγχρονισμένων συμβολῶν τοῦ νοεῖν καὶ ἀποφασίζειν.

«τῷ γὰρ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ λευκώλενος Ἡρῆ».

(Α,55) Μετ. «σὸ νοῦ τοῦ τῶδαλε ἢ λευκοχέρα Ἡρῆ».

Ὁ νοῦς ἐξαιρεται σὰν καὶ τὸ ἐξοχο καὶ ἀσχετο ἀπὸ τὸ αἰσθητό, τὸ συμβατικὸ. Ἡ ἀλήθεια, ἢ σωφροσύνη δὲν ἀποχτιοῦνται εὐκολα. Ἡ πρέπει νᾶσαι μάντης καὶ ἱερέας ἢ νὰ σὺ τὴ στέλνουν εἰς θεοῖ. Πῶς ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴ διαδικασία δὲν πρέπει νὰ δοῦμε ἀποκλειστικὰ μὲ βουλευτικὴ θέσμιση καὶ πνευματικὸ μῶριον τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἐποχῆς βέβαια δὲ λείπει, ἀλλὰ καὶ καὶ ἄλλο ἐμπνέει συνειδητὰ ἢ ἀσύνειδα τὴ φαινομενικὴ ἀπόφασή μας, διὰ μέσου τοῦ θεοῦ. Ἡ τιμὴ ἀποδίνεται δηλ. ἀπὸ τώρα, τὴ μακρυνὴ αὐτὴ ἐποχὴ τῆς προφίλοσοφίας, σὲ Λόγο, ξεχωρίζοντας τὸν ἀπὸ τὴν ἀπλή σκέψη καὶ βούληση καὶ τῆς ὑπόλοιπες διανοητικές καὶ ψυχικές μας ἐκφάνσεις σὴν καθημερινὴ ζωῇ. Ἡ ὁρθὴ καὶ βαθειὰ σκέψη εἶναι ὁ Θεός.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἀκόμα ἢ δυνάμη τῆς αὐτογνωσίας, τῆς λογικῆς ἐνδοσκοπήσεως καὶ ἀνάλυσης, ὁ Λόγος μας προβάλλει τὴν ἀξία του, τὴν ὄντως ὄντοτήτά του σὲ καὶ τὸ ὄντως ὄν, τὸ θεὸ, τὴ Γνώση. Ἀπὸ κάποια διαίσθηση λὲς ἀναγνωρίζεται ἢ ἀντικειμενικότητα ἐκείνου τοῦ στοιχείου, πὺ ἂν καὶ ὑπάρχῃ ὑποκειμενικὰ σὰ ἄτομα εἶναι ἐνωμένο σὴν οὐσία του με μὲ μὲ ἀπόλυτη ἀντικειμενικότητα, γιὰ τοῦτο καὶ μόνον αὐτὸ τὴν ἀναγνωρίζει. Ἄμα πᾶρη τὸ δρόμο τοῦ ὁρθοῦ, καθαροῦ (σὲ εἶδος τῆς ἐποχῆς τοῦ βέβαιου) λόγου. Ὁ ντετερμινισμὸς τὴ φορὰ αὐτὴ ἀσυνήθιστα ἀπὸ τῆς δουλωτικῆς του τάσεως, νὰ ἐξαρτᾶ τὰ πάντα σὴν αἰτία του, ἐρχεται νὰ ἐξάρῃ μὲ ἐλευθερία ἀντικειμενισμοῦ. Ὁ ἀνθρώπος δηλ. δὲν ἔχει καταχτῆσει τὸ ὄργανο τοῦ λόγου, γιὰτὶ ἀκόμα δὲν τὸ εἶδε σὰν ἀξία τῶν ἀξιών, ἀλλὰ τὸ ἔχει ἀναγνωρίσει σὰν αἰτία τῆς ὁρθῆς πράξεως του. Ἀν ὑπάρχῃ μὲ αἰτιότητα καὶ ἂν πρέπη τούτῃ νὰ ὑπάρχῃ σὸν κόσμος, πρέπει ἐξάπαντος νὰ εἶναι ἢ ἐλευθερία, ἢ Ἀλήθεια, πὺ τῆς γεννᾷ ὁ ὁρθὸς λόγος. Ἡ τέτοιου εἶδους αἰτιότητα δὲν εἶναι ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ σκοπὸ, τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς, τὴν ὁρθὴν πράξη (ἠθικὴ ἢ γνῶστικὴ).

Ἡ ὁμηρικὴ ἀτμόσφαιρα ζωῆς μᾶς παρουσιάζει μὲ πρῶτον μεταφυσικὴ γνωσιολογία, ἐγαλμένη ἀκριβῶς ἀπὸ κείνο πὺ εἶναι ἐχθρὸς τῆς Γνώσεως, τὴν Ἀναγκαιότητα. Μὲ διπλὴ αἰτιότητα ὑπάρχει σ' ὅλη αὐτὴ τὴ διαλεκτικὴ κίνηση ἀνάμεσα σὸν ἀνθρώπο καὶ σὲ θεὸ. Ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ θεοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς πάλι εἶναι μὲ εἰκόνα τῆς ἀφαιρέσεως πὺ λέγεται καθολικὸς λόγος καὶ πὺ μ' αὐτὸ τὸν αἰτιοκρατικὸ τρόπο θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς ἀπόλυτης οὐσίας του. Ὁ θεὸς δηλ. (ὁ Ὅμηρικὸς) δὲν εἶναι ὁ Λόγος, ἀλλὰ ἓνας τρόπος ἓνα σύμβολο πὺ προσφέρει σὲ Λόγο τὸν ἀναφαίρετο (*non abstrahendum*) ἀκόμα τὴν ιδιότητα τοῦ ἀπόλυτου, αἰώνιου καὶ ἀληθινοῦ.

Ἡ αἰτιότητα τοῦ λόγου ἀνήκει σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο παρακλάδια μὲς ἀδιόρατης ἐπανάστασης μεσα σὲ ἐπος. Ἡ ὁμηρικὴ κοσμοθεωρία καὶ γνωσιολογία ἀρχίζουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ με μὲ ἀφιλοσόφητη (ἴσως) σκέψη νὰ κατευθύνονται πρὸς τὸ

πῶς τῆς ἀνεξάρτητης βούλησης καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ προσωπικότητα τοῦ ἄνθρωπου χωρὶς νὰ νοιώθῃ τὴν ἀξία τῆς ἀρχίζει νὰ προβάλλεται εἴτε ἀφήνοντας τὸ Θεὸ (Λόγο) νὰ καταπατήσῃ τὸ πάθος τῆς εἴτε δρῶντας ἢ ἴδια μέσα σὲ πάθος ποῦ ἀφηφάει κάθε λογικὴ ὁρμήνεια τοῦ Λόγου (φρόνιμου λογικοῦ). Πότε μὲ τὴν πειθαρχία — Ἀναγκαιότητα (λόγος, ὅπως στοῦ παραπάνω θελήματος τὴν περίπτωσιν) καὶ πότε μὲ τὴν ἀναρχία τοῦ παράλογου, ὁρμικοῦ ἑαυτοῦ μας (περιπτώσεις ποῦ οἱ ἄνθρωποι φέρονται ἀσεβᾶ καὶ ἀνυπόκοινα στὴ βούλησιν τοῦ Θεοῦ προστάγματος ὅπως στὸ ἐπεισόδιον τοῦ Χρύση καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονα κλπ.), τὸ ὁμηρικὸ ἄτομο ξεφεύγει ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς Μοίρας καὶ διαγράφει μόνο του μιὰ τροχιά, ποῦ ὅταν τὸ σχέδιό τῆς θὰ ὁλοκληρωθῇ θὰ μπορέσῃ νὰ λεχθῇ ὅτι ὑπῆρξε πραγματικὰ μιὰ ἀληθινὴ Μοῖρα. Ἡ μοῖρα ὅμως τούτῃ θάναί· πιά τὸ αὐτοσυνειδητὸ ὁλοκληρώμα τῆς σύλληψης τῆς ἐννοίας τῆς Ζωῆς καὶ τῆς ἀλήθειάς τῆς, ποῦ προσδιορίζονται κι' ἀπὸ τὰ πάθη κι' ἀπὸ τὸ Λόγο κι' ἀπ' ὅ,τι ἄλλο εἶναι ζωντανὸ στοιχεῖο καὶ ἐπόμενα τῆς ἀνῆκει.

Ἡ δράσις καὶ ἀντίδρασις ἀπέναντι στὴν Ἀναγκαιότητα εἶναι μιὰ πρώτη προσπάθεια ἀνάτασης τῆς Βούλησης πρὸς τὸν λόγο, δηλ. τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Ὁ λόγος δὲν εἶναι Θεὸς ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἢ εἰκόνα τοῦ αἰώνιου καὶ ἀληθινοῦ τοῦ Λόγου. Καὶ ὁ λόγος πάλι δὲν εἶναι βούλησις γιατί ὑπάρχει μέσα μας ἀπὸ τὴ φύσιν βαλμένη, γιὰ νὰ τὸν δροῦμε ἂν θελήσουμε. *Λόγος καταντᾷ ἔτσι νὰ εἶναι ἡ ἐλευθερία μέσα στὴν πάλιν τῶν συστατικῶν μας φυσικῶν δυνάμεων, ποῦ κι' ἂν δὲν τελειώσῃ μὲ τὴ νίκη τοῦ νομιζόμενου ὁρθοῦ καὶ ὠφέλιμου, δὲ χάνει τὴν ἀξία του σὰ Λόγος, ἐφ' ὅσον ὁ λόγος ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν κλείνει τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὑπαρξίν, τὸ θετικὸ γεγονός σκέπτεσθαι καὶ δρᾶν θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ. Κάθε λύσις ἐνός δράματος κι' ἂν δὲν τὴ φέρει ἢ ἀπὸ μηχανῆς Θεός, ὥστε νάναί ἐκεῖνο ποῦ ἢ ἡθικός λόγος μᾶς ὑπαγορεύει ἐνδόμυχα, θὰ εἶναι ὅπως ὁποῦντε λογικὴ σὰν ἱστορικότητα, δηλ. Ἐλευθερία καὶ ρεαλισμὸς μιᾶς ὑπαρχτῆς στιγμῆς.*

Εἶδαμε ὡς τώρα ὅτι ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψῃ τὸ μέλλον ἢ νὰ ξεδιαλύνῃ ἓνα δύσκολο παρὸν. Ἡ μορφὴ τῆς γνωστῆς ἱκανότητος ποῦ χρειάζεται γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ εἶναι ἡ μαντικὴ τέχνη. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀνακαλύψει ἀκόμα μέσα του τίς δυνάμεις του. Νε προβάλλει σὲ προνομιούχα ὄντα. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ γνώσις ξεφεύγει ὁλοένα ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον ὄν. Καὶ σ' αὐτοῦς τοὺς μάντις ἢ ἀντικειμε-

νικοποίηση δὲ φτάνει στὸ τέρμα τῆς. Ὁ μάντις εἶναι ἄνθρωπος ἂν καὶ θεϊκὰ προικισμένος. Ἡ ὁμηρικὴ ἐποχὴ θέλει νὰ ἐξαφανίσῃ κάθε ἔχνος ὑποκειμενισμοῦ στὴ δυνατότητα τοῦ γνωρίζειν καὶ νὰ τὴν κἀνὴ δύναμη, ἐξωτερικότητα αὐτεξούσια. Ὁ ἄνθρωπος θὰ μείνῃ ἐδ-χαριστήμενος μὲ τὸ Λόγο του μόνο ἅμα τὸν ἀπομακρύνει τέλεια ἀπὸ τὴ δικαιοδοσίαν του. ! !

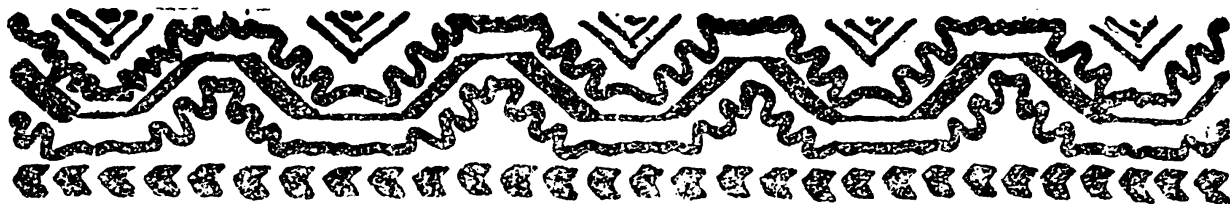
Οἱ μόντις καὶ οἱ ἱερεῖς γνωρίζουν, μὰ δὲ γνωρίζουν αὐτοτελῶς ὑποκειμενικά. Ἐχουν δηλ. ἐπίγνωσις τῆς γνώσεως, ἀλλὰ ὄχι τοῦ Λόγου ποῦ γεννᾷ τὴ γνώσιν. Ἡ προνομιούχα τάξις δὲ διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀπλὸ ἄνθρωπον, ποῦ ὁ Θεός — Λόγος τὸν φωτίζει μὲ τὸ φῶς τῆς σωστῆς κρίσεως. Ἡ Γνώσις θὰ μείνῃ ὡς τὸ τέλος Θεός· πρὶν ὁ Θεός ἀρχίσει ἀντίστροφα νὰ ξεπροβάλλῃ ἀπὸ μέσα σας. Τὴ σοφία στὸ Θεοτεκρίθ

«... πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων» (Α, 72)

Ὁ Λόγος ἦν Θεός, ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον σταθμὸν στὴν ἱστορίαν τοῦ Λόγου. Ὡσπου νὰ φτάσουμε στὸ «Θεὸς ἦν ὁ λόγος» θὰ περάσῃ καιρὸς πολὺς. Τὰ εἰδωλα τ' ἀνθρώπινα ἢ οἱ ἀνθρωπόμορφοι Θεοὶ θὰ κατέχουν ἐν τῷ μεταξὺ τίς συνειδησεις καὶ τὸν λόγον μας, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος ὁ Λόγος καὶ ἡ συνειδησις δὲ θὰ μποροῦν νὰ κατέχουν τὴν ἐλευθερίαν τους, τὸν ἑαυτὸ μας.

Στὴν τριπλῇ αὐτῇ πορείᾳ τῆς διαλεχτικῆς τῆς ἱστορίας, τῆς διαλεχτικῆς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀπόλυτης ἐξάρτησης - οὐσίας τους προσπαθήσαμε νὰ συλλάβουμε μὲ σύγχρονα, φιλοσοφικά, μέσα, μιὰ πραγματικότητα σκέψης, πίστεως καὶ δράσεως τοῦ ὁμηρικοῦ πνεύματος. Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δρισκόμαστε στὸ στάδιο τῆς συνειδητῆς σκέψης συνηθίζουμε νὰ βλέπουμε τὴν ὑπαρξίν σὰν ἀνταύγεια τοῦ λόγου. Ἀντίθετα ὁ ἀτόφιος ἄνθρωπος - φύσις συλλαμβάνει ἀπόλυτα τὴ ζωὴ. Κι' οἱ δύο παρατάξεις ἔχουν ἀπόλυτον δίκιον, ἢ καθε μιὰ ἀπὸ τὴν ἀποψή τῆς. Ὁ φιλόσοφος μὲ τὸ ὑποκειμενικοκεντρικὸν λόγον του γίνεταί τὸ κέντρο τῆς πραγματικότητος ποῦ πάει νὰ βρῇ τίς τελικὰς τῆς ἀλήθειες. Ὁ προφιλοσοφῶν βγάδι ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τὸ Ἐγὼ του, ἀλλὰ κατὰ βάθος τὴν ξαναθάπτει, γιατί ἡ πίστις του στὴν πραγματικότητα, τὴ φύσιν, τὸ οὐμπαν, ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐνότητις ποῦ περιλαμβάνει τὴ μονάδα τὴν ἐλάχιστην τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ πορεία ἄνω καὶ κάτω μία. Διαλεχτικὴ δὲν εἶναι μόνο ἡ σύλληψις τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ κι' αὐτὴ ἡ σύνθεσις τῆς οὐσίας τῆς, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὑποκειμενικὸ ἢ ἀντικειμενικὸ πάλεψε καὶ παλεύει ἀπὸ τὸν Ὀμηρον ὡς τὴν αἰωνιότητα τῆς ἐξέλιξης νὰ συλλάβῃ νοητικὰ ἢ φυσικὰ.

ΒΑΣΙΛΗ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ ΚΡΕΜΑΣΜΕΝΟΥ*

ΔΡΑΜΑ Σ' ΕΞΗ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ

Θεληματάρισσα	}	Ἀντρώγυνο.
Θεληματάρης		
Χήρα	}	Γυναῖκες τοῦ χωριοῦ.
Κλησάρισσα		
Πρωτομάστορας	:	Πατέρας τοῦ κρεμασμένου.
Μάνα	:	Δεύτερη γυναῖκα τοῦ κρεμασμένου.
Γιὸς	:	Γιὸς τοῦ κρεμασμένου ἀπὸ τῆ πρώτης του γυναῖκα.
Νιόπαντρη	:	Νύφη τοῦ κρεμασμένου.
Μάστορας	}	Χτίστες.
Κοῦρκος		
Ξένη	:	Γυναῖκα κάποιου Ἀφέντη.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΙΚΟΝΑ

Πάλι στὸ σπίτι τοῦ Κρεμασμένου. Δειλινό. Ἡ Νιόπαντρη καθιστῇ στὸ μιντέρι, προστὰ τὸ παραθύρι. Ἡ Μάνα κάπως προστὰ—δεξ' ἀ καθεται σ' ἓνα σκαμνί.

Μάνα. (ἀργά). Δὲ βαρέθηκες; Σὲ λίγο θὰ μᾶς πνίξει τὸ σκοτάδι ἐδῶ μέσα. (παύση). Λέω σουρούπωσε γιὰ τὰ καλά. (Ἡ Νιόπαντρη ἀφίνει τὸ παραθύρι, κι ἔρχεται μπρός. Τὰ μάτια της παίζουνε). Πάλι τήραγες κατάματα τὸν ἥλιο;

Νιόπ. Χάξενα ἔτσι πὺν χώνευε πίσω ἀπ' τὰ βουνά. Νὰ τὸν ἔβλεπες πῶς...

Μάνα. Τὸν ἔχω δεῖ...

Νιόπ... κοκκίνισε τὰ οὐράνια...

Μάνα. Μιὰ φορὰ καὶ δύο;

Νιόπ... κι ὁ δρόμος πὺν πάει κατὰ τὸν κάμπο μαζὶ μὲ τὸ ἄλογο πῶς φάνταζε... Ἔσμιγε μὲ τὰ βουνά καὶ χανότανε μαζὶ τους...

Μάνα. Ποιὸ ἄλογο, ποιὸς δρόμος;

Νιόπ. Μ' αὐτὸ πὺν τραβήξε γιὰ πέρα. Χλιμιντροῦσε κι ἄφριζε σὰ δαιμονισμένο...

Μάνα. Κόρη μου. Ἐγὼ ὄντας ὁ κύρης μου μίσευε μὲ τὸ μπουλούκι του, ἀπ' αὐτὸ τὸ παραθύρι δὲν κύτταγα ποτέ. Σφάλιγα τὰ μάτια μου.

Νιόπ. Ἐγὼ πῶς νὰ τὰ σφαλίζω...

Μάνα. Σὰ ξαναφύγει ὁ Θεληματάρης; θὰ πάει νὰ τόνε σμίξει πρῶτον. Θὰ τοῦ δώσουμε καλὸ ρεγάλο νὰ μᾶς στείλει εἶδη σὴ ἀμέσως.

Νιόπ. Μοῦ τὸ χεῖς ξαναπεῖ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

Μάνα. Τέτοια τὰ' χουν οἱ μαστόροι.
Εἶναι σκληρὴ ἡ δουλειὰ τους καὶ σακα-
τεύει κορμὶ καὶ μυαλό.

Νιόπ. Δὲ λέω...

Μάνα. Μὴν τὸν συνερίζεσαι. Κι ἐμέ-
να δὲ μ' ἀλησμόνησε ὁ σχωρεμένος τόσες
φορὲς στὰ λίγα χρόνια πὺν ζήσαμε μαζί;
(παύση). Τώρα μ' ἀλησμόνησε γιὰ πάντα.
Φίλιωσε μὲ τὴν κρεμάλα...

Νιόπ. Τ' εἶπες;

Μάνα. Πᾶνε τώρα νὰ φιάξεις τὰ λυ-
χνάρια πριχοῦ ν' ἀνέβει ὁ παπούς.

Νιόπ. Ἀκόμα κάτω εἶναι;

Μάνα. Δὲν τὸν ἀκοῦς... (Χτύποι τσε-
κουριοῦ σὲ ξύλο. Ἡ Νιόπ. περπατᾷ ἀρι-
στερά).

Νιόπ. Πελεκάει...

Μάνα. Δεκαπέντε μέρες δὲν κάνει κι'
ἄλλη δουλειὰ. Δὲ σταματᾷ ἄν δὲν τὸν
βρεῖ καλὰ τὸ βράδυ. (παύση). Νὰ σὲ ρω-
τήσω κάτι;

Νιόπ. (ὑποψιάζεται). Τί;

Μάνα. Ἐτσι μοῦ' ρθε, τίποτα.

Νιόπ. Σὰν τί...

Μάνα. Γιὰ δὲ μοῦ λέει σὰν τὸν ρω-
τῶ τί φτιάνει. Τί πελεκάει;

Νιόπ. Καὶ γὼ τὸν ρώτησα μιὰ φορὰ
μὰ δὲ μοῦ τὸ μολόγησε. Μὲ κύτταγε μόνο
στὰ μάτια καὶ γελοῦσε...

Μάνα. Δὲ σιὸ μαρτύρησε ποτές;

Νιόπ. Ὁχι. Μὲ κύτταγε καὶ γελοῦσε.
Γελοῦσε φχαριστημένος.

Μάνα. (μὲ καλοσύνη). Πρέτει νὰ μά-
θουμε.

Νιόπ. Μὴ τὸν συνερίζεσαι...

Μάνα. Εἶναι γέρος καὶ κουράζεται
πολύ.

Νιόπ. Οἱ χάντρες τοῦ κομπολογιοῦ
του δὲν τὸν φτάνουν... Σώνουνται γρήγορα
εἰσι μοῦ ἔλεγε. Τώρα βρῆκε κάτι χωρὶς
σωσμό...

Μάνα. Τὰ μάτια του εἶναι κουρα-
σμένα. Θὰ τὰ βλάψει πὺν δουλεύει ἔτσι μέ-
ρα—νύχτα κλειδαμπαρωμένος. Ἐσὺ θὰ
μύοραγες νὰ μάθεις τί τριβελίζει τὸ κεφά-
λι του.

Νιόπ. Τὸ κρατᾷ μυστικό. Γιὰ καλὸ
θᾶναι.

Μάνα. Γιὰ καλὸ ναί, μὰ τί; Κάποιο
λόγο ἔχει νὰ τὸ κρύβει.

Νιόπ. Γέρος εἶναι...

Μάνα. Ἄλλο εἶναι κόρη μου. Δια-
βάσω τὴ ματιά του. Κρύβεται. Φοβᾷται.
Ὅλο μὲ τ' ἀσπράδια κυτᾷει. Κάτι φοβᾷ-
ται, κι αὐτὸ εἶναι πὺν μὲ τρομάζει. Ἀπὸ
τὴν ἡμέρα πὺν ἦρθε τὸ χαμπέρι μοιάζει σὰν
κυνηγημένο ἀγρίμι πὺν τρέχει νὰ κρυφτεῖ.

Νιόπ. (ἀργά). Γιὰ καλὸ θᾶναι. Τί
φοβᾷσαι;

Μάνα. Τί καλοθελιά μπορεῖ νὰ 'χουν
τοῦτα τὰ φερσίματα.

Νιόπ. (κόντὰ σιτὴ μάνα—δὲν ἀντέχει
ἄλλο). Ἐγὼ λέω μάνα μου... (σκύβει ἀπό-
τομα καὶ τῆς φιλεῖ τὴν ποδιά, καθὼς ση-
κώνεται τῆς φιλεῖ τὸ χέρι).

Μάνα. (ξαφνιασμένη ἀπὸ τὰ φερσίμα-
τα τῆς Νιόπ.). Τί ἔπαθες; (τὴν ἀγκαλιάζει).

Νιόπ. (χαμένα). Τίποτα... πᾶω ν'
ἀνάψω τὰ λυχνάρια... Ἀκου... Δὲν πελε-
κάει πιά... (φεύγει ἀριστερά).

Μάνα. (μὲ χαμόγελο πὺν θέλει νὰ
μαντέψει). Σὲ καλὸ της. Ἐτσι εἶναι ὅποια-
νῆς καρπίζει ἡ κοιλιὰ, φοβᾷται, ντρέπεται
τὶς σιέρφες σὰν κι ἐμένα. Μὰ ἐγὼ σ' ἀγα-
πάω, εἶσαι ἡ γυναῖκα τοῦ γιοῦ μου. Τοῦ
γιοῦ μου πὺν ξέχασε κι ὅλας. (χιτύπος σιτὴν
πόρτα). Ποιὸς;

Θελσ α. (ἀπ' ἔξω). Ἀπὸ τώρα σφαλί-
ξατε τὴν πόρτα; Σηκῶστε τὴν ἀμπάρα.

Μάνα. (πηγαίνει γοργὰ κι' ἀνοίγει).
Κόπιασε καλὴ Κυρά. Ἐμπα.

Θελσ α. (μπαίνοντας). Ἀνάψτε καὶ κανὰ
λυχνάρι. Σᾶς πνίξαν τὰ σκοτάδια.

Μάνα. Θὰ φύγουν γρήγορα... Τὸ φῶς
πὺν λὲς θὰ τὸ φέρει ἡ κόρη μου.

Θελσ α. Ἀ... μπράβο.

Μάνα. Ὁ Θεὸς δὲ μᾶς δίνει μονάχα
λύπες...

Θελσ α. (τὴν κόβει)... δίνει καὶ χα-
χές. Πέζ...

Μάνα. Μὲ τὸν καιρὸ θὰ τὸ μάθεις.
Κάτσε.

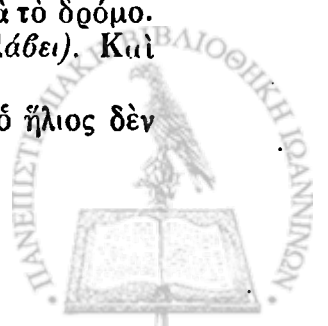
Θελσ α. Μ' ἔβαλες σὲ πειράσμό.
Σὰν τί;

Μάνα. Κάτσε τώρα. Ἄλλη φορὰ.
Πῶς ἀποδῶ;

Θελσ α. Χάζευα πέρα κατὰ τὸ δρόμο.

Μάνα. (χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει). Καὶ
σὺ χάζευες κατὰ κεῖ;

Θελσ α... καὶ σὰ βυσίλεψε ὁ ἥλιος δὲν

πάω λέω—σιμὰ εἶμαι—στὸ σπίτι τοῦ... (κόβει χωρὶς νὰ θέλει τὴ φράση).

Μάνα. (συμπληρώνοντας)... τοῦ κρεμασμένου. Ἐσὺ δὲν ἔχεις λόγο νὰ χαζεύεις. Ὁ δικός σου γύρισε.

Θεσσα. Σωσιά. Σὲ τρεῖς μέρες θὰ μοῦ φύγει πάλι...

Μάνα. Σὲ τρεῖς;

Θεσσα. Ναί. Οὔτε τρεῖς Κυριακάδες δὲν πρόλαβα νὰ τὸν χαρῶ στὸ σπίτι μου.

Μάνα. Μὲ συμπαθῶς τότε.

Θεσσα. Δὲ βαριέσαι. Μαθημένη εἶμαι.

Μάνα. Θάν τονέ δοῦμε πριχοῦ φύγει;

Θεσσα. Ἀμή. Ὁ γέροντας δὲν εἶν' ἐδῶ;

Μάνα. Ἐδῶ ναι.

Θεσσα. Στὸ σπίτι;

Μάνα. Ναί. Στὸ κατώϊ,

Θεσσα. Στὸ κατώϊ;

Μάνα. Κάτι μαστορεύει.

Θεσσα. Ἡ νύφη σου;

Μάνα. Πάει ν' ἀνάψει τὰ λυχνάρια.

Θεσσα. Ὁ γέροντας θ' ἀργήσει;

Μάνα. Ποῦ νὰ ξέρω... Σὰν παράξενα μιλάς.

Θεσσα. Παράξενα;

Μάνα. Μετρᾷς τὰ λόγια σου.

Θεσσα. Κι ἀπὸ κεῖνο τὸ κατάλαβες;

Μάνα. Τότε τὶ τὰ ρωτᾷς ὅλα τοῦτα;

Θεσσα. Μὴν τὰ ψιλοκοσκινᾷς. Ἐτσι εἶμαι μαθημένη ἐγώ.

Μάνα. Θὰ ἔχεις τὸ λόγο σου γιὰ νὰ μοῦ τὰ ρωτήσεις. Γιατὶ ἦρθες στὸ κονάκι μου; Ἐσὺ ἔχεις μέρες νὰ φανεῖς.

Θεσσα. Νὰ σᾶς δῶ. Μόνο σὰ φέρνω μαντάτα εἶμαι καλὸδεχτη; Νὰ φύγω τότες. (κάνει νὰ σηκωθεί).

Μάνα. Κάτσε. Κάτσε νὰ σὲ φιλέψω κάτι. Μὴ μὲ συνερίζεσαι.

Θεσσα. Ἀμάθητη εἶμαι; Ἐτσι κάνετε οὔλες. Καὶ γὼ δὲν πάω πίσω. (κάθεται). Τ' ἀπὸ τὸ ξίδι χαλάει τ' ἀγγειό...

Μάνα. Τὶ λές;

Θεσσα. Λέω νὰ τὸ πέρνουμε ἀπόφαση. Δὲ φελᾶνε τ' ἀγκομαχητὰ καὶ ὁ πολὺς ὁ στοχασμός.

Μάνα. Νογᾷς τὶ λές, γιὰ πετᾷς κουβέντες στὸν ἀέρα;

Θεσσα. Νογάω. Τέτοιο εἶν' τὸ ριζικό τοῦ μᾶστορα. Νὰ ὀργώνει σὰν καταραμένος χῶρες μὲ τὰ σύνεργα στὴν πλάτη. Νὰ

χτίζει ὀλοένα στένοντας ἀμάχη μὲ τὸ χάρι γιὰ νὰ κερδίσει τὸ δικό μας τὸ ψωμί. Ἀκαμμιὰ φορὰ στὴν παραζάλη του ἐπάνω μᾶς ξεχάσει, ξέρετο πάντα μᾶς ἀγαπάει γιατί... (στὸ δάθος ἡ Νιόπ. ἔχει μπεῖ ἀθροῦθα καὶ μουλώχνει γιὰ νὰ ἀκούσει. Τὰ λυχνάρια τ' ἄφισε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα, λίγο πᾶν πέφτει στὸ πρόσωπό της. Οἱ δυὸ γυναῖκες δὲν τὴν ἀντιλαμβάνονται).

Μάνα. (σταράτα). Γιὰ νὰ μοῦ τὸ παινέψεις ἦρθες;

Θεσσα. Ὁχι. Γιὰ νὰ μοῦ πεῖς τὶ θὰ τε νὰ τοῦ μηνύσει ὁ ἀντρας μου τώρα πᾶν θὰ τὸν ξανασιμίζει πάλι...

Μάνα. (ἐντονα). Πῆς τ' ἀντρός σου νὰ τοῦ πεῖ. τὸ μαῦρο χῶμα νὰ... (δὲν τὸ καλοσώνει γιὰ τὴν Θεσσα τὴν κλείνει τὸ στόμα).

Θεσσα. Σώπα. Μὴν τὸ πεῖς. Δὲ ξέρεις.

Μάνα. (μὲ θυμό). Τὸ μαντεύω. Ξελιάστηκε μὲ μιὰ ξένη...

Θεσσα. Σσος... (ἡ Νιόπ. δὲν ἀντιχει ἄλλο καὶ παραπαιτώντας φεύγει ἀριστερὰ. Ἡ σκιά της ποὺ τὴν βλέπουμε στὸ φόντο δείχνει ὅτι ἔπεσε χάμω). Κάτσε νὰ μάθε πρώτα. Ἐτσι λένε οἱ κακοὶ συντροφοὶ τοῦ Ἀλλοι εἶπαν...

Μάνα. (ξαφνικά). Σώλασε. Γύρῃ τὴν κουβέντα. Ἀνεβαίνει ὁ γέροντας... (ἀπὸ δεξιὰ ἀκούγονται βήματα).

Θεσσα. Τὶ ἔκανε κεῖ κάτω;

Μάνα. Γύρῃ τὴν κουβέντα σοῦ λέω (ἀπὸ δεξιὰ μπαίνει ὁ Περωτ.)

Περωτ. (κουρασμένος, βλέπει θολερὰ). Γιατὶ δὲν ἀνάψτε τὰ λυχνάρια; Ποιὸς εἶναι; Χμ.

Θεσσα. Ἐγὼ μαι...

Περωτ. Χρόνια καὶ καιροὺς εἶχα δῶ τὴν ἀφεντιά σου. Πότε θὰ φύγει ὁ ἀντρας σου;

Θεσσα. Ἀκόμα δὲν ἦρθε θὰ φύγει ὅλας;

Περωτ. Ποῦ εἶναι τὸ κορίτσι;

Μάνα. Πάει γιὰ τὰ λυχνάρια. Ὅπου καὶ νὰ ᾖναι θὰ ᾖρθει. (παύση). Πάλι κοράστικες καὶ σήμερα.

Περωτ. Ἐ;.. καὶ τί... (παύση). Ποῦ εἶναι τὸ κορίτσι;

Μάνα. Ἐρχεται εἶπα.

Π ρ ω τ. Δέν εἶναι μὲς στὸ σπίτι;
Μ ά ν α. Γιά τὰ λυχνάρια πῆγε. Μπο-
ρεῖ νὰ ρίχνει ταῖς στὸ ἄλογο.

Π ρ ω τ. Στὸ ἄλογο; Σοῦ εἶπα νὰ μὴν
τὴν ἀφίνεις νὰ πηγαίνει...

Μ ά ν α. Εἶπα, δέν ξέρω...

Π ρ ω τ. Κορίτσι κι ἄλογο δέν πάει.
Τὶ συντροφικὲς εἶναι τοῦτιες πάλι...

Μ ά ν α. Ἔχεις δίκιο...(πηγαίνει πρὸς
τὴν πόρτα, βλέπει τὴν Ν ι ό π. κα-
ταγῆς, τὰ χάνει γιὰ λίγο ὕστερα ὁρμάει
σκούζοντας ἐνῶ ἡ Θ ε λ. σα τρέχει πίσω
της. Ὁ Π ρ ω τ. σὰ νὰ χτυπήθηκε ἀπὸ κε-
ραυνό, ζωντανεῦει μὲ μιᾶς καὶ τρέχει γρυ-
λίζοντας. Ὅταν φτάσει ἔξω...)

Π ρ ω τ. Κάντε πέρα .. Μεριάστε σᾶς
λέω... (ἡ Μ ά ν α μπαίνει πρώτη καὶ χάνε-
ται στὸ δεξιὸ δωμάτιο Ἡ Θ ε λ. ἀκο-
λουθεῖ φωτίζοντας μὲ ἓνα λυχνάρι τὸν Π ρ ω τ.
ποὺ μπαίνει κρατώντας τὴ Ν ι ό π. στὰ χέ-
ρια του. Τὴν ξαπλώνει στὸ μιντέρι καὶ γο-
νατίζει μπρὸς της. Ἡ Θ ε λ. κρεμάει τὸ λυ-
χνάρι κάπου καὶ βγαίνει τρέχοντας ἀριστερά).
Ἔλα μίλα στὸν παπούλη σου κορούλα μου.
Καὶ νὰ δεῖς τί σοῦ φιάνω κάτω στὸ κατώϊ...
(βάζει τὸ κεφάλι του πάνω στὴν κοιλιὰ της
καὶ ἀφουγκράζεται. Ἀπὸ τούτη τὴν κίνηση
πέρνει αἰσιοδοξία) Εὐπνα λελοῦδι μου, μὴν
πιλατεύεις τὸν παπουλάκο σου... καὶ νὰ δεῖς
ταχιά τί θὰ σοῦ δείξω. Μήτε στὴ Βενετιά
τὸ φιάνουνε μηδὲ στὴν Πόλη τὸ πουλᾶνε...
(κλαίει συγκρατημένα. Οἱ δύο γυναῖκες ξα-
ναγυρίζουνε κρατώντας κάτι, ἀλλὰ στὸ με-
ταξὺ ἡ Ν ι ό π. συνηῇρε ἀνάκατσε πάνω
στὸ μιντέρι καὶ κυττάει, παντοῦ χαμένα. Ἡ
ὄψη της ἔχει κάτι τὸ παράξενο ποὺ ὅταν οἱ
δύο γυναῖκες πᾶνε νὰ τὴν βοηθήσουν, πα-
ραιτοῦνται ἀπὸ τὴν προθεσὴ τους. Ὁ Π ρ ω τ.
τὸ ἀντιλαμβάνεται αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ πεῖ κάτι
λέει): Τὶ βαριά ποὺ εἶσαι... Χρόνια ἔχω νὰ
ταχταρήσω στὰ χέρια μου μωρό...

Ν ι ό π. Δέν τὸ 'θελα. Μοῦ 'ρθε ἔτσι
ξαφνικά τὴν ὥρα ποὺ ἄκουσα νὰ λένε...
(αἰσθησὴ στὶς δύο γυναῖκες)

Π ρ ω τ. Νὰ λένε... Τί;

Μ ά ν α. Ἀστο κορίτσι πατέρα, δὲ βλέ-
πεις ποὺ εἶναι ἄρρωστο...

Ν ι ό π. Ὅχι τόσο γιὰ νὰ μὴ νογάω...

Π ρ ω τ. Δὲ νοιώθω τί λές. (Ἡ Ν ι ό π.
ἔχει σηκωθεί καὶ προσπαθεῖ νὰ περπατήσει).

Μ ά ν α. Πλάγιασε, ποὺ πᾶς;

Ν ι ό π. Στὸ δῶμα μου.

Μ ά ν α. Δέν μπορείς νὰ περπατήσεις.

Ν ι ό π. Μπορῶ. (περπατᾷ δύσκολα
πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἡ Μ ά ν α. πάει ξωπίσω
της. Πάει καὶ ἡ Θ ε λ. ἀπὸ πίσω καὶ στα-
ματᾷ στὴν πόρτα. Ἡ Θ ε λ. γυρίζει πάλι
ἀργὰ πρὸς τὸ Π ρ ω τ. ποὺ ἔχει σηκωθεί
στὸ μεταξὺ).

Θ ε λ. σα. Εἶναι ἡ πρώτη ποὺ τό 'παθε;

Π ρ ω τ. Ποιός;

Θ ε λ. σα. Ποὺ λιγοθύμησε.

Π ρ ω τ. Δέν ξέρω.

Θ ε λ. σα. Νὰ παρακαλᾶμε τὸ Θεὸ νὰ
μὴν τὸ ξαναπάθει.

Π ρ ω τ. Τὶ θές νὰ πεῖς;

Θ ε λ. σα. Αὐτὰ εἶναι γυναῖκες δου-
λειές, δέν εἶν' γιὰ σᾶς τοὺς ἄντρες. Σεῖς,
ξέριτε νὰ πελεκᾶτε τάγκωνάρια καὶ νὰ χτί-
ζειε σπίτια, κλησιές, γιοφύρια... εἶν' ἔργα
γιὰ σᾶς τοὺς χριστάδες. Τ' ἄλλα εἶν' γιὰ
μᾶς τίς γυναῖκες...

Π ρ ω τ. Μὲ τί σιγουριά τὸ λές.

Θ ε λ. σα. Σιμπασμένοι... (μεσολαβεῖ
μιὰ ψυχρότητα. Ἡ Μ ά ν α ξαναμπαίνει.
Προσπαθεῖ νὰ καταλάβει).

Μ ά ν α. Γιατί δέν κρένετε;

Θ ε λ. σα. Καὶ σαν τί νὰ ποῦμε; Ὅτι
ἔγινε—ἔγινε.

Μ ά ν α. Μακάρι. Μὰ θὰ ξαναγίνει.

Π ρ ω τ. Γιατί;

Μ ά ν α. Γιατί... Γιατί; (ἴσια). Μπᾶς
κι ἔχεις σπλάχνα γυναῖκεια γιὰ νὰ ξέρεις.

Π ρ ω τ. (νευριασμένα). Νύφη .. συμ-
μάζωξε τὰ λόγια σου.

Μ ά ν α. (προσπαθεῖ νὰ ναι συγκρατη-
μένη). Τὰ συμμαζώνω. Καὶ σὺ σὰ χτίστης
Πρωτομάστορας ποὺ εἶσαι, νὰ πεῖς στὸν
ἔγγονό σου καὶ στοὺς μαθητάδες, σου, νὰ
χτίζουν τὰ σπίτια χωρὶς τὰ παρεθύρια. Χω-
ρὶς τὰ παρεθύρια ποὺ βλέπουνε κατὰ τὸν
ἥλιο. Τείχεια ψηλά, νὰ κρύβουνε τὸν οὐ-
ρανό, τὸν ἀέρα κι ὅλα τὰ πετούμενα. Τό-
τες θὰ 'τανε καλά...

Π ρ ω τ. Τὶ ἔπαθες. Μουρλάθηκες; Τὶ
σοῦ φταῖνε οἱ χτίστες;

Μ ά ν α. Θὰ μουρλαθῶ στ' ἀλήθεια σὰ
μάθω ποὺ ἡ κόρη μου, ἀπόρριξε τὸν ἄνθρω-
πο ποὺ ἔχει στὴν κοιλιὰ της.

Π ρ ω τ. Τὶ εἶπες;

Μάνα. (ἴσια). Αὐτὸ ποὺ ἄκουσες.

Πρωτ. Ὁχι. Ὁχι, δὲν μπορεῖ. Ἐγώ... τῆς φιάνω...

Μάνα. Ὅτι καὶ νὰ τῆς φιάνεις χαράμι θὰ πάει ὁ κόπος σου. Νὰ στὸ πῶ ἔξω ἀπ' τὰ δόντια. Ἄν μεῖς μάθαμε στὴν προσημονή χωρὶς νὰ πλερώσουμε ξαντίμεμα μεγάλο...

Θελσ α. Ἐνας Θεὸς τὸ ξέρεi.

Μάνα. Ἡ ἐγγόνα σου θὰ τὸ πλερώσει μὲ τὸν μόχτο τῆς κοιλιᾶς της. Γρήγορα νὰ περιμένεις ξόδι ἐδῶ μέσα...

Πρωτ. (ἔξω φρενῶν). Πᾶψε... Πᾶψε...

Θελσ α. Δὲν πρέπει νὰ κακομελετᾷς.

Μάνα. Πῶς νὰ μὴν κακομελετᾷω. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἡ νύφη μου κολάει στὸ παραθύρι ὥρες, μέρες. Τὴν πέρνει ἡ νύχτα. Σουρουπώνει ὁ νοῦς της μὲ τὴ θύμηση ἐκείνου. Χάνει τὴ λαλιά της κι' ὀλοένα ἡ συλλογὴ της σβύνεται στὸ χάος τ' οὐρανοῦ, κατὰ κεῖ ποὺ τράβηξε μὲ τ' ἄλογό του... Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐσὺ πατέρα, δεκαπέντε μέρες τώρα ἀφόντας ἦρθε τὸ μαντάτο, δὲ σταυρώσαμε κουβέντα. Σὲ καταπίνει ἡ γῆς κι' ὅλο πελεκᾷς. Πελεκᾷς... πελεκᾷς τί πελεκᾷς;

Πρωτ. Θὰ τὸ μάθεις κι' αὐτὸ μὲ τὸν καιρό. Δὲν πῆρα ὥστόσο ἀπόκριση σὲ κεῖνο ὅπου σὲ ρώτησα. Τὶ ἔχεις καὶ τὰ ἄντρας σου δὲν ἦταν ξακουσμένος μάστορας; Κι' ἂν τὰ ἔβαλε μὲ τίς κρεμάλες, τώρα τοῦ λένε τραγούδια. Τ' ὄνομά μου ποὺ ἔναι καὶ δικό σου παρανόμι, δὲν τὸ τιμᾶνε ὅπου ρίχνουνε θεμέλιο μὲ τιμές καὶ μὲ παράδες;

Μάνα. Πρῶτα ναί. Τότες ποὺ ζοῦσε ὁ Κύρης μου καὶ σὺ δὲν...

Πρωτ. Καὶ γὼ δὲν ἤμουν γέρος σὰν τὰ τώρα... Σωστὰ μιᾶς. Ξεχνᾷς ὅπου δὲν εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ποὺ θὰ ξεκινᾷ καὶ πάλι μπουλούκια ἀπ' τὸ δικό μας τὸ χωριὸ μὲ τὸ δικό μου τ' ὄνομα μπροστάρη;

Μάνα. Ἄλλο νὰ τὸ θέλεις κι' ἄλλο νὰ γίνεις.

Πρωτ. Τὸ γιό σου; Τὸν ὑγιό σου ποῦ τὸν βάνεις;

Μάνα. Τόνε ξέγραψα.

Πρωτ. Τὸν ξέγραψες;

Μάνα. Ναί. Τώρα ποὺ μᾶς ἄλυσαν νῆσε τόνε ξέγραψα δυὸ βολές...

Πρωτ. Στοχάζεσαι τί λές;

Μάνα. Ἐσὺ τὸ πρόσταγμα τὸ σεῖνες ἀπὸ πάππο σὲ πάππο. Τὸ παράδωκε στὸν ἄντρα μου κι' αὐτὸς μὲ τὴν ἀράα του τὸ μπιστεύτηκε στὴν κρεμάλα... Χαράμιστηκε... Ὁ ἐγγονός σου τώρα γι δουλεύει παραπαίδι, μαθητοῦδι, σ' ἄλλοι νῶνε δούλεψη. Δὲ σοῦ ἔμιασε, μήτε τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα του.

Πρωτ. Ἀκόμα δὲν τὸ χώνεψες ποὺ ὁ γιός σου θὰ γίνεῖ ὁ ξακουστότερος ἀνέμεσα στοὺς χτῖστες;

Μάνα. Καὶ πῶς γιὰ; Μὲ τὰ ζοδια ποὺ χαρακώνει πάνω στὰ κοτρώνια. Γιὰ μὲ τὰ πιγράμματα ποὺ σκαλίζει στὰ μαρμαρόπλακες ποὺ βάζουνε γιὰ κούτελ στὶς θυῖρες; Δὲ χτίζει σπίτια, δὲ θὰ γίνῃ πρωτομάστορας ποτέ του. Θὰ χαμοζητῇ τὸ μεροδούλι. Ψωμοζήτητῃ θὰ ἔναι πάντοτε κοντὰ στὶς κουμπανίες ποὺ βολοδέρνουν στὴν ξενητεῖα καὶ θὰ σκύβει τὸ κεφάλι στὶς προσταγὲς ἀλλογενῶν.

Πρωτ. (στὰ δόντια του μέσα). Ὁχι ποὺ φώλιαζε στὸν κόρφο μου... Αὐτὴ εἶναι ὥρῃ ἡ γνώμη σου γιὰ τὸ παιδί;

Μάνα. Ναί αὐτὴ. Καὶ τώρανε πῶς ξελογιάστηκε μὲ μιὰ ξένη, μήτε νὰ τὸν μεταδῶ δὲ θέλω...

Πρωτ. (ἐντονα). Ψέμματα... Αὐτὸ σοῦ σήκωσε τὸ κεφάλι;

Μάνα. Τὶ σοῦ φταίει ἡ γυναίκα. Τὴ βρίξεις κι' ὅλας γιὰτὶ ὁ ἄντρας τῆς μᾶς ἔφερε κακὸ μαντάτο; Μᾶς ἔχον γιὰ ὄχι;

Πρωτ. Ὁχι... Ἐμεῖς οἱ χτῖστες δὲν ξεχνᾷμε ποτέ...

Μάνα. Τὶ παινεψιάρης. Χωρὶς πῶς φαίνεται βιγλάτορα δὲ θέλει. Γιὰ φτοῦ τὸν ἐξέγραψα κι' ἀπὸ παιδί μ' ἀκόμα.

Πρωτ. (ἔξω φρενῶν). Παιδί σοῦ Ποιὸ παιδί σου; Μπᾶς κι' εἶναι δικό σου ὥρῃ; Στέρφα ἦσαν καὶ στέρφα θ' αἰμείνεις... Ὁξω... (ρίχνεται κατὰ πλάγος της. Ἡ ΘΕΑ ἀποφασίζει νὰ τὸ πείσει τὸ ποὺ ξέπει).

Θελσ α. Σταματήστε... Σώνει πιε. Ἀκοῦστε. Μάρτυράς μου ὁ Θεὸς ἀνταρτᾷ ἡ ψυχὴ μου ἄλλο, μὰ δὲ μπορῶ...

κάνω άλλοιότικα. 'Ο άντρας μου σὲ τρεῖς μέρες ματαφεύγει. 'Ακούστε πειὰ εἶν' ἡ ἀλήθεια μὲ τὸν υἱό σας ... Οἱ κακοὶ συντρόφοι του εἶπαν πὺν ξελογιάστηκε μὲ μιὰ ξένη, κι' ἄλλοι λένε πὺν θὰ γίνει γρήγορα καλὰ (ἡ Μάνα καὶ ὁ Πρωτ. μένουν ἄφωνοι ...).

Μάνα. Μὰ τί; "Αρρωστος εἶναι; Τώρα μᾶς τὸ λὲς αὐτό ...

Πρωτ. Βλέπεις τα;

Θελ)σα. 'Ο άντρας μου μὲ μπό-
δισε.

Μάνα. Γιατί;

Πρωτ. Μίλα ντέ ...

Θελ)σα. 'Ο Θεὸς νὰ μᾶς λυπηθεῖ. (διστάζει) Λένε πὺν ἔχει ἀρρώστεια στὸ κεφάλι ...

Μάνα. Στὸ κεφάλι ...

Πρωτ. Παραλόϊσε;

Θελ)σα. "Ετσι εἶπαν ...

Μάνα. (χαμηλά, ἔτοιμη νὰ λυθεῖ σὲ κλάμα). Αὐτὴ ... Αὐτὴ ἡ Ξένη ... Αὐτὴ τὸν παραλόϊσε ... Αὐτὴ ἄμοιρε γιέ μου ... (στηρίζεται στὸν Πρωτ. Αὐτὸς πηγαίνει σιγά - σιγά καὶ τὴν καθίζει στὸ μιντέρι. "Υστερα κάθεται χάμω πλάϊ της. 'Η ΘΕΛ. ἔχει τραβηχτεῖ δεξιά. 'Η ΜΑΝΑ ἀρχίζει τρυφερὰ νὰ λέει ὥσπου ξεσπάει μοιρολογώντας).

Ποιὰ Μάνα

— "Ηλιε μου —

ἀπ' αὐτὲς πὺν πῆρες γάλα

εἶχε κατάρρα στὸ βυζί της.

Ποιὰ στρίγγλα μάγισσα

— "Ωριε μου μᾶστορη —

λιμπίστηκε τὰ κάλλη σου

καὶ σοῦ σάλεψε τὸ νοῦ ...

Θελ)σα. (ἀκούννητη — ἀφηρημέ-
νη). Τὸ στοιχειὸ λένε πὺν τυραννάει τὸν Κόσμο.

Μάνα. Ποιὸς δαίμονας.

Ποιὰ Λάμια

κυνηγάει τὴ φύτρη μου ἐμὲ

[τῆς στέρφας ...

Θελ)σα. (τὴν ἔχει πλησιάσει). Σώ-
νει. Σύχασε. Μὴν καταριέσαι ἄδικα. Εἶν' ἄμαθος, πρωτάρης, ἔτσι εἶπαν μὰ θὰ γίνει γρήγορα καλὰ σὰν καὶ τὰ πρίν. (μικρὴ

παύση). 'Εγὼ θὰ φύγω τώρα. Τοιμᾶστε τὶς παραγγελιὲς καὶ τὰ φιλέματα καὶ θὰ μα-
τάρθω αὐριο νὰ τὰ πάρω. (δεξιὰ στὴν πόρ-
τα φάνηκε ἡ ΝΙΟΠ. 'Η ὄψη της δείχνει
κάτι πὺν ἀποφάσισε).

Νιόπ. Δὲ χρειάζεται καλὴ κυρὰ νὰ
κάνεις κι' ἄλλο κόπο. Θὰ τοῦ τὰ πάω μό-
νη μου. (ὅλοι ξαφνιαζονται. ΜΑΝΑ καὶ
ΠΡΩΤ. σηκώνονται).

Μάνα. Τὶ λὲς κόρη μου. Ξεχνᾶς τὸ
βάρος τῆς κοιλιᾶς σου;

Νιόπ. Τίποτα δὲν ξεχνᾶω. Πὲς στὸν
ἄντρα σου νὰ κρατήσῃ καὶ γιὰ μένα ἓνα
ἄλογο.

Πρωτ. Νογᾶς τί λὲς;

Νιόπ. (ἐντονα). "Οσο δὲν παίρνει ἄλ-
λο. Τ' ἄκουσα ὅλα. "Ολα. Δὲ φελᾶνε τὰ μι-
ξοκλάματα. 'Ο άντρας μου εἶναι δὲν εἶναι
ἀρρωστος, ἡ θέση ἡ δικιά μου εἶναι σιμά
του, στὸ μαξιλάρι του.

Πρωτ. "Ελα στὰ λογικά σου κόρη
μου. 'Ο δρόμος εἶναι μακρὺς καὶ ἡ πορεία
τσακίζει κόκκαλα. Δὲν εἶναι ταξίδι γιὰ γυ-
ναῖκες γκαστρομμένες.

Νιόπ. Εἶναι δὲν εἶναι, θὰ γίνει.
Αὐτὰ νὰ πεῖς τ' ἄντρός σου.

Μάνα. Σκέψου το καλύτερα παιδί
μου.

Νιόπ. Τὸ σκέφτηκα. Μέρους κειδὰ
στὸ παραθύρι δὲν κάνω κι' ἄλλη δουλειά.

Πρωτ. Τὰ βάσανα τοῦ ταξιδιοῦ θὰ
σὲ σκοτώσουνε καὶ σὲ καὶ τὸ παιδί σου.

Νιόπ. (ἐντονα). Καλύτερα. Παρὰ
νὰ μοιάζω σὰν τὴν ἄλεπού πιασμένη μὲς
στὸ δόκανο καὶ νὰ ξεσκίζω ἀπὸ μόνη μου
τὰ κρεάτά μου ...

Πρωτ. (ἄγρια). Δὲ θὰ πᾶς πουθενά.
'Εγὼ διαφεντεύω ἐδῶ μέσα. (ἔξαλλος τρέ-
χει καὶ ρίχνει τὴν ἀμπάρα στὴν πόρτα. Στέ-
κει μπρὸς της σὰν νὰ θέλει νὰ τῆς ἐμποδί-
σει τὴν ἔξοδο). Πουθενά ... Τ' ἄκουσες ...
(ἀκούγεται παρατεταμένο χλιμίντρισμα ἀλό-
γου πὺν ἀγριεύει. Κανεὶς δὲ δίνει σημασία
σ' αὐτὸ ἔχτις ἀπὸ τὴ ΝΙΟΠ. Πάνω στὴ
ζωγραφιά τοῦ Κρεμασμένου πέφτει ἓνα
φῶς. 'Η ΝΙΟΠ. σὰν νὰ τῆς ἤρθε κάποια
ἐμπνευση λέει:)

Νιόπ. "Εχετε δίκιο. Παραλογίστηκα.
"Ελα αὐριο νὰ τὰ πάρεις. Θὰ στὰ 'χω τοι-
μασμένα. Νὰ τοῦ πεῖ, ἂν θέλει νὰ 'βρεῖ

τὴν ὑγεία του, ν' ἀπαρτῇ τὸ μπουλούκι καὶ νὰ ῥθει πίσω. Ἐδῶ δὲν ἔχει μάγισσες ποὺ κλέβουνε τὸ νοῦ. Κεῖ κάτω ὁ παιδεμὸς εἶναι πολὺς θὰ ῥρει ἄσκημο θάνατο. (τὴν πνίγει ἡ συγκίνηση). Ποιὸς θὰ τοῦ ρίξει λελούδια. Ποιὸς θὰ τοῦ σφαλίζει τὰ μάτια. Ποιὸς θὰ τοῦ φορέσει τὴν καινούρια φορεσιά του. Ποιὸς θὰ τοῦ λούσει τὰ μαλλιά, τὰ γένια του, ποιὸς θὰ τὰ χτενίσει ... Καὶ πὲς του ἀκόμα, ἐκεῖ ποὺς θὰ τὸν βάλει μες τὴ γῆς. Νὰ τοῦ τὰ πεῖ ἔ ... Νὰ μὴν ἀλησμονήσῃ τίποτα. Κι ἀκόμα νὰ τοῦ πεῖ, πριχοῦ μ' ἀποξέχασε γιὰ καλὰ νὰ ῥθει νὰ δεῖ τὸ γιό του. Θὰ ῥναι ὡμορφος σὰν καὶ ταυτὸν καὶ νὰ δεῖς τότες ποὺ τὸ στοιχεῖο τοῦ κόσμου δὲν θὰ τὸν πηλατεύει πιά. (κτυπάει τὴ ζωγραφιά τοῦ Κρεμασμένου). Σωστὰ δὲ συλλογίζουμαι ; Καὶ τ' ἄλογό σου συμφωνάει. Τ' ἀκουσες πόσο δυνατὰ χλιμίντρισε ; Τᾶκουσες ; (φεύγει ἀργὰ πρὸς τὸ δωμάτιό της δεξιὰ. Ὅλοι τὴν παρακολουθοῦν καὶ γιὰ μερικὲς στιγμὲς στέκονται ἔτσι μαγνητισμένοι χωρὶς καμμιά θέληση).

Θ ε λ) σ α. Ἐγὼ . . . θὰ πρέπει νὰ πηγαίνω.

Μ α ν α. (σὰ νὰ συνεχίζει ἡ ΝΙΟΠ.). Νὰ τοῦ πεῖ ἂν θέλει νὰ ῥρεῖ τὴν ὑγεία του ν' ἀπαρτῇ τὸ μπουλούκι καὶ νὰ ῥθει πίσω. Ἐδῶ δὲν ἔχει μάγισσες ποὺ κλέβουνε τὸ νοῦ.

Π ρ ω τ. Αὐτὲς ποὺ λὲς εἶναι παντοῦ χωμένες.

Μ α ν α. Κεῖ κάτω ὁ παιδεμὸς εἶναι πολὺς. Θὰ ῥρεῖ ἄσκημο θάνατο. (Ἀκού-

γεται τὸ χλιμίντρισμα ἀλόγου. Πάταγος πόρτας. Ἄλογο ποὺ φεύγει δαιμονισμένα).

Π ρ ω τ. Τί στάθηκε ; Στὸ δῶμα της γρήγορα. (ἡ ΜΑΝΑ πάει ἀριστερὰ ὁ ΠΡΩΤ. στὴν πόρτα τοῦ κέντρου σηκώνει τὴν ἀμπάρα.

Μ α ν α. (χαμένα). Ἐφυγε . . . Αὐτὴ ἦταν . . .

Π ρ ω τ. (ἐξαλλος) Ὅχι ὄχι, θὰ τὸ σκοτώσει. (ἐξαλλος ἀπὸ τὴν πόρτα φωναχτὰ). Γύρνα πίσω . . . Ποῦ πᾶς μέσα στὴ νύχτα. Γύρνα πίσω . . . Γύρνα πίσω . . . (παύση). Πάει . . . χάθηκε . . . τὴν κατάπια τὸ σκοτάδι . . .

Μ α ν α. Τὸ παιδί . . . θὰ τὸ σκοτώσει τὸ παιδί . . .

Π ρ ω τ. (ἔχει ξαναμπεῖ μέσα). Τρέξε Θεληματάρισσα καὶ πὲς τ' ἀντρός σου νὰ τὴν πάρει τὸ κατόπι της. Τοῦ τάξω τὸ ἄλογο ποὺ πῆρε κι' ἔφυγε. Τρέξε. (ἡ ΘΕΛ) ΣΑ φεύγει ἀπὸ τὸ κέντρο γρήγορα).

Μ α ν α. (σὰ νὰ προφητεύει). Εἶναι πεισματάρικο ἄλογο. Δύσκολα θὰ τὸ πιάνει. Αὐτὸ τὸ ἄλογο πῆγε τὸν ἄντρα μου ἴσια στὴν κρεμάλα. . .

Π ρ ω τ. (ἴσια ποὺ κρατιέται). Καὶ τώρα ; Τώρα τί θὰ γίνῃ μετὰ τὴν κούνια ;

Μ α ν α. Τί εἶπες ; Ποιὰ κούνια ;

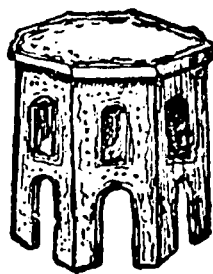
Π ρ ω τ. Αὐτὴν ποὺ μαστόρευα νύχτα — μέρα.

Μ α ν α. Κούνια ἦτανε λοιπόν ; (ξεσπάει σὲ κλάμα).

Π ρ ω τ. Ναί . . . κοῦν.α . . . (κλαίει κι' αὐτός. Ἡ ΜΑΝΑ πέφτει στὴν ἀγκαλιά του).

ΑΥΛΑΙΑ

(Συνεχίζεται)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ "ΟΧΙ,"

Ποτέ δὲν ἐπαυσαν, οὔτε καὶ πρόκειται ποτὲ νὰ παύσουν νὰ αἰωροῦνται ἀπάνω στὴ βασανισμένη, μὰ τόσο ὡραία τούτῃ χώρα πού λέγεται Ἑλλάδα, οἱ ἀρπαχτικές ἐπιθυμίες τῶν γειτόνων—κοντινῶν ἢ καὶ μακρυνότερων—καὶ ποτὲ δὲ θὰ παύσουν τὰ γοητευτικά αὐτὰ ἀκρογιάλια κι' ὁ καθάριος καὶ καταγάλανος οὐρανὸς τῆς, ν' ἀποτελοῦν τὸ στόχο κατακτητικῶν ὀνείρων, ὅσοδήποτε κι' ἂν αὐτὰ τυχαίνει νὰ κρύβονται μὲ ἐπικίνδυνη ἐπιμέλεια κάτω ἀπὸ τὸ δόλιο μειδίαμα καὶ τὸ ὑποπτο ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιφανειακῆς φιλίας καὶ τοῦ ψεύτικου ἐνθουσιασμοῦ. Ἀκόμα καὶ οἱ ἄλλοι πού δὲν σκέπτονται ἴσως νὰ μᾶς ὑποδουλώσουν, ἀκόμα κι' αὐτοὶ δὲν θέλουν τὸ μεγάλωμά μας, ὅσο, κι' ἂν—ὅταν μᾶς χρειάζονται—μᾶς συναγείρουν κατὰ διαστήματα μὲ τὶς ἐνθουσιαστικές τους ἐκδηλώσεις. Ὅμως ὅλοι αὐτοὶ ξεύρουν, ταυτόχρονα, πολὺ καλά, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦμε πολὺ τὸν τόπο μας καὶ δὲν ὑπάρχει γιὰ μᾶς τίποτε πολυτιμότερο ἀπὸ τὸ αἶσθημα, τὸ πάθος θὰ ἐλέγαμε, τῆς λευτεριάς. Μιὰ σειρά ἀπὸ ΟΧΙ. πρὸς τὸν κάθε λογῆς κατακτητὴ, εἶναι ἡ μακραίωνη ἱστορία μας. Καὶ σὲ κάθε περίστασι. σὲ εἰρήνῃ καὶ σὲ πόλεμο, ἓνα ΟΧΙ πάντα ἀκούεται, βοερὰ ἢ χαμηλόφωνα, θαρραλέα ἢ ὑπόκοφα, ἀπὸ τῇ χώρᾳ αὐτῇ τῶν ἡρώων: "Οχι μονάχα πρὸς κάθε μορφὴ βίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς κάθε κτηνώδη ἐκδήλωση μισαλλοδοξίας τῶν τυμβωρύχων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Ἑπείρος μὲ τὰ ἀνεκπλήρωτα ἐθνικά της δίκαια, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς νευραλγικώτερες ἀκριτικές περιοχὲς τῆς χώρας μας" κι' ἐδῶ, ἀκόμα ἐντονώτερα, πρέπει ν' ἀκούεται—κι' ἀκούεται σ' ὅλους τοὺς τόνους ἀπὸ χιλιετηρίδων—τὸ σταθερὸ κι' ἀκλόνητο αὐτὸ ΟΧΙ, σὲ κάθε στιγμὴ κι' ἀπὸ κάθε ἴνα τοῦ εἶναι μας, μ' ἀτράνταχτη πίστιν πρὸς τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς.

ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ἡ «Ἑπείρωτικὴ Ἑστία» στάθηκε καὶ θὰ στέκει πάντοτε κατ' ἀρχὴν σὰ μιὰ κιβωτὸς τῶν παραδόσεων καὶ σὰν ἀνάδειξιν καὶ προβολὴν ὅλων τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ποὺ κρύβει ὁ τόπος μας. Γεφυρώνει ἀκόμη τὸ παρελθόν μὲ τὸ παρὸν δημιουργώντας τὶς γόνιμες προϋποθέσεις γιὰ μιὰ μελλοντικὴ πνευματικὴ ἀνθρση. Ἐνώνει τέλος τὴν ἐπαρχία μὲ τὸ κέντρον μὲ τὴν ἐννοία ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει ἓνας ἀέναντος διάλογος ἀνάμεσα στὴν τελευταία ἀκρὴ—κι' ἓνας ἀκριτικὸς σταθμὸς εἶναι ἡ πατρίδα μας—μὲ τὴν πνευματικὴ ἑστία πού εἶναι ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ σύγχρονη Εὐρώπη. Ἡ «Ἑπείρωτικὴ Ἑστία» εἶναι γι' αὐτὸ, ἀπὸ τεῦχος σὲ τεῦχος, μιὰ ἐξόρμησις. Σκοπὸς καὶ ἀποστολὴ τῆς εἶναι νὰ ἐδνοῇ αὐτὴ τὴ γεφύρωσιν τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν, τοῦ ἐβρωπαϊκοῦ πνεύματος μὲ τὰ ἐλληνικά ἐπιτεύγματα. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιὰ ἀρχισε καὶ θὰ συνεχισθεῖ καὶ σὰ προσεχὴ τεύχη μιὰ σειρά ὑπεύθυνων μεταφράσεων τοῦ ἐκλεκτοῦ συνεργάτη μας Ἀρσένου Γερμανικοῦ ποιημάτων τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ κλασσικοῦ Φρ. Σίλλερ, ὅλων ἐμπνευσμένων ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Ἡ προσφορὰ εἶναι διπλῆ: Διαφαίνεται ἀφ' ἑνὸς ἡ τεράστια διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀκτινοβολία τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, πού εὐρεφε τὴ δυτικοευρωπαϊκὴ διανόησιν καὶ τέχνην—μολονότι τὰ ἀντίθερα στοὺς καιροὺς

μας εἶναι πικρὰ καθὼς μᾶς τὰ θυμίζουν ἐπικαίρες ἡμερομηνίες ὅπως τῆς 28 Ὀκτωβρίου καὶ τῆς 7 Ἀπριλίου—καὶ ἐπὶ πλέον δίνονται κι' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀκριτικὴν πνευματικὴν γωνιά,—πρότυπα κλασσικά καὶ θεμελιώδη γιὰ τοὺς νέους σὰ πρῶτα βήματά τους γιὰ τὴν ἀρτία κατάκτησιν τῆς Τέχνης. Ἐλπίζομε σύντομα τὴν προσπάθειά μας αὐτὴ νὰ τὴν ὁλοκληρώσωμε καὶ μὲ μεταφράσεις ἀπὸ ἄλλες ξένες φιλολογίαις καὶ πρὸ παντός ἀπὸ τὴν ἀστείρευτὴ ἀρχαία Γραμματεία μας.

Γ. Κ. Δ.

*

ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΠΡΟΣΟΧΗ

Δὲ νομίζομε πὺς συντελοῦν στὴν πνευματικὴ ἄνοδον τοῦ τόπου ὠρισμένες ἐφημερίδες τῆς πόλεώς μας μὲ τὸ νὰ δημοσιεύουν γραπτὰ κείμενα νέων — ποιήματα ἢ διηγήματα — πρωτόλεια στὸ σύνολό τους, πού δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴν ἀληθινὴν δημιουργία. Μὲ τὴν τακτικὴ τους αὐτὴ γίνονται αἰτία διπλοῦ κακοῦ. Πλουτίζουν πρῶτα μὲ βέλη τὴ φαρέτρα ἐκείνων πού βάλλουν κατὰ τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας — κι' εἶναι πολλοὶ δυστυχῶς αὐτοὶ — καὶ δημιουργοῦν ὕστερα αὐταπάτες στοὺς ἐνδιαφερομένους, σχετικὰ μὲ τὴν ποιότητα τῆς τέχνης τους, πρᾶγμα πού ἀποβαίνει πρὸς ζημίαν τους. Βλέποντας τὰ πρωτόλειά τους νὰ

δημοσιεύονται, οί πνευματικοί νεοσοοί νομίζουν κι' όλας πώς έγιναν μαίτρ και δέν καταβάλλουν καμμιά προσπάθεια για εξέλιξη. Μερικοί μάλιστα γίνονται και θρασείς και τυπώνουν και συλλογές με αξιώσεις ευνούικης κρίσεως ... Χρειάζεται λοιπόν να επιδειχθῇ μεγαλύτερη προσοχή από μέρους του ἡμερήσιου τύπου στον τομέα αυτό, γιατί σκοπός του, εκτός από τὰ άλλα, πρέπει να είναι και ἡ αδιάκοπη φροντίδα του για τὸ ἀνέβασμα τῆς πνευματικῆς στάθμης του τόπου, στον ὁποῖο ἐκδίδονται και τὸν ὁποῖο ὑπηρετοῦν.

*

ΜΕ ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ...

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ προσεχοῦς Νοεμβρίου θὰ γίνουν στὴν πόλη μας τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου κινηματοθεάτρου τοῦ κ. Σπ. Σουρέλη. Πρόκειται γιὰ ἔργο πραγματικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ θὰ τιμᾷ και τὰ Γιάννινα και τὸ λαμπρὸ αὐτὸ Ἡπειρώτῃ ἐπιχειρηματία, ποὺ στὴ συγκεκριμένη αὐτῇ περίπτωση εἶχε κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν ξερὸ ὑπολογισμό στὴν ψυχῇ, ὅταν ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ στὰ Γιάννινα τὸ θεατρὸ του. Τὸν ἐκίνησε ἡ εὐγενικὴ φιλοδοξία νὰ φανῇ χρήσιμος στὸν τόπο του. Καὶ ἀπὸ τὴν εὐγενικὴν αὐτῇ φιλοδοξία νὰ βγῇ τὸ νέο σημαντικό οἰκοδομικὸ ἀποκτῆμα τῆς πόλης μας.

Τὸ κινηματοθέατρο τοῦ κ. Σουρέλη, τελευταία λέξη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς τὸν τομέα τοῦ θεάτρου, με ὅλες τὶς σύγχρονες ἀνέσεις, με μιὰ τεραστία σκηνή, με τὶς χίλιες περίπου θέσεις του, θὰ εἶναι κάτι ποὺ δέν θὰ τὸ ἔχη, ἴσως, καμιά ἄλλη ἐπαρχιακὴ ἑλληνικὴ πόλη, τώρα ποὺ ἔχει καὶ τὸ περίφημο θεατρὸ τῆς Κερκύρας. Καὶ ὁ γιαννιώτικος λαὸς περιμένει με ἀνυπομονησία τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ τὸ ἰδῇ τελειωμένο καὶ παραδομένο στὸν προορισμό του, ποὺ θὰ εἶναι ἡ προαγωγή, διὰ τῆς εὐγενικῆς τέχνης τοῦ θεάτρου, τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ στὴν ἀκραία αὐτῇ περιοχὴ τῆς πατρίδος, ποὺ τόσα ἔκαμε γιὰ τὸν πολιτισμὸ και τὴν ἐλευθερία. Ὁ πληθυσμὸς ὅμως τῶν Ἰωαννίνων ἔχει καὶ κάποιαν ἀξίωση, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ θεωρηθῇ νόμιμη ἀπὸ κάθε Ἕλληνα ποὺ αἰσθάνεται μέσα του τὸν παλμὸ τῆς προόδου. Οἱ Γιαννιώτες δέν θὰ ἠθελαν νὰ ἐγκαινιάσθῃ τὸ νέο τους θεατρὸ με κανένα κινηματογραφικὸ ἔργο τῆς κακῆς ὥρας ἢ ἀπὸ κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀνεκδιήγητους περιπλανώμενους θιάσους ποὺ λυμαίνονται τὶς ἐπαρχίες σὰν κατασκηνώσεις τσιγγάνων, καὶ ἀφήνουν πίσω τους ἀναμνήσεις ἀνάμικτες ἀηδίας καὶ ἀγανακτήσεως. Θὰ ἠθελαν νὰ ἰδοῦν τὴν παρθενικὴ μέρα τοῦ θεάτρου δοσμένη σ' ἓναν σοβαρὸ θίασο, καὶ γιὰ τὸ ὅχι στὸ Βασιλικὸ μας θέατρο.

Τὸ Βασιλικὸ Θέατρο ἀσφαλῶς δέν ὑπάρχει μόνον γιὰ τὴν πρωτεύουσα, ὅπως συμβαίνει με τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμό. Σὲ παλαιότερα χρόνια, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς δικτατορίας Μεταξᾶ, με τὸ Ἄρμα Θεσπίδος ἐπισκέπτονταν ὅλη τὴν Ἑλλάδα μεταφέροντας στὶς μεγαλύτερες ἑλληνικὲς πόλεις τὴν βαρεῖα φωνὴ τῆς Τραγωδίας

καὶ τῆς Κωμωδίας τὸ μαστίγιο. Εἶδαμε τότε καὶ στὰ Γιάννινα τοὺς μεγάλους ἡθοποιούς τοῦ θεάτρου μὰ καὶ τοὺς ἀκούσαμε με συγκίνηση νὰ ἐρμηνεύουν τοὺς μεγάλους ρόλους ποὺ κατὰ τὴν διάρκεια τῶν αἰώνων ἔχουν συγκινήσει ἑκατομμύρια αἰσθαντικῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἀκριβῶς ἡ τεράστια ἐπιτυχία ποὺ γνώρισε τότε στὴν πόλη μας τὸ Βασιλικὸ Θέατρο μᾶς δίνει τὸ θάρρος νὰ τὸ ζητήσουμε καὶ τώρα. Τὸ ζητοῦμε καὶ ὡς ἄνθρωποι ποὺ ποθοῦν τὸ καλὸ, μὰ καὶ ὡς πολῖτες ποὺ ξαίρουν ὅτι ἀπαράγραπτο δικαίωμα τοῦ πολίτη εἶναι νὰ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ Κράτος, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ δυνατοῦ, ὅτι θὰ μπορέσῃ νὰ τὸν κάμῃ καλύτερο πολίτη καὶ καλύτερον ἄνθρωπο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ «Ὁ καπετὰν Γιαννάκης». Κύπρος 1953 (σελ. 38).

Εἶναι ἓνα πλατὺ διήγημα, ποὺ ἀναφέρεται σὲ περασμένα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Κύπρο καὶ μιλάει γιὰ τὴ λεβεντιά καὶ γιὰ τὶς ἡρωϊκὲς πράξεις ἑνὸς παιδιοῦ τῆς Κύπρου, γραμμένο ἀπὸ Κυπριώτῃ λόγιό. Εἶναι ἡ ἱστορία ἑνὸς παλληκαριοῦ, ποὺ, ἀφοῦ ἐγινε κουρσάρος, κατέληξε καλὸγερός. Ἀπὸ μῆνες βρίσκεται ἀνάμεσα στὰ χαρτιά μου, ἀλλὰ κάτι με κρατοῦσε διστακτικὸν ἀπέναντι τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ συγγραφέα. Καὶ αὐτὸ τὸ καὶ ἦταν τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου, ποὺ δέν τὸ ἔβλεπα, παρὰ μόνον στὰ διπλωματικὰ παρασκήνια καὶ ἦταν ἀκόμα ἡ συνθηκολόγηση τοῦ παλληκαριοῦ ποὺ γίνῃ καλὸγερός. Ἡ ἡττα. Δέν σαλπίζουν τὴ συνθηκολόγηση οἱ ἱστορίες τῶν παλληκαριῶν. Καὶ πρὸ πάντων δέν σαλπίζουν τὴ συνθηκολόγηση σὲ παραμονὲς ἐκρηκτικῶν γεγονότων. Γιὰ τὴν ἡμετέραν δέν κερδίζεται με συνθηκολογήσεις οὔτε με παρακλήσεις.

Σήμερα ὅμως ἡ Κύπρος βρίσκεται ἀπὸ φλόγες ζωσμένη καὶ κάθε Κυπριώτης, ποῖος λίγο, ποῖος πολὺ, εἶναι καὶ ἓνας καπετὰν Γιαννάκης, ποὺ δέν πρόκειται νὰ πάῃ στὸ μοναστήρι, γιὰ τὸ ξερήκωμα δέν εἶναι ἀτομικὸ, ἀλλὰ γενικὸ. Τώρα ὁ συγγραφέας καὶ τὸ βιβλίο του δικαιώνονται καὶ κάθε ἑλληνικὴ καρδιά περιμένει νὰ ἰδῇ καὶ νὰ χειροκροτήσῃ τὴ συντριβὴ τῶν ἀλυσίδων τῆς μεγαλονήσου. Ὁ «Καπετὰν Γιαννάκης» εἶναι ἓνα βιβλίο γραμμένο με πλούσιο λυρισμὸ ποὺ ξεχειλίζει, με ὕφος γερὸ καὶ ζωηρὸς εἰκόνας.

Ὁ Γιαννάκης τώρα ἀνέβαινε με σίγουρο βῆμα στὸν σκληρὸν ἀνήφορο τοῦ χωριοῦ. Ἡ Ἀπριλιάτικη αὐγούλα ρόδιζε στὴ βουνοπλαγιά, καὶ στὸν ὀρίζοντα πλάταιναν οἱ ἀψίδες οἱ γεμάτες φῶς καὶ ζωή. Στάλαζε ἡ πάχνη στὰ φύλλα τῶν δέντρων, οἱ κελαϊδισμοὶ τῶν κορυδαλλῶν λιχνίζονταν ψηλὰ στὸν αἰθέρα, ὁ κάμπος πέρα ἔφρισε ἀπὸ τὸ γλυκὸ ἀνάσασμα τῶν σταχυῶν (σελ. 19). Ἔτσι εἶναι δοσμένο ὁλόκληρο τὸ βιβλίο σὲ σκίτσα λυρικῆς πεζογραφίας. ἐνῶ

τά κενά της Ιστορίας τὰ συμπληρώνει ὁ ἀναγνώστης μετὰ τὴν φαντασία του. Στὸν πεζὸ λόγο δὲν εἶναι ἀσυνήθιστο πρᾶγμα ἡ περιγραφή· εἶναι μάλιστα ἀπαραίτητη πολὺ συχνά. Ὅταν ὁμως ἓνα διήγημα κατακλύζεται ἀπὸ τέτοια χωρία, τότε ἔχουμε μπροστά μας ἓνα λυρικό πεζογράφημα, μὴ ποιητικὴ διήγηση. Καὶ πολλοὶ πεζογράφοι μας, ἀπὸ ἄκρα εὐαισθησία ἢ ἀπὸ ἐπιτήδευση, καλλιεργοῦν αὐτὸ τὸ εἶδος σήμερα, ἓνα εἶδος νόθο μετὰ πεζογραφίας καὶ ποιήσεως, πού τὸ ἀπέφευγαν οἱ παλαιότεροι, θέλοντας νὰ εἶναι μόνο πεζογράφοι. Κάθε ἐποχὴ μπορεῖ νὰ ἔχῃ τίς προτιμήσεις της. Ἀλλὰ διαπιστώνουμε, ὅτι τὴν ποίηση, πού τὴν διώχνουμε ἀπὸ τὸ στίχο μετὰ τοὺς σουρρεαλισμούς, τὴν ξαναβρίσκουμε στὸν πεζὸ λόγο, γιατί τὴν ἀναζητεῖ ἡ ψυχὴ μας.

Τ. Σ.

ΣΗΜ. Τὸ διήγημα εἶναι βραβευμένο στὸν «Θεοδωροπούλειο» διαγωνισμό Συλλόγου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν.

*

Μ π ά μ π η Κ λ ά ρ α. «Τὸ Πιστεύω ἐνὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου» Ἀθήνα, 1954. (Κυκλοφορεῖ διὰ τοῦ Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας τοῦ κ. Μαρίου Βαϊάνου).

Μὲ ἀρχετὴ καθυστέρηση ἔρχεται ἡ στήλη αὐτὴ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴ μελέτη τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως καὶ δημοσιογράφου κ. Κλάρα. Τὸ βιβλίο κρίθηκε ὡς τώρα ἀπὸ πολλοὺς καὶ προκάλεσε εὐγενέστατα σχόλια, μ' αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει — ἀντίθετα, μπόρει νὰ πῇ κανένας πὼς ἐπιβάλλει — τὸ ξανακοιταγμὰ του.

Ποιὰ ἦταν ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα φαίνεται ἀπὸ μιὰ παράγραφο τοῦ τελευταίου κεφάλαιου: «Μεγάλῃ θάνατι τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου ἡ ἱκανοποίησις, ἂν ἔστω καὶ λανθάνοντας, στὰ αἷτια καὶ στὶς προβολές, βοηθοῦσε κάπως μετὰ τοῦτο τὸ «Πιστεύω» του, ν' ἀφήσῃ γιὰ λίγο ὁ στοχασμός τὴ γενικολογία γιὰ τῆς ἐποχῆς μας τὸ ἄγχος καὶ νὰ περάσῃ στὰ εἰδικώτερα «Γιατί» πάσχει ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος. Κι' ἴσως τότε, ἄλλοι πού δὲν θάνατι ἀπλοῖ ἀνθρώποι, ἀλλὰ σοφοὶ καὶ μεγάλοι βροῦν καὶ ἄλλες λύσεις, πρὸ ἀποτελεσματικῆς θεραπείας».

Καὶ πραγματικὰ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ σαφήνεια καὶ ἡ εἰδίκευση. Ἀκόμα καὶ τὰ πρὸ δύσκολα καὶ πρὸ συζητημένα σημεῖα τοῦ θεματός του τὰ κάνει ὁ σ. ἀπλᾶ, χειροπιαστά, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ κινδυνεύῃ νὰ περᾶσῃ σὲ ἀπλοϊκότητα ἢ σὲ «εὐτέλεια».

«Τὸ Πιστεύω ἐνὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου» εἶναι ἡ καλύτερη ἀπάντησις στὴ μονολιθικότητα τῶν δυὸ κοινωνικῶν ἄκρων, πού θέλουν νὰ ἐπιβληθοῦν στὴν ἐποχὴ μας: τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τῆς κεφαλαιοκρατίας. Στὴν ἐξέτασι τῶν ἀντιστοιχῶν θεωριῶν καὶ ἀποψεων ὁ σ. ἀποδεικνύεται ἄριστος κάτοχος καὶ τῶν λεπτομερειῶν τους ἀκόμη. Ἀλλὰ καὶ ἀναλύοντάς τις φθάνει σὲ συμπεράσματα ἀτράνταχτα. Ἐνα παράδειγμα ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «Κοινωνικὴ Ἀνασύνθεσις», σχετικὸ

μετὰ τὴν περίφημη πάλῃ τῶν τάξεων: «Τὸ φαινόμενο τῆς πάλῃς τῶν τάξεων δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπατᾷ. Ὅχι μόνο γιατί εἶναι παροδικό. Ἀλλὰ καὶ γιατί δὲν ἀποτελεῖ τὸν βαθύτερο ρυθμιστικὸ τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας νόμος. Τυπικὴ γι' αὐτὸ ἀπόδειξις ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι αὐτοκαταδικάζεται ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ἀπολογητές της, καλούμενη νὰ ἐξαλειφθῇ σὲ μιὰ ἰδανικὴ ἀταξικὴ κοινωνία».

Στὰ τελευταῖα κεφάλαια ὁ σ. ἐκφράζει πειστικώτατα τὴν ἀντίληψιν ὅτι μοναδικὴ λύσις ἀπομένει ἡ «οὐσιαστικὴ ἀναχώρευσις τῶν δυὸ συστημάτων σὲ μιὰ νέα κοινωνικὴ μορφή» ὅμοιαν μ' αὐτὴν πρὸς τὴν ὁποία κινοῦνται σήμερα κράτη ὁλόκληρα, ὅπως, π.χ. ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, οἱ Ἰνδίες.

Μπορεῖ νὰ προκαλοῦν σὲ μερικοὺς ἐπιφυλάξεις οἱ ἀπόψεις τοῦ κ. Κλάρα. Οἱ φανατικοὶ ὁπαδοὶ τῶν δυὸ ἀντιμαχομένων στρατοπέδων δὲν εἶναι δυνατό νὰ τίς ἀποδεχθοῦν. Ἀλλὰ ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος, ὁ «ἀστράτευτος» ἀνθρώπος τῆς ἐποχῆς μας βρίσκει τὴ σωστὴ ἀπάντησις στὸ ἀγωνιώδες ἐρώτημα πού τὸν βασανίζει: πού πᾶμε;

Πρέπει νὰ ἐξαρθῇ καὶ κάτι ἄλλο στὸ βιβλίο αὐτό: τὸ γλαφυρὸ ὕφος. Κάποια κεφάλαιά του εἶναι ὑποδειγματικὰ καὶ σὰν σύνολο δὲν διβάζεται ἀπλῶς: «ρουφιέται».

Β. Β. ΣΦ.

*

Ἀ λ ε ξ ά ν δ ρ α ς Π λ α κ ω τ ά ρ η : «Περιστέρια στὴ Δύση», Ποιήματα. Ἀθήνα 1952. (Κυκλοφορεῖ διὰ τοῦ Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας τοῦ κ. Μαρ. Βαγιάνου).

Ἡ Ἀλεξάνδρα Πλακωτάρη φαίνεται πὼς κλυδωνίζεται ἀκόμα μετὰ τὰ «Περιστέρια στὴ Δύση» σὲ μιὰ μεταβατικὴ γέφυρα ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς παλιούς καὶ τοὺς νέους ποιητινοὺς χώρους. Τὴ δυσκολεύει ἀκόμα ἡ πλούσια δημοτικὴ γλῶσσα της, πού μετὰ τὰ πολλά κι' ὄχι σπάνια ἀπειρόκαλλα σύνθετα θυμίζει τοὺς ἐκφραστικούς φραγμαπαλάδες τοῦ παλαιοδημοτικισμοῦ. Συχνὰ τὰ θέματά της εἶναι ἡθογραφικά, πού μολᾶταῦτα βιώνονται κι' αὐτὰ μέσα σὲ μιὰ νεότερη ποιητικὴ συνείδησι. «Ξάφνου μοῦ μαρμαρώθηκε χορευτικὸ τὸ βῆμα» γράφει ἡ ποιήτρια καὶ πραγματικὰ πρέπει νὰ ἀφήσουμε τὰ μεγάλα κατασκευασμένα ποιήματά της, γιὰ νὰ χαροῦμε σὲ αἰφνίδιες στιγμὲς συλλήψεων σχεδὸν ἐγκεφαλικῶν ἐλευθερωμένους τοὺς ποιητικούς της διασκελισμούς. Ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ὁ «Ἔρως δύσεως», τὸ Ἰράμμα καὶ τὸ Νανούρισμα εἶναι οἱ πρὸ τελειωμένες στιγμὲς της καὶ ἡ ἀπαρχὴ ἐνὸς ὁλοκληρωμένου ποιητικοῦ λόγου. Ὁ ἔρως ἔχει:

«Βαρεῖά τὰ βήματά του
σὰ μονογάμου λιονταριοῦ
πού τοῦ στενεύει τὸ κλουβὶ
τὶ λείπει ἡ λιόντισσά του».

Ἡ συγκίνησή της εἶναι καθαρὰ νοητικὴ κι' ὅταν παραγγέλλει:

Τὸ γράμμα πού σοῦ γράφω κάθε βράδυ

στο φυλλοκάρδι
μή το διαβάσεις φωναχτά
κι' ὥς με τὰ πέρατα ἀντηχήσει,
μή ταραχτούν οἱ Ἀχαιοὶ
καὶ κατεβοῦν στὰ πλοῖα,
γυρεύοντας τὴν Τροία.

Ὁ ὕπνος τέλος, σὺν πατρίδα τοῦ ὑποσυνεί-
δητου, τῆς στερεῇ τῇ δυνατότητα νὰ δώσει ρο-
ϊκά τὰ ἀντικείμενα, μὰ τὰ περιγράφει μὲ τὴ
στερεότητα ἐνὸς γλυπτῶ :

Πάλι κοιμούνται
τὰ χέρια τ' ἀκριβά,
τὰ καλοφυτρωμένα,
μὰ στὸ γεφυρωτὸ
καρπὸ ἢ συνείδηση
γεράκι κι' ἀγρυπνᾷ.

Γ. Κ. Δ.

★

Ἀρχιμ. Νικοδῆμου Κ. Χαρβαλιᾶ
«Τὸ ἀρτοφόριον τῆς ζωῆς» Λυρικές ἐρμηνεί-
ες Εὐαγγελικῶν περικοπῶν Ἰσταμπούλ 1955

Ὁδοιποροῦμε στὴ μεγάλη ἔρημο. Ἀκολου-
θοῦν οἱ σκιᾶς τῶν ὀνείρων μας, οἱ τρικυμισμέ-
νες μέρες. Ὁδοιποροῦμε δεσμῶται τοῦ κόσμου
τῶν θλίψεων, μὲ τὴν προσμονὴ μιᾶς αἰθρίας,
ἐνὸς ἡλίου λαμπροῦ ποὺ θὰ φλογίσει τίς ψυχές,
ποὺ θὰ γαληνέψει τίς πονεμένες μορφές, ποὺ θὰ
κάνει τὴν πλάση ὅλη ν' ἀναστηθεῖ μὲ τὸ τραγοῦ-
δι τῆς ἀγάπης.

Ὁραματιζόμαστε παραδεισένια τέρματα κι'
ἀκολουθοῦμε τὸ δρόμο τοῦ Γολγοθᾶ μας μὲ
καρτερία, γιὰ τὸν ἐξαγνισμό τῆς ψυχῆς καὶ τὴν
πνευματικὴ ἀνάσταση.

Στὸ μεγάλο αὐτὸ ταξίδι φωτεινὸς ὁδηγὸς
καὶ φύλακας ὁ θεῖος λόγος, τὸ Ἱερὸ Εὐαγγέλιο.
«Ἄν ὁ ἀναγνώστης μου ἔχει πονέσει πολὺ, ἔχει
διψήσει κι' ἔζησε ἀνάμεσα σὲ πολλὰ σκοτάδια
καὶ ποθεῖ τὸν καλὸν ὁδηγόν, τοῦ προσφέρω με-
ρικὲς μου ἐρμηνείες τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελι-
κῶν περικοπῶν, ποὺ τίς μεταδίδω ἀπέριττες καὶ
γυμνές ἀπὸ κάθε συστηματοποιημένη γνώσι, γιὰ
νὰ μὴ στερεθῇ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ Εὐαγγελίου»,
γράφει στὸν πρόλογό του ὁ συγγραφέας.

Εἶναι πραγματικά σπάνιες οἱ μαγευτικὲς
στιγμές ποὺ κατορθώνει σύγχρονος θεολόγος νὰ
μιλήσει τόσο δυνατὰ στίς ψυχές μας, νὰ φλογί-
σει ὁλόκληρο τὸ εἶναι μας μὲ τὰ ἡθικά διδύμα-
τα τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Σὲ νότες μεθυστικές,
αἰθέριες, συνιθεῖ ὁ συγγραφέας τὸ τραγοῦδι τῆς
ἀγάπης, ποὺ σαγηνεύει κάθε καρδιά καὶ χύνει
παντοῦ τὴ γαλήνη. Οἱ ψυχές μας βυθιὰ πονε-
μένες, πορεύονται πρὸς τὸν ἐξαγνισμό. «Κύριε...
βράχοι καρτεροῦσαν τῆς νεότητός μου τὸ πλοῖο.
Καὶ σὲ σένα ἀποθέτω τὰ συντρίμματα τῆς ὑπαρ-
ξῆς μου... Ἀπατηλὲς ὥραιόφάνειες ἀποδείχτηκαν
τὰ ὄνειρά μου... Στίς χορδὲς τῆς ψυχῆς μου μά-
ταια πέρασαν τὰ βιολίσματα τῆς γλυκειᾶς σου
φωνῆς. Κύριε ἢ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις...»

Μὲ τέτοιους σαγηνευτικούς κύκλους «τὸ ἀρ-
τοφόριον τῆς ζωῆς», ἕνα τόσο ζωντανὸ καὶ κα-

λογραμμένο βιβλίο, πετυχαίνει νὰ μᾶς κάνει νὰ
μεταλάβωμε τὴν ἀμάραντη ὁμορφιὰ τοῦ θείου
λόγου. Καὶ τὸ κατορθώνει αὐτὸ γιὰτὶ ὁ Ἀρχιμ.
Νικοδῆμος Χαρβαλιᾶς διαθέτει δύο μεγάλα προ-
σόντα, τοῦ ἐξαιρέτου ἐπιστήμονα καὶ τοῦ γνή-
σιου ποιητῆ.

ΒΑΣ. ΚΡΑΨΙΤΗΣ

★

Βασιλείου Μπάρμπα, Δημοδίου «Τὰ
μορφωτικὰ ἀγαθὰ τοῦ Δημοτικοῦ μας Σχο-
λείου σὲ μεθοδικὲς ἐνότητες.» Ἰωάννινα 1955.

Ὁ κ. Βασίλειος Μπάρμπα, μετεκπαιδευθεὶς
δημοδίου εἰς τὸ Παν/μιον Ἀθηνῶν, ἐφιλοδόχησε
μὲ τὴν μελέτην τοῦ αὐτοῦ νὰ φέρῃ εἰς τὸ φῶς τῆς
δημοσιότητος σκέψεις τοῦ καὶ εἰκόνας ἐκ τῆς
σχολικῆς τοῦ ἐργασίας κατ' ἀναφορὰν πρὸς σο-
βαρὰ μεθοδολογικὰ προβλήματα τὰ ὅποια ἀντιμε-
τωπίζει εἰς σχολεῖα τῆς Ἡπείρου, ὅπου εἰργάσθη
καὶ ἐργάζεται.

Ἐπιθυμεῖ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ λύσεις εἰς τὸ
πρόβλημα τῆς κατανομῆς τῆς διδακτέας ὕλης
εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον εἰς μεθοδικὰς ἐνότη-
τας, αἱ ὅποια θὰ διδάσκονται κατὰ τὸ σύστημα
τῆς Ἑνιαίας Συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας μὲ
πυρῆνα τὴν Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν
ἄλλων χωρῶν. Εἰς τὴν μεθοδολογίαν τοῦ συγ-
γραφεὺς προχωρεῖ καὶ εἰσάγει τὴν Ἑνιαίαν διδα-
σκαλίαν καὶ εἰς τὰς μεσαίας καὶ ἀνωτέρας τά-
ξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Τὸ ἐξετάζομεν ὑπὸ τοῦ κ. Μπάρμπα θέμα
ἐπιδέχεται πολλὴν συζήτησιν μὲ διαφορετικὰς
ἀπόψεις. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν τὰ πορίσματα τοῦ
βασιζομένου εἰς πείραν ἐκ πολυετοῦς σχολικῆς ἐρ-
γασίας κατὰ τὸ εἰσαγόμενον νέον σύστημα, διὰ
νὰ δυνάμεθα νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως τὴν μεθο-
δολογικὴν καινοτομίαν τοῦ.

Τοιαῦτα σοβαρὰ θέματα διδακτικῆς πρέπει νὰ
ἐνδιαφέρουν ὅλους τοὺς λειτουργοὺς τῆς Στοι-
χειώδους Ἑκπ/σεως καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις
τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μπάρμπα θὰ παρέξῃ εἰς τὸν
καθένα μας πολλὰς ὑποκινήσεις, διὰ νὰ σκεφθῶ-
μεν περὶ τῆς δυνατότητος ἐφαρμογῆς τοῦ συστή-
ματος αὐτοῦ καθ' ὃν τρόπον ἀναπτύσσει ὁ συγγρα-
φεὺς συνάδελφος.

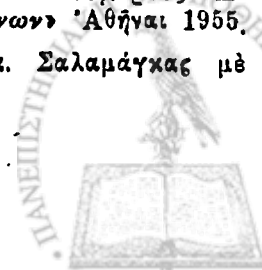
Ὁ πρωτότυπος πειραματισμὸς τοῦ εἰς Μονο-
τάξιον Σχολεῖον, ἡ φιλοπονία τοῦ συγγραφέως διὰ
τὴν κατανομὴν τῆς διδακτέας ὕλης ὅλων τῶν μα-
θημάτων εἰς γεωγραφικὰς ἐνότητες, ὁ ἐμπλουτι-
σμὸς τῶν ἐνοτήτων μὲ ἀξίας λόγου αὐτενεργοῦς
ἐργασίας τῶν μαθητῶν, οἱ διατυπώμενοι ἐν' ὅ-
ριστοι τοῦ προοδευτικοῦ καὶ ἀνηγούρου συναδέλ-
φου διὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νέου Σχολείου αὐτενερ-
γείας καὶ Ζωῆς, πάντα ταῦτα μᾶς ὑποχρεῶνουν
νὰ συγχαρῶμεν εὐκρινῶς τὸν κ. Μπάρμπαν διὰ
τὴν παιδαγωγικὴν προσπάθειάν του.

Κ. Ι. ΚΙΤΣΟΣ

★

Δημ. Σαλαμάγκας: «Ὁ Νεομάρτυς Ἅ-
γιος Γεώργιος Ἰωαννίνων» Ἀθήναι 1955.

Στὸ βιβλίο του αὐτὸ ὁ κ. Σαλαμάγκας μὲ

παραστατικότητα μάς ιστορεί το βίο και τη δράση του 'Αγίου Γεωργίου του Εξ 'Ιωαννίνων. Ο κ. Δ. Σ. γνωστός από προηγούμενες εργασίες του πετυχαίνει τοῦτο τὸ σπουδαῖο: Τὸ θρόλο καὶ τὴν παράδοση τὰ κάνει ἱστορία. Μᾶς στὶς γραμμὲς τοῦ βιβλίου συγκεντρώνει ὅλα τὰ στοιχεῖα, γράπτει καὶ ἄγραφα, σὺν ἀκούραστη μέλειᾳ, τὰ ταῖνα καὶ τὴν προβάλλει ὁλοζώντανη καὶ καθαρή. Μᾶς μεταφέρει στὰ χρόνια τοῦ 'Αγίου καὶ μᾶς ζωγραφίζει μερικὲς σκηνὲς ἀπ' τὴν κρυφὴ ἐθνικολαϊκὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς ποὺ ἀεῖζει ἰδιαίτερα νὰ προσεχτοῦνε. Δὲν περιορίζεται μονάχα στὸ θρησκευτικὸ τομέα ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς. Δίνει ἀνάγλυφες σκηνὲς τῆς ζωῆς, τῆς σκληρῆς ζωῆς, τῶν σκλάβων Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κι' ἔχει τὸ μεγάλο χάρισμα νὰ κατευθύνει καὶ νὰ ἡθοπλασθῇ.

Διακρίνει κανεὶς βαθύτερα στὸ ἐσώτερο ἐγὼ τοῦ συγγραφέα τὴν τάση του γιὰ τὴν καθάρση καὶ τὴν ἀνοδο. Ὑποβλητικὰ, λαχταριστὰ ὁ σ. ὑφαίνει καὶ συνταιριάζει τὰ γεγονότα καὶ μπαίνει βαθύτερα καὶ παρουσιάζει ἐντονώτερα τὶς σκηνὲς καὶ τὰ σημεῖα ποὺ δίνουν ψυχικὴ ἀνάτασι καὶ πνευματικὴ ἀνωτερότητα. «Εἶναι φυσικό, γράφει, στοὺς δύσκολους ἐκείνους καιροὺς πολλοὶ θὰ ἦταν οἱ Χριστιανοὶ ποὺ γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν καθαρὸ ἐξισλαμισμό ἢ τὴν σκληρότητα τοῦ ἀλλόθρησκου κατκτητῆ, ἐφευγαν ἀπ' τὸ γενέθλιό τους τόπο καὶ ἀγνοοῦντο μπαῖναν στὴν ὑπηρεσία Τούρκων ἰσχυρῶν». Εἶναι μὲ ἀλήθεια καὶ μὲ πραγματικότης ὅπως πραγματικότης ἦταν πὼς σὺν ἀνακαλύπτονταν κανένας ἀπ' αὐτοὺς, νὰ παρουσιάξῃ ψυχικὸ σθένος ποὺ καταπλήρῃσει. Καὶ σ' αὐτὲς κυρίως τὶς σκηνὲς εἶναι ποὺ ὁ συγγραφέας δίνει ξεχωριστό τόνο καὶ παρουσιάζεται σὺν παιδαγωγὸς ποὺ ἡθοπλασθεῖ καὶ ἀποκαθαίρει. Τὸ βιβλίο διαβάζεται. Καὶ τοῦτο γίνεται γιὰ δύο λόγους. Πρῶτα γιατί ὁ σ. δουλεύει μὲ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα τῶν σκηνῶν καὶ τῶν εἰκόνων του τὶς ὁποῖες παραθέτει μὲ τρόπο ἀπλό καὶ στοχαστικὸ καὶ δεύτερα γιατί σὲ μεταφέρει σὲ ἐποχὴς ἀπ' ὅπου παίρνει πρότυπα καὶ ζῆς ἐντονα συναισθήματα. Ἄν θελήσῃ κανεὶς ν' ἀναζητήσῃ τέτοιες σκηνὲς στὴ σημερινὴ κοινωνία μὲ τὸν «ἀτομισμό» καὶ τὴν ὁλόπλευρὴ ἐκδούλεψη τοῦ «ἐαυτοῦ» τότε εἶναι ποὺ τὸ βιβλίο αὐτὸ παίρνει μεγαλύτερη πληρότητα. Σκοπὸς τοῦ συγγραφέα δὲν εἶναι, μονάχα, ἡ παράθεση τῶν στοιχείων ποὺ ἀφοροῦν τὸν 'Αγιο. Μᾶς μεταφέρει νοσταλγικὰ στὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ μᾶς γεννᾷ συναισθήματα γερὰ γιὰ τὸ ὕψος τοῦ ψυχικοῦ σθένους καὶ τοῦ ἡθικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν σκλάβων κι' ἀνήμερων προγόνων μας. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ὁ συγγραφέας πετυχαίνει στὸ ἔργο του. Καὶ δὲ μᾶς χρειάζεται τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὴ γέννηση συναισθημάτων ἀπ' τὰ ὁποῖα ἐκπηθοῦν ἔρωτήματα. Καὶ μὲ τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἀρχίζει ἡ ἀποκάθαρση καὶ ἡ δημιουργία ἰδανικῶν ἀπὸ τὰ ὁποῖα τόσο στερεῖται ἡ σημερινὴ κοινωνία...

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΨΙΝΙΩΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Η ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑ ΜΑΣ ΚΑΙ Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»

Βρίσκομαι ἀπὸ μέρες στὴ Θεσσαλονικὴ μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως, στὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύονται πολλὰ Κράτη καὶ ὅλες οἱ Ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν κάτι ἀξιόλογο. Τὴν ἐπισκέφθηκα φυσικὸς πολλὰς φορὲς κι' ἔνα πικρὸ παράπονο μοῦ γεννήθηκε, σὺν Γιαννιώτισσας, σὺν Ἡπειρωτίσσης· σὰς τὸ ἐξομολογοῦμαι :

Τὰ Γιάννινα καὶ ἐν γένει ἡ Ἡπειρος, ποὺ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐπισκιάσῃ — τὸ λέγω μὲ πεποίθησι — ὅλες τὶς ἄλλες ἐπαρχίαι καὶ νὰ πάρῃ τὴν πρώτη θέσιν, μὲ τὴν περίφημὴ Οἰκοτεχνίαν της, δὲν ἀντιπροσωπεύθηκε ἀπὸ κανένα ! . . .

Ποθενὲν δὲν εἶδα τὰ περίφημα, τ' ἀληθινὰ ἀσημικά μας, τὰ ὠραῖα μπρούτζινα καὶ χάλκινα εἶδη μας, τὰ ξυλόγλυπτα τῶν Κονιτσιωτῶν ταλιαδῶρων μας, τὰ ψάθινα, ἀκόμα, τοῦ νησιοῦ μας καὶ κυρίως τὰ ἀσύγκριτα ὑφαντά μας, Μετσουβίτικα χαλιά, Βουβουσιώτικες καὶ Περγολιώτικες βελόντες, Ἀρτινὰ καὶ Καλαρρυτικά κιλίμια καὶ τὰ περίφημα ἐργόχειρα τοῦ Ἑθνικοῦ μας Ὀρφανοτροφείου, τοῦ Μεκείου, τῆς Λαμπρι-αδείου κ. λ. π.

Κι' ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ διεπίστωσα καὶ τὸ ἐξῆς παράξενο : Ἄλλοι, ποὺ ξέρουν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀξίαν, ποὺ δίνει τὸ Πανελλήνιο, στὴ Γιαννιώτικὴ Οἰκοτεχνίαν, πῆραν τὴν ἀπόφασιν νὰ πλαστογραφήσουν τὴ γίρμα της καὶ νὰ παρουσιάσουν, σὺν Γιαννιώτικα προϊόντα, κάθε εἶδους φθινοῦ γούστου καὶ κακότεχνη ἀπομίμησι.

Τὸ εἶδα καὶ πόνεσα : Ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμα ἐπίσκεψίν μου ἀντίκρισα ἀπὸ μακρὰ μιά ταμπέλα : ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, μὲ πελώρια γράμματα. Παραμερίζω ὅλους καὶ τρέχω μὲ λαχτάρα. Μὰ τὶ νὰ ἰδῶ ; . . . Ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ κακότεχνα κατασκευάσματα. Ἀσημικά δῆθεν μὲ 20 δρχ. τὴ μισὴ δωδεκάδα, τσάντες, ζῶνες ὑφαντὲς κ. ἄ. π. Προσπαθῶ νὰ ἰδῶ ὄνομα Γιαννιώτῃ βιοτέχνῃ καὶ νὰ διαμαρτυρηθῶ, μὰ βλέπω στὴν ταμπέλα, ἀγνωστα ὀνόματα χωρὶς διεύθυνσι.

Ζητῶ μιά κάρτα μὲ τὴ διεύθυνσίν των : Μπακιρτζόγλου — Κωνσταντινίδης, Μενανδρου 48. Ἀθῆναι . . . Τί μπορούσα νὰ κάνω ; .. Εἶπα μόνον ὅτι δὲν πρέπει νὰ γελοιοποιοῦν τὸ ὄνομα τῶν Γιαννίνων μὲ τέτοιον εἶδους προϊόντα, καὶ ἐφυγα παραπονεμένη. Γιατί νὰ ἀδικιέται ἔτσι ὁ τόπος μας ; Γιατί, ἐφ' ὅσον οἱ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ξένα Κράτη, δίνουν τόση σημασία σ' αὐτὴ τὴν Ἐκθεσιν, ἡ ὁποία τιμᾷ πράγματι, ἐπάξια, τὴν ὠραία αὐτὴ πόλιν, ν' ἀντιπροσωπεύωνται, μὲ ὅ,τι καλύτερο παράγει ὁ τόπος τους, νὰ μὴ δοθῇ καὶ ἀπὸ τὴν Ἡπειρὸν, ἡ ἀνάλογη φροντίδα;

Νά συσταθῇ, λοιπὸν ἀμέσως μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, ποὺ νά κἀνῃ μιὰ προσεγμένη ἐπιλογή, ἀπὸ τὰ καλύτερα εἶδη μας, καὶ ν' ἀναλάβῃ, ἐν συνεννοήσῃ μὲ τὴν ἐδῶ Ἑπειρωτικὴ Ἑστία, νὰ τὰ ἐξάρῃ καὶ τὰ λανσάρῃ, ἀσφαλιζοντάς τα συγχρόνως. Ἔτσι καὶ οἱ διάφοροι Οἰκοτέχνες μας θὰ ἐξυπηρετοῦντο καὶ τὸ γόητρο τῆς Ἑπείρου, σαυτὸν τὸν τομέα, θὰ κρατιόταν ψηλά.

Καὶ τέτοιο εἶχε γίνει, πρὶν λίγα χρόνια καὶ μὲ τὴν ἐκθεση Ζαππείου. Ὁ τότε Νομάρχης Ἰωαννίνων κ. Τσιτσάρας, — ὅχι ὁ μετέπειτα Γεν. Διοικητὴς — μὲ μιὰ ἐπιτροπὴ Κυριῶν φρόντισε νὰ ἐπιλέξῃ τὰ καλύτερα εἶδη μας καὶ ἔτσι τὸ Ἑπειρωτικὸ περίπτερο, μαζὺ μὲ τὴν συλλογὴν τοῦ κ. Ἀν. Χατζῆ, εἶχε ξεπεράσει ὅλα τὰ ἄλλα περίπτερα καὶ εἶχεν ἐλκύσει στὴν περίοπτη θέσιν του, ὅλων τὴν προσοχή.

Μπροστὰ ἀπὸ κάθε ἄλλο ὅμως, προβάλλει τὸ ζήτημα τοῦ Περιπτέρου. Θὰ πρέπῃ ἢ Ἑπειρος ν' ἀποχτήσῃ ὀλοδικὴ τῆς γωνίας, στὴν ἐκθεση Θεσσαλονίκης; θὰ πρέπῃ νάχῃ δικό της Περίπτερο! Ἀς ἀγορασθῇ ἓνα μικρὸ μέρος καὶ ἃς ἐξασφαλισθῇ μιὰ μόνιμη στέγη, γιὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ ἐκθέματα. Ἐκεῖ μέσα θὰ μπορούσε νὰ βρῇ θέσι καὶ ἓνα χωριάτικο δωμάτιο, μὲ τὸ τζάκι του, τὰ μύσια, τὰ ράφια καὶ τὴν καθ' ὅλα Ἑπειρωτικὴ του ἐμφάνισι.

Τὴν πρωτοβουλίαν ἃς τὴν πάρουν τὰ Ἑπιμελητηριά μας, ὁ Ἄθμος Ἰωαννιτῶν, ἢ ὁποῖος ἄλλος φιλοδοξεῖ νὰ τιμῇσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὸν τόπο μας.

Μὲ τοὺς θερμούς μου χαιρετισμούς
ΦΡΟΣΩ Ι. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

*

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ

Ἀγαπητὴ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία»,

Χωρὶς νὰ εἶμαι Ἑπειρώτης σὲ διαβάξω μὲ πάθος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκδόσεώς σου. Πρόκειται περὶ ἐνὸς ἐκδοτικοῦ ἔργου, πράγματι καταπληκτικοῦ, μιᾶς ἐκδοτικῆς προσπάθειάς ποὺ θὰ ἦταν μεγάλη ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν Ἀθῆνα μὲ τὰ τεχνικά της μέσα.

Μιὰ χούφτα πνευματικῶν ἀνθρώπων συντηρεῖ μὲ δυνατὸ φῶς αὐτὸν τὸν πνευματικὸ φάρο τῆς Ἑπείρου, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἀκαδημία δικαίως ἀνεγνώρισε καὶ ἐβράβευσε τὸ πολύτιμο ἔργο.

Ἀνάμεσα στις ἐκλεκτὰς συνεργασίας εἶδα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κ. Κ. Μέρτζου, τὸν ὁποῖον ἔτυχε νὰ γνωρίσω σ' ἓνα πρόσφατο ταξίδι μου στὴ Βενετία, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχα παρακολουθήσει ἐκείνη τὴν ἄδικη καὶ ἀπρεπὴ ἐπίθεσιν ἐναντίον του ἀπὸ κάποιον «μπακαλόγατον» — φιλολογικὸν ἴσως ψευδώνυμον συνεργάτου — ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος.

Φαίνεται ὅτι οἱ ἐπικριταὶ τοῦ κ. Μέρτζου δὲν ἔχουν ὑποψιαστῇ τὴν τερατίαν του συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐρευναν τῶν ἀρχαίων τῆς Βενετίας. Πολλοὶ ξένοι καταφεύγουν εἰς τὸν κ. Μέρτζον δ.ἀ νὰ τοὺς ἐνημερώσῃ εἰς σχετικὰς

τῶν ἀπορίας, διότι, κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν, θεωρεῖται αὐθεντία εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἐρευναν καὶ μελέτην τῶν Ἀρχαίων. Τὸ ὄνομά του ἐν Ἰταλίᾳ χαίρει μεγάλης ἐκτιμήσεως εἰς τοὺς κύκλους τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ οὐδεὶς διανοήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἱστορικὴν του κατάρτισιν, πράγμα τὸ ὁποῖον δυστυχῶς συνέβη εἰς τὸν τόπον μας καὶ μὲ τρόπον τουλάχιστον ἀπρεπῇ. Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» δικαίως υπερηφανεύεται, διότι συγκαταλέγει τὸν κ. Μέρτζον μεταξὺ τῶν συνεργατῶν της. Ὁ κ. Μέρτζιος τιμᾷ ὅχι μόνον τὴν Ἑπείρον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ πλῶσιον καὶ πολύτιμον ἔργον του.

Μὲ φιλικούς χαιρετισμούς

Β. Τσιμπιδάρος

Δημοσιογράφος

*

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ

Ἀγαπητὴ μου «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία»,

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ σημειώματός μου «*Ενας Δυρκεὶς φιλόσοφος*», ποὺ εἶχες τὴν καλωσύνη νὰ τυπώσῃς στὸ προηγούμενον τεύχος σου, πῶς πεσαν δυὸ — τρεῖς ἀρόδες καὶ πολὺ θάθελα νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ τις βάλῃς σήμερα, ἔστω καὶ δῶ. Θάπρεπε νάτιαν τυπωμένες στὴ σελ. 841 β, στίχος 17, ὡς ἑξῆς:

«Κεῖνη ἢ «στιγμὴ ποὺ ἔρχεται καθαρὴ καὶ ποὺ φεύγει αἰμόφυρτη» (σελ. 25 § 19), εἶσι καθὼς γεμίζει ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο πόνο τοῦ συγγραφέα κ' ἀπὸ τὸν ἐναγώνιο κ' ἀκόμητο στοχασμό του, αὐτοὶ «οἱ ἄλλοι κόσμοι (ποὺ) δὲν ὑπῆρξαν, δὲν ὑπάρχουν (καὶ) δὲ θὰ ὑπάρξουν» (σελ. 57 § 111) καὶ ποὺ ὅμως πιστέψαμε κάποτε σ' αὐτούς, κτλ.».

Παρακαλῶ τὸν καλοπροαίρετο ἀναγνώστη νὰ συμπληρώσῃ τὸ κείμενο καί, μὲ τὴν εὐκαιρίαν, τοῦ θυμίζω κιόλας πῶς ὁ «ἀνέλπιστος Ἰσχυλάβος», ποὺ ἀναφέρω στὴ σελ. 839 β, εἶναι τοῦ Μαλακάση («*Ἀσφόδελοι*»): Σὲ τρεῖς στίχους:

Μὲ χάση καὶ στραβὰ στ' ἀφτὶ τὸ κρεμεζὶ παπάκι,
στητῇ, χαμηλοβλέφαρη, περπατησιὰ ὅλο νάζι

— Τὸ ρόδι πέφτει ἀπ' τὴν ροδιὰ καθὼς μιλᾷς καὶ [σπάζει.

Κεῖνος, τέλος, ὁ «προπετασμένος» αἰώνας εὐκόλα, θαρρῶ, μπορεῖ νὰ γίνῃ προπερασμένος.

Δικός σου

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

*

ΖΩΑ ΚΑΙ ΠΟΙΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΕΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ

Ἀγαπητὴ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία»

Εἰς τὴν λαογραφικὴν μελέτην του: «Τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιὰ εἰς τοὺς Ἑπειρωτικούς θρύλους», ὁ γνωστὸς λαογράφος κ. Μπόγκας ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν μακαρίτη Τσιριτάκα παλαιὸν ἐνορίτην τῆς Ἐκκλησίας Ἀγ. Μαρίνης καὶ προσθέτει ὅτι ἄλλοι ἐπίτροποι ξένοι ἀπὸ τὰ χωριά (Κατοικὰ κ.ἀ.) ἔβγαλαν στὸν πλειστη-

ριασμό τὸν τάφο του, ἐπῆραν τὰ ὑλικά καὶ ἐστόλισαν μὲ αὐτὰ τὸν τάφο τοῦ πατέρα ἐνοῦ ἀπ' αὐτούς...»

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν Κασικᾶ ἐπίτροπος εἶμαι μόνον ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ γνωρίσω εἰς τὸν φίλον του «παλὸν μαχαλιώτην» κ. Μπόγκαν πῶς ἀκριβῶς ἔχουν τὰ πράγματα, καὶ ὅχι ὅπως τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸν «παλὸν Γιαννιώτην» Ἐπίτροπον.

Ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ἴσως νὰ ἐνθυμεῖται στὴν Ἐκκλησίᾳ μας ποὺ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦτο καὶ νεκροταφεῖον εὐρίσκοντο μέχρι τοῦ 1937—38 3 τάφοι πέτρινοι ἀπὸ πλάκες Σαντοβιτινὲς περιφραγμένοι μὲ κάγγελα σιδηρένια, ἕνας τοῦ μακαρίτου Δημ. Κατσάρου πατρὸς τοῦ καὶ σήμερον ζῶντος κ. Σταύρου Κατσάρου, δεύτερος ἐνὸς τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν θυμῶμαι καὶ τρίτος τοῦ μακαρίτη Τσιριπάκα ποὺ εὐρίσκειτο παραπλευρῶς τοῦ ἱστορικοῦ πλατάνου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πολλὰς δεκαετιδὰς ἐχρησίμευσε ὡς κωδωνοστάσιον τῆς Ἐκκλησίας. Παλαιότερα κεραιὸς ἀπέκοψε μέγα μέρος τοῦ πλατάνου προξενήσας καὶ ζημίας εἰς τὸν ἐν λόγω τάφον τοῦ ὁποῖου τὴν ἐπάνω πλάκα καὶ τὴν πλαγιῶς δεξιὰν κατεθρυμματίσεν. Πρὸ τοῦ 1940 ἡ τότε ἐπιτροπὴ κατ' ἐπανάληψιν ἡσυχολήθη μὲ τὴν διαρρῦθμιν τοῦ κήπου τῆς, Ἐκκλησίας, καὶ ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο ἔδωκε ὁ ἐπισυμβὰς τότε θάνατος τῆς συζύγου τοῦ κ. Σταύρου Κατσάρου ὅστις καὶ ἡτήσατο τὴν ἀπόδοσιν τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡ Ἐπιτροπὴ ἔπραξε προθύμως. Διὰ τοὺς ὑπολειπομένους 2 ἄλλους συμπεριλαμβανομένους καὶ τοῦ τάφου τοῦ μακαρίτη Τσιριπάκα, ἡ τότε ἐπιτροπὴ συμβουλευθεῖσα τὰ προγενέστερα ἐγγραφα ὡς καὶ τὴν ἀναθηματικὴν στήλην τῆς Ἐκκλησίας οὐδαμῶς εὐρέθη νὰ ἀναφέρεται εἴτε ὡς δωρητὴς εἴτε ὡς ἀφιερωτὴς ὁπότε θὰ εἶχε τὴν υποχρέωσιν, *τιμῆς ἐνεκεν*, νὰ μετατοπίσῃ τὸν τάφον εἰς μίαν γωνίαν τοῦ κήπου τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦτο συμβαίνει μὲ τοὺς τάφους εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον ἀγορᾶς εἰς Ἀγίαν Αἰκατερίνην καὶ ἀλλαχοῦ. Κατόπιν αὐτῶν καὶ ἐφ' ὅσον οὐδεὶς τῶν συγγενῶν αὐτῶν ἐξήτησε τὴν ἀπόδοσιν τῶν, ἡ ἐπιτροπὴ προέβη εἰς τὴν διάλυσιν καὶ ἐκποίησην τῶν ὑλικῶν αὐτῶν πρὸς ὄφελος τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ ὀκταετίαν περίπου ἐπισυμβάντος τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς μου ἠγόρασα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ὁρισμένα ὑπολείμματα τούτων διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς μου εἰς Κασικᾶν, εἰς τιμὴν μάλιστα ἀνωτέραν τῆς κανονικῆς τῆς τότε ἐποχῆς ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ δὲ κιγκλιδῶματα τῶν ἐν λόγω τάφων ὡς καὶ ἐκεῖνα ποὺ διεχώριζον τὸ πάλαι νεκροταφεῖον μὲ τὸ κυρίως προαύλιον τῆς Ἐκκλησίας, ἐξεποιήθησαν κατὰ τὸ 1949 διὰ νὰ γίνουν ἀπὸ τοὺς δημιουργικοὺς αὐτούς... «σκαντζόχοιρους χωριάτες Ἐπιτρόπους» τὰ ὠραῖα περιφράγματα ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ σημερινοῦ μεγαλοπρεποῦς κωδωνοστασίου τῆς Ἐκκλησίας μας τὴν ὁποίαν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑπηρετῶ μὲ θερμὴν καὶ ἀνιδιοτέλειαν

ὡς ἐπίτροπος ἐπὶ ὁλόκληρον εἰκοσαετίαν ἄνευ διακοπῆς.

Μετὰ πλείστης τιμῆς
ΠΕΤΡΟΣ ΧΡ. ΖΩΝΙΑΔΗΣ

✱

ΤΟ «ΤΡΟΜΠΟΥΚΙ» ΤΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΛΑΓΓΑ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρ. Ἐστία»,

Ἀνάμεσα στὰ βασανιστικὰ μέσα ποὺ οἱ Τοῦρκοι χρησιμοποίησαν γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τὸ Νεομάρτυρα Γεώργιο νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι Μουσουλμᾶνος, ἀπὸ τὸν ἄγνωστο σιχοπλόχο πολὺστιχου σιχουργῆματος ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος σου Ἰουλίου 1955 σελ. 652, καὶ ἐπ.—βάσιμα γι' αὐτὸν πιστεύω ὅτι εἶναι ὁ Ἱερομόναχος Χρῦσανθος Λαῖνᾶς—στὸ στίχο 25ο τῆς σελ. 664 τῆς ἐκεῖ ἐργασίας μου, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ σιχοπλόχο καὶ τὸ «τρομπουκι» ποὺ ὅπως ἐκεῖ ὑποσημειώσω, μοῦ εἶναι ἄγνωστο, ἀλλὰ πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ ποδοκάκη, ἡ λεγόμενη στὰ Γ'ιάννινα φάλαγγας. Ἀναδιφώντας ἀργότερα τὴν συλλογὴ τῶν «Ρωμαϊκῶν Τραγουδιῶν» τοῦ Α. Πασσῶφ, βρῆκα τὴν ἰδίαν ἔννοιαν, μὲ λεκτικὸ ὅμως τύπο τουμρουκι, σὲ τρία τραγούδια τῆς συλλογῆς: τὸ 72ο, στίχ. 4 καὶ 16 (σελ. 61), τὸ 74ο στίχ. 4 (σελ. 62) καὶ τὸ 123ο, στίχ. 13 (σελ. 98).—Ὁ Δῆμος, κατὰ τὰ δυνὸ πρῶτα, «μέγα πασκαλιὰ καὶ πανηγύρι, σὲ καιρὸ ποὺ τὰ παλληκάρια χαίρουν καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι», βρίσκεται,

«... στὴν ἄλυσσιν τοῦ Μπεῦ
στὴν ἄλυσσιν, σὶὸ κούτσουρο σὶὸ ἔρμιον τὸ τουμρουκι»

Καὶ σὶὸ τελευταῖον ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτά, ὁ Βελή Πασῶφ, κυνηγώντας οἰκογένειες ἀρματωλῶν,

«Τσοχανταραῖους ἐκρούξε, τσοχανταραῖους λέγει:

Γιὰ πάρετ' αὐτὴ τὴ Δῆμαινα, πάρετ' τὴ σὶὸ τουμρουκι»

Ὁδηγημένος εἶται, τόσο ἀπὸ τὸν ἀλφαβητικὸ ἐρμηνευτικὸ πίνακα τῆς συλλογῆς τοῦ Πασσῶφ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθὸ γλωσσικὸν τύπον αὐτῆς τῆς λέξης, βρίσκω τῶρα σὶὸ Τουρκοσληνικὸν λεξικὸν τὴν λέξη τουμρούκ, ποὺ σημαίνει, κορμὸ δέντρου, καυλὸ φυτῶν, καὶ πέδαι, φυλακὴ.

Μὲ ἄλλες λέξεις, ἔννοια παρεμφερῆ πρὸς ἐκείνη ποὺ εἶχα ματιεύσει.

Τὰ πιὸ πάνω εἶναι συμπληρωματικὰ καὶ τῶν ἀντίστοιχων ἀναφερόμενων, τοῦ ἴδιου σιχουργῆματος, ποὺ δημοσιεύτηκε καὶ στὴν ἐργασία μου. «Ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννίνων», σελ. 198 στίχ. 25.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΕΜΕΙΣ, Ο κ. ΤΖΙΟΒΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ...

Ένα απαντητικό μας σημείωμα στον κ. Φρ. Τζιόβα—άπλη άσκηση του δικαιώματος άμύνης— έφερε στα Γραφεία μας ένα γράμμα του. Καί τό γράμμα αυτό, γιά νά έξασφαλίσω τή δημοσίευση του έφθασε συντροφιά μέ ένα άλλο «συστημένο» γράμμα πρός τήν Έπιτροπή έπιμελείας ύλης του περιοδικού, ένα είδος εύγενικού - άλλ' άνώφελου - ύποκατάστατου του... Νόμου περί Τύπου άνώφελου γιάτί άποδοκιμάζουμε, βέβαια, τά όσα λέει ό άκάματος διώκτης μας, θά ύπερασπιζόμαστε όμως μέχρι θανάτου, όπως θάλεγε κι' ό Βολταίρος, τό δικαίωμα πού έχει νά τά λέη. Η δημοσίευση λοιπόν τής έπιστολής του είναι γιά μās ζήτημα ήθικης τάξεως και όχι ψυχολογικού έξαναγκασμού.

Ο Έπιστολογράφος μας μās δίνει πρώτα μέ τήν έπιστολή του τό χρονικό των άντεγκλήσεών του μέ τόν συνεργάτη μας κ. Κων. Λαζαρίδη στή συνδικαλιστική συγκέντρωση του διδασκαλικού συλλόγου των, μιά άφήγηση γιά τή συνέχεια τής όποιας ό κ. Λαζαρίδης έχει άντιρρήσεις. Ίστερα αξιολογεί τό περιοδικό μας, μιλάει γιά κάποιο του ποίημα πού δέν κρίθηκε δημοσιεύσιμο και καταλήγει μέ μιά βιαίστατη προσωπική έπίθεση έναντίον του διευθυντού μας.

Δυσκόμμεθα εilikρινά γιά τήν άντιδικία μας μέ τόν κ. Τζιόβα, πού θά τόν θέλαμε συνεργάτη μας και όχι έλεύθερο σκοπευτή έναντίον τής δικής μας προσπάθειας, πού μόνη της φιλοδοξία είναι νά φανή χρήσιμη στον τόπο. Γιατί, όσο κι' άν έπιχειρή ό κ. Τζιόβας νά μās πείση ότι τά περί «πλασιέδων» κλπ. δέν είχαν σκοπό νά βραχυκυκλώσουν τήν κυκλοφορία μας—άσχετα έάν γιά τέτοια βραχυκυκλώματα δέν άρκει ή... καλή θέληση του έπιστολογράφου μας—ή έκπληκτική «θέσις» του στή συνέλευση φάνέρωσε καθαρά τήν πρόθεσή του νά μειώση και νά πλήξη τό έργο μας.

Τώρα γιάτί αυτό τό καταλυτικό μένος, ένας θεός τό ξαίρει, άφού ό κ. Τζιόβας μās διαβεβαιώνει ότι δέν πρόκειται γιά τήν άπόρριψη του παλιού του εκείνου ποιήματος, πού δέν ήταν ή «Ραψωδία των δράχων»—όπως ισχυρίζεται—άλλ' εκείνο πού μιλούσε γιά ε... ψυχές πού μοιάζουν μέ καπνισμένα χοιρομέρια κρεμασμένα σέ καλύβα Έσκιμώου... Κι' άς σημειωθεί ότι τό ποίημα εκείνο ούτε ό κ. Ήρ. Άποστολίδης τό άνθολόγησε, ούτε ό Κλ. Παράσχος τό έμνημόνευσε άλλ' ούτε κι' ό ίδιος τό περιέλαβε στήν τελευταία συλλογή του!

Υπάρχει βέβαια και κάποια κατ'αίτιολόγηση είναι ότι ό κ. Τζιόβας θεωρεί τό περιοδικό μας ξεπερασμένο γιά τίς προχωρημένες πνευματικές άναζητήσεις του σημερινού δασκάλου. Καί προσθέτει τό έξης άμύμητο: «Και άδιάφυστος μάρτυς μου είναι τά πνευματικά τους έπιτεύγματα, πού συχνά φιλοξενούν και οι στήλες σας». Άφού λοιπόν οι στήλες μας φιλοξενούν τά έπιτεύγματα αυτά δέν μπορούν νά θεωρηθούν τόσο άχρηστες γιά τους δασκάλους όσο θέλει νά τίς παρουσιάση μέ δογματίζοντα άταρβέσκια ό έπιστολογράφος μας.

Άλλά ό κ. Τζιόβας κηρύττει και τόuto τό καταπληκτικό, ότι ή παραπέρα προώθηση του άτόμου σέ πνευματικούς χώρους άπαιτεί τήν άνάγνωση κειμένων όχι λαογραφικού ή στενυ έστορικού ενδιαφέροντος. Όμως ό κ. Τζ. είναι δάσκαλος—και σέ δασκάλους μιλούσε στή συνέλευση—και πρέπει νά ξέρη πώς είναι άδύνατον ό εκπαιδευτικός λειτουργός νά έπιτύχη στό έργο του άν πρώτα από όλα δέ γνωρίση και δέ μελετήσει—άπό έστορική και λαογραφική άποψη—τό περιβάλλον μέσα στο όποιο ζή και κινείται. Θά μπορούσε λοιπόν νά άναγνωρίση τήν άνεκτήρηση βοήθεια πού δίνει ή «Ηπειρωτική Έστία» και παράλληλα νά συστήση και τά έργα του «παγκοσμίου κύρους»... Άλλά δέν τό έκαμε. Όσο γιά τή βίαιη προσωπική έπίθεση έναντίον του διευθυντού μας, γιά τά περί άλεξιπτωτιστών και λαοκαρσιμένων σπονδυλών, προτιμούμε νά μή επεκταθούμε. Είναι τόσο άνεδαιφική και τόσο πικρόχολη ώστε δέν τιμά βέβαια τόν έπιστολογράφο μας. Τήν θεωρούμε λοιπόν σάν άπλό ξεχείλισμα πληγωμένου έγωΐσμου, πού πολύ λίγο, άσφαλώς, έχει σχέση μέ τους «φεγγίτες πρός τόν άληθινό πνευματικό ούρανό και πρός τό άπειρο κάλλος» πού άνοίγει, καθώς αυτός ισχυρίζεται: ή αύρα των βουνών.

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Άσπράγγελοι—Ζαγορίου 9 Σεπτεμβρίου 1955

Πρός

Τή μηνιαία Έπιθεώρηση «Ηπειρωτική Έστία»

Φίλος μου είχε τήν καλωσύνη νά μου στείλει τό 39ο τεύχος σας όπου ό δ/ντής σας κ. Μ.Χ.Μ. δημοσιεύει σχόλιο εις βάρος μου μέ τόν άθώο τίτλο «άπρέπεια» και έπειδή τό περιστατικό πού τό προκάλεσε δίνεται μέ τρόπο πού αφήνει στους άναγνώστες σας τήν εντύπωση πώς πραγματικά κατέχομαι από επαλήθεο και χωρίς περιεχόμενο όργη» και πώς πάσχω από «νοσηρή όξυχολία», παρακαλώ νά δημοσιεύσετε τήν έπιστολή μου.

Τό έπαισόδιο πού αναφέρει ό κ. δ/ντής σας έχει ως εξής:

Ο έξάιρετος δάσκαλος κ. Κ. Λαζαρίδης, σέ συνδικαλιστική συγκέντρωση του Συλλόγου μας, κατηγορησε τή διοίκησή του πώς δέν προσπάθησε νά δώσει και πνευματικό περιεχόμενο στο Σύλλογο. Ρώτησα τόν κ. Λ. γιάτί δέν βοήθησε ό ίδιος στήν άνάπτυξη μιάς τέτοιας κίνησης άφού έπηρετεί στα Γιάννινα και μάλιστα στο ίδιο κτίριο όπου και οι συνάδελφοι πού αποτελούσαν τή διοίκηση του Συλλόγου μας. Ο κ. Λ. γιά άπάντηση διάβασε γράμμα του πού είχε καταθέσει από τόν περασμένο Φλεβάρη στή διοίκηση, και στο όποιο έκαμε άποκλειστικά τήν ύπόδειξη γιά πνευματική δράση του Συλλόγου νά συστηθεί στους συναδέλφους τό περιοδικό «Ηπειρωτική Έστία». (Και πρό διετίας ό κ. Μ.Χ.Μ., σέ παρόμοια συγκέντρωση του Συλλόγου μας, έκαμε

τήν ἴδια σύσταση καὶ κανόνας—φυσικὸ αὐτὸ ἀφοῦ δὲν ἔκρινε τις προθέσεις του—δὲν τοῦ ἀντιεῖπε).

Γιὰ μένα ἡ πρόταση τοῦ κ. Α. ταλαντεύονταν μεταξὺ τοῦ ἀποκαρδιωτικοῦ καὶ τοῦ παράξενου καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ἀποτελοῦσε ἀβάσιμη κατηγορία πρὸς τὴ διοίκηση καὶ τοῦτο γιατί νομίζω πὺς οἱ πνευματικὲς ἀναζητήσεις τοῦ σημερινοῦ δασκάλου βρῶσκονται ἀπείρως ποῖο προχωρημένους ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ἐνὸς ἐπαρχιακοῦ περιοδικοῦ καὶ ἀδιάφεντος μάρτυρος μου εἶναι τὰ πνευματικὰ τους ἐπιτεύγματα ποὺ συχνὰ φιλοξενοῦν καὶ οἱ στήλες σας. Δὲ νομίζετε καὶ σεῖς πὺς ἡ παραπέρα προώθηση τοῦ αὐτοῦ οὐ πνευματικὸς χώρος, ἀπαίτει τὴν ἀνάγνωση κειμένων ὅχι λαογραφικοῦ ἢ στενοῦ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλ' ἔργων παγκοσμίου κύρους; Καὶ αὐτὸ ἐπιχειρεῖ ὁ Σύλλογός μας μετὰ τὴν ἀξιολογὴν δανειστικὴν βιβλιοθήκην του.

Πρῶτησ ἀκόμη τὸν κ. Α. γιατί στήν ἐπιστολήν του δὲ συνιστᾷ καὶ τὸ περιοδικὸ «Παιδεία καὶ Ζωή» καὶ αὐτὸ γιατί τυχαίνει συνεργάτης του ἢ τὴν «Νέα Ἑστία»· Ἡ ἀπάντησή του ἦταν ἀόριστη καὶ αὐθόρμητα βγήκε ἡ φράση «μοῦ δίνεις τὴν ἐντύπωσιν πλάσι». Πάντως ποτὲ δὲν ἀκέφθηκα νὰ βραχυκυκλώσω τὴν κυκλοφορίαν σας.

Ὅσο γιὰ τὴν στάση τῶν κ. συνέδρων χμ... μονάχα ἓνας ἀντικειμενικὸς παρατηρητὴς θὰ μᾶς τὴν ἔλεγε. Ἡ ἀντίθεσή μου πρὸς τὸ περιοδικό, προέρχεται κατὰ τὸν κ. Μ.Χ.Μ. ἀπὸ τὴν ἀπόρριψιν ποιήματός μου (πρόκειται γιὰ τὴν «Ραψωδία τῶν βράχων» ποὺ ὁ κ. Η. Ν. Ἀποστολίδης τὸ φιλοξένησε—μετὰ τὴν πρώτη μορφήν—στήν «Ἀνθολογία» του καὶ ὁ Κλέων Παράσχος τὸ μνημόνευσε σὲ κριτικὴν του). Ἄν ὑπάρχει κάποια ἀντίθεση καὶ ὑπάρχει, αὕτη ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο σὲ λόγους αἰσθητικούς ποὺ καὶ προφορικὰ ἀνέπτυξα στὸν κ. Μ.Χ.Μ. μετὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἰου τεύχους σας καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους διέκοψα τὴν συνεργασίαν μου μαζὺ σας, παρὰ τίς κολακευτικότητας ἐπιστολὰς ποὺ κρατῶ προερχόμενες ἀπὸ τὸν τότε ἐκδότῃ σας κ. Ε. Α. Φακατοῦλη καὶ τὸν τότε ὑπεύθυνον συντάξεως κ. Ἰωάννην Ν. Νικολαΐδην.

Τέλος, συνιστῶ στὸν διευθυντὴ σας κ. Μ. Χ. Μ. τὴν «αὔρα τῶν βουνῶν», γιατί ὅποσδήποτε ἀποδιώχει τίς παραισθήσεις, ἐξευγενίζει, βιδώνει τοὺς λαοκαρισμένους σπονδύλους καὶ κάποτε (σπάνια θὰ πεῖς μὰ ποῦ τὸ ξέρεις;) σοῦ ἀνοίγει ἓνα φεγγίτη πρὸς τὸν ἀληθινὸ πνευματικὸ οὐρανὸ καὶ πρὸς τὸ ἀπειρο κάλλος.

Ὅσο γιὰ τὴν «ἀνθρωπιά καὶ τὴν ἀλήθειαν» τ' ἀφήνω στήν κρίσιν ὅσων καὶ προσωπικὰ μᾶς γνωρίζουν.

Μετὰ τιμῆς
ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

*

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΣ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»,

Μιὰ πού, χωρὶς νὰ θέλω μπλέχτηκε τὸ ὄνομά μου, τόσο στὸ σημεῖωμα τοῦ προηγουμένου τεύχους σου μετὰ τὸν τίτλο «ἀπρέπεια» ὅσο καὶ στήν ἀπάντησιν ποὺ δίνει σχετικὰ μετὰ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ ὁ καθ' ὅλα ἐξαιρετικὸς καὶ πολὺ ἀγαπητός μου

συνάδελφος κ. Φρίξος Τζιόβας, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ γράψω τὰ παρακάτω, τοποθετώντας τὰ πράγματα στήν πραγματικὴ τους ἐξέλιξιν καὶ συμπληρώνοντας συνάμα μερικὰ σημεῖα ποὺ ἴσως παραμένουν κενὰ γιὰ πολλοὺς ἀναγνώστες.

Κατὰ τὴ Γενικὴ Συνέλευσιν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μας ὕστερα ἀπὸ τὴν λογοδοσίαν, ποὺ ἔκαμε τὸ Δ.Σ. θέλησα νὰ παρατηρήσω—ὅχι βεβαίαν νὰ ἐπικρίνω—ὅτι, ἐνῶ ὁ κ. Πρόεδρος ἐξέθεσε τόσο πολλὰ καὶ ὠραῖα πράγματα γιὰ τὴν δράσιν τοῦ Δ. Σ. σχετικὰ μετὰ τὴν ἀλληλογραφίαν του μετὰ τὴν Διδασκ. Ὁμοσπονδίαν, καθὼς καὶ μετὰ διάφορες διαμαρτυρίαι κλπ., δὲν ἀκούστηκε νὰ πῇ καὶ καμμιὰ ἐνέργειά του ποὺ νὰ ἀναφέρεται στὸν πνευματικὸ τομέα. Ἐκαμα δὲ τὴν παρατήρησιν αὕτη, γιατί ἔχω τὴ γνώμη, ὅτι τὰ σωματεῖα τῶν Ἑλλήνων δασκάλων δὲν ἔχουν μοναδικὸ σκοπὸ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ὕλικήν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν μελῶν των, ἀλλὰ, ὅπως διαλαμβάνει καὶ τὸ σχετικὸ καταστατικόν, νὰ καταβάλλουν φροντίδας καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν μελῶν των. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ καὶ πρὶν πάρω ἀπάντησιν ἀπ' τὸν κ. Πρόεδρον, ὁ κ. Τζ. μοῦ ἀπηύθυνε τὴν ἐρώτησιν τί ἔκαμα ἐγὼ στὸν τομέα αὐτὸν ὑπηρετώντας στὰ Γιάννινα στήν ἐδρὰ τοῦ Συλλόγου μας. Ὡς ἐδῶ μετὰ ἀκρίβειαν διαλαμβάνει τὰ γεγονότα καὶ ὁ κ. Τζ. στήν ἐπιστολήν του. Τοῦ ἀπήντησα ὅσο ὅτι μπόρεσα κάτι ἔκανα, ἀλλὰ καὶ στὸ συλλογόν μας ὑπέβαλα μιὰ ἐγγραφήν παράκλησιν κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουάριον νὰ κινηθῇ καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ αὕτη. Ἐτόνισα δὲ ὅτι εἶναι ἀπορίας ἀξίον, γιατί δὲν πῆρα καμμιὰ ἀπάντησιν ἀπὸ τὸ Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου μας σχετικὰ μετὰ τὴν ἐγγραφήν προτάσῃ μου ποὺ εἶχα κάνει, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ κ. Πρόεδρος στήν λογοδοσίαν του ἀνέφερε καὶ κατὰ σχετικόν μετὰ τὸ ζήτημα αὐτό.

Ὁ Πρόεδρος τότε τοῦ συλλόγου μας πῆρε τὴν ἀναφοράν μου καὶ διάβασε μονάχα μιὰ περικοπὴν ἀπ' αὕτη, δηλαδὴ τὸ σημεῖον ποὺ ἐγὼ ἔφερα σὰν παράδειγμα τῆς ἀναμίξεως τοῦ συλλόγου μας σὲ πνευματικὰ ζητήματα τὸ ὅτι ἔπρεπε ἡμεῖς οἱ δάσκαλοι σὲ Πανεπιστημιὰν μάλιστα ἔκτασιν ὅχι μόνο νὰ διαβάζουμε τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», καὶ νὰ πλουτίζουμε μ' αὕτη τίς σχολικὰς μας διδασκαλίας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο νὰ κατακλύζουμε τίς σελίδες τῆς μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἄρθρων μας παιδαγωγικοῦ, λογοτεχνικοῦ, ἱστορικοῦ, λαογραφικοῦ κλπ. περιεχομένου. Πάνω δὲ ἀκριδῶς στὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ φίλτατος κ. Τζ. θέλησε νὰ δώσῃ ἐκεῖνον τὸν ἀφελῆ, ἀλλ' αὐτοχαρακτηρισμό, ὅτι εἶμαι «πλάσι» τῆς Ἡπειρ. Ἑστίας». Βέβαια, χωρὶς νὰ θυμῶσω γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, γιατί ἔαίρω ὅτι ὁ συνάδελφος δὲν εἶχε καμμιὰ διάθεσιν νὰ μετὰβῃ, ζήτησιν νὰ διαδρασθῇ ὁλόκληρη ἡ ἐπιστολήν μου, ἦταν περίπου 2 σελίδες, γιὰ νὰ διαφωτισθῇ ἡ Συνέλευσιν πᾶν στήν πρόθεσιν τῶν γραφομένων μου. Ἐμείνα καὶ μένω μετὰ τὴν ἐντύπωσιν, πὺς οἱ συνάδελφοί μου ποὺ ἦταν στήν Συνέλευσιν διαφωτισθῆκαν ὅσο ἔπρεπε σχετικὰ μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστολῆς μου. Ὑστερα δὲ ἀπ' αὐτὸ ὁ κ. Τζ. μοῦ ἀπηύθυνε καὶ ἄλλη μιὰ ἐρώτησιν: «Γιατί δὲν συνιστᾷ κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ τὰ περιοδικὰ

«Παιδεία και Ζωή», στο όποιο είμαι και συνεργάτης και τη «Νέα Έστια»;

Έδω ό κ. Τζιόβας δέν περιγράφει τά πράγματα μέ τή φυσιολογική τους σειρά, γιατί έγώ και στό σημείο αυτό απάντησα ώς έξής: «Και για τό περιοδικό «Παιδεία και Ζωή» είχα κάμει άλλοτε παρόμοια πρόταση. Άλλά τώρα μιá πού βγαίνει στην πατρίδα μας, τήν Ήπειρο, περιοδικό, πού ασχολείται μέ τά πνευματικά ζητήματα του τόπου μας, θεωρώ τόν έαυτό μου υποχρεωμένο νά κάνω πρόταση για ένισχυσή του και συμμετοχή τών δασκάλων στις στήλες του. Άν κυκλοφορούσε και δεύτερο, πού και αυτό νά έξυπηρετούσε τήν πνευματική κατάσταση του τόπου μας κατά παρόμοιο τρόπο έπρεπε νά ένισχυθῇ και αυτό... Αὐτή ύπῆρξε ἡ απάντησή μου και στό σημείο αυτό.

Πάντως είχα, έχω και θά έχω τή γνώμη, ότι ό δάσκαλος δέν μπορεί νά μένη άμέτοχος για τά διάφορα προβλήματα του περιβάλλοντός του, άν θέλῃ νά ναι άξιος τῆς άποστολῆς του δασκάλου.

Άκόμα άποτελεῖ πίστη μου, ότι τά ιστορικά, λαογραφικά κλπ. στοιχεία ενός τόπου άποτελοῦν τήν πιό σταθερή βάση και έξαιρετο μορφωτικό ὕλικό για τό έργο τῆς άγωγῆς τῆς νέας γενεᾶς. Και μιá πού σήμερα ἡ «Ήπειρ. Έστία» δίνει άφθονία από τέτοια μορφωτικά άγαθά, όπως άλλη φορά έδιναν τά «Ήπειρωτικά Χρονικά» και ίσως στό μέλλον νά δίνουν, ποιός ξαίρει, ποιá άλλα τέτοιου είδους περιοδικά, νομίζω ότι είμαστε υποχρεωμένοι, άν θέλουμε νά κάνουμε καλά τή δουλειά μας, νά μὴν τά παραγνωρίζουμε, ούτε και νά τά περιφρονούμε.

Πάνω δέ στό ζήτημα αυτό, δηλαδή ότι οί τοπικές ιστορίες και τά ιστορικά πρόσωπα του στενοῦ περιβάλλοντος του παιδιοῦ έχουν σημαντική μορφωτική άξία είμαι υπερβέβαιος, ότι κι' ό άγαπητός μου συνάδελφος κ. Τζ. δέν έχει διαφορετική γνώμη. Στόν τομέα αυτόν έχει προπορευθῇ αυτός από μένα, όταν στά 1952 στό τοπικό παιδαγωγικό συνέδριο στό Καπέσοβο ύποστήριξε μιá παρόμοια γραπτή πρόταση, τήν όποία δέν άναγράφουμε έδω, όλόκληρη γιατί θέλουμε νά σεβαστούμε τό χώρο τῆς «Ήπειρ. Έστίας».

Αὐτά και μόνο για χάρη τῆς αλήθειας. Μὲ πολλές εύχαριστίες και μέ εκτίμηση.

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. Ι. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

Άγαπητή «Ήπ. Έστία».

Στήν απάντησή του ό κ. Τζιόβας άναφερόμενος στά αίτια τῆς διακοπῆς τῆς συνεργασίας του, μνημονεύει και δυό «κολακευτικότητες» επιστολές σταλμένες σ' αὐτόν από τόν τότε εκδότη τῆς «Η. Ε.» και τόν υποφαινόμενο, σάν υπεύθυνο συντάξεως.

Δέν νομίζω πώς είχε θέση στη δημοσιευμένη απάντησή του ἡ μνημόνευση τών επιστολῶν αὐτῶν άπ' τις όποιες ἡ μέν πρώτη ἦταν τό αντίτυπο ενός γράμματος πού στάλθηκε σέ πολλούς ἡπειρώτες, ἡ δέ δεύτερη, ἡ δική μου, γράφτηκε

μέ τή συναίσθηση πώς άπευθύνεται σ' έναν πνευματικό άνθρωπο πού ἦταν άναγκαία ἡ συμβολή του στην άναλαμβανόμενη προσπάθεια. Πού άλλου θά άπευθυνόμαστε για τή συγκρότηση του επιτελείου τών συνεργατῶν τῆς «Η. Ε.», παρά σ' εκείνους πού είχαν κατακτήσει μιá θέση στό χώρο τών νεοελληνικῶν γραμμάτων και πού σ' αὐτούς συμπεριλαμβάνεται και ό κ. Τζιόβας; Ἡ «Η. Ε.» περιέβαλε από τήν πρώτη στιγμή τῆς εκδόσεώς της μέ ιδιαίτερη εκτίμηση τό έργο του κ. Τζιόβα, τό γεγονός όμως αὐτό δέ βρήκε δυστυχώς και τήν ανάλογη ανταπόκριση.

Οί «αἰσθητικοί» λόγοι τούς όποιους προβάλλει ό κ. Τζιόβας για διακοπή τῆς συνεργασίας του δέ νομίζω πώς εύσταθοῦν για όσους παρακολουθοῦν τήν εξέλιξη του περιοδικου μας. Άλλα εἶναι τά αίτια και τό σοβαρώτερο άπ' αὐτά ἡ άδυναμία τῆς άποδέσμευσης πολλῶν λογοτεχνῶν από τις «σχολές» και τις «κλίκες» πού έχουν δημιουργηθῇ στην πρωτεύουσα, και έπηρεάζουν κατά τρόπο ελάχιστα έποικοδομητικό πολλές εκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Κι' έτσι, σά νά μὴν έφθανε ἡ άχαροκτῆριστη στάση τῆς πρωτεύουσας άπέναντι στις άγωνιώδεις προσπάθειες πού καταβάλλει ἡ έπαρχία για τήν πνευματική της επιβίωση, έχουμε και τις λιποταξίες αὐτῶν τών ιδιῶν έπαρχιωτῶν λογοτεχνῶν... Δυστηρό τό φαινόμενο! Δέ νομίζει ό κ. Τζιόβας ότι εἶναι καιρός νά τεθῇ τέρμα σ' αὐτή τή θλιβερή κατάσταση;

Μέ άγάπη

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Τήν 7ην Όκτωβρίου έ. έ. άπέθανεν εἰς Ἀθήνας έξ έμβολῆς τῆς καρδίας και έτάφη εἰς τό εκεί Γ' Νεκροταφεῖον ό έγκριτος εκ Δερβιτσιάνης τῆς Βορείου Ήπείρου δικηγόρος και έξάπαλῶν ονύχων φίλτατος *Ιωάννης Μιχ. Διαμάντης*, μέλος τῆς Κεντρικῆς Έπιτροπῆς Βορειοηπειρωκοῦ Άγώνος.

Ό εκλιπὼν καθ' ὅλην τήν περίοδον τῆς λαμπρᾶς σταδιοδρομίας του έν Ἀργυροκάστρῳ προσέφερεν άνυπολόγιστους ὑπηρεσίας εἰς τήν ιεράν ὑπόθεσιν τῆς δούλης πατρίδος του. Εὐθύς, θαρραλέος, μαχητικός, κατέκτησε τήν Βορρικήν ψυχὴν άλλα και κατέστη κάρφος εἰς τοὺς βλοσυροὺς οφθαλμοὺς τῶν τυράννων του λαοῦ τῆς Βορείου Ήπείρου. Ό ἡγετικός του ρόλος, εἰς τό πλευρόν του έθνομάρτυρος Βασιλείου Σαχίνη, ἡ άποφασιστική του «θέσις» επί ὑψίστης σημασίας έθνικῶν ζητημάτων και ό υπερεκχειλίζων πατριωτισμός του, τόν ωδήγησαν πλειστάκις εἰς τάς Ἀλβανικάς φυλακάς και τά στρατόπεδα συγκέντρωσεως τῆς Ἀλβανικῆς και τῆς Ἰταλικῆς επικρατείας. Εἰς μίαν ζοφεράν στιγμήν τῆς κατοχικῆς περιόδου κατά τήν όποίαν ό Ἑλληνισμός έκινδύνευε νά συνθλιβῇ μεταξύ τῶν συνεργατῶν.

τοῦ κατακτητοῦ Ἀλβανῶν «Μπαλίστ» καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ διεθνoῦς κομμουνισμοῦ «Παρτιζάνων», ἐξεπροσώπευσε τὸ Βορ)κὸν στοιχείον εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀλβανικῶν οργανώσεων. ἐν Ἀργυροκάστρῳ, ἐπιδιωκουσῶν νὰ προσεταιρισθοῦν τοῦτο, μὲ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ τὸ ἐξοντώσουν ὁλοκληρωτικῶς. Ὁ Ἰωάννης Διαμάντης ὄρθωσε ἐκεῖ, ἐν μέσῳ τῶν λύκων, τὸ ἐθνικὸν του ἀνάστημα καὶ ἐβροντοφώνησε: «Οἱ Βορειοηπειρῶται εἶναι μόνον Ἕλληνες καὶ δὲν πρόκειται νὰ συμμαχήσουν μὲ καμμίαν Ἀλβανικὴν ὀργανωσιν· θὰ ἀγωνισθοῦν μόνον κατὰ τῶν κατακτητῶν καὶ μόνον διὰ τὸ μέλλον των!». Συνελήφθη ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἐστάλη σιδηροδρόμιος εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Αὐλῶνος, ὅπου μόλις διέφυγε τὴν ἐκτέλεσιν· δραπετεύσας κατέφυγεν εἰς τὰ Βορ)κὰ βουνὰ καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπου ἠγωνίσθη μέχρι τοῦ ἀπροσδοκήτου καὶ τόσον προώρου θανάτου του, ὅστις ἐβύθισεν εἰς τὸ πένθος τὴν ἀπορφανθεισαν οἰκογένειάν του, τοὺς συμμαχητὰς τῶν ἀπελευθερωτικῶν του ἀγώνων καὶ ὁλόκληρον τὸν ἐν Ἑλλάδι Βορ)κὸν κόσμον τοῦ ὁπιούου τὸν θρῆνον τόσον συγκινητικῶς διερμήνευσεν κατὰ τὴν κηδείαν του, ὃ ἠγέτης τοῦ Βορ)κοῦ ἀγῶνος Σεβ. Ἀργυροκάστρου Κος Παντελεήμων.

Τὰ Ἰωάννινά εἰς τὰ ὁποῖα μετεφέρθη μετὰ τὸν σφαγιασμὸν τοῦ Βασιλείου Σαχίνη ὁ Βορ)κὸς Ἀγών, καὶ ὅπου ἔδρασεν ἐθνικῶς ὁ Ἰωάννης Διαμάντης, τὰ ἠγάπησε μὲ θερμὴν ὡς ἑπαλξιν καὶ καταφύγιον τῶν χιλιάδων θυμάτων τῆς Ἀλβανικῆς θηριωδίας. Καὶ δὲν παρήλθε παρὰ ἓνας περίπου μὴν πού τὸν ἐνηγκαλίζετο ὁ γράφων εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, τὴν ὁποῖαν ὥραματίζετο ὁ ἐκλιπὼν ὡς ὀρμητήριον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς δούλης πατρίδος, τὴν ὁποῖαν, ἀλοίμονον, δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἴδῃ.

M.X.M.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἐκθεσις πινάκων κ. Ἀπ. Πανταζίδη (15—17 Ὀκτωβρίου).

Ἡ συρροὴ ἐπισκεπτῶν καὶ οἱ συζητήσεις πού δημιουργήθησαν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ Τοιστείου, ὅπου ἔγινε ἡ ἐκθεσις ἔργων τοῦ κ. Ἀπ. Πανταζίδη, μὲ τὴ φροντίδα τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», ἦταν μιὰ ἐκδήλωση πού τιμᾷ τόσο τὸν καλλιτέχνη ὅσο καὶ τὸ κοινόν, ἓνα κοινόν πού ἀποδεικνύει συχνότατα πῶς ξέρει νὰ ἐκτιμᾷ τὸ καλὸ καὶ γνήσιο ἔργο.

Καὶ πραγματικὰ οἱ τριάντα πίνακες τῆς ἐκθέσεως, ὃ καθένας μὲ τὴ δική του ἀξία, τραβοῦσαν τὴν προσοχὴ καὶ παρουσίαζαν μιὰ τεχνοτροπία, τελείως ἀσυνήθιστη, τελείως ἄγνωστη καὶ ἀδοκίμαστη. Μέσα στὰ πλαίσια τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς δὲν μπορούσαν νὰ μὴν ὑποβάλουν πίνακες σὰν τὸ «Πνεῦμα Ἀσκητικόν», τὸ «Ὁ,τι ἀπομεινε», «Τουλίπες στὸ Τραπεζί», τὴ «Φτωγὴ». Εἶχαν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν ἀναγλυφικότητα,

τα, εἶχαν ὅμως κυρίως ἐκδηλῇ τὴν ἐμπνευση καὶ τὴ φαντασία τοῦ καλλιτέχνη, πού ἔδωσε νόημα καὶ βάθος σὲ κοινότατα ἀντικείμενα καὶ σὲ καθημερινὰ θέματα.

Ὑποθέτω πῶς ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ αὐτὴ θὰ μείνῃ γιὰ πολὺν καιρὸ στὴ μνήμη ὁσων τὴν εἶδαν. Παράλληλα ὅμως θὰ μείνῃ καὶ ἓνα μεγάλο ἐρωτηματικόν, πού καθὼς εἶναι κοινόν γιὰ ὅλους τοὺς ἐπισκέπτες τῆς, ἀξίζει νὰ τὸ μεταφέρουμε σ' αὐτὸ τὸ σημείωμα. (Τὸ ἴδιο, ἄλλωστε, ἐρωτηματικὸ διατυπώθηκε σὲ καθημερινὴν ἐφημερίδα): Τί εἶναι ἀκριβῶς ἡ τέχνη τοῦ κ. Πανταζίδη; Ζωγραφικὴ μονόχρωμη, ἓνα εἶδος τοῦ παλίου «καμαῖε», ἡ ἐπεξεργασμένη μὲ θαυμάσιο, ὁμολογουμένως, τρόπο φωτογραφία; Βέβαια τὸ νερόχρωμα τῶν πινάκων ἦταν μιὰ ἐνδειξὴ ζωγραφικῆς. Ἀλλὰ τὰ θέματα, ἔξω ἀπὸ λίγα («Ἀρρωστη φαντασία», «Γυναίκα σὲ ρέμβη») ἦταν θέματα κυρίως φωτογραφικά. Τὸ βοηθητικὸν σημείωμα πού συνοδεύει τὸν κατάλογο τῶν ἔργων μᾶς λέει ὅτι τοῦ καλλιτέχνη ὁ τρόπος εἶναι «ἀπλὸς καὶ πρωτότυπος». Γιὰ τὴν πρωτοτυπία καμμιά ἀμφιβολία δὲν γεννήθηκε. Ὅσο γιὰ τὴν ἀπλότητα θὰ μπορούσαν νὰ διατυπωθοῦν πολλὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ μερικοὺς τοῦλάχιστον πίνακες.

Καθένας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φυλάξῃ τὰ μυστικά τῆς τέχνης του: τοῦ τὸ ὑπαγορεύουν αὐτὸ δυὸ λόγοι: ἡ γιὰτὶ θέλει νὰ κρατήσῃ αὐτὴν τὴν τέχνη προσωπικὴν καὶ κατὰκτησιν ἡ γιὰτὶ φοβᾶται τὸ ξεπέρασμά της ἀπὸ ἄλλους. Ἀλλὰ ἡ τέχνη μπορεῖ νὰ εἶναι ἔτσι πρωτότυπη, ἐπαναστατικὴ κάποτε, ποτὲ ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καλύπτεται ἀπὸ μιὰ ἀχνὸν μυστηρίου.

Μιὰ τέτοια ἀχνὸν ἐπεδίωξε νὰ δημιουργήσῃ ὁ κ. Πανταζίδης, συγκινημένος ἴσως ἀπὸ τὴ γοητεία τοῦ καινούργιου πού προσέφερε. Καὶ νομίζομε πῶς ἡ συμβολὴ του στὴν τέχνη θὰ ἦταν ἀκόμη πιὸ οὐσιαστικὴ, ἂν μιλοῦσε ἀπλᾶ γιὰ τὸν τρόπο πού δούλεψε τοὺς πίνακές του. Ὅσο καὶ ἂν ἡ ἀπαίτηση αὐτὴ φαίνεται ἀφελὴς ἢ ὑπερβολικὴ, ἡ ἱκανοποίησίν της θὰ βοηθοῦσε πολὺ περισσότερο καὶ τὸν ἴδιο, καὶ τὴν Τέχνην καὶ τοὺς ἐπισκέπτες τῆς ἐκθέσεως, πού δὲν μπορούμε μὲ κανένα τρόπο νὰ ποῦμε πῶς ἦταν ὅλοι «ἀνίδεοι». Ἴσως ἀκόμη ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος τοῦ «τσαμιτοῦ καὶ τῆς βούρτσας» νὰ συντελοῦσε νὰ ἐκτιμηθῇ χωρὶς καμμιά ἐπιφύλαξιν ἡ προσφορά τοῦ κ. Πανταζίδη.

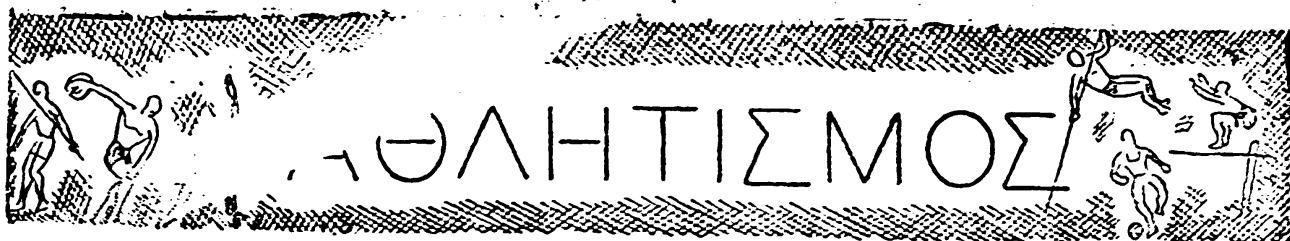
B. B. Σφ.

*

Τιμὴ εἰς Ἡπειρώτισσαν

Διὰ Β. Δ. ἀπενεμήθη ὁ Ἀργυρὸς Σταυρὸς τοῦ Τάγματος Εὐποιίας εἰς τὴν ἐκλεκτὴν συμπατριώτισσαν κ. Λαμπρινὴν Σοφῇ, Πρόεδρο Μορφωτικοῦ Συλλόγου Πατρῶν, διὰ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας ἐπὶ μακρὸν χρόνον προσφέρει πρὸς καταπολέμειν τῆς ἀγραμματοσύνης εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν πρωτεύουσάν, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐν γένει κοινωφελῇ δρασίῳ της.

ΙΩΑΝ. Γ. ΖΩΗ

ΜΑΣ ΑΠΕΜΕΙΝΑΝ ΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Είναι γνωστόν πόσον σημαντικόν ρόλον ἐπαιξεν ὁ ἀθλητισμὸς εἰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς ἰδίως δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὁ ἀθλητισμὸς ἐλατρεύθη ὥσάν νὰ ἦτο θρησκεία καὶ ἐξετιμῆθη εἰς ὑψιστον βαθμόν. Ἐνας μικρὸς Ο.Π.Ε. ὑπῆρχε καὶ τότε καὶ αὐτὸ χάρις εἰς τὸν ἀθλητισμόν. Θυσίαι καὶ ἄφθαστοι ἡρωῖσμοι ὠφείλοντο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς ἀρχὰς ποὺ αὐτὸς ἐκαλλιέργησεν. Ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς βελτιώσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὁ ἀθλητισμὸς ἐθεωρήθη πάντοτε ὡς ἀπαραίτητος. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας δυστυχῶς τὸ Ὀλυμπιακὸν φῶς δὲν φωτίζει τὰς ψυχὰς μας ὅπως τότε. Τὸ φῶς του εἶναι σήμερον κατὰ μέγα μέρος τεχνητόν. Ἦταν φῶς ἡλίου καὶ ἐγένεν ἡλεκτρικὸς λαμπτήρ. Ἡ πραγματικὴ σημασία τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ στὸν τόπον μας καὶ εἰς ἄλλας χώρας ἀγνοεῖται συστηματικῶς καὶ δὲν παρουσιάζονται παρὰ μόνον τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀρχαίου ἀθλητισμοῦ ἢ ἀκόμη καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ τῶν χρόνων τῆς κλεφτουριάς. Ποῖος θὰ βοηθήσῃ τὴν νεολαίαν νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ὀρθὸν δρόμον καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἰδανικοῦ Ὀλύμπου πρὸς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ ἡ τοῦ στίβου εὐγενεστάτη ἀμιλλα καὶ καλὸς ὁ καγαθὸς ἀγὼν; Φυσικὰ οὔτε ὁ ἐπαγγελματισμὸς, οὔτε αἱ προσωπικαὶ διανέξεις καὶ ἡ ἀδιαφορία τῶν μὲ τὰ κοινὰ ἀσχολουμένων. Χρειαζονται μέσα τεχνικὰ πολλὰ, ἀλλὰ πρὸ παντός ἀπαραίτητος εἶναι ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ πίστις πρὸς τὸ ἰδεώδες τοῦ ἀθλητισμοῦ.

Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΤΡΙΜΗΝΟΥ

Α) ΣΤΙΒΟΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τριμήνου Αὐγούστου — Ὀκτωβρίου τὸ ὅποῖον ἀνασκοπῶμεν, ἐσημειώθησαν εἰς τὴν περιφέρειάν μας σημαντικὰ ἀθλητικὰ γεγονότα. Πραγματικὸν σταθμὸν ἀπετέλεσαν οἱ τελεσθέντες διὰ πρώτην φοράν ὑπὸ τοῦ «Ἀθέρωφ» ἀθλητικοὶ ἀγῶνες τὰ «Ἀθέρωταια». Ἐκτὸς τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς ἐσημειώθη ἀθρόα συμμετοχὴ Ἑπειρωτῶν ἀθλητῶν εἰς ἀγῶνας τῆς πρωτευούσης καὶ ἄλλων πόλεων. Οὕτω ἀθληταὶ μας ἔλαβον μέρος καὶ ἡγωνίσθησαν μὲ ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα εἰς τὰς 14α Κρόκεια, εἰς τοὺς Ἑλληνογιογυκοσλαβικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τοὺς «Παναχαϊκοὺς» τῶν Πατρῶν καὶ τὰ «Καραθάνεια» Λαρίσης. Ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς προέκυψεν ἕνας πραγματικὸς ἀθλος: Ἡ κατάρριψις πανελληνίου ρεκόρ ὑπὸ τοῦ νέου θροῦ τοῦ «Ἀθέρωφ» Δῆμου. Τέλος εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀθλητικῶν ἐκδηλώσεων σημειοῦται καὶ ἡ ἡμερὶς τοῦ «Ἀτρομήτου» κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπετεύχθησαν ἀρκεταὶ ἱκανοποιητικαὶ ἐπιδόσεις. Ἐξ ἄλλου εἰς Βασιλικὸν ἐτελέσθησαν καὶ ἑφτάς περιφερειακοὶ ἀγῶνες.

Τὰ ἀποτελέσματα ἀναλυτικώτερον ἔχουν οὕτω κατὰ σειρὰν τελέσεως τῶν ἀγῶνων.

31—7—55. Ἀθλητικὴ Ἡμερὶς «Ἀτρομήτου». Ἑλλ. διοκ. Α. Φιλίππου 30,35, 1500 μ.

Δῆμος 4'32"8, ἀπλοῦν Παπαγεωργίου 6,24, 200 μ. Δ' Παππᾶς 24"8. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω οἱ δύο πρῶτοι καὶ ὁ τέταρτος ἀνέκουν εἰς τὸν «Ἀθέρωφ».

14—8—55. 14α Κρόκεια. Πρῶτος ἦλθεν ὁ «Ἀθέρωφ» μὲ 107 β. καὶ δευτέρος ὁ Γ. Σ. Ἀλμυροῦ μὲ 52. Ἐπίσης ὁ Ἀτρόμητος εἶχε δύο νίκας.

20—21)8)55. Α' Ἀθέρωφεια. Ἐτελέσθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μακαριωτάτου. Α' νικηταί: Δῆμος (Ἀθ.) 3.000 μ. 9'48" καὶ 5.000 μ. 16'45". Παπαγεωργίου (Ἀτρ.) 200 μ. 24"2 καὶ ἀπλοῦν 6.25. Νικόδημος (Ἡρ. Λαρίσης) 11.89. Παναγιωτίδης (Ἀτρ.) 800 μ. 2'10"5 καὶ 1500 μ. 4'29"8. Παππᾶς (Ἀθ.) 100 μ. 11"8, 200 μ. 24"2, 400 μ. 54"3, 800 μ. 2'10"5, 1500 μ. 4'29"8, 3000 μ. 9'48", 5000 μ. 16'45", 10000 μ. 33'10", 15000 μ. 49'10". Κουτσουγιώργος (Ἀλμ.) 1.76. Ζιόγας (Ἀθ.) 400 μ. 54"3. Παπαθανασίου (ἈΕΚ) ἑκτὸς συναγ. 5.000 μ. 14'26"8. Ὁ Μαρθάκης (ἈΕΚ) ὑπερκελήσθη ὑπὸ τοῦ Παναγιωτίδου. Εἰς ἀμφοτέρους τὰς σκυταλοδρομίας 1η ἡ ὁμάς Ἀθέρωφ. Βαθμολογία. Ἀθέρ. 158. Ἀτρ. 69. Ἡρ. Λαρίσης 68, Γ.Σ. Ἀλμ. 57, ΑΕΠ 19, Ἀρτ. Λαρίσης 12.

2—3)10)55. Ἑλληνογιογυκοσλαβικοὶ ἐφηβικοί. Ὁ ἀθλητὴς τοῦ Ἀθέρωφ Δῆμου κατέρριψε τὸ πανελλήνιον ἐφηβικὸν ρεκόρ τῶν 3.000 μ.

μέ 9'5". Είς τόν ἀκοντισμόν ὁ Διαμάντης (Ἄτρ.) 3ος μέ 45.13 μ.

2-10-55. Παναχαϊκοί. 1η ἀνεκρηύχθη ἡ ὁμάς τοῦ Ἀδέρωφ μέ 6 πρώτας νίκας.

Α' Καραθάνεια. Παπᾶς (Ἀδ.) 1ος εἰς τὰ 200 μ. μέ 24'2.

[Ἡ ἀνασκοπούμενη περίοδος κλείει μέ τόν ἀγῶνα ποδηλατοδρομίας τοῦ ὁποίου τὰ ἀποτελέσματα θά δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον τεύχος].

Β) ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΝ

Εἰς τὸ ποδόσφαιρον τὰ σημαντικώτερα γεγονότα ἦσαν 1) ἡ ἀπόφαισις τῆς ΕΠΟ περὶ προαγωγῆς εἰς Β' κατηγορίαν τῆς Ε.Π.Σ.ΗΠ. καὶ 2) ἡ ἐναρξίς τῶν ἀγῶνων πρωταθλήματος.

Αἱ προηγηθεῖσαι τῶν ἐπισήμων ἀγῶνων φιλικαὶ συναντήσεις ἦσαν αἱ ἑξῆς:

Ἰούλιος

31. Ἀτρόμητος—Νικόπολις Πρ. 4—0 Πρέβ.

Αὔγουστος

14. Ἀτρόμητος—Ἡρ. Ἀθηνῶν 4—2 Ἰωάν.

15. Ἀδέρωφ — — 2—2 »

28. » — Πανατωλικὸς 1—1 Ἀγρίν.

28. Ὀλυμπ. Ι. — Παναμβρακικὸς 3—0 Ἰωάν.

28. Ἀτρόμητος—Ἀετὸς 2—2 Ἄρτα

Σεπτέμβριος

4. Τηλεκρ. — Παναμβρακικὸς 2—1 Λευκ.

11. Ἀτρόμητος—Ἀρης 1—1 Κέρκ.

18. Νίκη — Ἀδέρωφ 5—0 Βόλος

25. Ἀτρόμητος—Θύελ. Πατρῶν 3—2 Ἰωάν.

25. Ὀλυμ. Ἰω.—Ὀλυμ. Ἄρτης 2—1 Ἄρτα

Ὀκτώβριος

Οἱ ἀγῶνες πρωταθλήματος Ἡπείρου

16. Ἀτρόμητος—Ἀδέρωφ 3—0 Ἰωάν.

16. Ἀετὸς — Ὀλυμ. Α. 3—1 Ἄρτα

16. Α. Ε.Π. — Νικόπολις 1—0 Πρέβ.

16. Λευκάτας — Τηλεκράτης 2—0 Λευκ.

22. Ἀτρόμητος—Ὀλυμ. Ἰωαν. 1—1 Ἰωάν.

22. Νικόπολις — ΑΕΠ 3—1 Πρέβ.

22. Ἀετὸς — Παναμβρακικ. 2—1 Ἄρτα

22. Τηλεκρ. — Δεκάτας 2—1 Λευκ.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

1. Πλείσται ὁγανώσεις τῆς Ἡπείρου ἀπέστειλαν διαμαρτυρίας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν ΟΗΕ διὰ τοὺς βανδαλισμοὺς τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

3. Συμφώνως πρὸς καταρτισθὲν πρόγραμμα ὁ στρατὸς θά συμβάλῃ εἰς πλείστα ἔργα ἀνασυγκροτήσεως ἐν Ἡπείρῳ.

4. Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ.κ. Σπυρίδων.

5. Ὁ Ἡπειρωτικὸς λαὸς συμμετέσχεν διὰ τὸν θάνατον τοῦ Στρατάρχου Παπάγου.

6. Εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν νέαν ὑπὸ τὸν κ. Καραμανλὴν Κυβέρνησιν συμμετέχει καὶ ὁ βουλευτὴς Ἰωαννίνων κ. Ἀνδ. Δερδεμέξης, ὡς ὑφυπουργὸς Γεωργίας.

9. Τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα ἐχορήγησε δάνειον 200.000 δρχ. πρὸς τὴν Κοινότητα Φλαμπουραρίου δι' ἰδρυσιν ὑδραγωγείου.

—Εἰς Πρέβεζαν ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τοῦ νεοῖδρυθέντος, ἐνεργείας τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου κ. Στυλιανοῦ Οἰκοτροφείου ἀπόρων μαθητῶν.

11. Αἱ συνεχιζόμεναι βροχαὶ προξένησαν σοβαρὰς ζημίας εἰς διαφόρους καλλιέργειας ἐν Ἡπείρῳ.

12. Ἀπὸ δημοσιευομένας ἐρεῦνας εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον Ἰωαννίνων προκύπτει ὅτι τὰ κενὰ εἰς τὴν Μέσῃν Ἐκπαίδευσιν τῆς Ἡπείρου εἶναι μεγάλα.

13. Ἦρθη τὸ ἐνοικιοστάσιον βοσκῶν ἐκ τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν βοσκησίων ἐκτάσεων.

15. Λόγω τῆς ὑψηλῆς τιμῆς τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος ὁ ἐπαγγελματικὸς κόσμος Πρεβέξης ἀπειλεῖ διακοπὴν τοῦ ἡλεκτροφωτισμοῦ.

—Ἐξεδόθησαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. Συμφώνως πρὸς ταῦτα κατὰ τὸ νέον Ἀκαδημαϊκὸν ἔτος εἰσάγονται 59 θήλεις καὶ 135 ἄρρενες.

16. Εἰς τὸν Νομὸν Ἰωαννίνων διεξήχθησαν ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν τῶν αἰρετῶν μελῶν τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου.

17. Εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Θηλέων Ἰωαννίνων εἰσῆχθησαν 31 νέαι τροφίμοι.

18. Ἦρχισαν καταφθάνοντα εἰς Ἡπείρου τὰ πρῶτα φορτία σίτου, τὰ προοριζόμενα διὰ τοὺς ὀρεινοὺς πληθυσμοὺς.

20. Ὁ διεξαχθεὶς εἰς Ἰωάννινα ἔρανος ὑπὲρ τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγῶνος ἐπέτυχε πλήρως, συγκεντρωθέντος ποσοῦ 50.000 δρχ.

21. Ἀπεφασίσθη ἡ εἰς Ἡγουμενίτσαν ἴδρυσις Ὑποκαταστήματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ Ἀθηνῶν.

22. Λόγω καταρρεύσεως γεφύρας διεκόπη ἡ συγκοινωνία μέ ὁλόκληρον τὸ Β.Δ. Πιργώνιον.

24. Κατόπιν διατεθείσης πιστώσεως ἀρχίζει ἡ ἀνακατασκευὴ τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων—Μετσόβου.

Χρ. Πρ. Ἀθήνα. Πραγματικὴ ψυχικὴ εὐφορία δοκιμάζουμε ἀπὸ τὰ λόγια σας, κί' ἕνα ἀκόμα σημαντικό γιὰ τὸν ἀγῶνα μας κέντρισμα εἶναι ἡ ὑπόσχεσις τῆς πολύτιμης γιὰ τὴν «Ἡπειρ. Ἔστια» καὶ πρωτότυπης συνεργασίας σας, πού τὴν περιμένουμε ἀνυπόμονα. Τὰ ἀποσταλέντα τὰ πῆραμε καὶ εὐχαριστοῦμε.—Δ. Σταθοπ. Ἀθήνα. Θά διαβιβάσουμε ὅπου ζητεῖτε τὴν παράκλησίν σας. Ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου σας ἐλάβαμε ἀναγγέλλεται.—Θωμ. Εὐθυμ. Worcester. Θερμὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας καὶ παρακαλοῦμε νὰ συνεχίσετε τὴν προσπάθειά σας.—Γ. Σαμαρ. Ἀθήνα. Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου σας δὲν ἐφθασαν ἀκόμη.—

Δ. Δαβ. 'Αθήνα. Πήραμε τὸ ἄρθρο σας γιὰ τὸ Δ. Ζῶτο καθὼς καὶ τὸ κλισὲ καὶ εὐχαριστοῦμε. Θὰ δημοσιευθῇ σὲ ἐπόμενο τεῦχος μας. 'Ο Σ. καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ συνεργάτες τοῦ Περιοδικοῦ σὰς εὐχαριστοῦν· κι' ἐμεῖς ἐπίσης γιὰ τὸ ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον σας.—**Εὐαγ. Μπ.** 'Αθήνα. 'Εκ παραδρομῆς τοῦ τυπ(φ)ου δὲν ἐγίναν σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος αἱ διορθώσεις. 'Απὸ τὸν ἀδελφόν σας λάβαμε ὅτι στείλατε. Θὰ στείλουμε τὸ ἀνάτυπο 67—74 πού σὰς λείπει.—**Γ. Βαντζ.** 'Αθήνα. 'Τὸ ἐπικαιρὸ ἄρθρο σας, δημοσιεύεται στὸ τεῦχ. 'Οκ(δ)ρίου. Οἱ Σ. καὶ Ν. (Ζαγορ(σ)ιος) καθὼς καὶ ἄλλοι συνεργάτες μας, σὰς εὐχαριστοῦν γιὰ ὅσα καλὰ βρήκατε νὰ πῆτε γι' αὐτοὺς καὶ γενικὰ γιὰ τὴν προσπάθεια τοῦ Περιοδικοῦ.—**Ι. Ξανθ.** Κάϊρο. Τὰ ὅσα μᾶς ζητήσατε, θὰ σὰς σταλοῦν μέσῳ τοῦ ἀντιπροσώπου μας κ. Ν. Βαζ. Γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια εὐχαριστοῦμε θερμὰ.—**Εἰρηνοδίκη κ. Παπαν.** Παραμυθιά. 'Εστάλησαν ὅλα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀντιπροσώπου μας.—**Ἀλ. Μυλ.** 'Αθήνα. Περιμένουμε ἀνυπόμονα τὴν προαγγελθεῖσα συνεργασία σας. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ τὴν στοργή σας πρὸς τὴν πρόσπαθειά μας.—**Ἀθ. Τσαμπ.** *Boston mass* Οἱ κρίσεις τῶν ἀποδῆμων 'Ηπειρωτῶν γιὰ τὴν «Η. Ε.» μᾶς συγκινοῦν ιδιαίτερα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα.—**Ἀν Ραπτ.** Κέρκυρα. Σὰς γράψαμε ἰδιαιτέρως. Τὸ τεῦχος Δεκεμβρίου—Σ(β)ρίου ἐκυκλοφόρησε διπλὸ σὲ 160 σελίδες.—**Μιχ. Πετροχ.** 'Αθήνα. Πήραμε τὴν συνεργασία σας καὶ ἐν καιρῷ θὰ φροντίσουμε γιὰ τὰ πρέποντα.—**Εὐθ. Μάϊ.** 'Ενταῦθα 'Τὴν συνεργασία σας, ὅπως ὅλων τῶν νέων συνεργατῶν μας, θὰ τὴν ἐξετάσουμε μὲ στοργή.—**Γ. Παῖσ.** Νυμφατο. Πήραμε καὶ τὴν καινούργια συνεργασία σας καὶ σὰς εὐχαριστοῦμε. Κάθε δικό σας, εἶναι πάντοτε εὐπρόσδεκτο.—**Κ. Κωνστ.** Γουριά. Οἱ «Στιγμὲς παράλληλες» σας δημοσιεύονται καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα. Τὸ «'Αφιέρωμα» γιὰ τὸ ὅποιο μᾶς ρωτᾶτε, ἀκόμα δὲν κυκλοφόρησε σὰν σύνολο· κυκλοφόρησαν μόνο περιορισμένα καὶ φιλικὰ, μερικὲς ἀπὸ τῆς συνεργασίας πού περιέχει.—**Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη** 'Αθήνα. Θὰ σὰς σταλοῦν.—**Ηλ. Ζιωγ.** *Now—York City.* Σὰς γράφουμε ἰδιαιτέρως. Μᾶς συγκινεῖ ἡ προσπάθειά σας γιὰ τὸν 'Ηπειρωτὴ αἰσθητικὸ—διηγηματογράφου Κ. Καζαντζή. Θὰ σὰς στείλουμε ὅτι ζητεῖτε γι' αὐτόν.—**Χ. Στουπ.**—**Κυρ. Κέρκυρα.** Γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια, εὐχαριστοῦμε πολὺ. Σὰς γράψαμε καὶ ἐλπίζουμε νὰ ἐξυπηρετηθῇτε μὲ τὴν παρέμβασή μας.—**Σπ. Λεωτσ.** 'Αθήνα. Πάντοτε χαρούμενος καὶ μπριόζος... Πῶς νὰ μὴ μᾶς συγκινεῖ ἡ τέτοια ἀγάπη σας γιὰ τὴν ἀκριτική μας 'Ηπειρο; 'Π «'Ικαρία» εἶναι ὑπέροχη. Εὐχαριστοῦμε. Γιὰ τὰ ἄλλα θὰ σὰς γράψουμε.—**Βασ. Σκαφ.** Φάρσαλα. Γιὰ τὸ θέμα τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς σας, θὰ γράψουμε ἰδιαιτέρως. Βασικά, τὰ Γιαννιώτικα τυπογραφεῖα, στεροῦνται ἀπὸ τὰ εἰδικὰ αὐτὰ στοιχεῖα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅτι μᾶς στείλατε.—**Γ. Κοτζ.** 'Αθήνα. 'Ας ἐλπίσουμε ὅτι ἡ «Νότρ ντάμ» θ' ἀποπλύνῃ τῶν «'Αθλίων» τὰ ἁμαρτήματα πού ἐξεδηλώθηκαν μὲ τὰ σημάδια τῆς... πρεσβυωπίας... Τό τοῦ 'Απριλίου ἐστάλη. Γιὰ τὴν «Καλεβάλα» θὰ ἐπανέλθουμε.—**Ἀθ. Κοτσ.** Καλ-

λίσρρὴ Μησηνίας. 'Εφθασε στὴν ὥρα του. Εὐχαριστοῦμε.—**Ι. Α. Θωμ.** *Addis Abeba.* 'Εξοχή ἢ πρότασις σας, θὰ τὴ θέσουμε ὑπ' ὄψη καὶ τῆς 'Εταιρείας 'Ηπειρ. Μελετῶν. 'Εν τῷ μεταξύ θὰ δημοσιευθῇ τὸ ἄρθρο σας.—**Κ. Μιχ.** 'Ηγουμενίτσα. Σὰς γράψαμε ἰδιαιτέρως.—**Ν. Βαζ.** Κάϊρο. Θὰ σὰς γράψουμε ἰδιαιτέρως.—**Μεσ. Μαρ.** 'Εδεσσα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν συνεργασία ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόδειξη.—**Π. Κυπρ.** Τσαγκαράδα. Σὰς στείλαμε ὅτι ζητήσατε.—**Π. Κοντομ.** Λευκάδα. Μὲ πρώτη μας εὐκαιρία θὰ ἐρευνήσουμε καὶ θὰ σὰς ξαναγράψουμε. Θὰ ἐπικοινωνήσουμε ἐπίσης καὶ μὲ τὸν κ. Πρόεδρο. 'Εν τῷ μεταξύ περιμένουμε τὸ ἀνέκδοτο χειρόγραφο τοῦ Βαλαωρίτη.—**Ἀν Χρ.** 'Αθήνα. Θὰ κρίνουμε μὲ τὴ μεγαλύτερη στοργὴ τὴν ἐργασία σας. 'Η πρώτη ἐντύπωσις εἶναι ἐνθαρρυντική. Γιὰ τ' ἄλλα θερμὰ εὐχαριστοῦμε.—**Ν. Πρωτ.** Θεσσαλονίκη. 'Η ἀνακοίνωσις ἐδημοσιεύθη αἰσχυρὰ σὲ ἡμερησία τοπικὴ ἐφημερίδα. Συγχαρητήρια.—**Ι. Τσουντ.** 'Αρτα. Σὰς γράψαμε ἰδιαιτέρως καὶ σὰς στείλαμε ὅτι εἶπατε στὸ φίλτατο κ. Γ. Δ.—**Τ. Τσ.** 'Αθήνα. 'Εχετε δίκαιο· ἀλλὰ μήπως μποροῦμε πάντοτε νὰ ἱκανοποιοῦμε τῆς ἐπιδιώξεις μας; ὁ κ. Γ. εἶναι ἐνθουσιασμένος μὲ τῆς κρίσεις σας. Πήραμε συνεργασία σας.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Τάκη Δόξα: «Οἱ ναυαγοί», Μυθιστορημα. Πύργος ('Ηλείας) 1955. Σχ. 8ον, Σελ. 300
Δήμητρας Ζούρα—Σταθουλοπούλου: «'Η 'Ελληνικότης τῆς Βορείου 'Ηπείρου» 'Αθήναι 1955, Σχ. 8ον μ, Σελ. 116.
Σπύρου Λεωτσάκου: «'Ικαρία, τὸ νησί τοῦ ραδίου» 'Αθήναι 1953. Σχ. 8ον μ., Σελ. 208.
'Αρ. Α. 'Ασπιώτη: «'Η ἐφηβὸς κόρη καὶ τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον», 24ον βιβλίον τῶν ἐκδόσεων τοῦ 'Ινστιτούτου 'Ιατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς 'Υγιεινῆς. 'Αθήναι 1955. Σχ. 8ον. Σελ. 72.
Δημ. Α. Σταθοπούλου: «'Εδίψησεν ἡ ψυχὴ μου..» ποιήματα 'Αθήναι 1954.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: «Κυριακὰ Γράμματα» 240ον, —244, Λευκοσία, «Σκουφάς», τ. 1ον καὶ 2ον. 'Εκδόσις τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου 'Αρτης ὁ Σκουφάς. «Θεολογία» τεῦχος Γ' τομ. ΚΣΤ. 'Ιούλ.—Σ(β)ρίου. 'Αθήναι. «Κρητικὴ 'Εστία» 52ον—53ον. Χανιά. «'Ακτίνες», 158ον—164ον. 'Αθήναι. «Κρίκος» 54ον—57ον. Λονδίνον. «Νέα πορεία» 4ον, —8ον, Θεσσαλονίκη. «Πυρὸς» 11ον—12ον, Κωνσταντινούπολις. «Πελοποννησιακὴ 'Εστία» 1ον, περίοδ. Β'. 'Αθήναι, «'Επιθεώρηση Τέχνης». 8ον, 9ον, 10ον. 'Αθήναι. «Γεν. 'Εθνικὴ 'Επιθεώρησις» 98ον—100ον, 'Αθήναι. «'Ο 'Ελληνισμὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ» 48ον, 49, Θεσσαλονίκη. «Βιομηχ. 'Επιθεώρησις» 249ον, 250ον, 'Αθήναι. «'Ο φίλος τῶν ζώων» 4ον—5ον, 'Αθήναι. «'Ο Φυσιολάτρης», 81ον—82ον, 'Αθήναι. «Πολιτικὰ φύλλα» 15ον—16ον, 'Αθήναι. «Δελτίον Συνδέσμου 'Ελλ. Λογοτεχνῶν, 5ον, 'Αθήναι.

ΚΩΣΤΑ Γ. ΜΑΛΑΜΟΥ

Ἡ καταστροφή τοῦ Κομμένου τῆς Ἀργεῖας (ἐλαιογραφία)

Ο ζωγράφος Κώστας Μαλάμος από τη Ζίτσα—Ιωαννίνων, γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 1913. Σπούδασε στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών με υποτροφία του Ζιτσαίου κληροδοτήματος, όπου πήρε επάμβους στην προσωπογραφία, στο γυμνό και ήμύγμνο καθώς και το πρώτο «Αβερώφειο» βραβείο στις πιυχιακές εξετάσεις.

Την πρώτη του έκθεση έκανε στα Γιάννινα ως σπουδαστής. Στην κατοχή επίσης οργάνωσε έκθεση στα Γιάννινα μαζί με τη ζωγράφο γυναίκα του, που σημείωσε εξαιρετική επιτυχία. Στην Αθήνα έχει λάβει μέρος σε πολλές ομαδικές εκθέσεις καθώς και σε Πανελλήνιες. Το 1946 μιὰ σύνθεσή του σιάλθηκε στη Σουηδία, σε μιὰ έκθεση Ελληνικών έργων, και έπαινέθηκε πολύ.

Το 1948 οργάνωσε άτομική έκθεση στην Αθήνα με συνθέσεις κυρίως από το δράμα της Κατοχής, όπου έδειξε συγκεντρωτική εργασία του. Η έκθεση αυτή προκάλεσε τὰ ένθουσιαστικά σχόλια τών τεχνοκριτών. Κολακευτικά επίσης έγραψαν για τις συνθέσεις του ο Δ. Γαλάνης της Ακαδημίας τών Παρισίων, που τον χαρακτήρισε σαν ιστορικό ζωγράφο, και ο καθηγητής κ. Δ. Εύαγγελίδης. Τώρα ο Κ. Μαλάμος έτοιμάζει μιὰ νέα έκθεσή του στην Αθήνα και έχει πρόθεση πολύ σύντομα να οργανώσει μιὰ άλλη έκθεσή του στα Γιάννινα.

